

Cal. Jona Soc. J. J. Catt. miscop.

TVRCA NIKHTO'S:

Hoc est;

DE IMPERIO
OTTOMANNICO
EVERTENDO, ET BELLO
CONTRA TVRCAS PRO-
spere gerendo,

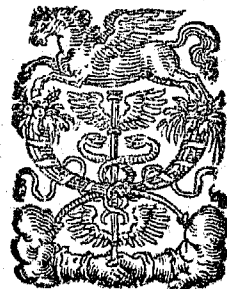
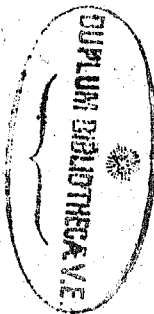
CONSILIA TRIA, LECTIO-
ne & cognitione valde digna:

- I. Lazari Soranzii, Patr. Veneti: quod OTTOMAN-
NYM, siue de rebus Turcicis:
- II. Achillis Tarducci: quod TVRCAM VINCIBI-
LEM inscribere placuit:
- III. Anonymi cuiusdam DISSERTATIO, DE STA-
TV IMPERII TVRCICI, cuiusmodi sub A-
murathe III. fuit: deq; eius evertendi modo.

Nunc primum ex Italico idiomate in Latinum conuersa

IACOBO GEYDERO ab Heroltzberga.

Cum INDICE copioso.

FRANCOFVRTI,
Typis W ECHELIANIS, apud Claudium
Marnium, & heredes Io. Aubrii.
M. D C I.

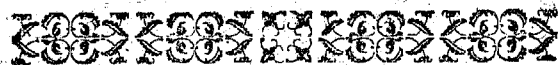
Manuscr. No. 17, 103, 104, 105

D. Albert
M. 1651

55 2205 x 3

Stadt- u. Univ.-Bibl.
Frankfurt a. M.

Illustribus & Generosiss. B. B.

D. ALBERTO

A LIMBURG, S. ROM. IMPERII PINCERNÆ HEREDITARIO, semper libero:

ET

D. WEICKARDO LIBERO BARONI IN POLHAIM, DN. IN Buchaim & Wartenberg; S. Cas. Mai. à Consiliis,

DD. suis plurimum observandis.

VIBUS virtutibus, & animi corporisq. dotibus, Illustris & Magnanimus heros IOACHIMVS antiquioris prosapiæ COMES IN ORTENBURG, præditus fuerit, multis iam antea factis notum est; pluribus vero ex aliorum, me longe doctiorum, scriptis & commentariis innotescet. Mira sane & rara fuit E. G. in vera & orthodoxa religione constantia, quam ardentissimo zelo & indefesso studio ita coluit, ut nullis honorum & præmiorum pollicitationibus, nullis ærumnis aut miseriis, quibus longo satis vitæ spatio varie ia-

EPISTOLA

status & afflictus fuit, ab ea diuelli, aliove flecti potuerit. Quid iustitiã dicam, cuius in priuatis eque ac publicis rebus & negotiis omni vitæ tempore fuit obseruantissimus. Quid prudentiã? Quid temperantiã? Quid magnanimitatẽ, iuxtaq; patientiam vere Christianã, qua infinitos aduersẽ fortunæ casus & insultus fortiter superauit; tum facultatum quoq; iacturam non sane exiguam animo equo pertulit. Ea porro illustrius huius viri humanitas extitit, vt non modo suæ aut lautioris quoq; conditionis homines, sed quosuis etiã alios, viri modo boni & honesti, nec à sana doctrina abhorrentes essent, animo beneuolo cõplexus, omniq; officiorũ genere prosequutus fuerit: ita vt nulli, cui prodesse modo se posse existimabar, operam suam vnquã denegarit. Hãc beneuolentiã etiam me quotidie expertum esse, libẽter & vltro fateor, ac ni facerẽ, ingritudinis crimen, à quo tamẽ semper abhorruì, meo merito incurrerẽ. Doctorum virorum, ipse nõ mediocriter omni elegãti doctrina imbutus, & vir *summis*, colloquio, cõuersatione, literis & scriptis plurimũ delectat⁹ fuit, nec vllas accipit literas (quotidie autẽ plurimã è diuersis Europæ regionib. ad eum fuerunt per-

lata)

DEDICATORIA.

lata) ad quas non è vestigio ipse suo autographo responderit. Nec rei bellicę imperitus fuit, cuius cum historia veteri atque recenti exactam cognitionem tenuit. Patriæ salute & prosperitate, ad quam omnia referenda, nihil prius, nihil antiquius habuit, eamque omni ratione promouere & procurare pro vitibus semper est adnexus. Scio equidẽ his, quæ à me summatim strictimq; & vix vno verbo dicta sunt, non omnes æque fidẽ adiuncturos: vera tamen me dixisse, multi Principes, aliq; magni nominis viri non diffitebuntur. Vos, Barones Generosissimi, eius rei testes laudo, omni exceptione maiores. Partẽ tamen minimam laudum & virtutũ huius herois me attigisse ipsemet fateor, quas doctioribus persequendas libens relinquo.

Biennium vero iam agitur, quo E. G. in libellum Lazari Soranzii de Ottomãico Imperio scriptum, incidit; quo sæpius perlecto, de Turcico Imperio, deque attritis iam ipsius viribus & exhausta potẽtia, deque eius extirpãdi ratione, nihil vnquam elegãtius in lucem produisse, recte iudicauit, dignumque ob id censuit, vt omnibus Germanis, quibus patriæ salus & libertas cordi est, innotesceret, eius igitur ex Italico Idiomate in latinum transferendi ne-

gotium viris aliquot eruditione & linguarum cognitione præstantibus, commisit, sed illi grauioribus occupationibus impediti, voti compotem E. G. reddere nequuerunt. Quod cum videret, mihi tandem eius rei prouinciam delegauit, mihi in quâ omnium indignissimo, qui Italicæ linguæ studium vix primis, quod dici solet, labiis attigi: Latini v. sermonis, etsi eo velis remissiq; contendâ, exactam cognitionē hætenus mihi vindicare non possim. Obsequendum tamen erat tanti viri de me meisq; omnibus optime meriti, voluntati ac iussui: vnde nō inuitus ad hoc onus suscipiendum me accinxi, etsi obrectatorū & inuidorum reprehensionibus & calumniis me *expositum non nesciebâ*, quas tamen, huius viri respectu parui faciēdas semper *existimaui*. Vt autem elegantiora & magis concinna singula prodiret, rectiusq; mens auctoris à lectoribus percipi posset, à Cl. viro Scip. Gentile Icto, quem honoris causa nomino, precibus obtinui, vt ipse emēdationem susciperet, & sicubi videretur, interpolaret. Quanquam vero iam ante sexquiannum finem huic labori imposuerâ, liber tamen ob quædâ impedimenta, quæ interuenerūt, viuo Illust. Comite imprimi non

non potuit: quo factum, vt ego spe Domino comiti gratificandi, ipse vero laborum meorum, licet exiguorū, optatis fructibus temporis iniuria, fraudatus fuerit. Ne tamen interea labor iste omnino vanus esset amicorumq; flagitationibus aliquo modo satisfaceret, eum cum aliis in lucem dare, & publici iuris facere visum est. Vobis autē Illustres & Generosiss. Barones, q̄ defuncti Comitis vltimæ voluntatis executores, vt vocant, constituti estis dignissimi & vigilantissimi, eum dedicādum censui, quo palam omnibus constaret, eodem me defuncti memoriâ, totamq; Illustr. Ortēburgicam & vestras quoq; Generosissimas familias honore & obseruātia prosequi, quaiam antea vitium semper colui & obseruaui: obnixè rogans, meum vt hoc erga vos studium animo & frōte serena accipiatis, meq; vobis semper commendatū habere dignemini. Deus opt. max. quam diutissime vos saluos & incolumes conseruet. Valere. Perscript. Herolzbergæ, ipsis Kal. Ianuariis, anni 1601. cuius ingressum vobis Illustribusq; familiis vestris, atq; adeo toti Christianæ Reip. faustū salutareq; exopto.

XX. Generos.

Studiofiss.

Iacobus Gauder ab Herolzberga.

AD IAC. GEVDERVM,
PATR. NOR. HORVM LI-
BRORVM METAPHRA-
STEN.

VT nitidi Soles, & lucida vela diei
Æstiu, nunquam serunt insindere sese
In gremium terra, frustra, quia protenus igni
Spiramenta suo laxent, fibrasque recludant.
Multa modis miris, & tot diuersa figuris,
Quam iparens post Vnde genit, Dea persica, tellus
Germia tot fetus frigens, tot secula animantum:
Sic non incassum radii virtutis auita
Percellunt, feruuntq; suo fulgore nepotum
Interiori animi, & generosa lumina mentis.
Qui, nisi degeneres, nec tamto sanguine dignos
Se præbere, nothæq; notam conquirere planta
Insistunt, & quos præsens & postera taleis
Arguat infami rumore perenniter ætas:
Sæpius inspectant specula ista domestica, Seque
Conformare illis tota nituntur opum vi.
Huius secus ac pecoris generosi pullus apertis
Alior ingreditur campis, & curra reponit
Mollia compositis gradibus, Sibrataq; cornicis
Ignem oculis, & frenâ frenans spumantia mandat.
Tum prociis armorum situm se percipit: aut se
Martius ille eris ranci canor increpat, S'ltro
Stare loco nescit, micat auribus, & tremitt artus:
Tantum ei cursus, tantus certaminis ardor!
Hoc eodem, GEVDERE, modo tu Soltâ parentum
Cottidie intuitus: patris propiora trilinguis,
Et patruî celebris Vestigia pone legendo:
Quorum hic Sempromi, vel Achai Nestoris instar,
Egrege cordatus homo, teretiq; PHILIPPVS
Ore fuit nuper, catus & sapientia in omni
Ciuii, Si summus Germani sideris Atlas,
Cui Leo versicolor, veluti stupefactus & hævens
Dicere nequaquam verius sit: Possè sinistri,
Hoc superante viro, tibi nihil, PEGNESE, venire.

Ph. Geu-
der.

Ille sed excellens virute & laudibus hîdem,
Ardua cum primis heic munia sustinet, & quia,
Vt Sulgaria non, sic non Sulgaria poscunt
Pectora, quin sensus faciant sudore velimos:
Iuris & adflicti vir seruantissimus aqvi.
Horum inquam, GEVDERE, tuens exempla, & valentem
Non turpi torpere domi torpore iuuentiam,
Esse putas dignum, ceu poter inertis Hieræ:
Verum illis se non par esse per omnia possis,
Ne tamen inferior longe sis, niteris omni
Conatu studioque, indefessq; labore.
Hinc variis linguis, & multisfidis doctrinis
(Quando alii nugæ, & inconcessasque petissunt
Delicias, perduntq; bonas in pectore dotes)
Excolis imbutam mentem: iam Ciuica tractans
Iura, modo historiam, nunc Euclidea: modo eius,
Descripsit radio totum qui genibus orbem:
Iam, qua sint ciuicis ratione Siga, regendi:
Ex quibus insignem tibi colligis Vndeque gæzum,
Dadala sicut apis, qua in salitibus omnia libat
Floriferis, cellisq; suis localisq; reponit:
Non raro tacitam subit admiratio mentem,
Copia visendi quum sit tot scripta, tu apte
Ducta manu, & totidem nodisq; dieq; labores.
Iam nunc communem in patria Germanidos & sum,
Italico spoliis habitus quamplurimas, & illa
Vestibus exornas Latinæ, atq; Sybe Quiritum
Donas, perspicuo, facili, planoq; retexens
Omnia sermone filo, tramaq; polita.
In quibus est Venetus culto SORANZIUS ore,
Qui Mahumetani res, Sires, robor a regni,
Et belli nervos, arcanaq; plurima; & astros,
Et procerum inuidiam, & consulta, & perfida corda,
Et Vitam, & mores, senaq; tyrannidis iræ:
Quaque illi valeat ratione modoq; resisti,
Infringique eius res, & conatus, & ardor:
Singula Christicolis scitu dignissima terris:
Ingenio tamto, tamta dulcedine pandit:
Vt melius nihil, Si breuius nil posse putemus
Dicier à quoquam, qui mentem aduertent illuc.

Anton.
Geuder.

VT Principes viri rectissime suo officio in regēdo Principatu, & iustitia administranda fungantur, duo ipsis in primis necessaria esse videtur: quorum alterum in eo consistit, ut rerum suarum perfectam cognitionem habeant: alterum vero vicinorum Imperiorum statum, & conditionem respicit, quod omnium Politicorum, & rerum agendarum iudicio, & ipsamet experientia comprobatur. Verum in viro, assequendo, maxima ipsis cura atque diligentia adhibenda est, ut à falso verum perfecte discernere discant. Nam, ut de priori taceam, si in posteriori, quod aliorum imperia considerat, inuestigatione nostra opinio & cognitio veritati non est consentanea, nunquā salutaria consilia, esse dere habita, prosperum successum, & euentum optatum sortiri poterunt. Constat enim falsam inquisitionem, vel informationem de dicto aliquo, re gesta, vel loco habitam, idem profus damnum atque periculum secum trahere, quod consiliarius minus prudens, & mendax, vel dux belli imperitus, & inexpertus inducere potest. Magna igitur laude eos Principes dignos iudicamus, qui non modo ingenia, & fidem suorum ministrorum per noscere & explorare student, verum etiam primum in ipsa aula, deinde in peregrinis quoque & exteris regionibus consiliarios suos habent, aliosque viros prudentes & expertes alunt, quorum illi quidem in historiis, & scientia civili egregie versati: hi vero in aliorum Principum actionibus, Imperiorum inclinationibus, consiliis, negotiationibus, thesauris, armis, foederibus, apparatus, & viribus

*Est in iis idem MINADOVS, scriptor Eor.
In regno Arfacidum belli, quod pluribus annis
Continuo, non est ita pridem, Turca furore
Gessit ibi, variis successibus atq; triumphis,
Sæpe etiam haud parua iactura & clade suorum.
Dignus & hic, propter memorandos ancipitesque
Euentus belli, gentisq; immania facta,
Crudeleisq; modos, atq; insatiabile fines
Tendendi cacoethes, & irrequieta cerebrata:
Et statum, in extremis qualis sit Persidos oris:
Vt non socordi, nec inani fronte legatur:
Scilicet exemplum capiat, ut inde, quid è re
Cuiusq; esse velit, si non satis ante periculo
Edoctus proprio, quid profit, cernere possit.
Quin etiam versatur adhuc incude sub ista.
Præsignis cultu rerum locupletare libellus:
Quomodo Pannonis sit deturbandus ab armis,
Non adeo magna, manu, magnosq; paratu,
Turca ferax, omnis veri pietatis & hostis:
Et similes alii, in solem quos profert, etas.*

*His operum studis dum eas, GEVDERE, profecta.
Non operum ludis: sibi sed, patrieq; larisq;
Commodus, & decus exornas laudabile gentis,
Suprema tendens præscripta ad candida calcis.
O, si nobilium nostri pax plurima seclis,
Quois Deus & fortuna potens paria pacia fecit,
Ad similes animum vellet adiungere curas:
Et frugi mentem qua pascunt vectaris instar,
Et cælo adsimulant, & regna, Srbeisq; gubernanti.
Sic operarentur studis, tempusq; redemptum
Nobile, quo dignum, pretio sollerter haberent,
Posthabitis nasci rebus: certe omne per animum
Nobilium nostræ nil Nobilitate clueret.*

BERN. PRAETORIVS, FAG.
Noribergæ, &c.

PRO-

Tarducci
Turca
murtos in
Vuarria.

PROOEMIUM.

inuestigandis oculatissimi & perspicacissimi sint. Ad quam rem plurimum conducet, Regionum cogniturum, aut recens inuentarum, vel quae nondum in nostram noticiam peruenierunt, cognitio. Qua in re sempiterna laude & memoria Ioannes ille Lusitaniae Rex, & Isabella Aragonum regina celebrandi erunt, quod ipsorum auspiciis & opera India Orientales, totumque nouus orbis fuerit repertus. Sed ut ad causas earum rerum, quas modo diximus, perueniamus: priores quidem, consiliarios scilicet, quod attinet, cum plurima dicantur aut scribantur adulandi animo, in fauorem Principum excogitata, vel utilitatis spe, vel ex falsa aliorum relatione, vel ab eiusmodi personis, qui rebus non interfuerunt, aut qui metu percussi veritatem in lucem edere non audent: maxima cautione, & iudicio eiusmodi dicta vel scripta, ab ipsis legenda sunt & perspicienda. De posterioribus vero sic statuendum, oculata testimonia maioris esse ponderis & fidei, quam sunt illa, quae ex solo auditu, & aliorum relatione percipiuntur. Quod quam verum sit, illi cognoscunt, qui regiones ipsas perlustrarunt, varios postea in libris Cosmographicis, Geographicis, & Chorographicis errores de Principum imperiis, populorum consuetudinibus, locorum situ, vulgo receptos observant, qui tamen passim in antiquorum & recentiorum libris sparsi sunt, quod autbores, qui de his rebus scripserunt, plurima affirmant, quorum nunquam perfectam cognitionem habuerunt, aliorum descriptiones imitantes, quae tamen hodie rei veritati parum respondent, neglecto eorum iudicio, qui rebus ipsis interfuerunt, vel intelligentia praediti sunt, quo observare talia possunt. Homerus *Ulysem* prudentia titulo ornat, qui omnium pulcher-

rimus

PROOEMIUM.

rimus est, qui viro principi, vel belli Duci conueniat, non modo quod aures praebet, ad percipienda quae alii referunt, sed quod ipsemet obseruet, consuetudines populorum, varias perlustrat regiones, & urbes plurimas. In hunc finem Plato lege cauisse videtur, ne quis ciuium suorum peregre ad lustrandas exteras prouincias proficisceretur, nisi quadragesimum aetatis annum prius compleuisset, ut nimirum annorum plurimorum decursu, animo ipsius prudentia confirmato, ad res, quae in hoc mundo occurrere solent, considerandas maturiori cum iudicio accedere, easque ad communem Patria utilitatem conferre possit. Sed in aliorum facta non opus est, ut inquirant Principes, qui peregrinos contra ius gentium a suis limitibus arcent, ut incolae China Moschos, & Abyssinos suo commercio priuare solent; vel qui aditus suarum regionum praesidiis muniunt, ne quis suorum exteros accedat: verentes cum Platone, ne peregrini mores, & consuetudines patrias & usu iam receptas corrumpant. Verum qui maiori humanitate praediti, omnes sine discrimine admittunt, cum omnibus conuersantur, & commercia tractant: quique a potetiorum vi se defendere coguntur, illi iure & merito vigilare debent in singulas horas & occasiones, non modo quae in genere, sed quae particulatim eueniunt, ponderare, & neglectis rebus priuatis mercatorum, quid Respublica administrationem concernat, perpendere, ipsorum est officii. Quemadmodum igitur historiaram lectio hanc nobis utilitatem conferre debet, ut ex praeteritarum rerum euentu edocti in praesentibus & futuris prudenter nos geramus: sic praesentia recte cognoscere, & inuestigare debemus, ut in tempore periculis occurramus, generali nimirum.

PROOEMIUM.

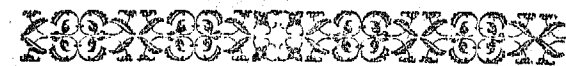
cognitione instructi, particularia illa ad eandem cū
iudicio referamus. Hic enim verus nostra scientia
ordo est, ut à singularibus denique ad vniuersalia
descendamus. Hinc Venera Respublica rationes &
iura dominationis adprime callens, non modo alios
Principes imitans, Legatos ad externos Principes, iu-
dicio & ingenio perspicaci prestantes mittere solet,
verum etiam lege sanxit, ut ubi quis Legatorū do-
mū redierit, vere & particulatim omnia ea in sena-
tu referat, quae in aula Principis, apud quem Legati
munus obit, tum quoad ipsum Principē, tum ipsius
Imperii statum & ordinem, obseruare potuit. Hu-
ius legis sancienda causa extitit, ut inuentus ad pa-
triae commodum in rebus Politicis à primis statim,
annis instituatur. Eiusmodi relationes in Archiuis
diligentissime asseruantur, ut Respublica in futurū
exemplis rerum praeitarum, melius consulatur,
& noua informatione praesentium utiliter prospici-
ciatur. Hac me quoque causa mouit, ut cum vide-
rem palam alios plurimum rebus Turcicis detra-
here, alios contra veritatem eas attollere, quod vera
informatione potius careant, quam ut studio alios
decipere ipsis animus sit, publica plurimorum utili-
tati inservire laborans statum Imperii Turcici ex-
aminare, & consilia eius, qui nunc eo potitur contra
Christianum orbem excogitata, aperire, & manife-
stare mecum statuerim, idque modo conuenienti,
quatenus officii ratio illud permittit. Et cum quoti-
die experiar, relationibus olim habitis, non semper
esse insistendum, licet vera sint, quod imperia, vel
propter Principum mutationem, vel temporum suc-
cessionem, vel alias ob causas facillime mutari soleant:
Venerae quoque relationes, quibus plurimum fiden-
dum;

PROOEMIUM.

dum, sub graui poena nemini communicentur: ve-
teres etiam parum ad propositum nostrum faciant,
& quae de recentioribus Epitome circumferuntur,
falsa sint ut plurimum, & hominum potius imagi-
nationes, quam res gestas contineant: Ideoque de re-
bus etiam minimis, quae ad propositum hoc nostrum
facere videntur, maxima diligentia & industria
inquirere volui, cum bellum, quod nunc geritur, fe-
re solum, mundum vniuersum suspensum teneat.
Cum multis etiam viris iudicio & experientia re-
rum praestantibus saepissime iis de rebus contuli, quos
recenter iis ex locis venisse noueram. Neque mihi
ipsi falsus sum, licet ibidem antehac plurimum vide-
rim & obseruarim. Tandem rem totam in com-
pēdit formam redegi, ut vsui Christianorum Prin-
cipum, quorum illam scire refert, inserviret. Nam
cum mihi exemplo Benedicti Sorani, si patris mei,
qui in victoria Corzolaria, contra Turcas fortiter
pugnans obiit, in bellum propter valetudinem mi-
nus commodam proficisci minime liceat, bonum ta-
men publicum, & commune, ad quod omnes studia
sua conferre tenentur, ut Polyannus Macedonicus
Antonino & Vero Imperatoribus scripsit, pro ani-
mi viribus promouere potius conabor, quam priua-
tam vitam agendo, ociosus, & nemini utilis domi
desidere. Sic Diogenem legimus dolium suum in
plateis sapius circumuoluisse, ne interea ociosus ipse
conspiceretur, dum alii ciues in patria defendenda
strenuam operam nauabant. Igitur in praesenti
nostro libello Turcicū Imperium describere, cuius-
modi sub Mahemete III. status eius usq; ad exitum
Anni 1597. fuerit, decreui. Temporis vero ideo
mentionē feci, quod me non lateat belli euentū du-

bium esse & ancipitem, quo facile plurima immu-
tari possunt, & Principum instabilitatem & ne-
cessitatem res novas inducere consideratu di-
gnas. Eum vero scopum in primis mihi propositum
habeo, ut quae pertinent ad cognitionem belli, quod
Turca cum Imperatore nostro & Transilvano ge-
rit, innotescant, vel quae belli praesentis occasione re-
quiri possunt, aperiantur. Nam si alio mihi scribē-
da in hoc argumento sumpsissem, verius sum, ne
nimis longus, aut alicui tadio forem. Turn etiam
quod alii cupiunt scripto, & ad alias opportunitates
plurima studio referuavi. Interim plurima in
medium adducam, quae Christiano Orbi quouis
tempore utilissima sunt futura, ut qui nunc viuunt,
& eorum posteri aliquē ex his meis laboribus fru-
ctum percipiant. Ordinis igitur commodioris cau-
sa in tres partes librum hunc diuidam. Prima de
capite, membris & viribus Imperii Ottomanici a-
get. Secunda de Consiliis Mahemetis III. de causa
belli quod nunc geritur, eius origine & progressu
traclabit, sumto initio ab Amurathis imperio, qui
Mahemetis pater fuit. In tertia parte questio
decidetur, Num Caesar, & Transilvanus pacem
à Turca oblatam acceptare debeant, nec ne? Si-
muletiam ostendetur, tum quid detrimenti iidem
Turcico Imperatori inferre, si bellum continent-
tum quemadmodum alii Christianorum Principes
ipsi nocere possint, ut omni tempore periculis, quae
Christiano orbi a Turcarum armis impendere vi-
dentur, obuiam eatur.

LAZA-

L A Z A R I
S O R A N Z I I

P A T R I T. V E N E T I

Ottomannus

S I V E

De Imperio Turcico.

P R I M A P A R S,

I N Q V A A G I T V R D E C A P I -
te, membris, & viribus Imperii Ot-
tomannici.

C V R N O M E N M A H V M E T I S
Christiani detestentur, Turca illud tanquam fatale
perborrescant & abominentur.

H S, qui nunc Ottomanico seu Tur-
carum potitur Imperio, Mahume-
tes est, eius nominis Tertius. Quod
nomen, ut omnium Christi fide-
lium detestatione & execratione
dignissimum, propter duorum, qui hunc praef-
serunt, eiusdem nominis Imperatorum facinora
horrenda, & immanitates, quibus Christianum

A

nomen persecuti sunt: sic ipsi quoque Turcæ propter sinistras quasdam & fatales opiniones, quas de eo mente conceperunt, illud perhorrescunt. Anxii enim in eo versantur metu & sollicitudine ne, quod prius saepe contigisse norunt, nunc quoq; eueniat. Sciunt enim Constantinopolim, quæ caput est Imperii, post priorem illam euerfionem, secunda sua initia, & incrementa Constantino Magno debere, eandem postea sub alio Constantino Christianis ereptam & vi captam esse, quorum uterq; matrem habuit, eodem Helenæ nomine: plane ut Romanum Imperium, quod cum ab Augusto initium cepisset, sub Augustulo quodam extirctum fuit. Similiter ergo & illi verentur, ne Mahumete Imperatoria dignitate fungente, sedes Regni Constantinopolitani iterum illis eripiatur, quemadmodum à Mahumete II. bello atque armis in potestatem eius redacta fuit.

I. Natura, ingenium & mores Mahumetis III. Turcarum Imperatoris.

Cur odio persecutus sit Nanum Nasuf Agam.

Eius mater & auia quæ nam fuerint.

Suspicio sinistra, quam pater Amurathes de eo habuit.

Exempla crudelitatis & immanitatis ab ipso perpetrata.

MAHUMETES igitur Turcarum Imperator, cuius præcipue in hac narratione faciendæ erit mentio, natura sagaci, ingenio feroci præditus est, mollis tamen, timidus & valde effæminatus, quod exempla quasdam rerum ab ipso tum antequam

quam ad Imperium venisset, tum in ipso Imperio perpetratarum testantur. Cum iuuenis adhuc valde, in aula (quæ illi Senalium q. claustrum vocant) de more gentis inclusus teneretur, Nanum Nasuf Agam acerrime odisse cepit, quod in fauore & gratia patris Amurathis plus ipsum quam quævis alium positum esse cerneret. Indagandis eius actionibus diligenter incubuit, sensitque quotidie calathum floribus refertum, ab eo ex aula emitti, inde dubio procul aliud quippiam magis preciosum sub istis floribus latere suspicatus est. Die igitur quadam cum summo mane de more calathum efferri videret, illum, qui gestauit, consistere coegit, & inuerso calatho floribusque in terram sparsis, auri copiam magnam absconditam reperit, qua de causa ira & indignatione percitus, grauissime cum patre exposulauit, quod mancipia in maiori ab eo precio & fauore haberentur quam filius, cui plerumque illud ipsum denegarum sit, quo illi abundant, eo nomine patris accusans auaritiam, quam minime probabat. Præterea tam elato & superbo erga suos fuit animo ut ferre nequie, quod auia ipsius, (quæ, si modo vera sunt, quæ vulgo dicuntur, nobilis Veneta ex familia Bassorum fuit) in aula dominaretur, neque regimem illud propria matri, quæ è pago quodam Rezi nomine (qui est in Albania ad montes Ducaginos) oriunda erat, concedere voluit. Cum his de causis patri lites moueret crebriores, & maiores indies causas, & occasiones sinistri quippiam de se suspicandi daret, iramque paternam magis magisque in se concitaret (ea enim æmulatione Imperatores Turcici de sua salute sunt solliciti, inducti videlicet humana ambitione, & efferata immanitate,

4 LAZARI SORANZII
 quæ ipsiſe fere propria eſt, vt ne liberis quidem à ſe
 prognatis parcant) tandem circuncifione eius ex
 lege Mahumetana perfecta, cui legatus Cæſaris,
 Moſcouitæ, Perſarum Regis & nomine Reipub.
 Venetæ, Iacobus Soranzius, patruus meus inter-
 fuit, primaſque partes inter Principes Chriſtianos,
 eo in negotio tenuit: à patre in Magnefiam, vbi do-
 micilium ſuum haberet, ablegatus eſt. Quo cum
 perueniſſet, tantum abfuit, vt de ſua crudelitate, &
 immanitate aliquid remitteret, vt ſpecimina eius
 ſingulis diebus ederet euidentiora. Nunc indigna-
 tione, nunc alio peruerſo animi impetu raptus, for-
 cipibus ignitis mammas fæminis eruere, ad 2000.
 Scholaſticorū (qui Soſti ipſorum lingua vocantur)
 morte crudeliſſima mulctauit, propter nullam gra-
 uioris momenti cauſam, quam quod erga eum, ſi-
 gnificationem aliquam cogitationis minus pudicæ
 edidiſſent. Plurimos alios ob quamuis leuiſſimam
 cauſam trucidauit, & vt breuiter dicam, alienum ſe
 proſuſ à Veneris delitiis & voluptatibus; vniciſ
 vero bellicis ſtudiis, & Martis actionibus animo de-
 ditum eſſe manifeſte demonſtrauit. Hac ſua viuendi-
 ratione patris diffidentiam erga ſe confirmauit,
 quam auxere non leues quædam ſuſpiciones ſe-
 cretæ cuiuſdam conſpirationis, quam in aula cum
 Sinano Baſſa (illo qui Iaurinum occupauit, & anno
 præterito viuere deſiit) ſub ſpecie amicitiaæ arctioris
 conſtauiſſe verebatur, vnde ipſum non modo ſep-
 tum arctiori cuſtodia tenere, ſed vita etiam priua-
 re, niſi protinus animum mutaret Amurathes plane
 conſtituerat. Quæ de re cum ſæpius à matre certior
 factus & admonitus eſſet, vt ſuſpiciones eiufmodi
 patris animo eximeret, mentemque ad voluptates,
 & dele-

& delectationes adplicaret, aſſenſit tandem, & pa-
 rere monitiſ decreuit. Ab eo tempore omni ille-
 cebrarum genere ita fuit irretitus, vt natura ipſa vel
 mutata, vel obducta in Principem luxurioſiſſimum
 ſubito euafferit. Idque vel ex habitu quodam, cre-
 bro uſu comparato: vel arte quadam adiutus (vt
 quidam putant) cuius Græcæ, Hebraicæ, & Turci-
 cæ mulieres peritiſſimæ habentur. Ipſa quoque vita
 iniucunda ipſi ſolet eſſe, niſi Veneris aſſuant deli-
 ciæ, etiam in ipſiſ caſtris & militia. Res quoque &
 conſilia maxime ſecreta ſuis communicare ſolet
 pellicibus & amaſiſ, qua re nihil quicquæ eſt prin-
 cipe viro indignius, nihilque pernicioſius. Verun-
 tamen hiſ qui putant illum mulierum corruptelis,
 luxuria atque libidine impeditum fuiſſe, quo mi-
 nus citius in bellum ipſemet proſectus fuerit, non
 aſſentio, cum hæc mora graues & magis veras ra-
 tiones habuerit, quas poſtea recenſebimus.

II. Cur Mahumetes ſerius in bellum proſectus ſit.

Cur vnâ ex amaſiſ propria manu occiderit.

Mortem matri minatus.

*Autoritas primorum Conſiliariorum (quos Vi-
 ſiros vocant) quare diminuta.*

*Beneuolentiam militum quomodo ſibi conci-
 liarit.*

*Quo nomine Turcæ ſuum Imperatorem in-
 ſignire ſoleant.*

V T primum regnum eſt auſpicatus, opes eius
 & vires cognoſcere voluit, non latebant ipſum
 ſimultates & contentiones mutæ, quæ in Baſſiſ
 vigeant, in Sinano & Ferato præcipue, qui tunc

regni gubernacula fere soli tractabant, vt suo loco demonstrabimus. Constantinopolim vrgebat annonæ, & rerum omnium ad victum pertinentium, frumenti in primis & panis extrema caritas. Intelligebat subditos minime contentos, propter plurima debita à patre nondum soluta; quibus ipse postea satisfecit. Quid Persarum Rex Mehemet Quidabunda moliturus esset, cum non ita pridem ipsius ex filio Emiro Hampsa, nepos, Haidazus nomine, quem obsidis loco ad Turcas miserat, obiisset, certo non constabat, in primis cum oblato veneni suspicio ad eam mortem accederet, præterea ipsi Duces præcipui & insigniores, belli confectio- nem ipso Mahumete etiam absente, promittebant, quod eo ab ipsis fiebat animo, vt propriis emolumentis & commodis tanto melius consulere possent: Credebat præ omnibus aliis Sinani Bassæ consiliis, qui vt quam diutissime Imperio Republicæ supremo præesset, & nomen suum illustrius redderet, non modo perfacilem Transylvaniae Principis euerfionem, sed ipsius etiam Caesaris Romani ruinam illi pollicebatur. Illud porro verum est, à pacis studio & tractatione, etiam tunc ipsum non fuisse alienum. Quæ enim natura ipsi insita erat ferocia, deliciarum & voluptatum velut ignibus emollita, paulatim diminuta & confecta fuit, vt nunc veius animi Tyrannici impetus quam viri militaris fortitudo dici mereatur. Quod tunc maxime testatum fecit, cum à quadam sua pellice, quæ ipsi charissima erat, multis precibus & lachrymis rogatus esset, ne proficiscendo in bellum periculis se obiceret, propter somnium infaustum & prodigiosum, quod nocte precedenti habuerat. Ille ira-

tus,

rus, quod gloria, quam sibi promittebat, hoc modo se priuari, & ipsiusmet Imperii Turcici stabilitatē & firmamentum in dubium vocari crederet, nulla interposita mora propria manu eam occidit. Idemque supplicii genus matri sæpius minatus est, licet aliis in rebus maxima apud illum polleat autoritate & gratia. Hodie porro extra controuersiam est, illum tanti non fieri à subditis, neque eam obedientiam illi præstari, quæ prædecessoribus ipsius exhibita fuit, ideo necessitati & tempori sæpius cedere coactus est. Ea enim quæ solius & supremi Visirii Bassæ (qui sunt Consiliarii intimi) ante hac solebat esse autoritas, aliis etiam Visiriis Bassis, ipso conuiunte, attributa est. Ita beneficium, vel decretum gratiosum, quod quis ab vno eorum abstulerit, ab aliis sæpe reuocari contingit, quare nihil quicquam est, quod amorem & beneuolentiam subditorum magis imminuat, & contemptum eorundem erga principem pariat. Quo nomine quoque à patre Amurathe multifariam peccatum est, qui ob quamuis leuissimam causam Visirios Bassas officio suo priuauit, aliosque spe lucri & pecuniæ aucupandæ substituit. Quatuor prioribus, quinque alios adiunxit, vt nouem tandem essent, qui illo honore præfulgerent. Huius rei causam statuemus esse crebram primorum belli Ducum mutationem, quæ inde prouenit, quod de statu sui regni tunc ipsi non bene constitit, nec ingenia Ducum plane perspecta ipsi fuerint, vel etiam quod natura insitum Turcis sit, ut officia pro libitu sæpius mutant, & animi propositum ad fortunæ varios & incertos euentus accommodent. Variis enim cladibus acceptis semper exercitui novos Duces præsticiebat, vt (quod inter-

A 4

dum euenisse scimus) capite mutato, reliqua membra promptiora, & audaciora ad belli pericula subeunda redderet. His rationibus omnibus sepositis, alia magis graues magisque seria fuerunt, quæ ipsius in castris præsentiam urgebant, & requirebant milites scilicet (qui egeni, tyrones, & propter auaritiam eorum, qui prius bellum administrabant, ab alienatis animis erant) præsentiam sui Principis veri & legitimi cupide desiderabant, idque vel maxime propter dona & congiaria quæ illis dari solent, ubi ipsemet in castris versatur Turcicus Imperator. In iis cū Mahumetes tandē apparuisset maximam authoritatem sibi conciliauit, extincta opinione minus honesta, quam multi de ipso conceperant, & suis quantum potuit, satisfecit. Idque potissimum quod beneuolentiam militum sibi conciliare in primis studuerit, non modo liberalitate erga eos usus est cōmemoranda, verum etiam, quantum fieri potuit, omni re ipsis quam commodissime prospexit & consultum esse voluit. Sæpe pedes ipsorum tentoria & castra perambulans, cum à cōsiliariis propterea admonitus esset, ne cōtra maiorū suorum consuetudinē nimis aperte se periculis obiceret, in hæc Cyri verba ipsis respondit: Cum omnes, qui meum sequuntur Imperium mihi que inferuiunt, fratrum loco mihi sint habendi, de ipsis quoque non aliter ac de me ipso sollicitum esse conuenit. Militum quoque beneuolentiam summopere sibi cōciliauit, cum in ipso itinere vespera quadam partem superiorem tentorii sui conscendisset, vidissetque duo Equitum Spahioglanorum tentoria à reliquis castris remotius sita, ut insidiarentur his, qui à castris aberrarent, quod atrocitatem cum

depre-

deprehendisset Spahioglanos illos Ianizaris suis diripiendos dedit, eorum vero corpora palis affigi curauit. Hactenus (vt alia in locum magis opportunum reiciamus) de natura, moribus, & vitæ ratione Turcarum Imperatoris diximus: quem illi Sultan Alem, id est Dominum orbis terrarum, vel Regem regum nominant. Vruntur quoque vocabulo Vlu Padischach, quod idem valet ac summus Imperator. Hic caput est, quod nunc Ottomanicum Imperium regit. De eius filiis, vt ordo requirere videbatur, studio loqui superfedeo.

III. Filii Mahumetis Imperatoris.

Quomodo ipsius filii publice conspici possint.

Quam ex suis concubinis charissimam omnium habeat.

HOc vnicum adiciam, duo ipsi cum fuerint filii, primogenitum non ita pridem mortuum esse. Inter hos etiam, qui nunc viuunt, is qui natus est maximus, decimum quartum ætatis annum agit, vel circiter, qui tamen nondum cuiquam publice visus est. Prius enim quam circumcidantur Turcicorum Imperatorum filii, in publicum prodire ipsis non permittitur. Cum autem plurimarum mulierum commercium habeat (inter quas charissima ipsi est Flatra quædam in Cypro nata) dubium non est, quin ipso mortuo materiam amplissimam post se relicturus sit successori, Tragædiæ Ottomanicæ in fratres de more gentis exercenda. Nunc membra huius imperii aggrediar, & initio quidem quæ in eo insigniora sunt recensebo.

IV. Num Imperium Turcicum præclaris belli Ducibus destituatur.

Quaratione Turcæ per gradus ad summos honores in militia ascendere consueverint.

MULTI in hac versantur opinione, Turcicum Imperium hoc nostro tempore præclaris ducibus, & rei bellicæ peritis carere. Euulgata enim est mors Piali Bassæ, qui Melitam Insulam frustra bello tentauit: Mustaphæ Bassæ, qui Cyprum occupauit: Pertasi, Ali, Vlucchiali, Bassarum, qui in mari à confederatis Christianis Principibus Anno 1571. victi fugatique fuere. Hos secuti sunt Osmanus, Feratus & Sinanus Bassæ, qui omnes & in Persia & passim alibi magna virtutis & fortitudinis ediderunt documenta, quæ vbiuis locorum prædicantur. His quos modo diximus, extinctis, viros fortes & strenuos in Turcia viuere desuisse multi putant. Quod sane à vero nõ omnino alienum est. Constat enim diurno illo & difficilimo quod contra Persas gestum est, bello, quam plurimos interemptos esse belli Duces, qui & autoritate & experientia plurimum valebant. Veruntamen cum hoc Imperium virtute bellica primum nasci & oriri, exinde per eandem crescere indies ceperit, & vi magis, quam amore sustineatur, certum est cunctos, qui aliqua nominis sui gloria tenentur, militiæ sese tradere, per quam & diuitias acquirere, & honores præ aliis concipere se posse sperant. Hic enim mos in Turcico Imperio vulgo receptus est in honorum & munerum distributione, vt non is, qui nobilitate generis alios superat (exceptis iis, qui in aula seruiunt

uiunt, vel cubiculo Imperatoris præficiuntur) sed qui fortitudinæ & experientia rei bellicæ reliquis præstat, ad supremas dignitates euehatur, quas immensæ opes & diuitiæ necessario sequuntur. Inde fit, vt nunquam huic Imperio Duces spectatæ experientiæ, & probatæ fortitudinis deesse possint, idque vel maxime, cum quiuissetiam ex priuatis militibus per gradus ad supremum belli Imperium peruenire possit. Sed cum in omni militia res feliciter gesta in gloriam & laudem summorum belli Ducum, qui illud administrarunt, & non in alios reducere solet: sic cum in Turcia pari modo illi, quorum nomina præ omnibus aliis nota & clara erant, quasi eodem momento extincti sint, vanus ille in vulgus rumor sparsus est, Imperium Turcicum viros non habere ad militare Imperium idoneos, quibus illud tuto demandari possit. Nomina eorum qui inter primos habentur in aula Turcica recensebo. Licet enim quidam eorum iam mortui, alii officia suis spoliati fuerint, tamen propter ea, quæ necessario à nobis recensenda sunt, illorum mentio ad reliquorum cognitionem non parum proderit.

V. Assan Bassa Constantinopolim regis absente Mahumete in Vngaria. Quare Cairo illuc euocatus fuerit.

CVM Mahumeti Constantinopoli discedendū Cesset, regimen grauissimum eius vrbs (quæ variarum nationum, & diuersissimorum ingeniorum hominibus repleta est, & huius vastissimi Imperii sedes præcipua) Assano Bassæ Eunucho demadavit. Hic natione Epirota (qui hodie Albani dicuntur) in pago

Cicaleſſi, qui eſt in territorio Elbaſſano, natus eſt. Suo Baſſa nomine Cairũ in Ægypto anno 1582. rexit, ſed ad portam (ſic curiam illi & Palatium Imperatoris vocant) citatus, cum ſe multis criminibus accuſatam ſciret; diu quid faciendum ſibi foret, cogitationes hæſit: num litigandum cum aduerſariis, an eorum fuga verſus Ormutzum & Indias ipſi capenda eſſet. Tandem Conſtantinopoli comparuit, ubi captus ab eo, qui quondam magiſter ipſius aula fuerat, 500. Coronatis, ex ſeruitute emptus, iterum propter ſuam virtutem & ingenii dotes, ad eam qua non ita diu ipſum pollere vidimus, eminentiam & dignitatem euectus eſt. Qui, ſi diutius ipſi viuere contingeret, ad altiora ni fallor aspirabit, & pertingeret. Prudentia enim ſingulari præditus eſt, & plerique gratus & acceptus. Chriſtianiſ fauet, ludæos acerrime odit.

VI. De Hibraino Baſſa & eius ineptiis.

EXERCITVS totius ſummum imperium, ante prælium ad Agriam commiſſum, penes Hibrainum Baſſam fuit, qui in prouincia Hertzeconina dicitur natus. Imperatori ſanguine iunctus eſt, parum iudicii habet, ad imperandum plane ineptus, liberalis tamen & facetus eſt, ne dicam factuus, & ridicularius, Venetam & Raгуſeam (olim Eridamnum) Reſpublicas ſuas vocat cognatas: Mediolanum claſſe, Melitam vero actis cuniculis infra inſulam ſe occupaturum dicere ſolet, & huius generis plures ineptias effutire. Adparet ad pacem ipſum maxime inclinare, non modo quia omnium timidiffimus eſt, verum potius vt Sultanæ (quæ Impera-

Imperatoris mater eſt) eidemque vxori ſuæ gratum faciat, ac morigeretur.

VII. Sinan Cicala cur Hibraino, in officio Ducis & primo Viſiriatu ſucceſſerit.

Cur ab iſdem officiis depoſitus & in Burſiana relegatus.

Cur Venetiſ non faueat.

De Meccha.

Ratio vna præſentis belli Turcici declaratur.

HIBRAIMO ſucceſſit in Ducis officio, Sinan Cicala. Nam cum in pugna ad Agriam nõ ita pridem commiſſa, ille parum idoneus ad tam graue Imperium gerendum adparuiſſet, hic vero contra, ipſius etiam Mahometis iudicio, illius defectum ſuppleuiſſet, eoque magis ſtrenuum ſe præſtituiſſet, quam in ipſius diligentiâ fuiſſet iure requiſitum: Exercitum namque recollegit, Imperatoris perſonam in tutum redexit, prælii euentum dubium & ancipitem reliquit. Igitur non modo primarii Ducis officio dignus habitus, ſed primus etiam Viſir Baſſa creatus eſt. Tandem vtroque priuatus fuit, quod Imperatori nimis audacter conſuluiſſet, ne Sultanarum verbis fidem haberet, matris in primis, quæ, ne iterum filius in bellum proficiſcercetur, omnem mouebat lapidem, omnemque excogitauit modum, quo ipſum effeminarum & imbellem redderet. In Burſiam igitur Aſiæ urbem quondam Turcicorum Principum ſedem relegatus eſt, nõ citra periculum vitæ. Mater enim Mahometis (more mulierum, quæ conceptum vel amorem vel odium acerrime animo retinere ſolent) precibus filium fa-

tigate non desinet, donec de ipsius morte certi quid ipsi à filia promissum fuerit. Ferre enim non poterat mancipium eo audaciæ procedere, ut matrem in filii malam gratiam collocare conaretur. Huius rei sollicitudo diu anxium eius animum tenuit, non modo propter inconstantiam & mobilitatem Principis, insignemque erga mulieres affectum atque mollitiem, verum etiam quia cum Hibræus ad mandatum Sultanae, & impulsus à coniuge, Constantinopolim recuperato primi Visirii officio (alias enim domum redire ipsi non licuisset) sit reuersus, non sine causa suspicatur, fore, ut in omni insidiarum genere eum Sultana persequatur, accusationemque, quam non ita pridem de mortui Ferrathi Bassæ amici ipsi mouerunt (qui eius capitalis inimicus fuit) semper fouere & redintegrare conetur. Sed his omnibus sepositis, cum Cicala sit opulentissimus, ingenio valeat, strenuus, & rei militaris, terrestris in primis cognitionem exactam teneat, ut puta, qui in Persicis bellis fere enutritus fuit, non est dubitandum, quin ubi huic primum Mahumetis furorem atque imperum effregerit, tela in se directa & coniecta ita clusus sit, ut facile, quæ amissit, recuperare possit. Cuius rei iam antea specimen edidit, cum ab Architalassi officio remotus, non modo propter suspicionem quam de se dederat eius frater, proficiscendo Constantinopolim, quam ut ea ratione Reipublicæ Venetæ satisficeret, cuius ipsemet Turcicus Imperator rationem habitam in eo remouendo esse, palam profitebatur, volebat. Odium quod in Rempub. Venetam animo conceperat iam adolecens & Christianus, inde originem traxit, quod eius Reipub. triremes myoparonem,

ronem, qui ipsius parentis fuerat, rapuissent, nec restituisent. Patrem habuit Genuensem, Mater Turca fuit Castellinoui nata: Ipse vero Messinæ procreatus. Iniuriarum acerrimus vindex fuit. Vxorrem duxit nepotem filia Rustemi Bassæ, quam is ex filia Imperatoris Solymani susceperat. Hæc ipsa est, quæ non ita pridem immensis sumptibus aquæ ductum longissimum in deserto Arabia, ut peregrinantium ad Meccham commodis necessitatibusque subueniret, ædificauit. Meccha autem, vel Macca ut Arabes vocant, ea est vrbs, quam communi ipsorum vocabulo Medina Alnabi, id est vrbs Prophetæ, quo nomine seductorem illum Mahumerem intelligunt, dicitur. Hæc Sinani Bassæ socrus nostra memoria eo nomine clara est, quod causa non infima extitit belli Cæsari Rodolpho ab Amurathe moti, dolore incensa, quod ipsius filius vnicus,isque charissimus in prælio ad Cobapim præteritis annis sub Assano Bassa commisso, cum aliis occisus fuerit.

VIII. De Giafer Bassa & cur ab officio fuerit remotus.

D Vc is officio vel vicarii potius anno præterito in Vngaria ad Belgradum (quæ Alba Græca dicitur) functus est Giafer Bassa Eunuchus, natione Hungarus, quo tandem eandem ob causam, qua & Hibræus priuatus est. In Persia sub Osmano, Sinano & Feratho Bassis militauit, donec Bassa Tabrisi (quæ olim Ecbatana, nunc Fauris vocatur) creatus fuit, quæ cum à Persis obsideretur, acerrime ab ipso, insigni fortitudinis, prudentiæ & liberalitatis specimine edito, defensâ fuit.

IX. *Affan filius Mahumetis Socolevichi.**Officium Beglerbegi Græciæ.**Herzécouina Prouincia.**Quo nomine Turca illum vocare soleant qui
secundum ab Imperatore locum obtinet.**De Vidino vel Bidena vrbe.*

BEGLERBEGVS Græciæ nunc est Affan Bassa. Græcia autem à Turcis Rumelia, ab ipsis Græcis *ρωμανία* scilicet Europæ dicitur. Eo enim nomine, vt historiæ testantur, translata Romani Imperii sede, Constantinopolim, non modo Asia, sed ipsa etiam Europa, iuprimis vero Græcia vocata fuit. Hic Affan Bassa oriundus est è regione Herzécouina, qui olim ducatus sanctæ Sauræ dictus. Estq; Bosnia prouinciæ pars, quæ versus Ragusiam protenditur, illo itinere, quod Constantinopolim ducit. Patrem habuit Mahumetem Socoleuichû, à loco quodam Socol, qui est in Herzécouina, sic nominatum. fuit que Vizir Azem, id est, Princeps consilii, & gubernator summus Imperii Ottomanici, sub tribus Imperatoribus: quod officium Diadar, vel Deuidar à Mamalucis in imperio Sultani Egypti, à Græcis vero *πρωτοσύμβολοι* vocatur. Militibus gratissimus est propter comitatem & humanitatem. In comitatu suo plerumque mulieres plurimas secum circumducere solet, & propter sumptus immēsos, quos facit, fere non amplius est foluendo, bonis suis pene omnibus deoçtis. In Persia militem egit, & vltimis bellis Vngaricis interfuit. Cumque ipsius Imperium dignitate & auctoritate præstantius sit reliquorum præfectorum, ita quoq; eius iurisdic-
& domi-

& dominium latissime se extendit: Bulgariam videlicet, Seruiam & Albaniam comprehendens, atque ideo multi eum sectantur. In Rosgrado Bulgariæ vrbe cum exercitu aliquandiu commoratus est, vt Walachos, & Transylvanos transitu Danubii prohiberet, & rebus sic requirentibus, cito ipse met transfretare posset. Nunc subito Vidinum olim Bidenam, missus est, qui Sangiachatus est, Græciæ Beglerbego (non Zecoborensi Bassæ, vulgo Temesuar vt alii volunt) subiectus. Si vita ipsi diuturnior contingeret, dubio procul in vitum præcipuum & primarium totius Imperii euaderet.

X. *Hafis Haemat cur ab officio fuerit remotus.**Ipsum primum fuisse qui Equitibus Turcis stipendium soluit.*

HA F I S Haematus Cauri quondam Bassa, Eunuclus est, Vonari Albania pago non procul à Cicalessò dissito natus. In Croatia & Bosnia bello præfuit, sed negligentia accusatus, quod Perrinam non occupasset, ab officio deiectus est. In gratiam tamen rediit, & in Scopiis nunc degit. Iustitiam colit, prudentia valet, ductus superstitione oñus hoc suscepit. Concionatorem Mahumetanû prius egerat, quod vox Hafis denotat. Ille primus fuit, qui Equitibus Turcis stipendium soluit, & pecuniam mutuo dedit petentibus. Quam in re si Principes Ottomanni nostrorum morem imitari velent, immensas copias tam equestres quam pedestres facile colligere possent.

XI. *Sophi Sinan Bassa.*

*Mehemeto Satarzgi cur faueat Sultana
mater.*

Haidar Bassa.

Odaueri.

Velli.

IN exercitu ad Agriam erat etiam Sophi Sinan Bassa Budensis Albanus natione, è montibus Ducaginis ortus, quem Turcæ propter prudentiam & fortitudinem plurimi faciunt. Aderat quoque Mehemet Satarzgi Albanus & ipse. Præcipui enim Duces Turcici ex ea gente originem trahunt. Diu Caramaniæ Bassa fuit, vbi prudentiæ plurima edidit specimina. Iam vt plurimum ingenio & voluntati Sultanae matris, (quæ ex eadem gente est) sese accommodat, & paci studere simulat, inde officium Tzader Meçter Bassi (quem magistrum Tentoriorum vocare possumus) adeptus est, quem, si, qua cœpit, beneuolentia profectui perget, non dubitandum, quin amplissimis tandem præficiatur muneribus. Ferunt eum cum adhuc in aula satellitem ageret in certamine quodam ludicro non procul à Castro veteri, vbi palatium regium est, habito, tam strenuum se gessisse, aduersariis in fugam coniectis, aut conscissis ingentibus vulnere plagi, qualès inferre Lanii solent, vt Satarzgi inde vocatus sit. Alii putant, reuera ipsum Lanium fuisse. Præter eos, quos modo recensui, in exercitu quoque fuit Haidar Bassa: Is Beglerbegus cum esset, ab Amurathe in Muldauiam missus, officio suo tam probe atque industrie functus est, vt aliquo modo illexisse vide-

retur.

retur Polonos ad donum quoddam & munus anuum Turcæ quod mitterent, decernendum, & res quæ in controuersiam venire poterant, amice componendas. Nunc in Persia versatur. Belgradi tunc consistebant Odauerdi & Velli Bassæ: Ille in bello, quod in Croatia & Bosnia gestum est, claruit: Hic Muldauiam Srenipetro, qui eam cū turma Cosaccorum maiori temeritate, quam prudentia occupauerat, rursus eripuit. Adfuerunt insuper in castris plurimi alii Bassæ, & Sangiacchi ordinarii, quorum nomina, cum sint nouitii, neque ita celebres, nobis nondum innotuerunt.

XII. *Affan Bassa, quare concitarit reliquias
Mudahari in Gemen.*

PRÆTEREA è Gemen seu Gimin Arabiae felicis vrbe euocatū fuisse ferunt Affan Albanū qui seniori Sinan Bassæ sanguine iunctus ab eoque nutritus erat; hic artificiose reliquias familie Mudahari, quæ ab Osinanno quoq; defecerant, concitauit, & honestas de illis reportauit victorias. Affluit diuitiis, vnde facile militum fauorem sibi conciliare potest.

XIII. *Halil Bassa Archibalassus, & eius ignavia.
Giafer.*

HAEL Bassa classis præfectus, Turcico Imperatori cognatione iunctus, Vngarus est, in Bosnia natus, homo nouus, nec vlla re clarus quàm quod donaria Imperatori suo, à pyratis q̄ in mari Aegeo & circa Peloponesum pdantur, exigit: hoc anno monasteriū Callogerorū, q̄ erat in Strophadū Insula

(duæ sunt eiusdem nominis, hodie Striuali dictæ) exuflit, quod classẽ Hispanicam recepissent. In nulla habetur æstimatione. Putant quidam hoc officium ab illo in Giafer translatum iri, qui in Calabria natus, ab Vlucchiali illo, qui Anno 1571. è strage maritima euasit, enutritus fuit. Hunc rei maritimæ peritissimum esse prædicant.

XIV. Præfectori maritimæ.

Pirate.

Cur Solymanus opera Ariadini usus sit.

NON est, vt quis dubitet, quin Turcico Imperio viri rei nauticæ periti, & ad gerendum bellum maritimum idonei desint. Constat enim ab anno 1572. vsque ad hunc diem perexiguam à Turca emissam esse classẽ. Deficiente igitur occasione quantum valeat virtus militaris, cognosci non potest, languescit porius, & sæpe etiam omnis extinguirur. Verum necessitate sic urgente, vt classis valida ipsi paranda, instruenda & emittenda sit, quo antecessorum suorum consilio vti posset, mercede fortissimum quemuis è pyratarum ducibus conducendo, quibus receptaculum præbere solet Thinissæ (quæ hodie Tunetum) Hypponis, quæ Bona olim, & Buscæ, aliisque in portibus. Inter quos Archipiratas celeberrimi hoc tempore habentur Cara Deli, Amurat Bei, Mehemet Bei, tres è familia Memorum, duo Albani, Cyrneus quidam (Cyrnus hodie Corsica vocatur) Sala Bei & alii, non minus celebres in hac arte, quam periti. Gallus quidam Politicus scriptum reliquit, Solymanũ Imp. præmiis splendidissimis & preciosissimis illustrem illum

illum piratam Ariadinum Barbarossam ad se alligere studuisse, ipso etiam Architalassi officio oblaro. Idque propterea ab eo factum esse scribit, vt vires sui Imperii augeret, & ipsum Ariadinum ita sibi deuinciret, ne amplius rebus Ottomannicis damnũ inferret. Et hæc hæctenus de ipsis belli ducibus nunc milites & membra minus principalia describere aggrediar. Horum duo sunt genera. Alii sunt proprii, auxiliares alii. Priores in equites & pedites distribuuntur. De illis priori loco nobis dicendum erit, cum in equitatu omne pene Turcarum robur bellicum consistat.

XV. De Spahis & duobus stipendiorum generibus, Timaro & Vlufe.

De S. Theodoro Stratilato.

TURCICI Equitatus præstantia in Spahis consistit, qui stipendii loco certos habent redditus, quos illi Timari vocant. Timarum proprie dici potest pensio quædam vel assignatio certorum reddituum, qui ex fundis percipiuntur, bello acquisitis, qui certa proportione distribuuntur militibus, quorum præ ceteris emicuit magnanimitas, qui que strenuam in bello nauarunt operam, cum coloniis antiquis vel feudis, vel quæ nostra ætate dicuntur, Commendaturis comparari possent. Præmium quod Romani in milites bene de Repub. meritos conferre solebant, vt ad dies vitæ eo fruerentur, beneficia adpellabant: Beneficiarios vero qui illo præmio fruebantur. Cum his conuenit, quod Græcis *ὑπάρχων*, *ὑπαρχῶν*, & *ὑπαρχῶν* personæ dicuntur. Etymologia à voce *ὑπὸν* ducta, quæ honorẽ signi-

ficar. Vnde de Theodoro (non eo qui Tiro, sed qui Stratilatus, id est, prætor vel militū ductor vocatus est) legimus, quod à Licinio Augusto arcem Heracleæ in vicem Timari accepit, idque diu ante, quam ad martyrium propter fidem Christianam tractus fuit, vt haber Philo poeta Græcus, Damascenus, Nicephorus Calistus: Sicut etiam in Meniæo, quod est officium Græcorum menstruum legitur. Vlese dicitur ea merces, quæ de die in diem à Quæstore militibus, qui stipendium accipiunt, & reliquis, qui in aula Imperatoris seruiunt, persoluitur, qui Vlofezgi, vel Olophagi dicuntur, quasi quibus de solo victu prospectum est, à Græco illo ὀλοφάγιον voce deducta. Eorum qui pro timaro in Europa militant ad 1600. numerantur. Quilibet Spahorū, qui circiter 3000. ad 6000. aspros annuos habet in reditum, in bellum cum equo vno proficisci obstrictus est: qui circiter 5000. ad 10000. habet, cum duobus se sustere cogitur. Idem de reliquis, qui plus minusue habent in reditu habita proportionem statuendum est. Nonnulli plures equos alere solent, prout quis vel diues est, vel honoris & gloriæ desiderio tenetur. Horū Spahorū pars maxima Beglerbego subiecta est, quorū numerus ad 9000. Timarorū accedet: Reliqui Bosniæ, Bude, & Zoroborensi (vulgo Temeswar dicitur) Bassæ parent.

XVI. De Spahoglanis, Selectariis, Vlofezgi & Guraba.

PRÆTER eos, quos modo commemoravi Spahos, sunt Spahoglani, qui in aula nutriti delicatuli sunt, aut aulicorum more polite & splendide vestiuntur habitu Persico. Equitant more Asiatico, par-

paruis vrentes ephippiis, è quibus facile deturbari possunt. Quondam non tenebantur in bellū proficisci, nisi præsentem Imperatorem, sed non ita pridem eorum plurimi à Sinano & Giafer nolentes in militiam tracti sunt, quod aliis militibus destituerentur. Qui cū in Seruia & Bulgaria hybernassent, tam male extorsionibus & rapinis mulctarunt miseros rusticos, vt peius ne ab ipsis quoque Tartaris tractarier potuissent, quorum etiam vestitum & personam sepius induerunt, vt sub ea specie delicta sua facilius cooperire possent. Horum quatuor sunt ordines in aula Imperatoria, videlicet Selectari, Vlesefzi, Guraba & Spahoglani: Sed posteriorum numerus omnium maximus est. Igitur eorum nomen sine discrimine omnibus attribui solet. Selectari & Spahoglani in duo agmina diuisi sunt, videlicet in Silectarios dextri & sinistri lateris, & Spahoglanos dextri & sinistri lateris. Diuersis signis inuicem internoscuntur, quibus si eos, qui Guraba & Vlesefzi nominantur, adiicias, agmina sex efficiunt. Guraba autem nomen plurale est, à Carip ductum, quod pauperem & nudum denotat. Vlesefzi autem, vt supra diximus stipendiarii dicuntur. Horum ordinum quilibet propriū suum habet Agam, qui duobus vel tribus equitum millibus imperat.

*XVII. De Acanziis & Haiduchis.
De prouincia Dobruccia.*

QVI Acanzii vocantur, vt plurimum agricolæ sunt, sed falluntur, qui eos Haiduchis Hungarorum comparant, cum illi equites, hi pedites militate soleant. Nec recte eos à Iouio, & aliis scriptoribus recentioribus voluntarios milites adpellari puto,

cam propter exemptiones ipsis concessas in bellum proficisci cogantur, sapius tamen Zingarorum vel Tartarorum more integras regiones depradando peruagentur & deuaſtent. Non magna ipſorum ratio habetur: in Dobruccia-Bulgariæ prouincia, ut plurimum ad Danubium deſident & morantur.

XVIII. De iis qui Gionli, Baratli, & Muteferaga dicuntur.

I qui Gionli dicuntur vere ſunt voluntarii milites, qui ſicut & hi, quos Baratli vocant, & ſpe alius muneris conſequendi militant: voluntarie ſine ſtipendio in bellum proficiſcuntur, iis Chriſtiani plurimi admixti ſunt, quemadmodum & reliquis, quos Muteferaga nominant, ſeſe adiungere ſolent (qui ſunt præcipui aulici) nec in bellum niſi Imperatorem comitandi cauſa ire coguntur, ab oneribus militiæ eximuntur, liberrime omnia deuaſtant, exercitum præueniunt, tanquam præcurſores: ex præda acquiſita partem quintam Imperatori offerunt. Reliqui Baratli Baſſarum & Sangiachorum familiis & Spahorum ſeruitiis ſe immiſcent.

XIX. Numerus Timarorum Asia, Africa & Europa.

De voce Beglerbegi.

De Beglerbego Græciæ & Anatoliæ.

De Diuano.

De Sophia, Tibiſca, Nigeboli, Scopia, Sardiça, Triadiçza, Cuthegia, Stamboli ſeu Conſtantinopoli.

De præfecto maris & eius redditibus.

T I M A -

T I M A R O R V M in Aſia numerus ad 50000. ſeſe extendit, quæ ſubducta ratione 15000. tam equitum, quam peditum, ſeruis annumeratis, efficiunt, multitudine Europæas duabus tertiis ſuperant, ſed armis non bene inſtructi, parumq; fortes ſunt, nec ad bellum idonei, exceptis iis pauciſſimis, qui ad mare habitant, & militiæ nauticæ additi ſunt. Initio poſtremi belli Perſici 30. fuere in Aſia Beglerbegi, & exinde numerus eorū auctus fuit. Africa tres habet. Feſſæ & Marocci regna nullos habêt, ſed potius Turcæ tributaria dici poſſunt. Europa habet ſex Beglerbegos: quæ vocabuli explicatio mihi ſubiicienda erit; cum ſæpius eius à me facta ſit mentio. Vox illa Turcica Beglerbeg idem valet, quod Dux Ducum, ſeu princeps Principum. Hi enim ſupremi ſunt Duces & Præfecti, quibus reliqui omnes, qui aliquo in Prouincia ſibi commiſſa Imperio militari præſunt, ſubiecti ſunt. Hi eandem poteſtatem obtinent quam illi, qui Melicul Vmerca Arabibus & Græcis ἀρχοντες ἀρχοντων vocantur. Quorum tres authoritate & dignitate reliquos ſuperat, & eundem cum Baſſis & Viziris locum obtinent. Viziros autem vocant Turcæ, qui in Diuano ſeu conſilium regium admittuntur, ut ibi in præſentia Imperatoris ſententias dicant. Diuanum autem nõ recte à quibuſdam Douana & Tiphantum dicitur. Rumeli Beglerbegus primus eſt, qui Romanicæ ſeu Græciæ imperat, & ſedem habet in vrbe Sophia, quæ olim Tibiſca dicta eſt, metropolis tamen Bulgariæ, vel Volgaricæ (à populis, qui à Volga fluuio emigrarunt ſic nominata) nõ eſt, ut falſo quidam opinantur. Neque eo loco habenda eſt Nicopolis, quæ propter victoriam, quam Traianus de Rege

Dacorūm Decebalō reportauit, claret. Erant quōque qui Sophiam pro antiqua Scopia vel Dardania, vel Macedonia sumunt, neque etiam Sardia est, à qua Synodus Sardicensis sub filiis Constantini habita, nomen accepit. Hodie enim Triadiza nominatur. Asia minoris seu Anatoliæ Beglerbegus inter primarios secundū locum obtinet. In Cutheia residet, quæ Coryæum quondam in Phrygia sita, imperite à quibusdam in Gallatiam ponitur. Denizi Beglerbegus, qui & Supremus Basla dicitur, maris Imperium habet, vt plurimum Constantinopoli moratur, quam Turcæ corrupto nomine Stamboli vocant. Hic armamentarii curam gessit, priusquam à Solymanno ad honorem Beglerbegi euectus esset, Sangiaco di Gallipoli vocabatur, ad sustentationem sui fruitur redditibus quos habet officium Subassi di galata, seu fiscus Peræ, quod pro 16000. coronatis elocatur. Habet etiam vberimos prouentus, nouem Insularum, quarum præcipua est Nixia. Atque hæcenus de equitatu, sequitur de peditatu.

XX. De Agiamoglanis & Ianizariis.

Vera Etymologia Ianizavorum, & qui apud Persas Ianitores fuerint.

Quomodo Ducem præcipuum adpellare soleant.

De voce Aga & Agalari.

Qua de causa Ianizari superbiant, & de pristina strenuitate & fortitudine plurimum remiserint.

De moneta

De moneta Turcica.

De monte Haion Horos.

De Dephterdaris.

PEDITES præcipui apud Turcas sunt Ianizari qui è numero Agiamoglanorū (qui sunt Christianorum liberi masculi, quos in decimis pendere coguntur) ad id vitæ genus à pueris seliguntur & enutrientur. Reliqui in aula vilissima quæuis subeunt munia. Cum nauigijs (quæ Caicchi vocant) hinc inde nauigant, vel hortos colunt, vel alijs eiusmodi rebus perficiendis adhibentur, salariū vnus tantum aspri in dies singulos accipiunt. Asper seu Asprus (non, vt quidam volunt, Asperus) Græcis dicitur ea moneta, quam Arabes, Osmanni, & Turcæ Acfe vocant ab albedine, quia ex argento constat. Eorum species duæ sunt, maiores & minores, horum vsus frequentior est, licet viliores, & minus pulchri sint: illi bonitate materiae priores superant. Eo monetæ genere Turcicus Imperator militibus suis & aulicis satisfacere solet. Scriptores quidam Syderocapsiam vocant, ab arce Syderocapla, quæ in prouincia Thassi ad Athon montem celebrem sita est. Hunc montem Græci ἀθῶνον ὄρος, vel quod mari Aegeo imminet, vel quod capris pascentibus vbique sit refertus, appellant: alijs dicitur ἄγιον ὄρος, mons sanctus, quod Turcis sonat Seitdag. Nam 23. in eo sita sunt monasteria Calogerorum, qui sunt Monachi in solitudine viuentes. Asper valet 24. manguris. Mangurus moneta cuprea est, idem valens, quod numulus antiquus. Quinque aspri si boni sunt, & iusti ponderis, faciunt drachmā: duodecim

drachmæ thalerum efficiunt. Thalerum vno & medio constat Cecchinus Venetus, qui eiusdem est valoris cum Sultano Turcico aureo, quæ omnium præstantissima moneta Turcarum est, sedecim Paulinos Romanos valens. Sultanus, quem alii Soldanum vocant, à Sultanis seu principibus Ottomanis nomen habet, sicut Cecchini, dicuntur ducati, quod Duces Reipublicæ Venetæ, eos ferire soleant. Et Byzantii vel Byzantini tempore Græcorum ab vrbe Byzantio denominabantur, & eiusdem fere cum prioribus erant pretii. Scriptores nonnulli diuersè de hac computatione scripsere, precium namque sui temporis considerabant. Asper constabat 8. tantum manguris. Drachma 4. aspris, 9. aspri thalerum efficiabant, Cecchinus vel Sultanus valebat 54. aspris. Nunc monetarum ratio omnis mutata est. Thalerum efficiunt 70. vel 80. aspri, Cecchinum vero 110. 120. 125. aspri, quod propter varia tributa Constantinopoli & passim propter bellum Persicum imperata & imposita, factum est. Eius moneta, quæ quondam in Imperio Ottomanico currebat, vltus nunc est prohibitus propter varias imagines, quibus signata erat, à quibus Mahumetana religio penitus abhorret. Verior tamen eius rei causa potest allegari, quod videlicet ex ea moneta, quæ purissimo constat argento, si rursus cudatur, multum lucri, & thesaurus Imperatoris, & thesaurarii ipsi percipere possunt. Sed ab eo zelo & superstitione nunc paululum remiserunt, eam pro legitima habentes, quæ materia constat perfectissima. Hæc eo à me animo scripta sunt, vt de stipendio, quo Imperatores Turcici suis militibus satisfacere solent, certi quid constet. De reliquis monetis Ægyptiaca videli-

videlicet, Arabica, Syriaca & Persica, quarum per vniuersum regnum Turcicum frequens vsus est, videatur liber, ea de re non ita pridem scriptus, cuius lectio tamen à Magistratu interdicta est, quod nonnulla minus pia contineat, quo nisi laboraret vitio, cognitione omnium dignissimus esset, propter plurima secreta rerum Turcicarum quæ in eo continentur. Ianizari igitur pro optimis habentur militibus, qui in regno Turcico reperiuntur, quorum opera & ministeria cum iis conueniunt, quos milites prætorianos olim vocabant, & vt Mammalucci corpus sui principis circumstipant, vel vt iuuenes isti strenuissimi Persarum quos Ianitores vocabant (quorum mentionem facit is, qui sub nomine Aristotelis librum de mundo composuit) Regem vel Imperatorem semper comitantur, & custodiunt. Putarunt nonnulli eos à ianua nomen ferre, alludentes ad nomen portæ, quæ est regia Imperatoris, verum, qui opinioni huic innitantur, errant. Nam Turcis porta capi dicitur, non ianua. Vnde is qui supremam regiam curam habet Capizi Bassa vocatur. Vox autem Ianizari à Turcico vocabulo Iegnizeri deriuata, nouam militiam significat. Noua dicitur non propterea, quod recenter in vsu esse cæperit, siquidem ab Osmano Gasi (quem alii Ottomanum vocant) instituta, ab Amurathe primo ex consilio Cara Rustem, quem Turcæ vt sanctum colebant, renouata & aucta fuit: Sed quod Ianizari fere omnes Christianorum filii sunt, qui parentibus in iuuentute à ministris quibus illud commissum est negocium, quinto vel septimo quouis anno, interdum etiam sapius tributis nomine eripiuntur, cum octauum vel decimum, etiam cum vigesimum

ætatis impleverunt annum. Postea in partes Anatoliæ diuersas distribuuntur, vt in lege Mahumetana instituantur, consuetudines & linguam Turcicam addiscant, laboribus, & ærumnis assuescant, vocanturque Agiamoglani, vt supra quoque ostendimus, vbi ætatem, quæ tractandis armis conuenit, attigerunt, & exercitiis bellicis assuefacti sunt, ad portam remittuntur, vt in numerum Ianizarorum ascribantur. Qui militiæ minus apti sunt, ad naues & triremes relegantur, vt rei maritimæ studeant. Qui bonitate indolis & ingenii præstâtia alios superant, illi in Scerahiis, quæ sunt Adrianopoli, Constantinopoli & Peræ includuntur. Inde pederentim ad ministeria aulæ, & cubiculi Imperatoris adhibentur, certos suos præfectos habent, quibus obedire coguntur. His stipendium 5. vel 6. asprorû in dies singulos soluitur. Tantundem vero habent nonnulli ex Agiamoglanis, qui diuerso à Ianizaris habitu vestiuntur. Illis duæ vestes annuæ dantur, tormenta dexterrime tractant, & vere tormentarii, seu pyrobolarii custodiæ Imperatoris dici possunt, honoris acquirendi causa obstinatissime certare & pugnare solent. Agiamoglani vero vnicum vestiram annuatim accipiunt. Ianizarorum quidam ad limites Imperii in præsidii habitent. Pauci ad mare habitant, & militiæ nauticæ addicti sunt. Eorum pars maxima aulam & Imperatorem sequuntur, & plerunque Constantinopoli morantur, vbi fere omnes creari solent. Nam qui Damasci, Cairi, vel alibi creantur, vbi Constantinopolim peruenerint, & ibidem in eo officio non confirmantur, reticulum illud quod Zercula vocant, gestare non audent. Cum vltimam in expeditionem sub ipso-

rum

rum Aga profecti sunt, præter morem, ordinem potius militia turbant, quam vt strenue suo functi sint officio. Non enim libenter obediunt primario duci, quem Serdar voce Persica vel Serdsker lingua Arabica nominant. Tum etiam quod nostra memoria à disciplina & præceptis maiorum vt plurimum declinarunt, neque in bello ea animi præsentia & fidelitate seruiunt, qua quondam solebant eorum prædecessores. Præfectus Ianizarum Aga vocatur, qui primus est Agalariorum, qui sunt equites præcipui, qui nunquam à latere Imperatoris discedunt, ab Aga, id est, baculo sic dicti, qui potestatis, qua pollent, signum est, Chiliarchas, Tribunos & Druncarios seu Truncarios imitantes, qui olim quoque eiusmodi baculos vel trunco ferre solebant. Ianizarorum maxima insolentia est, non modo erga priuatos, qui eos vehementer timent, sed etiâ erga ipsum Imperatorem. Sciunt enim robur omne Imperii & potentia Ottomannicæ ipsorum in manibus versari: Raro etiam vel leuiter propter delicta castigantur, vnde quanta sit ipsorum potentia, quoque in loco passim ab hominibus habeantur, persenserunt. Imperatori sæpius indignissime minati sunt abrogationem Imperii, & filii in patris regnum substitutionem. Ab eodem interdum extorsiturore quodam barbaro, & importunitate maxima res omnium iniquissimas: cuius rei vt exempla vetustiora si leam, Amurathem proxime defunctum coegerunt, vel viuos vel mortuos sibi dedere Dephterdaros & Mehemetum Bassam Armenium, quem vnice diligebat, accusantes eos, quod falsam ab ipsis monetam accepissent in solutione stipendii.

Dephterdari enim thesaurarii seu quaestores sunt tres, quorum vnus summus est, & praesidet arario, reliqui eius Collega fiscum curant. Superbia & insolentia causa quoque non minima extitit, numerus eorum paucis ab hinc annis valde auctus, idque culpa ministrorum, qui ad hoc constituti sunt, vt quos officio illo dignos aestimant, a reliquis Agiamoglanis secernant, qui non optimum quemuis, & ad militiam aptissimum, vt quondam fieri solebat, sed quos modo nancisci potuerunt, militum inopia coacti, elegerunt, etiam Turcas naturales, & Iannizarorum filios: verum vt id faciant, pecunia corumpendi sunt. Quod vberissime, praeteritis annis maxime, contigit, vbi corporis solius dispositionem, & annorum modo numerum in exercitus collectione respexerunt, quo subito magnas conscribere copias potuerint, inter veteranos assumptis iis qui militari disciplina omnino non erant imbuti.

XXI. Spahipedites.

SPAHI quidam pedites sunt, qui Euboea Laecedaemone (hodie Misithra) & aliis locis maritimis commorantur, reique maritima student, & Archithalasso parent, praecipuoque vsui in triremibus solent esse.

** XXII. De iis qui Asappi, Besli & Husaroni dicuntur.*

PRASIDIARIi insuper pedites sub nomine Asappi & Besli comprehenduntur, qui falso

falso à Græco quodam autore Hussaris Hungaris comparantur, cum illi pedites sint stipendiarii, hi vero equites.

XXIII. De iis qui Culcardasi vocantur.

TANDEM cum Amurathes postremus re ipsa expertus esset, tantam sibi non esse militum copiam, quam quondam habuere ipsius maiores, propter certas quasdam rationes, de quibus infra à nobis demonstrabitur, nouam instituit militiam tam peditum, quam equitum, Rusticorum videlicet, Turcarum, quibus ampla priuilegia, & honores plurimos decreuit, proprio ipsis indito nomine, Culcardasiorum: quod seruorum siue mancipiorum fratres significat. Quæ adpellatio cum solis tribuitur Christianis in Mahumetanam superstitionem adscriptis ac degenerantibus, tum apud Turcas omnium est honorificentissima.

XXIV. Milites Africani.

IN Africa Turca Equitatum fere nullum aut sane perexiguum habent. Praesidiarii pedites Algerium, TUNETUM, Triapolim, Gulettam, atque alia loca, quæ in ea regione possident, meru Hispanorum seruo custodiunt. Hispani enim propugnacula & arces munitissimas iis in locis habent, quæ ne ipsis eripiantur, diligentissime, & firmissimis praesidiis munire solent. Atque hæc sunt Turcarum copiae militares equitum & peditum, quibus Imperator in omni bello tanquam mancipiis vti potest, de quibus pauca quædam considerare conuenit.

XXV. Observaciones quædam authoris de exercitu Turcico.

NOTANDVM igitur exercitum Turcicum, quem modo descripsimus, & qui primo intuitu immensus apparet, fama potius & opinione hominum, quam reuera tam magnum & validum esse. Militum enim perspectæ fortitudinis & experientia maxima est raritas, qui mediocriter in rebus bellicis sunt versati, non magno constant numero. Qui vero ad res gerendas plane sunt inutiles, & quorum nulla habenda est ratio, ut sunt serui, calones, lixæ, & his similes, horum ingens est copia. Constat etiam, equites Turcicos, in quibus robur atque opes illius Imperii potissimum consistunt, non eanimi alacritate, & promptitudine in bellum proficisci, neque ea patientia & tolerantia labores & incommoda sufferre posse, ut quondam maxima cum laude solebant. Bellis enim in Persia gestis attenuati valde sunt. In primis vero Ungaricis hac tempestate, ubi hordei & rerum omnium ad sustentationem hominum æque atque equorum & Camelorum necessariorum indigentia, & caritas maxima fuit. Denique & illud observandum est, Spahos qui primarii sunt Turcarum equites, difficilime hoc tempore equos bellatores, ne oblato quidem precio nancisci posse, non modo propter equorum, & rerum omnium caritatem maximam, ut modo diximus, verum etiam, quod equi ut plurimum in bellis perire, & rarissime inveniuntur, qui ad belli usum valeant: tum etiam quod Spahi, quibus alii reditus non sunt, nisi quod ex timaris percipiunt, amissis prioribus equis, destituantur fere rationibus, quibus

bus alios comparare sibi possint. Alii in ocio viuere desideres consueti, pecuniam sœnore accipiunt, quam timara potius emunt, quam equos, vel apud alios pecuniam occupant, à quibus postea cedendo bonis, ea defraudantur. Etsi vero præteritis annis, equitatum habuerint copiosissimum, diuersa tamen eius rei causa fuit. Turcæ enim nunc multo molliores & effœminati è Persarum delitiis, quæ eosdem fere in ipsis, quos luxuria in Romanis quondam & Græcis effectus habuerunt, redditi, plurima impedimenta, quæ ad commoditates lectorum & rerum ad victum pertinentium conducunt, secum trahere solent, ut multis ad eam rem equis uti necesse sit. Neque quisquam est equitum, licet rusticus sit, vel alias paupertate prematur, qui non plures vno secum in bellum ducat equum: qui tamen strigosi, male habiti, & ad militiam plane inutiles sunt, quod euentus pugnae ad Agriam commissæ, declarauit. Cum diminutionis exercitus Ottomannici variaz à variis causis afferantur: non puto me abs re facturum, si ea in re meum quoque interposuero iudicium.

XXVI. Causa diminutionis Imperii Ottomannici.

De Cadileskjeris & Cadis.

Cur Græcia non tam bene habitata & culta sit, ut olim.

Cur Turcarum regiones frequentia incolarum careant.

EXTRA controuersiam est, Ottomannicum Imperium ea militum copia carere, quam quondam in bellum post se trahere Imperatores solebant:

huius defectus causa sunt plurimæ, quas singulatim discutiamus. 1. Cum Turcarum potentia nunc valde aucta & amplificata sit, ii qui quondam propter angustiam regionis, quam tum incolebant, locustarum instar, in bellum Tartarorum more, effundebantur, nunc maiores commoditates, delicias & regiones multo fertiliores nacti sunt. Inde fit, vt non nisi coacte & agerrime propria relinquunt, & ad incerta acquirenda in bellum proficiscantur. 2. Ipsæ Turcarum regiones & ditiones tam vagæ & spaciôsæ sunt, vt difficulter milites contrahi, & ad bellum congregari propter locorum distantias possint. Neque regiones omnes propter vastitatem incolis frequentare possunt, cum Turcarum Imperatores, Prouincia aliqua armis subacta, incolas & habitatores eius, vel extirpare penitus, vel alio transferre consueuerint. 3. His causis etiam hæc addi potest, quod Imperio Turcico valde dilatato, & quam plurimis nobilissimis regnis, & vrbibus illi additis, Turcæ commoditates maiores nacti sunt mercaturæ exercendæ, quam quondam fere negligere, & contemnere solebant. Hæc quam plurimos ita velut oppigneratos tenet, vt statuerent ipsi secum non possint, quo eam rationem vitæ deserant. Quapropter sponte sua nunquam, sed coacti tantum militiæ nomina dare solent. Maiori enim cum periculo, & incertitudine rerum suarum ad eas opes & diuitias Martis alea pertingere queunt, quas per mercaturam facile possunt acquirere. 4. Turcarum exercitus fere totus ex mancipiis, quæ fidem Christianam eiurarunt, constat. Persas enim & Tartaros mancipiorum numero Turcæ non solent adscribere, ne bellicas functiones ac dignitates, in quibus præci-

præcipua autoritas & diuitiæ consistunt cum illis partiri cogantur. Quæ dignitates profecto tantæ sunt, & tam expetendæ, vt sola hæc ratio opponatur ingenti illi periculo, quod imminere Turcico Imperio videretur ex tanta huiusmodi alienigenarum mancipiorum multitudine atque potentia. Illi qui Asiam incolunt, quibus quondam omnes belli functiones concedi solebant, nunc Turcæ natiui sunt, quorum plane nulla habetur ratio: æstimantur timidi, nulloque in precio sunt, nec minus effœminati & molles censentur, quam quondam antiquis Asiæ populi habiti sunt. Kadileskierorum & Cadorum honores illis solummodo attribuentur, paucis exceptis, quos militia, qui Sangiachis atque Bassis inseruire solent. Sed & hi tamen plerique mancipia Europæ sunt, in Asiam ad certa munia obeunda missa. Kadileskieri ab Arabibus Kasaskeri dicti, Iudices sunt in regno Turcico supremi & ordinarii, qui in rebus ciuilibus & criminalibus ius dicunt, suntque duo: quorum alter Anatoliæ præsidet, alter Romaniam. Illi, qui Cairi moratur, non recte à quibusdam nomen illud attribuitur, cum rectius Cadus magnus dici mereatur, fuitque à Selimo institutus, cum Armeniæ, Ægypti, Syriæ & Arabiæ partem sibi subiecisset. Huius militum defectum nonnulli ad imminutionem incolarum & habitatorum in prouinciis Turcicis referunt infrequentiam. Nam Ægæi maris Insulas & Macedoniam, & Græciæ prouincias, vt plurimum cultoribus spoliatas vident, quæ tamen regiones omnium præstantissimæ sunt, quas Turcæ possidet. Sed his respondere possumus, ab eo vsque tempore, quo Græca Reipublica flos atque vigor ex-

tinctus est; multitudinem incolarum imminutam, nec vnquam postea ad eam copiam, qua prius pollebat, peruenisse. Paulus Æmilius in Epiro vna die septuaginta tam vrbes, quam oppida destruxit: in mari vicino plurimæ sunt Insulæ, quæ propter sterilitatem incultæ relinquuntur. Sed & bella ciuilia à Romanis gesta ipsa Græcorum Imp. inertia atque desidia infesta Saracenorum, Latinorum & Turcarum arma variis temporibus Græciæ illata, crebræ pyratarū excursiones, nunquam quiescere, & à damnis respirare insulas illas & regiones florētissimas suere. Negari tamen non potest, multa milliaria in Turcia itinere faciendo peragrari, vbi nemo mortalium peregrinantibus obuiam fiat; vel ædes, vbi diuerti possint, appareant. Quoniam incolæ oppidis & pagis, qui plerunque ad vias regias & tritas ædificati sunt, relictis, loca remotiora & deserta, magisque munita petunt, vt tutus ipsis pateat receptus contra direptiones, & deprædationes militum, qui suo ex arbitrio quosuis viuere cogunt, vel cædibus & rapinis omnia miscent, eos ipsos instigante contra veræ militiæ leges propria malitia. Quod vtinam, ne sapius à Christianis nostris quoq; cum iactura rerum maximarum, & periculis maximis experiri cogeremur, quemadmodum fusius à me in libello de militia Christiana demonstratum fuit. Hæ sunt, meo quidem iudicio, & causæ & rationes minus dubiæ, ob quas imminuti, & ad exiguum numerum redacti exercitus Turcici videntur, itemque cur maiori ex parte iis consentent militibus, quos extrema inopia vel libido per iniuriam alterius ditescendi, aut desperatio rerum suarum in bellum ire compellit. Quod eo frequentius euenire

euenire solet, quoniam ipsimet Spahi domi deficientes, vbi ad sumenda arma compelluntur & citantur seruos suos, inutilia terræ pondera, in militiam mittunt, qui vt & alii plerique diutius castra non sequuntur, quam vbi aliquam adhuc prædæ spem superesse norunt, qua deficiente, continuo domum reperere solent. Quod Sinan Bassa, anno præterito in Walachia expertus est, vbi plerique ex militibus leuiter & pessime vestiti, alii indusis solum tecti, nec contra rigorem satis muniti, ne frigore & fame perirer, ab initio statim, vbi prædæ nihil amplius superesse cognouissent, ipsum deseruerunt. Cum vero Alba Græca discedens Constantinopolim versus iter teneret, omnes fere ipsum comitari voluerunt, & difficulter à ducibus in prædiis retenti sunt. Dixi de militibus propriis, nunc de auxiliariis nobis dicendum erit. Omnium igitur quos Turca in auxilium euocare solet, primi copiosissimi & fere vnici sunt Tartari: Quorum noticiam perfectam cum non omnes habeant, ego eam ea fide tradam, quo & superiora à me proposita sunt, & quæ adhuc dicenda restant, proponentur. Quam resolummodo hominum fide dignissimorum, & qui diu inter ipsos versati sunt, sequar iudicium & relationem, omnibus fabulis, quas nonnulli de illis finxere, sepositis. Adiciam quoque de Circassii, qui ab ipsis aliquo modo dependent, de Curdis, Drusis & Arabibus nonnulla scitu dignissima.

*XXVII. De Tartaris, Grimais, cur sic appellentur
& cur dicantur Pracopii.*

De vocabulo Han, Zar, Kiokai, KZerci.

*Cur Mosconita sibi à Tartaris metu-
at, & quam Tartarorum gens i-
psi pareat.
De Sarmatis.*

TARTARI vel Tartari inde dicti putantur, quod reliquæ eorum Israelitarum, qui ultra Mediam, quæ tunc inculta iacebat, transportati fuerunt, quod vox Tartari in lingua Syriaca apprimè denotare videtur. Gens autè populosissima est & varia. Nos de iis tantum loquemur, quos ad rem & propositum nostrum facere censebimus. Hiregem habent, cui parent, qui in Taurica Cherfonefo moratur, eorumque alii in Europa, alii intra Asiæ fines, & Maotidem paludem (Italis hodie, mar del- le Zabacche) Tanaim & Volgam (quæ ipsis Rha dicitur) habitant, Mengreliis, & Circassis vicini, qui omnes Nagaienses vocantur. Alii vero, qui partem vltiorem Volgæ intra Moscouiam, mare Caspium (nunc mar di Baccu dictum) & Georgianas incolunt, partim Moscouiæ duci subiecti sunt partim sua fruuntur libertate. Nonnulli Turcico parent Imperio, vbi Demir capi est, quondam portæ Caspiæ dictæ. Tartarorum autem rex, cuius non ita pridem mentionem fecimus, Tartarus Cremii, quæ est Metropolis Imperii adpellatur: quamquam alias vt plurimum in eo Tauricæ Cherfonefi loco, qui illis Ieguibazca, Polonis autem & Russis Pero- copska dicitur, resideat. Cremum, vel Crimzum vrbs extra Cherfonefum sita est, ad eam fossam, qua quondam cum Isthmum perfodere, & Tauricam in Insulæ formam redigere cogitabant, excava- runt: vnde Poloni & Russi eos Præcopitas, à Pro-
cop,

cop, quod fossionem significat, denominare so- lent, secus quam alii statuunt, qui à rege quodam Procobio sic vocatos esse putant. Errant tamen qui eam fossam recenter factam esse asserunt, quod ex Herodoto liquet, qui Cremni Emporii in sua Melpomene meminit. Regum Tartarorum titu- lus est Han, quod herum seu dominum denotat, minus rectè à quibusdam Chan scribitur, nisi Ita- lorum & Germanorum in aliquibus vocabulis pro- nuntiationem asperiolem sequi velint: Poloni eum Zar seu Cæsarem vocant: Eius familia Kirei dicitur, vnde nota sunt nomina Principum, qui non ita pridem adhuc viuebant, videlicet Mehe- met Kirei Han. Rex qui nunc rebus præest, Alip vocatur. Ea pars Cherfonefi, quam mare nigrum vsque ad Bosphorum Cimmerium, & introitum Mæotidis alluit, Turcæ subiecta est, quæ vero Mæo- tidem attingit & in meditullio sita est, ad Tartarorū Han spectat, licet multi Christiani, Græcos ritus obseruantes, ibi quoque habitent. Hos, quos mo- do recensui Tartaros, pessime timet Moscouitarum Dux, propter subitas eorum, & improuisas excu- siones & deprædationes, quibus obuia quæuis de- uastare, incolas captiuos abducere, & Turcis aliis- ve vendere solent. Anno 1570. ipsam vrberem Mos- couiam combusserunt. In maiori vero metu & periculo versaretur, si quando ipsi ex ditione sua alio discedendum esset. Eos vero qui ad Asiæ oram sunt, impedire potest, ne Christianis damnum in- ferant, impediendo eos, ne Volgam transeant, quare sapius iam factum est, vt numero pauciores in bellum Vngaricum profecti sint, quam commu- nis de ipsis rumor & fama fuerit. Qui Mosco-

uitæ obediunt, Cæsari Asdrahan, & Citrahan vocantur, hi nihil ad propositum nostrum faciunt. Illis, quos dixi in Europa intus & extra Tauricam & Mœotidem, & ad Euxinum Pontum habitare, Moscoviæ sine Polonorum auxilio resistere non potest. Coguntur enim necessario horum ditionem attingere, si iter ad urbem Smolenscho, vel aliud ad Tanaim, vel Mœotidem ducens, tenere volunt, quæ asperissima, longinqua, & propter fluuios & paludes difficilissima sunt. Hi ipsi quondam Sarmatæ Europæi & Asiatici ab antiquis dicebantur, qui tamen Scythiam cum Sarmatia ut plurimum confundere solebant.

XXVIII. Quibus armis instructi Tartari in bellum proficiscantur.

TARTARORVM arma sunt, machæra & arcus. Sagittarum lignearum copia cum destituantur, eas ex calamis, quibus abundant, conficere solent: acutissimæ sunt, quibus hosti nocere tum propellendo, & inuadendo, tum etiam à tergo eiaculando, & fugam simulando optime norunt. Illorum belligerandi ratio latronum incursionibus, quam veræ & legitimæ militiæ similior, omnes equis vehuntur, qui exigui & parui sunt, soleis carentes. In harum vicem clauum aduncum vni ipsorum pedi insigunt, vbi glacies, quæ istis in regionibus frequens, superanda est: animosi sunt, laboribus assueti, & perferendis incommodis maxime idonei.

XXIX. Tartarorum amicitiam cur Turcæ & alii Principes

Principes vicini expetant & are comparerent.

Solymani iudicium de Tartaris.

IN bello Turcæ Tartarorum ope uti consueuerunt, quod eandem cum ipsis habent originem, & eiusdem superstitionis Mahumetanæ sunt affectu. Verum alia causa subest, his grauior, ne scilicet contra Turcas societatem cum ipsorum hostibus incedant, quo nomine ipsos valde metuunt. Siquidem facillime Constantinopolim vsque cum comitatu immenso excurrere possunt, priusquam fama ea de re ad Turcas peruenire, vel ipsi contra eorum impetum iustos defensionis apparatus facere possint. Idem Solymanum Imperatorem veritum esse, ex eo constat, quod ipsemet in concilio quodam de iis principibus, qui damno aliquo Imperium Ottomanicum afficere possint, habito, id factus esse dicatur. Hinc omnibus officiosis studiis & beneficiis eos sibi demereri & conciliare student, cognitione sibi coniungunt (Solymani enim mater Tartara fuit natiōe, Mehemetis Kirei filia) contributiones, multaque ipsis dona conferunt. Vnde belli tempore Turcis satis caro constat Tartarorum militia, quibus tantundem donare coguntur, quo & ipsis eorumque coniugibus, & liberis quos domi relinquunt, satisfieri queat. Verum ut maiorem securitate ipsis fidere possint, præter beneficia, quibus sibi eos obstringunt etiam nolentes sibi obedire cogunt. Tempore enim Solymani eo adacti sunt Tartari sub Seda Kiereo ipsorum Principe, ut aliquo modo Imperium Turcicum reuereri & recognoscere cogantur. His ipsis Tartaris etiam Moichorum Princeps & Polonus, ut ab ipsorum

excursionibus & deprædationibus, quas tempore
 mensis facere consueverunt, securi atque immunes
 sunt, dona quædam mittere solent. Moldauia Prin-
 ceps, licet Turcæ tributum pendat, insuper tamen
 Tartarorum dominium aliquo modo respicere &
 venerari cogitur. Tanti igitur Tartarorum amicitia
 à Principibus vicinis fieri solet, quanti Heluetio-
 rum confæderationes & societates à Principi-
 bus illis finitimis merito fieri, videmus. Sed cum va-
 riis itineribus expeditiones suas posteriores in Vn-
 gariam susceperint, & in posterum suscepturi for-
 tasse sint, non absurdum, neque inutile futurum
 puto, si vias præcipuas, quæ illos ex patria in Vn-
 gariam ducant, ostendero, vt Christiani proceres eos
 tanto facilius vel impedire, vel ad minimum remo-
 ram quandam ac frænnum ipsorum furori & repen-
 tinis incurfionibus iniicere queant.

*XXX. Itinera per quæ Tartari in Vngariam pro-
 ficiscuntur, videlicet per Russiam, Po-
 doliam, Premisliam, Sambar & Seue-
 rinum.*

NE Tartari Turcico sese exercitui coniungant,
 conditiones Polonicas necessario attingere co-
 guntur, quæ vel habitata & culta sunt, vel deser-
 ta. Inter habitatas refero Russiam, & Podoliam,
 quæ ipsis ad latus dextrum sita sunt, subita quadam
 irruptione infra Premisliâ valles illas attingere pos-
 sunt, quæ recta eos in Vngariam superiorè ducant.
 Sed hac via facillime Poloni, Transyluani & exer-
 citus Imperatoris nostri, illis, quo minus susceptum
 iter perficiant, resistere possunt. Possunt etiam Sam-
 bar urbem petere, vel Transyluaniam propius at-
 tingere,

tingere, verum hæc via omnium est difficilima. Per
 regiones desertas duæ ipsis patent viæ: vna quæ à
 mari est remota, altera quæ vicina. Si priorem tē-
 nent, fluminis Nestri cursum sequuntur in Molda-
 uiam vsque, inde per mediam Valachiam profici-
 scentes, ad Seuerinum quod ita à nostris ob memo-
 riam Imperatoris Seueri nominatur, perueniunt.
 Verum eo itinere Poloni pariter & Moldaui cum
 Valachis eos impedire possunt. Priusquam Seue-
 rinum cum ditone finitima infestum sibi atque a-
 lienum haberent, iter multo breuius secundo Da-
 nubii fluuio incedentes conficere poterant, verum
 quia Transyluanus iam & loco illi & regioni adiun-
 ctæ dominatur, vbi illius fluuii cursum sequi vel-
 lent, armis viam sibi aperire cogerentur, id quod
 æque ipsis foret difficile, quam si terra proficisce-
 rentur. Vbi posterius iter, quod ad mare propius est
 sequi volunt, ad fluuium Nestrum (Tyram quon-
 dam vocatum) se conferunt, quem prope Acher-
 manū traiciunt, quæ Polonis Bialograd, Moldaui
 Cirta alba, Vngaris vero Nester Alba dicitur. Est-
 que Sangiachatus Turcicus ad fluuium Nestrum
 (errant igitur, qui ad Istrum seu Danubiū eum col-
 locāt) situs, non procul distans à Sangiachato Ben-
 deri, quem Moldaui & Poloni Teggia vocant, vrbs
 est in Moldauia sita, quam Aaron eius regionis
 Princeps Turcis concessit, quo se à rebellionis cri-
 mine, quod contra Turcas in bello admiserat, quod
 etiamnum viget, purgaret. Per hosce duos Sangia-
 chatus Tartari bifariam Vngariam attingere pos-
 sunt. Aut enim Pruto & fluuiis traiectis in Vala-
 chiam irruunt, aut iis fluuiis relictis in Bulgariam
 Turcæ prouinciam, copias ultra Danubium tradu-

cunt. Hæc posterior vialicet omnium maxime secura & commoda sit, difficultatibus tamen non caret, siquidem ipsimet Turcæ nunquam non grauate Tartaris per suas ditiones (quas ne deuaſtent & deprædentur metuunt) transitum permittunt. Prima vice qua in expeditionem in Vngariam profecti sunt iter Premisliam versus instituerunt : in reditu Seuerini cœnobium petierunt, sed cum à Valachis & Transyluanis damna sæpius maxima in transitu accepissent, vt tanto commodius & facilius domum repetere possent, vltimam viam, quam dixi per Bulgariam esse, ingressi sunt.

XXXI. De Tartaris Gibelis.

De muro, quem Imperatores Græci ad litus Ponti Euxini construxerunt.

Cur Turcæ opera Tartarorum, Gibeliorum & aliorum, qui in Sangiachatu Achermannii, & Benderæ, morantur, vti soleant.

Via, per quam Tartari Europæi in Persiam proficisci soleant.

PRÆTER eos, quos modo enumerauimus, Tartarorum populos, alii quoque eiusdem nationis reperiuntur, qui Gibeli vocantur, quorum ad plurimum sunt 2000. machera, arcu, galea, & lorica in bello vtuntur, vnde Gibeli, id est, armati dicuntur. In Dobruca prouincia vltra Danubium sita habitant ad ruinas muri, quæ in Sogdiana regione ab vrbe Silistria Constantiam vsque, quæ est ad Pontum Euxinum pertingunt. Hic murus ab Imperatoribus

toribus Græcis quondam ædificatus dicitur. Hosce Tartaros Turcæ sæpissime in bellum vocant, vt aliis persuadeant, Tartaros Grimeos sibi auxilio venisse. In eundem finem sæpius paucos istos, qui in vltima Moldauia parte, intra Nestrum & Danubium fluuios in Sangiachatu Benderæ, & Achermannii habitant, quorum superius mentionem fecimus, auxilio sibi venire compellunt, vt timorem in nostris, & rumorem de suis viribus augeant. Et hæc quidem hæctenus de Tartaris dicta sunt, de quibus hoc vnicum adiiciam, quod memoria & cōsideratione dignissimum est, videlicet Tartaros Europæos, qui Romanorum tempore in Persiam, per Demit capi (id est, per portas ferreas per quas Alexander Magnus ad Georgianos transit) copias traducere solitos esse, quorum vestigiis nostra memoria Osman Bassa institit, & eadem via in Persiam tendit. Semper enim eo animi & virium omnes intendit neruos, vt Domitium Corbulonem & Pompeium Magnum, de quibus Tacitus & Dio prolixè scribunt, & alios viros bello claros magnitudine rerum gestarum non modo imitaretur, verum etiam superaret.

XXXII. De Circassis.

Osman Bassa à Cossacis ceditur.

De Phasi fluuio.

CIRCASSII quondam Zigæ dicti, à Poloniis Pientzcorfchii, id est, incolæ quinque montium, vel quinquemontani dicuntur. Horum ditio Cimmerico Bosphoro, Mæotide, & Euxino ponte septa, Caspium mare non attingit, vt falso nonnulli

opinati sunt. Quidam eorum sunt liberi, reliqui Tartaro Grymæo parent: Græcorum ritus, variis superstitionibus mixtos, obseruant, Turcis suam operam pecunia elocant, paupertate coacti: seque inuicem vendunt, & in seruitutem aliis tradunt, tum quod Mengreliis vicini sint, & ipsis quoque Tartaris, quibuscū interdū quod agant, habent: tū etiam propter Turcicū propugnaculū Afas, quod est in ostio Tanais. Strenui semper & ingeniosi habiti sunt, tempore Sultanorum, qui in Ægypto regnarunt, plerique Mamaluchorum ex ea gente originem trahebant, vnde Mamaluchi à Turcis Zercas vocati sunt. In Circassia non ita pridem magna clade à Cosaceis (qui hi sunt, suo loco dicetur) affectus est Osman Bassa, cum redux è Persia Constantino-
polim contenderet, & transisset Phasin fluiuium Mengreliæ seu Colchidis, quæ est ad Pontum Euxinum, in Trapezuntis confinibus, qui propter vellus aureum celebris habetur, quem Pompeius fugientem Mithridatem insequens transire præmetu Tartarorum, Circassiorum, & populorum vicinorum non est ausus. Hucusque de Tartaris & Circassis.

XXXIII. De Curdis, vel de Chaldaea.

De Drufis & Arabum extorribus.

Num Turcicum Imperium merito de his sibi timeat.

SOLET Turca non raro Curdos seu Gurdos ad belli societatem euocare: Hi Mahumetani strenuissimi sunt, libertate fruuntur Babylonix provincix, quæ hodie est Bagadat, eam partem incolunt, quæ Curdistan seu Chaldæa, Arabibus, vero Kel-

Kelden dicitur. Hos maximo damno aliquando Turcico imperio futuros nonnulli arbitrantur, quod periculum eidem à Drufis (qui milites sunt, Libani montis accolæ) & Arabum extorribus imminere existimant. Sed meo quidem iudicio Imperium hoc potentissimum parum sibi ab illis timere debet. Nam primi regiunculam perexiguam possident, secundi numero paucissimi sunt, tertii latrones sunt nullo ordine in militiam proficiscentes. Ultimo loco de viribus Imperii Turcici mihi disserendum puto, qua videlicet ratione Imperator Turcicus commeatu, armis & munitionibus exercitui terrestri & classi prospicere possit, cum nemo sit, cui non constet irricos conatus futuros eius, qui instructus maximis copiis, rebus, quibus & homines & pecudes sustentet, & ad bellum instruat, destituitur, & frustra parari classem sine materia & militibus, qui illi imponantur. Ostendendum quoque est, qua ratione illum vel spoliare, vel difficilem apparatus ac copiam rerum earum hosti reddere possimus. Vnde palam fiet, quantum hostis contra nos præstare valeat.

XXXIV. Commeatus & cibaria, quæ Turca in Asia & Europa parare possunt.

Error veterum de Macedonia & Seruia regionibus.

Quomodo commeatus per Pontū Euxinum in Vngariam deferri possit.

Item per Thessaloniam, Scopiam, & Albaniam regalem.

Item per Ciabrum seu Moraua Seruicæ fluiuium.

De Cossano seu Osæ planitie.

Quomodo Turcis commeatus vel eripi, vel ne in Vngariam eum transferant, impediri possit.

De homagio, quo Sangiachi, Spahi, & Rustici Turcæ tenentur commeatui exercitui prospicere.

De pane biscoclo qui Belgradi cõficitur.

COMMEATVS cura prima & diligentissima debet esse omnium belli ducum, sine cuius subsidio exercitus diu sustentari atque haberi non potest. Turcis autem frumenti copia non deest, cuius maximum numerum passim in Asia colligere, & variis itineribus in Vngariam comportare possunt. Per Euxinum Pontum ad Danubii ostia tuto id fieri non potest metu Valachorum, qui à Transyluani Imperio dependent, Constantinopoli vsque in Vngariam vt deferatur, via nimis longa & remota est, liberrima vero & facilima per mare patet, quo Thessalonicam vsque (quæ Salonichi hodie dicitur) transportatur. Inde per Scopiam urbem, Belgradum deferatur, indeque planissima patet regio: quæ commode quæuis de loco in locum transferri possunt, quod minori etiam cum difficultate fieret, nisi carrorum & vehiculorum copia destituerentur. Europa parum commeatus Turcæ conferre potest. Moldauia & Walachia hordei & frumenti feracissima prouincia, belli cladibus tam infœcundæ sunt redditæ, vt non modo parum colantur, & aurentur, sed & exiguum illud, quod terra producit, militibus in prædam cedit, vel ab equis conculcatur. Walachia & Moldauia Principes tanquam vasalli homagio tenebantur, quantum possent rerum omnium

mnium ad bellum necessariorum Turcico exercitui subministrare, & procurare; sed neuter suo nunc fungitur munere. Ille enim iugum Turcicum plane excussit: hic vero vix se suosque alere potest. Per Macedoniam & Seruiam, prouincias fertilissimas, commeatus tuto & facile in Vngariam deferri potest, quod eæ regiones planæ vt plurimum, & montes propter saxa & rupes non sint inuii. Patet & alia via non minus commoda, si videlicet Thessalonica per Ciabri seu Morauæ Dacia fluuii campos in Seruiam non procul à fertilissima Cassouia planitie transuehatur, quam merularum campos, ab auium istarum copia, quæ ante pugnam, in qua Amurathes primus occisus est, comparuit, scriptores nostri vocare solent. Hinc errorem veterum quorundam videre licet, quibus persuasum erat Macedoniæ & Seruiæ montes vehiculis non patere. Sed non erat plane difficile itinera & vias illac emunire, iis tam exceptis montibus, qui ex Epiro in Macedoniam tendunt per quos vehicula duci non possunt. Vt vero Turcis impedimentum quoddam Christiani inferant, quo minus commeatum in ea loca, vbi belli sedes est, transportare queant, maximas difficultates & incommoda illis obstatuta puto, si maritima atque ac terrestria itinera spectes. Pars enim commeatuum, quæ ex Asia, atque adeo ex Ægypto transmittitur, Alexandria Damiatæ atque in aliis portibus in naues imponitur, quibus cum instructissima classe occurrendum, eæq; pugnando superandæ & capiendæ essent: Tum etiam quod Ægeum mare, quod maxime infestum reddere conueniret, plurimos canales habet, in quos tutus nauibus receptus datur. Itinera terrestria si spectes, vnicus eos impedi-

endi modus superest (nisi forte Turca regiones suas omni praesidio & militib. nudare velit) ut videlicet Trasylianus à Valachis adiutus traiecto Danubio, intra Bulgariam & Seruiam, quæ quondam Mitha dictæ sunt, castrametetur, sed ad eam rem instructissimo, & ad pugnam paratissimo ipsi opus foret exercitu, cum citra perreccium impedimentum inferre nequiret. Omnes præterea Spahi aliquam cibariorum partem pro se suisque alendis in militia secum ferre coguntur. Sangiachi farinae, hordei, & aliarum rerum, quantum maxime, & quam sapissime possunt, ad exercitum mittere tenentur. Rustici in pagis, quanta ipsis imperatur, frumenti copiam suppeditare militibus subiguntur. Alba regali maxima copia panis bis cocti ex frumento & hordeo, ordinarie confici solet, qui postea inter milites diuiditur.

XXXV. Cur Turca expeditiones suas anni parte maiore elapsa suscipiant, & exercitum non diu sub signis retineant.

HOc insuper certissimum est, Turcâ priusquam herba crescat, & messis facta sit, in bellum proficisci Vngaricum non posse, tum quod frumentum & alia, quæ Spahi exercitui præstare coguntur, ante illud tempus nullibi parari queant, tum etiam quod neq; milites, neque pecudes, si his destituantur rebus, diu castra sequi possint, maxime vbi exercitus copiosus sit, quales plerunque Turcarum sunt, qui hominum, equorum, & Camelorum maximo numero constant. Inde quoque vsuuenit, quod eiusmodi exercitus diu in aliquo loco subsistere, vel coniunctus manere non possit.

XXXVI. De

XXXVI. De Orizæ.

SCOPIA aliquantulum Orizæ (cibus Turcis familiaris) suppeditat. In Alexandria quoq; eius copia haud vulgaris crescit, inde à mercatoribus ad nos defertur.

XXXVII. De carnibus; & Tzarba pulmento.

TOTA regio omni genere carnis abundat, maxime vero vbi exercitus subsistit, vel sedes belli est, veruecum, & boum in primis, quorum, ut ita dicam, copia innumerabilis reperitur in his campis atque pascuis. E Moldauia pecudes, mel & butyrum maxima quantitate in castra Turcica defertur, Principe id permitte, propter tributa, quæ ipsi hæc nomine penduntur. Verueces tamen ea copia nunc, qua solebant olim, nancisci non possunt; quod multo plures hodie, quam quondam in Polonia abigantur, quæ res Turcas pessime habet, cum ea carne in primis delectentur, Bubulam vero tanti non faciunt. Circumferunt quoque secum carnem quandam sale conditam, quæ in puluerem redacta, nutrimentum illis optimum præbet: In primis vbi eam cum pulmento, quod Tzarba vocant miscent & condiunt.

XXXVIII. De aqua, vino, & Tzarbet, quod est potum genus apud Turcas.

De regno Tarfi.

*Quomodo Mahumetes Pseudopropheta
affectus suos in arte militari instruxit
& ad eam idoneos reddidit.*

AD potum quod attinet, nemo est qui dubitet, quin vbiuis locorum, vbi bellum hodie geri-

tur, aquarum sint fontes perennes & fluiui. Nec Turcishic potus vel rarus, vel inusitatus est, quod ex lege Mahumetana eam bibere teneantur. Carthaginenses quoque eo potu olim vrebantur vt etiam nunc vti religionis causa feruntur incolæ Tarsi regni, quod est in Asia ad Cathaiæ confinia sita, cuius etiam literæ sacræ propter magos, qui inde ad adorandum Christum Bethlehemum profecti sunt, mentionem faciunt. Quantum iste aquæ potus Turcis conducatur, illi aestimare possunt, qui aliquandiu Germanos frequentarunt; licet olim & hi aqua contenti vixere: & si, quod res est fateri lubet: Mahumetes ille Turcarum Legislator asseclis suis, vt à vini potu absternerent, non aliam ob causam tam serio edixit, quam quod armis suarum legum obseruationem sancire cupiens, sobrietatem illis præcepit, quo ad belli munia obeunda semper parati præptique essent, Ducibus parerent, & ad Martis aleam subeundam intrepidi impaudique adgrederentur. Legem quoque tulit, vt crebriori lotionem vtantur, vt videlicet mundi ipsi, munde in exercitu omnia tractentur, ne morbis, quos immundities & spurcicies generare solent, milites corripiantur, sed potius ad perferendas omnis aeris & cœli tempestates, & incommoditates apti & idonei reddantur. Potum in super Turcæ, quem Tzerbet vocant, ex uuis passis, & aqua conficiunt, admixto citrei succo, & musco, quæ omnia gustum suauissimum efficiunt, tentare etiam caput solent, vti vinum. Quod si bibere Turcæ aliqui interdum cupiant, Ianizari in primis, qui eo mirifice delectantur, magna eis copia est in Hungaria præcipueque in superiori, vbi vinum Toccaium nobilissimum habetur.

XXXIX. Ma-

XXXIX. *Materia siue ligna.*
De Bazca & Srema prouinciis.

LIGNIS Turcæ non possunt destitui, quorum vsus in exercitu, vt Cyrus rex Persarum dicere solebat, æque atque aliarum rerum necessarius est. Etsi vero in quibusdã Seruiæ locis, ea quæ toti exercitui sufficiat, ligni copia non reperiatur, hunc tamen defectum suppleunt reliqua loca, per quæ iter faciunt Constantinopoli Belgradum, atque inde cis Danubium Vesperinum vsque. In primis vero ligno abundant Bazca & Srema Prouinciæ, in hac vrbs Sirmium, quæ propter concilium, quod ibi celebratum fuit, celebris est. Ambæ Danubio Drauo & Sauro fluuiis cinctæ, quibus furor belli (quod exercitus Turcicus semel tantum sub Sinano Basa illuc transit) cum peperisset omnibus rebus necessariis plus quam aliæ Vngariæ Prouinciæ abundant. Postquam ea quæ ad hominum & animalium sustentationem pertinent, discussimus: nunc considerandum est, quo armorum genere Turcæ vtantur, & quomodo bellicas munitiones tam ad defensionem, quam offensionem nanascisci possint.

XL. *Arma offensiva & defensiva Turcarum.*
De Busdogan, machara & aliis armis.

SPATI Europæi, vt eminus hostem lædant, lancea pura & pomo ferreo vtuntur. Vt cominus feriant, clauum ferreum, quem Pusdogan vocant, & macharam gestant. Hoc armorum genus Persis quondam in vsu fuisse Xenophon scribit, Turcæ illud Cedare, Arabes Secte, Germani Sâbel, à

voce Vngarica & Sclauonica Sabla nominant. Alii etiam secures & ficas ferunt, alii peltas & scuta, reliqua corporis membra armis non cooperiunt, tormentorum usum non habent, multi sagittas & tela tantum in hostem tendunt. Qui in Croatia & Vngaria finibus militabant, plerique thoracibus ferreis, & lorica induti fuerant. Sed hi fere omnes in militia periere. Qui his successerunt, nondum huic armorum generi affuefacti sunt. Ianizari omnes & nonnulli Asappi tormenta tractant, sed non ea dexteritate, qua nostri solent. Acanzii, Spahoglani, Chiaussii (qui Turcarum legati sunt) aliique equites aulae Turcicae, arcu & sagittis, alii lanceis Asiaticis pugnant. Pedites fere omnes galeas non gestant, sed machæris & gladiis Græcorum more accinguntur. Equites Asiaticis aris quoque utuntur, alii sagittarios agunt, ephippia exigua habent, de quibus facile deturbari possunt.

XLI. De Giebegis, Topigis, Armenis, & quare hi Bocgi vocentur.

De Voinicis & Sachor.

IN exercitu Turcico diuersi ministri & officarii, qui varia obeunt munia, Giebegi sunt, qui arma componunt ac tergunt. Topigi vocantur machinarum, & tormentorum magistri, è quibus nonnullis stipendia soluuntur, alii sine stipendiis aliunde multa corradunt. Armeni fossores & munitores vt plurimum sunt, & apud Turcas ea præstant, quæ caminorum purgatoribus, apud nos committuntur, vnde per ludibriū Bocgi vocantur. Exercitum quoque sequuntur multi Voinici, quod lingua Sclauonica bellicosum significat, quod in bello quondam stre-

atreniam operam nauarint. Hi rustici sunt in Seruia, & Bulgaria habitantes, & Græco more viuentes, quosuis labores subeunt. Sunt & alii pariter, qui sponte sua in exercitu viuunt, quos Sachor nominant, fossores agunt, & vilissima & abiectissima quæque perficiunt. Ordo requireret, vt integrum nunc de militari disciplina Turcarum tractatum subiicerem, sed de eo multi alii doctissime scripserunt, ad quos lectores remitto. Pauca tamen quædam hic inferam non nota omnibus, ne lectorem hinc ieiunum dimittam, cui in aliis me satisfacisse spero.

XLII. Turcarum disciplina militaris.

Quanam in milite Christiano requirantur.

Victoria Christianorum contra infideles.

Defectus quibus laborant exercitus Turcici.

De Scanderbego.

Robur & vires Turcarum.

Quaratione tormenta, pilas & puluerem nanciscantur.

TURCARVM milites à nostris, qui quidem exercitati sint, superari certissimum est. Nostros autem voco, non Italos modo, sed & Hispanos, Gallos, Hungaros, Germanos, atque aliarum nationum homines, qui sub nostris signis militant. Exercitatos vero intelligo non tam eos, qui artem tractandorum armorum probe & longa experientia didicerunt, quam qui sub Christi militia merere probe affuefacti sunt, vt videlicet eorum fortitudinem animi sinceritas, & vitæ inculpata probitas comiteatur, quo eo securius belli periculis sese obicere, &

victoria sub nostrorum Principum auspiciis potiri valeant, licet militum numero hosti longe cedant. Nota sunt & clara insignium victoriarum exempla, quas Christiani sub Marco Aurelio, Constantino, duobus Theodosiis, Honorio, Aetio & aliis de infidelibus reportarunt, in primis vero de Saracenis sub Pelagio primo Castiliæ rege, qui cū mille suorum 20000. hostium deleuit, Carolus Martellus vnico prælio 375000. hostiū deuicit: vt eas omitam, quibus sub Alfonso Castis, Ranimirus, Ferdinandus & Walterus Teutonicorum Equitum magister potiti sunt: quorum hic 100000. Tartarorū vna vice deleuit, vnico solo ex suis militibus desiderato. Coruinus, postquam maximarum pugnarum victor euassisset, octaua vice cum 80000. Turcarum manus conferere non dubitauit, licet eius exercitus vltra 15000. militum non constaret. De qua re diligentissime scripsit Thomas Bozius in libro suo contra Macchiauellum edito. Constat porro omnibus, qui aliquando contra Turcas bellum gesserunt, eorum militandi ratio: castra larissime metantur, in expeditione nullo ordine, & confuse incedunt, vt à tergo facile infestari possint. Quod animaduertens Georgius ille Castriotus (celeberrimus omnium qui vnquam cum Turcis bella gesserunt, à quibus Iskanderbegh, id est, dominus, Alexander vocatus, eo nomine ipsi in circumcissione ab Amurathe, apud quem obsidem agebat, indito: Tunc enim Turcæ nomina mutare in vsu habent, quemadmodum Christiani solent in baptisate) multarum horribilium & maximarum pugnarum victor de hostibus suis triumphos egit. Insuper Turcæ spem victoriæ in numero & multitudine pugnantium potius,

tius, & in fato strepituque instrumentorum bellicorum, atque horribili sonitu barbararum vocum & clamore collocant, quam vt ordini decenti & veræ militiæ studeant. Econtra res plurimas habent & obseruant quæ illis in maximum emolumentum cedunt, qualis est autoritas summa & absoluta eius, qui supremum caput est exercitus & dux generalis. Obedientia militum, quæ tamen hodie aliquantulum imminuta est: Auxilia promptissima, vbi necessitas ea requirit. Neque opus habent nostrorum principum more, vt hinc inde mendicando quasi colligant exercitum, qui sapissime aliorum viribus plus, quam propriis confidunt, & vt exercitum iustum conscribant omnes exhaustire thesauros suos coguntur. Præcipuum temporis spacium & rebus agendis vtilissimum inutiliter plerunque & nihil agendo transigunt: Turcæ contra Husaros suos ad res maxime ferias, & donec necessitas requirat asseruant, vel militibus inde dona liberaliter conferunt, quibus acutissimi calcaris instar ad pugnas & pericula subeunda promptissimi paratissimi que redduntur. Bello finem nunquam aut raro imponunt, nisi hostem aliqua ratione debellarint: vires suas in res parui momenti nunquam collocant: quæ in bello sibi expediunda sumunt, iusto ordine & maximis apparatibus antea factis suscipiunt: prælio raro de summa rei decertant, nisi commodissima illis affulgeat occasio. Putant nonnulli Turcis tormentorum & machinarum magistros, & quos Ingegneros Itali vocant præstantes deesse; adparet tamen nihil esse tam validum, nihilque tam probe munitum, quod ipsorum viribus non cedat:

propugnacula, quæ inexpugnabilia habita sunt, ipsi citra molestiam occupant; honoribus & vi pecuniæ promissa atque stipulata duces & præfidiarios, qui eaeuentur, corrumpunt. Nunc æneis machinis horrenda in muros fulmina noctes atque dies iaculando, locum expugnationi aperiunt, fossas materia replent, cuniculis subterraneis in vrbes obsessas penetrare tentant: obsessis à laboribus requiem nunquam concedunt, à proposito suo nunquam recedunt. Munitiones bellicæ ipsis vndique suppetunt; Pila ubi opus sibi fore putant, maxima copia conficiunt: machinarum bellicarum ingens numerus Constantinopoli, Peræ, Alba Regali, Budæ asseruatur, maiori ex parte Christianis ereptæ, partim ab ipsis Turcis fuscæ sunt, sed ipsorum Christianorū culpa, quibus sat nō fuit hostes tam immanes & feritate barbaros sub Amurathe ex Asia in Europam transportasse, nisi etiam præceptores ipsis in arte bellica extitissent. Sed vitinam ne iisdem (iram Dei veriti, & suam propriam, quæ imminet, ruina considerantes) arma quoque clam suppeditent. Puluis tormentarius Cauri, & prope Constantinopolim in loco, qui Aquebianche dicitur, atque alibi conficitur. Viribus suis Turcæ stratagemata admiscunt & fraudes, legi Mahumetanæ insistentes. Nec desunt fraudum & insidiarum magistri. Nam plerique omnes, qui semel militiæ nomē dederunt, eo studiose laborant, vt omnia quæ ad bellum scite; & cum vtilitate gerendum spectant, recte addiscant. Tum etiam quod Turcæ præ omnibus aliis fraudum optimi sunt Architecti. His de rebus commode alia in medium adduci à nobis possent, verum tamen, qui plura cognoscere cupit,

eos consulat, qui præmeditato studio de rebus Turcicis scripserunt, in primis vero Renatum de Lusinge, Dominum de Alimes, qui de origine, conseruatione & diminutione Imperii Turcici doctissime scripsit. Hactenus de potentia & viribus Imperii Ottomannici terrestribus: sequuntur maritimæ.

*XLIII. De Turcarum naualibus, quæ in Asia, Europa & Africa habentur.
De Raislaris seu nauarchis.
Quomodo Turcæ ligna ad edificandas nauos habere possint.*

TURCARVM Imperator plurima habet naualia, quæ Tersani vocant. Præcipuum est Sinopoli non procul Trapezunte sitū. Constantinopoli 137. cōcamerationses sunt nauium vsibus destinatæ. In Media & Anchiali Thraciæ vrbe ad Euxinum Pontū sita, materia classis parandæ maxima abundantia asseruatur. Triremes & alia nauium genera extruunt, vbi ligna & arbores abundant, eiusq; rei curam vt maxime Nauarchis committunt, qui Raislari vel Raisi illis vocātur. Malorū & ligni maximam copiam habent in sinu Nicomediæ. In Asia, è regione Constantinopolis: E Ducaginarorū montanis per Drinum fluuium in Albanicæ vrbem Lissum, quæ hodie Alexium dicitur, arbores transferri possunt. Pars quoq; Velonæ conseruatur, & Polonæ eiusdem prouinciæ vrbibus, quarū hæc propter Augustū Cæsarem, qui ibidem literis operā dedit, Caisare à cōiuratis occiso, celebris habetur. In Africa nauale habet Posidii maris rubri vrbe, vbi triremes quædā in stationibus habētur, quæ quondā cōtra Lusitanos cum expeditionē contra Diu & Ormuz

Indiæ vrbes suscepissent, extructæ sunt: sed parum hoc nauale conducit, quod regio ipsa lignis careat. Ut vero eo ex Bithynia & Caramania secundo Nili flumine Cairum vsque atque inde Possidium (quæ hodie Suez dicitur) camelis transportetur, multis difficultatibus & sumptibus constat.

XLIV. Turcarum triremes cur parum valeant.

Vnde picem nancisci possint.

Vnde seuum, vela, clauos habeant.

De myoparonibus Sultanarum.

TVRCARVM in fabricandis nauibus ea est negligentia vt in cadenda materia neque annitèpus, neque luna cursum obseruent, sed celeriter, omnia, & negligenter cõficiant. Asserû (quibus teguntur) structuras tam male inter se cõpingunt, vt vectores à pluuiis & imbris tuti non sint. Vnde ipsæ triremes diu factæ tectæ manere non possunt. Picè durâ & mollem habet Velonæ, & Rhizinii, vrbe ad sinû Rhizonium (vulgo Golfo di catharo dicitur) sita. Durior è terra effoditur, mollior ex arboribus colligitur. Abundant seuo propter boum, & veruecum maximam copiam, quæ iis in locis reperitur. Cånabis quod satis sit, non habent, vnde velorum quoque copia destituuntur. Eû defectû augent Sultanarû myoparones 30. & aliæ 18. naues, quas maone vocant. Solent eas Alexandriam variis mercibus onustas emittere, quibus instruendis permissu Imperatoris, quantû liber velorû, funium & aliarû rerum necessariatû ex nauilib. depro-munt. Tum etiã quæ ii, quæ harû rerum curâ gerunt, parû diligenter eas asservant, & furtim aliis diuendunt, vt aliquid lucri inde percipiant. Clauos ferreos raro nancisci possunt, in quo-

quorum vicem ligneis quibusdã peracutis vtuntur.

XLV. De nauis Turcicis & remigibus.

Auariz tributi genus, pro nauarum & remigum solutione impositum.

NAUARVM quantum expedit conquirere possunt. Ad eam artem Asappos præcipue assuefaciunt. Vbi vero numerum eorum supplere nõ possunt, Cretensium opera vtuntur, quorum plurimi semper versantur Constantinopoli, atque aliorum Græcorum, qui huius rei periti sunt, nolentes etiam & repugnantes ad remos compellunt. Exercent quoque in ea certe num puerorû & seruorum numerum, qui semper in nauibus tam præfidiariis, quam aliis asservantur. Sed quod maximi ponderis est; remigibus peritis destituuntur. Nauis enim sine nauclero nullum esse vsum constat. Neque ad eam munia Christiana mancipia idonea sunt, neque quæ ex Africa illis mittuntur. Tartaros vero, Persas, & Georgianos in mancipiorum numerum non recipiunt, ne imperium militare, quod totum penes mancipia est, ipsis committere cogantur, cuius rei superius etiã mentionem feci, & libro tertio de ea nobis dicendum erit. Imperant sepius, vt remigû onera & labores subeant Asappi atque alii vilissimæ conditionis homines: Quibus vt stipendia soluantur, tributû Christianis Europæis, quod Auariz dicitur, impositû fuit, quod 300000. Cecchinorû summâ faciebar, quod hodie in alios vsus impenduntur. Vbi summa rerum sic exigit necessitas, Armenios Iudeos, & Christianos vi remis affigere solent. Quam consuetudinem Cicala, vltimo imperii sui maritimi anno secutus est. Ad Insularum Africae, quæ Barbaria

dicitur, custodiam, triremibus militant Spahi nonnulli, qui aliud stipendium non habent, quam Timarorum reditus, propterea prædas vndiquaque & continuo agere solent, vbi præter ordinarias triemes, aliæ quoque, puta ad 30. vel circiter instruuntur & armantur. Ianizarorum præsidium illis impositum solet.

XLVI. Commercatus nauium.

PA N E M bis coctum maxima abundantia cōficiunt Epidamni, Naupacti, in Eubœa, & ad sinum Thessalonicēsem in loco, qui Volo dicitur, eo per Axium fluuiū, qui hodie Vardare dicitur, omne frumentum, quod in Macedonia & Seruia crescit, ratibus defertur. Atque hæc de robore, & viribus regni Ottomannici terrestribus æque atque maritimis dicta sufficiant. Sed cum ex mente præstantissimorum belli ducum, aurum & pecunia neruus sit validissimus belli, quæ & spiritum & animum reficit, & motum dat exercitui: subiiciam quædam de diuitiis Turcicis, in quibus maior pars virium huius Imperii, & aliorum Principatuum consistit.

XLVII. De Hasnad seu arario Turcici Imperatoris.

Diversi modi, quibus ararium suum locupletare solent.

De auaritia Amurathis III.

Quare Cairus Egypti urbs vocetur Misir.

Slinitio consideremus, quantū vsus Timarorum Regno Turcico profit, quidue utilitatis conferat, intelligemus non facile reperiri Principem vel monar-

monarcham, cui Turcicus Imperator diuitiis & potentia cedat. Siquidem ex solis Timaris ad 300000. hominum obstrictos sibi atque obligatos habet, vt, quoties ipsi libuerit, & quo terrarum loco eos ire iusserit, in bellum nullo Imperatoris sumptu, sed propriis impensis proficiantur. Quod si tantam militum copiam alere, ipsisque iusta stipendia soluere vellet, quot quantisue auri cumulis atque aceruis opus haberet, facile quiuis iudicare potest. Habet insuper Turca duo Hasnad (alii cum aspiratione Gasnad pronunciant) seu thesauros, quorum alterum ararium exterius seu peregrinum, alterum domesticum seu interius vocant. Illud decem auri milliones annuos habet in reditu, qui in sumptus regni, & in stipendia eorum, qui munera gerunt publica, atque alios vsus ad conseruationem Imperii necessario impenduntur. Hoc immensos continet thesauros, quia omnia quæ Imperatori dona & munera ab aliis Principibus Christianis potissimum dantur, tum & à suis subditis & seruis, atque adeo à cunctis aliqua coram ipso negocia sunt expedienda, hunc in locum conferri solent, nemini enim vacuis, quod dicitur, manibus in ipsius cōspectum venire conceditur. Magnificentia id tribuunt, quod immensam secum trahit vtilitatem. Quod si quis penitus in omnes Turearum actus oculos infigere velit, cognoscat, eo ipsos vnice intentos esse, quo aliunde cumulate rapiant, vt Imperatori quæ rapta sunt, donent, sic per eorum munus, tanquam per aquæductum quendam omnes isti thesauri huius Imperii diffluunt, seque in Oceanum auaritiæ Imperatoris exonerant. In hoc quoque ararium reditus Cairi, qui millionem auri excedunt, deponuntur.

tur. Hanc urbem Turcæ & Arabes Miszir vocant, corrupta voce Hebraica Mizraim, quam quondam Memphin adpellare solebant. Eodem congeritur precium vel æstimatio hæreditatum ab opulentioribus relictarum, quas pro suo arbitrio tractat, cum omnes mancipiorum omnium facultates in ipsius manu & potestate sint; non etiam eorum, qui Turcæ naturales sunt. Huc referuntur confiscationes, pœna pecuniariæ, quæ multæ & magnæ sunt: Tributorum, vesticigalium, atque Salinarum redditus; decimæ omnium spoliatorum, & prædarum, quæ terra marique; acquiritur, pecudum, frugum prouentus, metalli fodinarum, quæ multæ sunt & diuersissimæ in Seruia, vnde argenti provincia dicitur: In Bosnia prope Iaizam, in Macedonia & aliis in locis. Hi redditus omnes inæstimabilem auri vim faciunt, prout Imperatorem sua trahit avaritia: vel ministri diligentes se & auidos in extorsionibus & exactiōnibus præbent. Est & aliud tributū genus, quod Christiani modo soluere coguntur, videlicet pro singulis capitibus, vbi 14. ætatis annum attigerunt, Sultanicum vnum: instans tamen bellum Vngaricum fecit, vt tributum illud auctum sit. Turcæ ex lege Mahumetana ab eiusmodi tributis eximuntur, sed in eorum vicem quilibet 2 j. aspros soluit, quod donum vocant. Reperit Mahumetes in suis ætatis vim auri immensam à patre Amurathe congestam. Qui omnium auidissimus habendi & fere sordidus in corradenda pecunia: contra in expensis & largitionibus atque muneribus parcissimus semper fuerat. Vnde etiam flores horti sui diuendi, & pecuniam inde colligi volebat. Debitoribus nunquam satisfacere, militibus dona & congiaria fere nulla,

aut

aut perexigua conferebat quod institutum plane & contra morem & consuetudinem huius imperij eueniebat. Vt breuiter dicam in omnibus impensis quotidianis æque atque extraordinariis restrictissimus & ad exactam rationem diligens erat, exceptissimis, quas in suas pellices faciebat, quas nunquam è suo complexu, nisi insigni aliquo munere donatas, vel pretiosa gemma ornatas discedere volebat. His omnibus adiungi quoque possunt (horret animus dicere, & oculi vix lachrymas comprimunt) tributa, vel vt honestiori vocant titulo, recognitiones, quas Principes Christiani Turcico Imperatori pendunt: quarum recordatio sola & memoria animos ipsorum iusta ira & indignatione contra iniquum hunc & barbarum Tyrannum accendere & instigare deberet, quo tandem aliquando iugo hoc excusso coniunctis viribus & opibus ad gloriã Christi, ad suam ipsorum salutem vigilarent, & sumptus hęc in ipsius Tyranni perniciem atque ruinam impenderent atque collocarent.

XLVIII. Tributa & recognitiones, quæ variis Christianorum Principes Turcis & Tartaris solunt.

Quantum valeat certa asprorum quantitas. Quæ munera Imperatori & eius ministris donentur.

Quare eis munera publice in conspectu offerri soleant.

IN Vngaria Cæsar, vt pace frueretur, Turcæ eius regni nomine, si recte memini, soluebat 45000. thalerorum. Waiuoda Moldauicæ soluit 31200. summam asprorum. Summa autem vnica 1000000.

asprorum constabat, qui 2000. coronatos faciebant, eo tempore, quo tributum illud imperatum fuit. Coronatus enim tunc 50. aspros valebat, nunc plus 100. valet. Idem Tartaris soluit 20. carros, quorum quisque quatuor bobus trahitur melle onustos, & 50. equos: sed forsitan ex nouis conuentionibus, & pactis hodie plus vel minus soluit, quod me latet. Waiuoda Walachię priusquã Transyluano se coniunxit, 50. sommas asprorum pendebat, Et hoc ex ipsis Moldauiæ, & Walachię commentariis excerpti, quæ diuersa esse ab aliorum qui ea de re scripserunt opinionibus scio. Transyluanus ante bellũ quod nunc geritur, 15000. cecchinos soluebat. Respublica Ragusea (quæ Epidaurus quendam dicta) 12500. cecchinos soluit. Respublica Veneta propter Insulam Zantem (olim Zacynthum) 1000. cecchinos. Moscouita Tartaris, qui in Taurica Cherfoneso habitant, munera quædam conferte solet, vt ipsorũ excursions impediatur, quas vel proprio motu, vel instigati à Turcæ in eius regiones facere solebant. Polonus misit Turcæ Anno 1591. pelles Scythicas (Zibellinæ vulgo dicuntur) quæ 25000. coronatis æstimatæ fuisse dicebantur. Sed non est census annuus, vt quidam referunt. Tartaris annuatim certam pecuniæ summam soluit, quæ machæras & vestimenta comparent, idque ex veteribus quibusdam pactis, vt habent Polonorum Annales. Hæc autem munera Tartaris, priusquã cum Turcis societatem inirent, solui à principibus, quos nominari consueuerant. Eaque etiam hodie pendunt, quo ipsimet Turcæ gratum faciant. Sunt porro etiam alia tributa, & dona quæ Principes Afri & Arabes atque Georgiani, alique Turcico Imperatori

tri-

tribuunt: sed ea exigui sunt momenti, & ad nostrum propositum nihil faciunt, ideoque silentio prætereolui. Tandem & alia quam plurima dona sunt, quæ extra ordinem Principes, quorum superius memini in ministros huius Barbari Tyranni faciunt, vt eos sibi concilient. Occasione & necessitate id requirente etiam ipsi Imperatori suo profuse & liberaliter donare coguntur, vt vel in eius se gratiã insinuent, vel conceptum erga se odium & iram leniant. Præterea omnes ii, qui aliquod ambiunt officium & munus, vel qui è prouinciarum administratione, vel expeditione domum redeunt, res preciosissimas Imperatori offerre, quasi ex debito quodam tenentur: hunc in finem omnia quæ donantur munera, publice & in conspectu omnium offerri vult, vt hoc barbaro fastu subditorum suorum, & peregrinorum animos ad largiter donandum accendat.

PARTIS PRIMÆ FINIS.

E 3

PARS SECVNDA.

IN qua consilia & deliberationes Principum Ottomanicorum erga Christianos Principes declarantur, & causa, origo, & progressus belli, quod nunc geritur in Hungaria. Eius initium ab Amurathe, patre Mahumetis repetitur, ut eo melius omnia intelligi possint.

OGNI TA nunc & perspecta Mahumetis III. Turcarum Imperatoris natura, & qui ipsius mores, tum quæ membra, quod robur, quæ vires immanis huius corporis sint, expedit, ut ad plenam harum rerum omnium cognitionem cogitationes eius & machinationes, quas animo voluit contra alios Principes Christianos, in primis inuestigemus: Vt inde belli, quod nunc Hungariam tam misere affligit, causæ certissimæ adpareant, & quod fuerit ipsius initium, quosque hæcenus progressus habuerit, manifestum fiat. Sed cum regnante adhuc Amurathe (qui Mahumetis III. pater fuit) belli huius fomes erumpere cœperit, necessarium fore puto, ut de eo quædam hic inseramus, & originem belli ab eius inde Imperio deducamus: Hinc quid illi ut plurimum cum aliis Principibus orbis terrarum negotii, quoque animo erga eos affectus sit, aperiat.

XLIX. Natura & mores Amurathis III.

Quomodo Turca & Arabes nominent librum, qui continet ipsarum leges.

Cur

Cur Amurathes fuerit dictus Bongis.

Cur sepius usus sit oppio.

Vera causa belli Persici, & cur tandem compositum & pax facta fuerit.

Quid significet vox Mirisa.

Cur Ismael, Persarum rex, Sophi dictus sit.

Cur Persa appellentur Khiselbassi.

Cur Tartaris Zagataii vocentur Ieschilbassi.

Quid sit Turban, & cur sacris literis pomum appelletur, & que sit ipsius significatio.

Expositio Oraculi Turcici.

De Zercola.

AMURATHES Turcarum Imperator Mahumetis pater, moderate satis & modeste, quatenus Turca & infidelis fuit, regnavit. Librum quem Mulchaphum nominant, in magno precio habuit. Nam is leges Mahumetis continet, & Arabibus Alkoran dicitur, quasi per excellentiam quis dicat, & καϕω, quemadmodum & Hebrei literas sacras, Kara nominant. Historias maiorum suorum libenter legit, Selimum I. imitatus, qui lectione historiarum Alexandri Magni & Iulii Cæsaris mire delectatus est. Philosophiæ quoque studuit, unde per ludibriū Bongis fuit adpellatus, quo nomine quondam Baiazeres II. fuit insignitus. A vini potu abstinuit, secus, quam Selimus eius pater fecerat. Voluptates si spectes, in primis vero abominandâ illam luxuriam, quæ Turcis alias familiaris esse solet, continentē se præbuit, maxime vero annis aliquot, qui proxime ipsius mortē antecesserūt. Iuris & equi (quoad in hominem barbarū eumque sordide avarum cadere potuit) fuit obseruatissimus. In eo valde sollicitū se gessit, ut omnia Principū aliorū secreta perno-

PARS SECVNDA.

IN qua consilia & deliberationes Principum Ottomanicorum erga Christianos Principes declarantur, & causa, orgo, & progressus belli, quod nunc geritur in Hungaria. Eius initium ab Amurathe, patre Mahumetis repetitur, ut eo melius omnia intelligi possint.

COGNITA nunc & perspecta Mahumetis III. Turcarum Imperatoris natura, & qui ipsius mores, tum quæ membra, quod robur, quæ vires immanis huius corporis sint, expedit, ut ad plenam harum rerum omnium cognitionem cogitationes eius & machinationes, quas animo voluit contra alios Principes Christianos, in primis inuestigemus: Ut inde belli, quod nunc Hungariam tam misere affligit, causæ certissimæ adpareant, & quod fuerit ipsius initium, quosque hactenus progressus habuerit, manifestum fiat. Sed cum regnante adhuc Amurathe (qui Mahumetis III. pater fuit) belli huius fomes erumpere cœperit, necessarium fore puto, ut de eo quædam hic inseramus, & originem belli ab eius inde Imperio deducamus: Hinc quid illi ut plurimum cum aliis Principibus orbis terrarum negotii, quoque animo erga eos affectus sit, aperiat.

XLIX. Natura & mores Amurathis III.

Quomodo Turcæ & Arabes nominent librum, qui continet ipsarum leges.

Cur

Cur Amurathes fuerit dictus Bongi.

Cur sapius usus sit oppio.

Vera causa belli Persici, & cur tandem compositum & pax facta fuerit.

Quid significet vox Mirisa.

Cur Ismael, Persarum rex, Sophi dictus sit.

Cur Persæ appellentur Khiselbassi.

Cur Tartaris Zagataii vocentur Ieschilbassi.

Quid sit Turban, & cur sacris literis pomum appelletur, & quæ sit ipsius significatio.

Expositio Oraculi Turcici.

De Zercola.

AMURATHES Turcarum Imperator Mahumetis pater, moderate satis & modeste, quatenus Turcæ & infidelis fuit, regnavit. Librum quem Muschaphum nominant, in magno præcio habuit. Nam is leges Mahumetis continet, & Arabibus Alkoran dicitur, quasi per excellentiam quis dicat, *ἄνεσθω*, quemadmodum & Hebrei literas sacras, *Kara* nominant. Historias maiorum suorum libenter legit, Selimum I. imitatus, qui lectione historiarum Alexandri Magni & Iulii Cæsaris mire delectatus est. Philosophiæ quoque studuit, unde per ludibriū Bongi fuit adpellatus, quo nomine quondam Baiazetes II. fuit insignitus. A vini potu abstinuit, secus, quam Selimus eius pater fecerat. Voluptates si spectes, in primis vero abominandâ illam luxuriam, quæ Turcis alias familiaris esse solet, continentem se præbuit, maxime vero annis aliquot, qui proxime ipsius mortem antecesserunt. Iuris & equi (quoad in hominem barbarum eumque sordide avarum credere potuit) fuit observatissimus. In eo valde sollicitum se gessit, ut omnia Principum aliorum secreta perno-

feret. Ante omnia vero statum Imperii sui, sibi quâ
 perspectissimum esse volebat, & in hunc finem pro-
 prios commentarios omnium negociorum, quæ oc-
 currebant, omnium reddituum, qui quouis modo
 ad ipsum perueniebant, & sumptuum, qui diebus
 singulis expendebantur, penes se in mensa quadam
 repositos habebat, qui post eius mortem in filii ma-
 nus peruenerunt, qui eos diligenter asseruât: sicuti
 Tiberium Augusti similes commentarios diligen-
 ter legisse historici tradunt. His negociis aliquantulum
 grauioribus districtus & detentus, vel naturæ
 inclinatione ductus, ut plerumque valde fuit Me-
 lancholicus, taciturnus & in omnibus rebus suspi-
 cissimus. Ut igitur per vices animum ad hilarita-
 tem traduceret, Oppio uti solebat: de quo Turca-
 rum est illa opinio, quod colorem faciei egregiam
 inducat, hominis animum recreet, quique semel
 eo usus fuerit, nunquam eo non delectetur. Alebat
 quoque in aula sua certum pygmarum, & muto-
 rum numerum, quos sapius inter se committebat,
 quo se tam ludicro & inani spectaculo oblectaret.
 Bella plus religionis causa, & ut subditos continuo
 in arte & disciplina militari exerceret, gessit, quam
 quod ingenio bellorum audio & pugnaci esset. Cum
 Mahumethe Qudabanda Persarum rege (qui Ta-
 mas patrem & Ismaelem auum habuit) & cum Ab-
 bas, qui nunc eo Imperio potitur (quem male qui-
 dam Mirisa vocant, quod primogenitum regis, &
 proximum regni successorē denotat) strenuissime
 per 15. vel 16. annos bella gessit. Nec vnquam pa-
 cem se initurum cum Persa iactauit, priusquam Cas-
 bin, quæ est sedes regia, occupasset: idque duabus
 de causis ut nimirum cineres Baiazetis filii Soly-
 manni

manni recuperaret, qui parētis iram fugiens ad Ta-
 mas regem se receperat, a quo in gratiam Solyman-
 ni, quem sibi Tamas reconciliare cupiebat, interfe-
 ctus fuit. Deinde ut euerteret sepulchrum Arduelis,
 patris Ismaelis illius, qui sēctæ Persianæ primus au-
 thor extitit. Hic Sophi cognominatus est, vel à σοφίς,
 quod originem è gente magorum & sapientium Per-
 sarum duceret, vel quod sapientia laudē apud Per-
 sas acquisiuisset, vel à dictione Arabica Sophi, quæ
 lanam significat. Persæ enim pilei illud genus quod
 Tulpantem vocant, non ex tela subtilissima, ut so-
 lent Turcæ, sed ex lana rubro colore tincta gestant,
 quo maiori zelo se erga religionem affectos esse si-
 mulent. Vnde Kiselbassi seu rubra capita per iocum
 à Turcis vocantur, ad differentiã Tartarorum, qui
 Zegatai hodie, quondam Baſteiani dicebantur, hi
 enim à Mahumethis prophete posteris se ortos glo-
 riantur, viridi colore vtentes Khiselbassi dicti sunt.
 Tulpate vel Tocca, Tiara illa Turcica est, quæ Sphæ-
 ræ instar variis circulis & voluminibus fasciarum li-
 nearum, quas hodierni Græci φακίλιον vocant, con-
 stat, quo pilei vice vtuntur. Rectius tamen Turban-
 te à figura turbinata, quæ græcis κώνον dicitur, nomi-
 naretur, ea nunc magis rotunda, quam quondam
 vtuntur. Quod si forte quis coniciat propter eam
 formæ speciem Tiaram illam in sacris literis sub po-
 mi nomine intelligi? Vbi David Hierosolymæ rui-
 nam deplorans, dicit: templum Domini in Pomo-
 rum custodiam positum esse: quod non abs re de
 Turcis interpretari posse videtur. In oraculo Tur-
 cico, quod notum est omnibus, & à variis varie in-
 terpretatum fuit, inter alia hæc continentur, fore ut
 Imperator Turcicus Pomum Rubrum prius sibi

subiciat, quam à Christianis imperium eius euer-
tatur, quo poma non Constantinopolim, sed re-
gnum Persicum intelligi nonnulli volunt. Alii Tia-
ram hanc Turcicam in fortitudinis symbolum acci-
piunt: quo admoneri volunt, qui eo cooperiuntur,
vt in bellum proficiscentes de reditu non cogitent,
sed gloriose mortem oppetere non dubitent, cum
sindonem secum circumferant, qua defunctorum
corpora inuoluuntur & sepeliuntur. Ianizari Tyl-
pante non vtuntur, sed peculiare pilei genus, quod
Zercola vocant ex penula alba factum, cuius forma
passim depicta cernitur, alii rubram penulam ge-
runt. Sed vt ad rem redeamus, Amurathes tandem
nō minus quam eius subditi diuturni istius belli la-
boribus & curis defatigatus, re cum Persis compo-
sita pacem iniit, tum quod regionem amplissimam
maxima sua cum laude & gloria acquisiuisset, qua
merito contētus esse debebat, tum vero vt ea ratio-
ne regionem bello partam componeret, tutamque
pace redderet, eamque in Timarorum formam re-
digeret, quibus inter subditos nuper sibi subiectos
diuisis, eorum beneuolentiam sibi conciliaret, pro-
pugnacula passim ad limites imperii construeret,
quæ sibi inuicem, periculo imminente subsidio &
auxilio esse possint.

*L. Visiriorum consilia, quibus Amurathi persuade-
re conati sunt, vt nouum bellum susci-
piat.*

Qui nam sint Visirii, & quid sit porta.

INTERIM dum Amurathes pace fruebatur, do-
mi desidebat ociosus & Melancholicus. Consilia-
ri eius intimi multis rationibus ad nouum bellum
susci-

suscipiendum ipsum pertrahere conabantur. Hos
Visirios nominant, qui de rebus bellicis & aliis ad
regni statum pertinentibus deliberant. Concilium
vero, quod ex his constat, Diuanam nominant, vt
superius quoque dictum, idq; aliud est quam Capi
seu Porta, quo aula ipsa significatur. Eaque in re,
vt in plurimis aliis, Turcæ priscos imitati sunt Per-
sas, qui vt habet Xenophon, eodem fere nomi-
ne Aulam Regiam appellabant. Consulebant igitur
Visirii, vt bellum renouaret: quod magna im-
peria sine armorum vsu diu consistere non valeant:
quod Respublica Romana quousque cum Cartha-
ginensibus, & ipsi Romani Imperatores in Germa-
nia bella gesserunt, imperium firmum & stabile
conseruarint: quod, qui ante ipsum regnarunt Ot-
tomannici Imperatores horū exempla secuti nun-
quam belli finem pacem (vt Principes Christiani,
& qui suis virib. diffidunt, facere solent) sibi pro-
positam habuerint, sed omni tempore bella fo-
uerint, quibus non modo Imperium, ad eam, in
qua nunc est, magnitudinem euererint, verum
etiam subditos belis occupatos & distentos, à re-
rum nouarum studio & seditionibus, quæ ocium
parere solent, distraxerint: quod subditi tempo-
re pacis alii de bellica fortitudine multum remit-
tant, alii minus auide mercaturæ se dedant, a-
lii deprædationibus inhiunt: hinc vsum militiæ
nauticæ iam dudum intermissum omnino dispe-
rere: Terrestrem vero militiam, si diutius dif-
feratur bellum, vilescere, & pristino robore spo-
liari, neminem esse qui non videat. Hinc ducum
atque militum, qui fortiter & audacter se belli
periculis obiciant, inopiam necessario induci,

cum solius belli vsus atque exercitatio milites aptos & idoneos ad militiam reddat. Constat enim iisdem, quibus res acquiruntur medijs, vt plurimum easdem conseruari, quod verum esse plurima exempla & argumenta docent.

L.I. Gallorum regis & Anglia Regina legati Amurathes ad bellum exhortantur: Amurathes tam subito, quid in hoc negotio sibi faciendum sit, statuerere non potest.

BASSÆ, qui, quas dixi, belli mouendi rationes Amurathi allegarant, maxime suum commodum, & vtilitatem spectabant. In primis vero Sinan ille & Feratus, inter quos perpetua æmulatione, vter alteri honore præcederet, concertatum est. Hi non ignorabant, tanta autoritate se pacis tēpore frui nō posse, quanta in bello pollerent: Nec ad eas se redire diuitias, quas præ nimia auaritia, immensa libidine sitiebant. Bellum igitur mordicus suadebant, nec minus in id incumbabant Gallia, Anglia, & Principis in Geilan legati, vt infra quoq; dicitur. Sed in re tam ardua & tam graui, quid faciendum esset, Amurathes sese initio expedire non potuit. Non equidem quod animum non haberet armorum & ad bellum propendentem, sed quod nondum ipsi certo constare videretur, in quem potius & cum maiori suo commodo, & absque maximis incommoditatibus, & periculis arma transferret, quod in hac re consilii ipsius minime consentirent, à quibus diuersæ sententiæ dictæ, & in mediū, allatæ fuerant. Quæ cum res grauissimas, quæ in toto orbe tunc agitabantur, contineant: In primis

vero

vero vtilitatem orbis Christiani spectent, non pigebit illas eo ordine referre, quo ex aliorum fidelī relatione ad nos delatæ fuerunt. Continent insuper secreta quam plurima, & res grauissimas, quæ non in quorumuis notitiā hactenus peruenerunt. Principib. vero Christianis, quæ in eos Turcici Tyranni sint machinationes, aperiet, vt quibus modis ipsi resistere possint, non modo consilium ineant, verum etiam, vt omnes priuatas inimicitias Republicæ condonent, & coniunctis viribus & opibus viriliter & generose ipsi bellum inferant, & Deo clementer annuente, tandem ipsum deuincant, eiusque tyrannidem euertant.

Octo fuerunt consiliariorum Turcicorum de bello mouendo opiniones.

1. Vt bellum contra Persas renouetur.
2. Vt arma inferantur Marachienſi & Fezenſi regi.
3. Vt contra regem Hispaniarum bellum suscipiatur.
4. Vt Malta insula obsideatur.
5. Vt armis petatur Veneta Respublica.
6. Vt parti alicui Italię bellum moueatur.
7. Vel regi Polonia.
8. Vel ipsi tandem Imperatori & Vngariæ regno.

L.II. Consilium de renouando bello Persico. Turca Persiam sub Azemia nomine intelligunt. De Vsbeghan & de Tariano Ketziebassis. De Principe in Geilan. De Gurginis.

RATIONES, quibus opiniones suas comprobare volebant Principi suo consiliarii, hæc fere erant: Vt bellum contra Persiam, quod Turcæ sub Azemiæ nomine intelligūt, redintegretur: hæc causæ in medium adferebantur, quod omni tempore, quo Turcæ alio bello implicatos nosceret Persarū rex, pacem rupturus sit, tum vt regionem suo cum dedecore maximo amissam recuperet; tum vt tot tantaq; sibi iam dudum à Turcicis Imperatoribus illatas iniurias vindicet: Fore insuper, vt Christiani Principes eius rei suafores, & impulsores ipsi existant: Hispanus in primis, qui propter Indiæ vicinitatem, illud absque rerum suarum dispendio procurare, & machinarum atque tormentorum magistros ipsi commode suppeditare possēt, quod non ita pridem factum esse constabat: Regionem nuper acquisitam in statum quietum & tranquillum nondum esse redactam: Propugnacula recens extructa, & eorum incolas in periculo versari: Nec ipsis propter itineris difficultatem & diurnitatem prompte subsidio venire posse. Quod si Persæ nullum aliud inferunt damnum, quam vt prædas è provincia illa agant, eamque depopulentur, dictos incolas in eas redactos iri angustias, vt regio acquisita rursus deferenda, vel fame ipsis perendum sit: Non vincere modo, sed victoria vti, atque eam persequi veram tandem esse gloriam: Cauere sibi Amurathes, ne iram & indignationem Mahumetis in se concitet. Nam cum ipsius fauore & auspiciis tot victorias, quot quisquam alius ex suis maioribus de hostibus suæ religionis reportarit; decere Principem pium & religiosum, vt iniurias Deo & hominibus illatas seuerè vindicet.

et. His addebatur, quod Vsbegh Han promptum subsidium & auxilium ad illud bellum offerret. Hic Tartarorum princeps est, qui proxime Persiam attingunt, eorū regio Bahera à Turcis dicitur, quondam Battra vel Bactra vocata, ipsi Kerziebassi, quod penula caput tegant, ominentur. Nec ita dudum Vsbegh Han, de quo modo dixi, mortuus est, filio 12. annorum relicto. Idem quod Tartarus, offerebat etiam Princeps, qui in Geilan dominatur, quæ Prouincia à mari Caspio magis versus ortum tendit. De victoria, quam iam in manibus se habere putabant, ex successibus priorum bellorum Turcæ iudicium faciebant: Neque Persarum equitibus licet Arabibus vtantur equis, sibi quicquam timendum rebantur, quod ex timiditate sæpius iam in fugam versi fuissent. Neque etiam verendum, vt in Persarum gratiam Georgiani (quos Gurgginos Turcæ vocant, quondam Iberi dicti sunt) arma sumant, quod nonnulli eorum Turcis pareant, & Bassæ in Tiflis & aliis postquam Bassalucchi à Mustapha facti fuerunt, sint subiecti; alii vasalli sunt Turcæ: reliqui suos habent Principes Simonem & Alexandrum, quorum imperium haud grauate sequuntur, nec ad altiore fortunam aspirant, sed sua regione licet parua, contenti, eam tuerentur atque defendunt, quæ natura loci & situ munitissima est, & vix aditus ad eam patet, propter montes, sylvas & viarum angustias, quibus passim cingitur.

*L III. Consilium de bello inferendo Seripho.
De portubus Agnero & Laræa.*

Derebellionem cuiusdam Marabur.

De quibusdam locis, quos Hispani in Africa tenent.

SECUNDA, quæ dicta fuit, sententia, erat, ut bellum in Africam contra Seriphum transferatur, propter has fere causas: Ottomannico Imperio magno probro & dedecori futurum, quod Mauros istos & Afros, quorum numero paucissimi sunt, hactenus subiugare non valuerit. Nec minus turpe, & inhonestum, quod in Africa, quæ tertia pars orbis terrarum est, & propter vicinitatem Italiae, tam diu Romanos bello exagitavit, exiguam adeo terræ particulam possideant: Algerium & Tunetam nunquam tuto possideri, neque subditos & piratas, qui eas urbes incolunt contentos fore, & quieturos, donec regnum illud integre libereque possideant: occupandum esse promontorium Agueri & portum Lixæ seu Larissæ (quæ loca extra fretum Herculeum sita sunt) quod Anglis & aliis Turcarum amicis, qui in eo mari prædatoriam exercent, multum commoditatis allatura sint, & eorum navigationem tutam reddent. Quamvis Seriphus Mahumetanæ religioni sit addictus, & regnum suum in feudum ab Ottomannico imperio teneat, clam tamen cum Hispano, & equitibus Melitensibus conspirasse dicitur, unde hi non ita pridem Tripolim ipso coniuente ex improviso fere occupassent. Quod rebellionem, quam movit Morabur, & eius successor clam promouerit: Et si hominum multitudo valeat, re tamen pecuniaria destituitur. Quamvis etiam Hispani in Africa possideant Maraschebit, Oran, Pegnon, Tanger, Arzillam, Mazagan, Ceutan, & Septam, atque adeo Mauros iuvare, illisque assistere queant, illorum tamen imperus

petus, & conatus instructa classe facile cohiberi, & ipsam Hispaniam infestari posse. Tum etiam quod expugnationem Tuneti, & Golettæ (quæ ab Hispanis inexpugnabiles iudicatæ, à Sinano vero Bassa magna sua cum laude captæ sunt) tam recentia huc memoria Hispani teneant, ut non facile quid contra Turcas in gratiam Maurorum molituri videantur.

LIV. *Consilium de bello Melitensibus inferendo.*

TERTIA de bello mouendo sententia contra Melitam seu Maltam Insulam dicta fuit, quam classe obsideri & debellari volebant. Quod equitum sacrorum triremes indies maximis damnis tum mercatores, tum qui religionis causa ad Mecham contendunt, afficerent: Non igitur religionis solummodo causa bellum eo transferendum, quo viam, quæ eo ducit, ab equitum incursionibus tutam reddat, verum etiam ut veteres iniurias, & damnâ iam dudum acceptâ viciscatur, in primis vero ut dedecus atque infamia notâ, quam Solymannus incurrerat, cum frustra Melitam obsideret, deleat, damnumque refarciat. Præterea etiam communes subditorum querelas in medium afferebant, esse videlicet quam plurimos, qui amicorum; plures, qui cognatorum, quos miseram seruitutem apud equites seruire sciebant, ærumnas & calamitates desceant, quibus tandem eos liberari petebant. Querentes tantum abesse, ut sub eius maioribus talia Turcis perferenda fuerint, quin ipsos contra equites Rhodo Insula, & propugnaculo fortissimo, quod versus Orientem Christianum defen-

debat orbē, spoliarint. Pœna insuper equites multandos, quod Afros rebelles omni munitio-
nū genere iuuerint & Methonem, hodie Modon dictam ex improviso occupare tentarint.

LV. Consilium de Hispano oppugnando.

De Algerio Vrbe.

Quomodo Hispanus à Mauris, Gallis, & Anglis simul bello peti possit.

Qua ratione in mari rubro & sinu Persico ipsi resistendum.

QUARTO loco eorū, qui Hispanū bello petendū esse rebantur, sententia nobis dicenda est. Hi contendebant fieri non posse, vt Turcicū Imperiū ad totius mundi monarchiam, tanq̄ ad scopum, ad quem omnes omnīū Turcarū actiones & machinationes directæ semp fuerint, pertingat, nisi prius Hispani debilitētur vires & immēsa potentia, qua omnes alios Christiani orbis reges & Principes longe superare credatur. Nullum esse periculum, vt Hispanus Algerium obsideat, quam nunc longe melius munitam norit, atque tempore Caroli V. Imperatoris fuerat, quem Turcē Crai voce Sclauonica nominare solent. Et quamuis Hispani sine intermissione regem de ea expeditione sollicitent, quod noua indies damna & calamitates à pyratīs Afris accipiant: tamē quō minus illorū petitioni annuat, obstare periculū, quod ab hostili classe, quam eo modo in mare Hispanicum attracturus esset, sibi suisque imminere sciat: præsidarias Hispanorum triremes, nō facile regiones versus Orientem sitas, quas Turcē incolūt petitturas esse, ne minus procul è patriæ conspectu, quæ ipsarum ope vt plurimum indiget,

diget, discedant. Hispaniæ regem vel multitudine negociorum, vel aliis de causis retardari, quō minus quæ in concilio militari decreta sunt, subito exequatur. Et quantum ex eo iudicare possumus, quod non ita pridem ad Nicopolim, quæ Proneza hodie, & Nauarinum, quæ quondam Pylus dicta est, contigit, Hispani sibi armis Ottomānicis sedulo cauere videntur, ipsum regem cautissime in suis versari negociis certissimum est, ne cum Turca bello concurrere tandem aliquando inuitus cogatur: quod videre fuit, cum non ita pridem sub exitum belli Persici, auxilium Persarum regi denegarit, cui succurrere poterat, & ante solitus fuerat. Quod si defensionem parare, & vim vi repellere omnino velit, vix tamen ipsi tantumdem virium superesse, vt præter ea, quæ nunc diuersis in locis bella gerit, nouum insuper suscipere, & quantum sat est militum & pecuniæ, aliarumque rerum, ad bellum necessariarum, suppeditare possit. Instare ipsi Belgii defensionem & amissarum prouinciarum recuperationem, quæ propter fluxum maris, & multitudinem fluuiorum, munitissima, & ab incolis mira animi præsentia & pertinacia libertatis & religionis conseruandæ causa, defendantur. Hispanum capitali odio ab Angla dissidere, quæ bellum hoc multis modis iuuare possit, si in Lusitaniæ regnum impetum faciat, vel nauibus, quæ Indiæ thesauros aduehunt, insidias struat: vel in alia eius regna incurfiones tenter, quæ admodum non ita pridem Coronæ portum occuparit, qui locus commodissimus est ad infestandum Hispaniam, & impediendas nauigationes Indicas, atque alias, quæ in Oceano fieri solent: Bellum verò Gallicum tam implicatum & sollicitum tenere Hi-

spanum, ut qua ratione, citra honoris & bonorum iacturam se expediat, modum vix vllum reperire possit. Quod si vero cum Principibus supra dictis pacem ineat, ut nullum inde in posterum periculum ipsi creati possit, alia tamen remedia quaerenda & in manus sumenda esse: Aromatum aliarumque mercium negociationem, ex qua maximos ille percipit fructus, impediendam: Eius quoque naues, si opus fuerit, è Persico sinu exturbandas ope illarum trimremium, quæ Posidii (hodie Suez dicitur) in statione teneantur: Propugnacula, quæ in illis locis posidet, aggrediunda, & si fieri possit occupanda, quæ admodum contra Lusitanos in Diu & Ormuz tentatum fuit: quod Alfonso Albaquerquensis Lusitanix porrex in India efficere studuit, cum celeribus equis regionem illam percurrens, Mechem spoliare ex improviso, & Mahumetis sepulchrum depraedare contendit. Idemque sub Imperio Sultanorum quoque euenit: Et Traianus Imperator iam olim eodem modo grassari conatus est. Ea quæ in Africa possidet loca, adoriunda esse, & litus Hispaniæ quod est ad mare mediterraneum infestandum, ut subditis Afris, qui indies illud sollicitè rogabant, aliquando gratificetur, quo secure negociari, & peregrinari possint. Ipsique Mauri tandem aliquando ab Hispanorum dominio liberentur, quod & Selimo proxime defuncto persuasum aliquando fuerat: verum id multo commodius hoc tempore fieri posse, quod Maurorum gens nunc valde auctæ sit: inuitrique Hispanis pareant, ex mercaturis maximas diuitias acquisierint, naturæ ductu & religione moti, odium acerrimum contra Hispanos conceperint. Huc non parum conducent Africæ portus, in quos

in quos nauibus semper tutus patebit aditus. Porro maximi ad hoc bellum momenti rem esse, quod Gallix rex, & Angliæ regina sponte continuatione belli contra Hispanos offerant: Gallus Nauarram inuadet, & Ius, quod ad illud regnum præterdit, armis repetet. Angliæ regina non modo ipsum in Indiis occidentalibus, in Oceano versus Septentrionem & occasum aggrediatur, sed & nouos tumultus & motus in Portugallix regno excitet, ubi quæ plurimi subditorum ægerrime Hispanorum Imperium ferunt: sibi enim ita persuadent, & vere quidè, cum postremo Portugallix rege, qui verus & legitimus ipsorum erat dominus, omnem prosperitatem & tranquillitatem se amisisse. Hic enim pacem cum Gallix & Angliæ regibus coluit, unde subditi maximas diuitias negociando acquirere poterant. ubi vero in Hispanorum manus inciderunt, propter bella perpetua, noua indies sibi damna inferri & pericula creati conqueruntur: Insuper magnam exulum Hispanorum copiam passim reperiri, qui male contenti & pertæsi dominationis Hispanicæ non modo ex Portugallia, sed ex ipsa etiã Aragonia & aliis regni partibus profugerunt. Nunc vero in Gallia, Anglia & Constantinopoli degant, qui auxilia & subsidia plurima occultè ac palam liberaliter offerant, eadem Mauros quam plurimos polliceri: Hoc vero omnes perfacilem expeditionem, & certissimam victoriam promittere, si ex improviso quis Hispaniam inuaderet, quod fere nullus sibi sit militiæ usus, cum incolæ raro domi sese in armis exerceant, neque in locis necessariis ordinaria præsidia sint disposita, & perpauci equi ad bellum idonei reperiantur. Considerandum porro, Hispaniã viris, qui rem

bellicam fortiter & strenue tractarint, valde exhaustam esse, propter crebros copiarum delectus, quæ in Indias, Italiam atque Belgium fere quotidie transfmittuntur, vnde haud leuiter vires earum regionum attritæ & extenuatæ adeo sint, vt si valido & numero exercitu imperus in eas fieret, vix à suis defendi aut iuari posse videantur, sed aliarum vicinarum ditionum huic regno subiectarum, præsidio & auxilio opus habitura sint, quæ si vel impediuntur, vel in tempore adesse cessarent, tanto faciliorem partem aduersæ victoriam sui relinquunt.

LVI. Consilium de bello Venetis inferendo, & opugnanda Insula Corzyra, Catharo, Cerigo, Nouigrado, Zara, Butintro, & litore maris Adriatici denastando.

De Pola, Ragusa, & plurimis portubus Turcarum in eo mari sitis.

De Candia Insula.

De Sinano Bassa, & causis ipsius obitus.

De Ferat Chereilam, & cur odium Mahumetis incurrerit, cur Masul factus, id est, ab officio depositus fuerit.

De Bastia & Andromico.

De Emiris & cur Tulpantem viridem gerant.

Qua via vinum Maluaticum ex Croatia in Germaniã, Poloniam, & Moscouiam transuehatur.

VT pax Venetæ Reipublicæ quondam concessa, discutiat, illi qui quinto loco sententiã suam dixerunt,

dixerunt, Amurathi persuadere conati sunt, rationib. vrentes, verisimilibus potius quam veris, licet illæ Turcis minus dubiæ videri poterant, quod ea facile & libenter credere solemus, quæ cupimus. Dicebant hi, nullam expeditionem minus difficilem futuram hac ipsa: iudicio de rebus præsentibus è præteritorum bellorum euentibus sumpto, in quibus semper Turcæ Venetis aliquid eripuerunt, qui vt pacem obtinerent, multis nominibus Turcis satisfacere cogebantur. Rem publicam Venetam sibi à Turcis timere, & à bello alienam esse, inde parere, quod semper sibi finem actionum omnium pacem proposuerit, & nunquam ad arma maiorum insistentis vestigiis, nisi coacta peruenerit. Quid si forte ad primum armorum strepitum locis aliquibus vltro cedat? ne maiori damno afficiatur vel penitus vincatur, quod in Cypri deditioe factum esse constat. Quid si eius tanta non sit potentia, & belli robur, vt sola resistere possit? Quod si cum aliis sese iungat moram haud breuem intercessuram propter difficultates, quæ in iciendis fœderib. occurrere solent. Quod Hispano non æque iam vt olim iuncta sit, cuius etiam auxilio nuperrime destituta, pacem cum Selimo inire coacta fuerit. Quod si omnino Venetis se iungere contra Turcas Hispano animus sit, fieri tamen nullo modo posse, vt quæ necessario ad bella requiruntur, quibus ille nunc est irretitus, suppeditare possit. Ipso vero absente, omnem aliam confœderationem ad bellum maritimum gerendum fore inutilem & inanem. Quæ Pontifex huc conferre possit, esse perexigua, licet enim officio ille suo fungatur, alios Principes ad ferendum auxilium adhortando, & ad bellum instigando, præter subsidium

tamen aliquod pecuniarium è suis thesauris vel Ecclesiasticorum redditibus depromptum, vix ipsum amplius quippiam præstiturum esse: vel vbi ad summum res conatum perueniet cum Veneta classe quinque suas triremes coniunget, quæ cum Sabaudi, Meliteniũ equitum, & Florentini nauibus classem 20. triremium solummodo efficient, quod perexiguum esse videtur. Notandum & hoc inter Venetam Remp. (vt sibi persuadent Turcæ) & reliquos Christianos Principes forsitan eã non esse animum coniunctionem & familiaritatem, quam grauitas periculi, quod illi ex bello Turcico imminere potest, & ipsa necessitas exigit & requirit. Hactenus dissoluendis alienis nominibus proximo bello contractis, & cõstruendis propugnaculis, eius thesauros exhaustos forsitan nũc nõ ea auri copia instructos, quæ belli moles efflagitat. Tandem cum Venetorũ tota ditio passim propugnacula habeat quã plurima, fieri nullo modo posse, vt simul omnia milite aliisque munitionibus bellicis tam bene munita sint, quã ratio belli postular & requirit. In hoc bellũ fere omnes Visirii cõsenserunt, sed quo belli primus impetus dirigendus esset, variorum variæ fuerunt opinionones quas particularim recẽsebo. Sinan Bassa Albanus, natus in pago Topoiãno, qui est in Sangiachatũ Philippolis, quæ Preserem hodie dicitur, Anno præterito vel ex languore, quod bellum Vngaricum ex voto minime cessisset, vel veneno necatus occubuit. Hic primam expeditionem contra Corcyram Insulam (quæ hodie Corfu dicitur) suscipiendam esse suadebat: quod vt iusta de causa fieri crederetur, 300. Cecchinos prætebebat, quos Corcyrenses Fisco Turcico ab Anno 1537. deberent, propter

propter Bastiam quæ illis tunc temporis ea conditione cõcessa fuerat. Est autem Bastia desertus quidã in Epiro locus, pago cuidam Turcico contiguus, Corcyra 12000. passuum distans, non procul inde absunt salinæ ad fluuium Calamattan, quas Turcæ possident. Illic merces, quæ ex Græciã regionibus adferuntur, nauibus imponuntur, vt in Corcyram transfuehantur. Hanc ille suæ expeditioni prætebat causam, sed aliam fuisse, certum est, nimiam videlicet ipsius ambitionem, qua titulum & laudem strenuissimi expugnatoris & debellatoris arcium acquirendi desiderio maximo flagrabat. Quã certo se consequi posse sperabat, si Corcyram, quæ natura loci & arte munitissima & inexpugnabilis habetur, expugnaret: eundem sibi belli euentũ promittens quem expeditio eius, qua Golettam cepit, habuerat. Feratus Bassa, Charailam seu niger serpens cognominatus anno præterito viuere desit; Mahometis scilicet iussu, quam vero prudenter alii iudicẽt, strangulatus. Accusatus enim fuerat, quod clam cum Tartaro Grymæo conspirasset, ne, vt debebat, in bellum Vngaricum proficisceretur, cum Ferat Dux belli generalis non fuisset creatus: tum quod Michaelẽm Waiuodam cum Transyluano reconciliare tentarit. Quorum defectionis causam non odium erga Turcas, sed indignationem contra Sinanũ Bassam fuisse in consilio Visiriorum dicebat. Verum hæc ficta ab eo fuerant, quo auctoritatem Sinani Bassæ imminueret, à quo capitali odio dissidebat, postquam propter tumultum, qui in circumcissione Mahometis inter Ianizaros, & Spahioglanos extitit, Masul factus, id est ab officio remotus, cum ignominia fuisset. Hic suadebat vt Catharo (quæ

Ascrinium Ptolomæo dicitur) occuparetur, quod eam obtinere putaret Castello nouo, & clauis præcipua Dalmatiæ, maris Adriatici, & Veneti Territorii esset. Nimis diu immoratus sum in Sinano & Fera-to Bassa, quod eorum antehac mentionem fecerimus, & postea etiam facturi simus, quod primi fere & præcipui sint, qui clauum Reipublicæ teneant. Nunc ad reliquos pergo. Sinan Cicala, Venetorum propter rationes supra allegatas hostis; Cytheram Insulam, Cerigo hodie dictam, inuadendam esse suadebat, lucernam Archipelagi eam vocans, & exploratricem actionum Turcicarum, maxime vero, quod ex ea insula facilimus in Peloponnesum sit tractus. sic Demaratus Spartanorum rex in Persia exulans Xerxi suauis, ut quantocyus possit, Cytheram insulam sibi subiceret, si quod affectabat, Græciæ imperitare uellet. Aliorum Bassarum erat opinio, ut Nouigradum & Zaramirizi vrbes occuparentur, quo iniuriæ multis iam annis ab Vscocchis, illatæ vindicentur, & eorum audacia reprimatur, vel saltem, ut Veneti ad ea damna, quæ terra marique Turcæ à pyratis & latronibus istis quotidie patiuntur, resarcienda astringantur. Negabant enim, Veneti, se eo nomine Turcico Imperatori vllomodo esse obligatos. Nec quicquam ea de re vel Constantinopoli, vel alibi in commentariis publicis scriptum reperiiri. Volebant iidem Bassæ, ut Veneti à Buthroti piscationibus (hodie Buotintro dicitur) 10000. passuum à Bastia distans, è regione Corcyræ, fra arcerentur. Non equidem, quod eius loci possessionem iure quodam ad Turcas spectare putarent, cum Veneti multo antea illum tenuerint, quam Turcæ pedem in Albania fixerint : Sed quod

quod 100000. Cecchinorum in reditu piscationes illas habere, fama, sed falsa tamen, ferat, cum ultra sex millia vel circiter nunquam locari soleat. Aliis quibusdam videbatur commodum, ut classis Turcica in procinctu stans, ventum exoptatum & secundum expectaret, quo flante vel ex Peloponneso vel Naupacto (hodie Lepanto) vel Nicopoli, quæ Preuera, vel Orico, quæ Velona dicitur, solueret, maris Adriatici littus, omnemque oram maritimam deprederetur: & qui ipsis omnium commodissimus visus fuerit locus, eum occuparet, quod eo facilius se consecuturos confidebant, quod maritimæ oræ terrestribus etiam copiis à Turcis infestari possint, utpote qui omnes illas regiones fere obtineant. Iidem Bassæ hoc in primis vrgebant, quod absque difficultate, sed maximo cum cómodo Pola & Ragusa occupari possent: Illam incolis denudatam portum habere præstantissimum & in Istria sitam esse, quæ prouincia militum, & habitatorum multitudine, nec non etiam propugnaculis destituatur, sed in primis tamen quia ultra 120. millia passuum Venetiis non distet. Ragusa vero post Corcyram, alterius quasi portæ instar sit, qua in Veneram ditionem per Adriaticum mare aditus pateat, & tam commode sita, ut tota inde Italia bello peti possit. Habere etiam portus tutissimos & capacissimos, quibus Turcæ iis in oris destituantur. Dyrrachii (quæ Durazzo dicitur) portus ultra quatuor triremes non capit, & introitum minus tutum habet propter syrtes. Inde ad 12. lapidem ad promontorium Capodi Lacchi dictum alius est portus 20. nauium capax, sed nec hic tutus, nec aquam bonam habet. In sinu Velonæ seu Orizii alius est, totidem capax triremium. Hinc ad 8000.

passuum est portus Ragusæus, qui 20. nauium stationem habet: versus septentrionem, occasum & meridiem à ventis tutus non est. Extra sinum Adriaticum, quem veteres montibus Acrocerauniis (hodie Dichimara vocantur) terminabant, primus qui occurrit ad Epirū, est portus di Santi Quaranta, vbi quædam triremes consistere possunt. Non procul distat Nerihō olim Oricum, vbi primum Romani quondā appellere solebant, cum Hydrunte in Epirum nauigarent, 40. triremium capax, sed non adeo securus est. Soli Ragusæi portus, quorum 5. vel 6. sunt, insigni capacitate præstant. Tres in primis, & ex his ille, qui de sancta cruce nomen habet, non Turcicam modo, sed quamuis maximam classem capere posset. Hæc vrbs præter utilitates quas dixi, hanc in super rebus Turcicis afferret, quod triremes aliæque naues ex materia, quæ è montibus Ducaginis eo transferetur, ibi cōstrui possint, quod ea commoditate in nullo alio ex portibus supra dictis fieri potest, vt alibi quoque à nobis demonstratum est. Sed maior pars Visiriorum in expeditionem Cretæ insulæ inclinabant, quam ideo expugnandam iudicabant, quo nauigatio Turcarum, qui vel Alexandriam negociationis causa, vel ex superstitione Mecham petunt, ab Hispanis, Melitenisibus & Florentinis triremibus, tuta reddatur, quod fieri non possit, nisi alterum ex his duobus remediis, quæ præcipuus quidam ex Emiris proposuerat, obseruetur, vt videlicet Veneti non modo eo adigantur, ne vllum illis nauibus in mari, cuius Imperium habent, aditum præbeant, sed etiam vt damna resarciant, quæ ipsorum culpa nauibus Turcicis ab hoste inferantur: vel vt cum in finem classem Turcicam in

Can-

Candiam, vbi stationem habeat, recipiant. Emirī illi, quorum memini, profiterentur se ex Mahumeris prophetæ descendisse profapia. Ideoque Ziaram seu Tulpantem viridi colore infectum gestant. Nec dubitandum, quin expeditio hæc felicem habitura sit exitum, siquidem insulæ illius regnum, propter discrepantes ritus, quos Græci & Latini in suis Ecclesiis obseruant, inter se diuisum sit: Nobiles Veneti (in quo fortassis hallucinantur) à Creten-sibus dissideant illis etiam, qui priuilegiis atque imunitatibus fruuntur, cum reliquis, qui angariis obnoxii sunt, pessime conueniat: Rusticorum animi à nobilibus valde sint alienati. Sed hoc maxime ad rem facere, quod nullo impedimento à Turcica classe quauis ex parte impetus in eam Insulam fieri possit, cum Turcarum ditione fere vndique cingatur, Natolia scilicet, Caramania, Barbaria, Alexandria, Morea, & Archipelago, quæ regiones omnes Turcarum Imperio parent, è quibus subsidia & supplementum militum nullo negotio ad exercitum mitti possint. Præterea si insula hæc, quæ omnis generis fructuum feracissima & fertilissima est, occuparetur, tum omne maritimum imperium in manibus Turcarum positum iri. Nam fere centrum nō solum maris mediterranei sed totius orbis dici possit, quod æquali distantia ab Asia, Africa, & Europa dissideat. Vnde non incommode à veteribus sedes mundi opportunissima habita est. Hoc quoque obseruandum, quod occupata ea insula, Venetorum classis multarum triremium iacturam factura sit: Ottomannicum Imperium contra opportunitatem maximam adipiscatur, quam plurimas in ea insula construendi. Tan-

dem cum Constantinopoli maximus sit Creten-
fium numerus, illi de locorū oportunitatibus Tur-
cas informare & iuuare possent, inter eos quam
plurimi sunt exules, qui eo confugerunt, vt labo-
rando in armamentario, vel Perę victum acquirant,
vel negotiationem exercent, vini in primis precio-
sissimi, quod insula profert. Inde enim per Pon-
tum Euxinum ad Danubii ostia, & rursus ad urbem
Chilia, Galaz Rene vsque Flaz, quæ est in Valachia
transfertur, vbi carris impositum in Poloniã tran-
sportatur: In Germaniam vero non ea via, vt non-
nulli scripserunt deportatur, sed per Oceanū Ham-
burgum, Lubecam & Gedanum transmittitur.
Pars quoque itinere quod Venetias ducit, in Ger-
maniæ vrbes præcipuas defertur.

LVII. Consilium de inuadenda Italia.

*De expeditionibus quas in Italiam fece-
runt Hunni, Alani, Gothi, Vandali,
Teutones, Galli, Hispani & Saraceni.*

Laudes Italiae.

*Quomodo Itali sibi de refrumentaria pro-
spiciant.*

POST HABITIS prioribus de bello mouendo
consiliis, sexta successit sententia. Alii enim Bas-
sæ, omnes imperii Ottomannici vires terrestres æ-
que atq; maritimas contra Italiam dirigi volebant:
quod ad orbis terrarum monarchiã, quam Turcæ
semper sibi, tanquam scopum suarum actionum,
propositam habuerunt, nunquam peruenturi sint,
nisi prius Italiam in potestatem redegerint. Hæc e-
nim tanquam centrum vniuersi orbis consilia reli-
quis

quis membris & auxilia suppeditare soleat, quib. a-
liorū machinationes impediuntur. Romanos tan-
dem totius mundi dominos extitisse, quod hanc
potissimum obtinerent. Huc omnes suas cogitatio-
nes direxisse, qui ex Vngaria per Dalmatiam eo
profecti sunt. Alani & Gothi, qui vtramuis Danubii
ripam incolunt, postquam Græciam subiugarunt,
per Bosniam & Croatiam in Italiam irruerunt.
Vandali Hispania subacta, ex Africa classe eo solue-
runt, Teutones, Galli & Hispani varias in Italiam
expeditiones susceperunt. Saraceni (de quibus Ro-
mani quondam dicebant, eos vel in amicorum nu-
mero habendos, vel non tractandos vt inimicos)
postquam totam Italiam deuastarunt, diutissime il-
lius Imperii potiti sunt, ipsa dominatrice Roma ca-
pta: de qua stulte sane dicere solebat Solymanus,
eam iure ad Imperium Ottomannicum pertinere,
quod à Constantino in præiudicium successorum
fuisset alienata. Concludebant tandem, quod nul-
la tam honesta, tamque fructuosa expeditio hac i-
psa suscipi possit, quod Italia velut reginæ locum in-
ter alias prouincias obtineat, propter situs oppor-
tunitatem, aeris temperiem, omnium rerum ad vi-
ctum humanum necessariarum abundantiam, maxi-
mas, pulcherrimas & ditissimas vrbes, propter sedē
primariam Ecclesiæ Christianæ, propter antiquam
gloriam & maiestatem Romani Imperii, aliasq; causas.
Neq; hanc expeditionē adeo difficilem fore, quod
Italia diuersis Principibus pareat, quorum Imperio
quæ plurimi ipsorū subditorū inuite obsequantur:
quod incolę per multos iam annos in pacē vixerint,
ideoque ad bellum minus apti, sed timidi atque
imbellēs existerent, quod si antequam segetes

matureſcant, expeditio illa, vel ex vno, vel pluribus locis incipiat. Turcis nunquam, quæ ad victum ſpectant deſutura: Incolas vero, quorum magna eſt frequentia, earum rerum penuria laborantes, & incluſos ſuarum urbium muris & propugnaculis, in extremum famis periculum adductos iri. Id vero inde magis patere, quoniam hoc tempore, quo pace fruuntur, frumentum, quantum ſufficiat ad victum non habeant, ſed aliunde, in primis vero ex Peloponneſo, Conſtantinopoli & urbibus Oceani maritimis, illis aduehatur. Conſiderandum porro quod plerique Italorum non alia ratione, quam ſuis laboribus & manuum ſuarum operibus, vel negotiationibus victum ſibi parent, qua ratione ſi ſpolientur, breui tempore eo illos redactos iri, vt conditionibus, quas victor propoſiturus ſit, pareant, vel tributa ſoluant, Imperioque Ottomanico ſe ſubiiciant. Nec milites illubentes in bellũ proſecturos, quod neq; per ſteriles regiones neque glacie congelatas aut incultas, neq; per ſylvas vel montes inaccessos ipsis proficiſcendum ſit, ſed in ſuarum ædium conſpectu & per proprias ditiones in bellũ hoc iruri ſint, & ſiquidem Turcæ, vt conſtat, ſæpius eo penetrare poterint, cum limites remotiores & itinera incommodiora haberent, multo facilius id nunci fieri poſſe, cum opportunitatem naſti ſint, & hoſtem in propinquo habeant.

LVIII. Conſilium de bello in Poloniam tranſferendo.

De Coſlou.

Septi-

SEPTIMA quæ dicta fuit ſententia, eorum fuit, ſqui bellum in Poloniam primum, exinde in Vngariam & Germaniã tranſferendum eſſe putabant, cuius rei rationes illi allegabant: primũ dignitati & maieltati Ottomanicæ detrahi, quod Polonia rex tributum debitum ſoluere aliquoties recuſarit, illud vi & armis reperendum eſſe cenſebant, quod eo facilius impetraturos ſe ſperabant, quoniam inter ipſos Polonorum præcipuos inimicitia paſſim gliſcerent. Nec difficile illud bellum futurũ, quod Polonia cum Moldauia, Tartaris & Sangiachatibus Achermani & Banderæ & Voſia terminatur. Neque tutam & plenariam Moldauia & Valachia poſſeſſionem vnquam Turcas habituros, niſi Polonorum audacia reprimatur: Quod earum regionum principes, quos Waiwodas vocant, vbi multis opibus ſe locupletarint, ſemper in Polonia regnum recurrere ſoleant. Fore inſuper vt iniuria à Coſaccis illata (qui Coſlou Tauricæ Chersonæſi urbem occupant) vindicentur: mercatura in Moſcouiam liberior & tutior reddatur: Moſcouia duci timorem incuſſum iri propter regionis vicinitatem: qui dux imperio Ottomanico impedimento fuerit, quo minus totius Perſiæ regnum obtinuerit. Et cum hoc modo Germaniæ paulatim appropinquetur, forſitan eo rem deuenturam vt inſigni aliqua clade Imperator afficiatur; eoque magis magisque Imperium eius armis & præſidiis Turcicis exponatur & cingatur, Poloniam planam & apertam eſſe regionem, neque propugnacula ad reſiſtendum habere, incolas militia ſcientia non valere, quod diu iam pacem coluerit: Bellum cum Maximiliano Auſtriaco parum durauerit: Stephanus rex in

bellis quæ contra Moscouitam gessit, vt plurimum militibus Vngaris vsus sit, & obsidendo potius, quam pugnando ea bella confecerit.

LIX. Consilium de bello Imperatori Romano inferendo.

*Quomodo à Turcis Imperator & Vienna ap-
pelleitur.*

*Solymani & Selymi consilia & delibera-
tiones.*

Quanta facilitate bellum Imperatori inferri possit.

QVI octauam & vltimam dixere sententiam, bellum Romano Imperatori inferri volebat, quem Turcæ regem Viennæ quæ illis Betz dicitur, nominant; olim Vindemiana fuit. Causas belli mouendi has proferebant, quod Vscocchi eo insolentia processerint, vt terra marique Turcas sine intermissione deprædarentur, vnde non modo propter damna, quæ inferantur subditis, sed propter ipsam Imperii Ottomannici maiestatem & honorem, eorum audacia ditius non perferenda: horum iniuriis præcipue factum esse, quod mercatores priuato suo cum damno, & publico Imperatoris derrimento Narenta seu Narona Turcici Imperii oppido relicto, Emporium sibi constitutum erint Salo- nam (hodie Spalato) quæ ditionis Venetorum est. Sed ne sic quidem mercatorum securitati consul- tum esse, licet pax cum Imperatore & Venetis obseruetur. Nã & terra omnia deprædationibus ipsos miscere, animalia abigere, pagos excurrere, liberos è matrum cõplexu & sinu abripere. Hinc quis animus ipsis sit, facile intelligi posse. Nec dubitandum, quin si occasio sese offerat, quia, si aliquod magni mo-
menti

menti propugnaculum occupare possint, omni conatu id tentaturi sint: Quod quantum dedecoris & ignominia, vt damnum sileatur, toti Ottomannico Imperio allaturum sit, facile quemuis aestimare posse. Nec obscurum est quam vilipenderit Imperator noster Turcam, eo quo bellum cum Persis gessit tempore, sero nimis tributum persoluens quod violanda potius, quam stabilienda pacis signum sit. Nec adgo dubiam & difficilem fore victoriam, quod & versus Croatiam, Vngariam & Austriam impressio fieri possit. Regionem omnibus reb. necessariis abundare, exercitui sustentando commodam propter vicinitatem, & quod fere semper in Turcico territorio iter faciendum sit. Propugnacula præcipua Vngariæ, Belgradum, Budam, Albã regalem, aliaque loca munitissima Turcarum præsidii & milite custodiri, quo milites tãquam in tutum sese recipere possint, si clade aliqua afficeretur exercitus, vel etiam in amissi locum ex præsiidiis vicinis alius substitui possit. Imperatorem Romanum paci potius studere, quam bello: quod non eo loco & honore à cunctis Germaniæ Principibus forte haberi videatur, quem ipsius & dignitas & maiestas requirat. Germanorum proceres propter religionem & fines territorii acriter inter se distidere. In primis vero propter noui Rom. regis electionem, pertæfos Imperii domus Austriacæ, à qua contrariæ religionis Principes in primis abhorere videntur. Tum quod nimis anxie de cumulan- dis & asseruandis suis thesauris sint solliciti. Tandem cum multis ab hinc annis Germani bella nulla gesserint, ad arma tractanda minus eos fore idoneos, & ducibus parum obedientes. Eos nunquam

non diffidere solitos Vngaris, Italis & Hispanis, quod hæ nationes à Germanis parum diligantur, ne dicam odio habeantur. Qui etiam inter se propter variarum religionum studia non consentiant, & semper in eo versentur metu, ne si forte Imperator Turcam bello vicerit, religionem, quam semel receperunt, iterum eiurare & Pontificis Rom. iugo se submittere cogantur. Hanc ob causam à bello ipsos potius atq; auxiliis summittēdis absterutos, quam vt sui & Imperii defensionem suscipere velint. Nec verendum est, vt exteri Principes Imperatori hoc bello occupato auxilium ferant. Polonum & Transylvanum nunc in pace cum Turca viuere, nec belli tempestatem in proprias ditiones deriuaturos. Tum etiam quod Poloni eo in metu sine positi, ne patria limites deserere, & versus mare glaciale se conferre cogantur: Transylvanus vero à Turcico Imperatore Imperium acceperit, quo rursus ab eodem exui & spoliari possit. Regem Hispaniarum ea quidem valere potentia, vt maxima domus Austriacæ auxilia subministrare possit, verum aliis in locis ipsum distineri. Pontificem Romanum non vbiuis locorum præsto futurum. Italia Principes neque thesauros suos, neque subditos in alterius gratiam insumpturos. Venetam Rempublicam non temere Turcarum arma in se concitaturam, sed ociose potius belli spectare exitum, quam alieno periculo se immiscere præoptaturam. Hæ præcipuæ sunt Visitationum de bello mouendo sententiæ, non maturo aliquo consilio, vt fere solet, excogitata, sed ex barbara quadam temeritate profecta, quàm moti plurimarum rerù facilissimam expeditionem sapius sibi persuadent, quas effe-

effectu non modo difficilimas, sed etiã perniciosissimas sibi experiuntur. Scio nonnullos esse, qui de rerù, quas enumeravi, certitudine dubitent, quem scrupulum ipsis eximere animus est. Breuiter igitur ostendã quomodo Turcis res nostræ innotescant, & Turcarum res in nostram noticiam perueniant. Demonstrabo etiam, omnibus Principibus hoc vsu venire, vt de rebus maximi ponderis eiusmodi deliberationes instituant, præcipue Ottomannicireges, exemplo à Solymano & Selymo ducto. Ille enim cum suis Bassis omnium orbis terrarum Principum vires & potentiam examinabat & ponderabat: Hic vero qua ratione de omnibus Principibus, victoriam reportaret, consilium inibat.

L. X. Quomodo res, quæ inter Christianos Principes aguntur, in noticiam Turcarum perueniant.

HA V D dubium est, Turcicum Imperatorem eiusque Consiliarios non modo earum rerum quæ inter Christianos quotidie accidunt, verum etiam arcanarum, & quæ ipsis solummodo Principibus, eorumq; Consiliariis notæ sunt, cognitionem habere; quibus explorandis tum mercatorum, quorum ex omnib. nationibus Constantinopolis magnum numerum alere solet, opera vtuntur: tum emancipiis & captiuis, qui singulis diebus in ipsorum potestatem perueniunt, intelligunt: hi plerique fidem Christianam eiurant, præmiis allekti, vel pœnarum metu, quibus durissime affliguntur. Habent etiam alias rationes hæc expiscãdi. Non ita pridem Secretarius quidam Imperatoris, qui Constanti-

nopoli morabatur, plurima in illorum noticiã per-
tulit. Et Iudæi hac in parte fidelem ipsis nauant o-
peram, hi sagacissimi sunt exploratores. Christiano-
rum hostes, qui passim per Turcicũ Imperium spar-
si, mercaturam exercent in præcipuis Emporiis &
vectigalia fere soli redempta habent. Vnde summo
studio res nostras indagãt, vt Turcis eas reuelando,
gratiam ab eis ineant, bonis & facultatibus suis pro-
spiciant, seque suosque liberos in tuto conferuent;
etiam vt præmium aliquod, & mercedem ab
ipsis accipiant, sibi que eos deuinciant. Occasio præ-
cipua belli, quod proxime Veneti cum Turca gessẽ-
runt extitit, vt fertur, Ioannes Miches Hebræus, qui
in festo erga Venetos animo, quod merces suas, quas
sub ficto quodam nomine, Venetias aduexerat, ob-
trudere ea specie prohibitus fuisset. Iohannẽ Lopes
Hebræum affirmant plurima secreta Sixti V. Ponti-
ficis Amurathi aperuisse, quæ explorauerat, dum
Romæ vixit. Ideo eius imago ab inquisitoribus cõ-
busta fuit. Habent etiam Turcæ exploratores suos
fers in omnium Principum aulis, quibus certa sti-
pendia soluunt, etiam (quod mirum est, sed verum
tamen) in Heluetia & apud Rhætos superiores, vt
de copiis & exercitibus, qui inde in alias regiones
emittuntur, certiores reddantur.

*LXI. Quomodo de rebus Turcarum certiores red-
damur.*

Quis apud illos Muphti vocetur.

*Assan Bassa auaritia & ratio emungendi
pecuniam.*

De Sultana.

De

De Zingi Han.

*Cur Tartari & Turcæ capitis tegumenta
pennis exornent.*

AD Christianos Principes quod attinet, notã
sunt impense, quas faciunt, non modo vt alio-
rum consilia, & actiones secretiores explorent, et-
iam cum damno & pudore eorum, qui in ea re ipsis
inseruiunt, sed præcipue vt quid Turca, qui com-
munis est hostis in animo gerat, & contra illos ma-
chinetur, expiscentur. Vnde quorum plurimũ in-
terest etiam in ipsa vrbe Constantinopoli suos ma-
ximo cũ sumptu alunt exploratores Iudæos & Tur-
cas, atque primorum Bassarum fidissimos: & quo-
ties arcanum quiddam ipsis communicatur, libera-
liter illis dona conferre solent. Nonnunquam ipsi-
met Bassæ Principum legatis ea, quæ in secretiori
Imperatoris consilio proponuntur, & tractantur
communicare solent. Verum huic malo hoc ille so-
let adhibere remedium, vt præcipuos Consiliarios
sub venationis specie rus secũ abducat, quo ea quæ
decreta sunt, minus facile euulgentur. Variæ autem
sunt causæ, quæ Bassas mouent, vt de Imperatoris
sui consiliis alios certiores faciant. Sæpius animo-
rum quædam inclinatio eos permouet, qua Mahu-
metes Socoleuich primus Visirius sub Selymo, &
Muphtius eo tempore erga Venetam Rempubli-
cam affectus, plurima Reipublicæ illius legato con-
credidit. Muphtius autem apud Turcas primus eius
superstitionis antistes, atq; Mahumetanæ legis præ-
cipuus interpret est, tantæ in speciem autoritatis
in concilio, vt ipsius sententiæ nunquam quisquam
aperte contradicat. Dixi, in speciem: nam quoties

Imperator serio aliquid vult, ille vel timore vel adulatione motus princeps ad laudandum & suadendum prodit. Sæpius vbi inter præcipuos Consiliarios contentiones oriuntur, vt deliberationes suorum æmulorum impediunt, quo minus optarum exitum fortiantur, illis quorum interest, eas patefaciunt, quod Mehemetem Bassam & Muphtium, nec non ita pridem Sinanum & Feratum fecisse constat. Nonnullos auaritia ad hoc mouet. Natura enim Turcæ sunt auarissimi seu donorum cupidissimi. Quam in re Assan Bassa Venetus Cilestri natus, reliquos sui temporis Bassas superauit. Hic ante Cicalam Architalassi officio functus est, & cum quadam die in concilio quidam è Visirbassis Imperatori pollicitus esset, se ex improviso Venetias occupaturum, nec ille tamen auditus, sed derisus potius propter vanitatem & temeritatem fuisset: Assan iste ad legatum Venetum se contulit, eique consilium aperuit, quasi ab aliis in medium allatum, se vero naturali inclinatione erga eam Rempublicam motum obstetisse, ne executioni mandaretur. Vnde splendidissimo & ditissimo munere fuit donatus. Sub hoc titulo consiliarii sæpius seruos suos & famulos remunerari solent. Nā arcana illis communicant, vt ea aliis, qui liberaliter donant, aperiant, atque lucrum inde faciant. Idem cum suis vxoribus obseruant, vnde Sultana (quæ Imperatoris sunt amasiæ vel cognatæ) cum perpetuo in Seralio habitent, vbi negocia præcipua tractantur & expediuntur, eorum esse insciæ non possunt, eaque per Eunuchos, qui ipsarum custodiam habent, Principum ministris reuelant. Student sibi hoc officii genere Principum animos deuincire, vt splendidum aliquod mu-

munus ab iis eblandiantur. Mater huius Mahumetis honorem singularem Venetæ Reipublicæ deferre simulat, & sæpius donum aliquod ab ea postulat. Non ita pridem omnes Sultana à Venetis petierunt, vt prohiberent, ne fictæ illa pennæ vitrea, quæ Murani conficiuntur, & Erodii pennis similes sunt, Venetiis in Turciam efferantur, quod magno cum applausu & vili precio passim Constantinopoli emerentur, vnde ipsæ impediuntur, quo minus pennis preciosissimas, quæ dono ipsis è diuersis regionibus magno numero mitti consueuerunt, eo precio, quo ante solebant, vendere possint. Apud Turcas enim mulieres æque atque viri cristas gerunt, consuetudine à Tartaris ducta, postquam Zingihani, (perperam alii Cangio eum vocant) seruatus à bubone fuerat. Cum enim hæc auis arbusculis quibusdam consedisset, sub quibus Zingihanebar metu hostium eum insequentium, putauere illi neminem in eo loco, vbi tam secunda auis consideret delitescere. In huius rei memoriã Tartari auem hanc summo opere venerantur, vt qui eius pennas tum nancisci poterat, felicem se se æstimaret: atque alii deinceps iis pennis capita in lignis summe studeant, vt est apud Haytonem relatum. Sed ad institutum.

LXII. Quare Amurathes bellum Rom. Imper. inferre decreuerit.

De Assan Bosnia Bassa.

De propugnaculo Perrina.

De Assan Bassa de Ouan.

AMVRATHES Turcarum Imperator, vbi diu in ea consiliorum varietate anceps hæsit-

set, incertus quid nam de bello decerneret, tandem Cæsarem aggrediendum esse statuit. Sperabat enim hac quoque in parte gloria & laude suos antecessores superare, vt in Persia se fecisse iudicabat. Idque eo facilius, quod bellum gerendum esset in regione; quæ proxime suum territorium attingebat: vnde comatus & alia necessaria in castra commode deferri possent. In eo proposito à Sinano Bassa fuit confirmatus, qui cum vidisset, frustra se Corycensem expeditionem consuluisse, hanc fouere studuit, sperans se Generalis (vt vocant) & Supremi Ducis officio potiturum, quo suis æmulis resistere, & maximas diuitias acquirere posset. Quod tandem ipsi ex animi sententia cessit, siquidem ad septennium supremum belli Imperium ea potestate, quam Imperator ipse habet in castris, cõsecutus est. Illud negotium præ reliquis quoque promouit Assan Bosnia Bassa, homo temerarius potius, quam strenuus, si res eius in Croatia gestas, spectes. Putabat eo modo diuitias ex eo bello (vt mos Turcarum est) maximas, & suprema belli munia, quæ à vatibus quibusdam, vel potius auguribus promissa fuerant (nam eorum auspiciorum erat in primis diligens obseruator, cum accipitraria rei præfesset) se consecuturum. Igitur Amurathem indies de damnis, quæ Vscocchi & alii Archiducum ministri & subditi inferebant, deque incendiis, depredationibus eorundem & rapinis commonefaciebat, instigans eum, vt in Croatia bellum inciperet. Inde vel contra Cæsarem, vel Veneros illud continuaret, vel ex improviso in Italiam imperum faceret, vt sub Mahumete, Baiazethe, & Solymanno factum fuerat. Vnde omnibus Italiae Principibus maximus metus incute-

retur, & milites ditissimis spoliis locupletarentur. Ea importunitate tandè effecit, vt potestas ipsi data fuerit, bellum in imperii finibus auspicandi, sub hac tamen conditione, ne ipsius Amurathis iussu, sed proprio motu id à se fieri profiteretur. Petrinæ propugnaculū ad Culpam seu Colapin fluuium, quam de suo nomine Assan Grad nominari voluit, extruxit. Inde faciles incurfiones in ditionem finitimam fieri poterant, & periculum minabatur Carolo studio, Zagabricæ & Metlicæ, aliisque vrribus, & pagis vicinioribus. Omnia terrore, lachrymis & querelis percellabantur & personabāt. Sed obiter hic singulare quippiam obseruandum ducimus, eum videlicet, qui primus Persiæ regiones infestauit, antequam bellum proximum motum fuit, & pacem inter Persas & Turcam violauit, idem cum hoc nomen tulisset, & Assan Bassam de Wan vocatum, quæ Mediae vrbs est, hodie Siruan & Waspracan dicitur, qui eodem tempore vltimus Turciæ terminus versus Persiam erat. Sæpius Vscochorum mentionem fecimus: qui nam igitur sint clarius vt explicemus, propositi nostri ratio requirit, quoniam causa & occasio tanti belli, quod nunc geritur extitisse dicuntur.

*LXIII. De Vscochis, & quare sic dicti.
 Ubi ipsorum latebra & receptacula sint.
 Vnde ipsi ad mare aditus sit.
 Quomodo ipsorum depredationibus variis
 modis resisti possit.
 De Chimeriottis, Martelossis, & Mur-
 lachis.
 Sententia Azam Bassa.*

*Decretum Vscoborum de non diminu-
endo suorum numero.*

VSCOBVS voce Sclauonica saltatorem significat, quod capreoli in morem per præcipitia montium calceis lorariis saltare soleant. Sed errant, qui cum Iouio inhabitatores Chimerae eos statuunt, siquidem à Chimeriots, ad quingenta milliaria distant; qui in Albania Acroceranios montes ad promontoriū Iapygium, quod Capo di Santa Maria dicitur, incolunt. Vscochi Sclauonicam, Chimeriotæ Albanicam linguam loquuntur: Illi Romanos, hi Græcos obseruant ritus: Illi collectiti sunt & pauci, hi vero indigenæ, & maximo numero. Inter illos plurimi versantur Murlachi, quibus sub Turcis viuere non licet, qui aut ex Veneta, vel aliorum Principum Itatorum ditione proscripti, vel paupertate coacti illis se adiungunt. Recipiunt quoque in suam societatem Marrelossos, qui exploratores & latrones sunt eius ditionis, vt ipsa vox Martelos demonstrat, quæ professionem, non nationem quandam denotat. De Murlachis sic statuumdum, eo nomine omnes Christianos intelligi, qui montes incolunt. In primis vero, qui in monte Lica prope Nouigradum & Seniam habitant. Vox ea Marolachia tunc primum innotescere cœpit, vbi in Italiam Barbari irruerunt. Nam cum ex Walachia ad mare Adriaticum peruenissent, eo nomine omnes maris accolæ adpellarunt, & sub voce Vurlachi, vel Vloschi Italos omnes intellexerunt, non aliter, ac Turcæ, qui Francorum nomine omnes Italos appellabant. Vscochi maritima loca habent Seniam & Buccari: Interius vero Othozaz, & Vi-

& Viñadol, quæ regio ad comitem Sdrim pertinet. Et licet omnes oras finitimas deprædentur, quemadmodum Turcomanni quondam in Græcia solebant, ab Imperatoris tamen præfectis tolerantur, ne eos à se alienent, siquidem sine vilo stipendio, audacissime limites istos defendunt, & tuentur, Cossacos Polonos ea in re imitantes; de quibus infra fufius. Quod cum manifeste contra pacta conuenta inter Archiducalæ & Turcas, & cum ipsis quoque Venetis inita, fiat, sæpius causam & occasionē Turcis dedere, vt ad defendendos subditos, & merces, quæ Anconam & Venetias deferuntur, arma arripuerint. Eo etiam Venetos redegerunt, tum propter iurisdictionem, quam in mari Adriatico se habere Veneti prætendunt, tum etiam ne Turcis occasionem præbeant, vt armis in Venetos conuersis iniurias ab Vscochis illatas vlciscantur. Tum etiam ne Veneti à Turca odiose interpellentur, vt fieri solet, quoties Turcis aliquo damno adfectis satisfactionem ab iisdem Venetis Turcæ petunt. Nec Turcarum modo bona prædati sunt, sed Christianorum etiam facultates aggressi, Venetorum in primis, non equidem quo damna quæ in obsidione Seniæ acceperunt resarcirent, vt quondam ipsorum Vouiadæ & Arambassi causabantur, sed potius, vt iniustissimis modis diuitias & opes acquirerent. Quod eo libentius faciunt, quoniam optime norunt, quod à Venetis vix impediri possint, dum ab Imperialibus defenduntur, & quoties lubet in tutum se recipere queant. Vscochis quatuor viæ patent in mare ad prædas agendas. Prima est inter flumen Vessiam atq; Chersum, in insulas: secunda inter dictas insulas & Arben: Tertia inter Arben & Pagum. Quarta de-

nique inter Pagum & Zaram, quæ angustissima, & 100. passus vix patet, Veneti triremes habent, atque alias naues armatas, quas ad impediēdos Vscocchorum impetus emittunt, sed quia parum ordinate res administratur, parum etiam hæcenus ipsis nocuerunt. Nauium igitur numerus augendus & præsidia in loca opportuna collocanda sunt, quib. commode ipsis resistatur. In quæ etsi sumptus maiores impendendi essent, hæc tamen vtilitas inde expectanda, quod Vscocchis semel in fugam compulsis, non facile sese recolligere & vnire possint: Et mercatores ipsi, de quorum salute & vtilitate vt plurimum agitur, libenter eos sumptus contribuent, vel etiam hac ratione ipsis resistendum, vt Vscocchorū Ducibus certa pecuniæ summa soluatur, vt à damnis tam Christianis, quam Turcis inferendis abstineant, cum latrocinia vix vlla ratione latronibus illis audacissimis & animosis interdici possint, nisi serio in id, & aperto bello incumbatur. Sed verentur nonnulli, ne ex ea re Turcarum Imperator indignationem contra Venetos concepiat, qui cum Vscocchis conspirasse ea ratione videri possent, vt ipsorum mercatores solummodo pace fruatur, & tuto negociari possint, neglectis aliis. Nec fieri etiã posse, vt in hunc modum tam secrete cum Vscocchis transigatur, quin Turcæ resciscant. Verū huic malo duobus modis succurri poterit. Primū vt quid rei cum illis geratur, Turcarum Imperatori significetur, cū in eo omnis tractatio cōsistat, quo ipsi solummodo fatisciat: Vel vt Pontifex bono cōtulens publico, sese interponat, & acceptam à Veneta Republica vel à mercatorib. pecuniam, suo nomine inter Vscocchorum duces distribuat. Præterea etiam Cæsari subsidium

aliquod pecuniæ largiri possit, vt præsidio valido Seniam & loca vicina muniat, vel, quod optimum foret, si vt pacate inde discedant, eaq; loca rapinis exercendis commodissima deserant, cum ipsis cōstituto precio, vel ex pacto cōueniri possit. Constat enim publicos ipsos esse latrones, & maximis damnis Christianū orbem afficere, alia ratione, nec vires ipsorum imminui, neq; etiã penitus extirpari poterunt, quod nunquam à quoq; impediuntur, quin militem suum augeant, & quousvis ad militiã paratos sibi associant. Hac enim lege apud ipsos cautum est, vt marito defuncto, cōiunx in omnia defuncti bona succedat, & qui hanc duxerit, possessionem illorum bonorū acquirere. Huc vsq; de Vscocchis, & quomodo ipsorum insolentię resisti possit dictum sufficiat.

LXIV. Sigismundus Battorius ad Cæsarem transit, quod plurimum Cæsari profuit.

Quæ Sinan Bassa Amurathi obtulit.

Obitus Amurathis & eius sepultura.

Cur Turcarum Tempia seu Meschite vocentur Moschea.

Successio Mahumetis in regno paterno.

Quid Fera: & Sinan Bassa pretendant.

Cur Mahumetes in bellum profectus sit.

VB i bellum inter Amurathem & Cæsarem, eo, quo dixi, modo recrudit, Sigismūdus Battorius Transyluanie Princeps Turcis aduersari, & Cæsaris partes sequi cœpit, quod vt illis præter spem & omnem expectationem euenit: ita neque ab his qui factū hoc politico more (quem Ragion Distato appellant) examinarunt, approbari potuit. Soli igitur diuinæ prouidentie merito adscribendum es-

se deliberationem illam censemus. Hinc enim dubio procul & Germaniæ & Italiæ nata est salus atq; securitas, & ipsius machinationes, quas cõtra Christianos principes intendere voluit, vt plurimum declinatæ & auersæ sunt singulari ad hanc diem exemplo. Sinan vero vbi post mortem Assan Bassæ imperio militari præfectus est, amissa omnia se recuperaturum est pollicitur, vt contra eorum calumniam sese purgaret, qui huius cõsiliij de bello Casari mouendo authorem ipsum solum prædicabant, Quæ ab eo tempore in Vngaria ab vtraque parte gesta sunt, historicis describenda relinquimus. Sed ecce dum hic Belgrado reditum Constantinopolim parat, mors Amurathis ipsi denunciatur, qui 9. Ianuarii die Anni 1595. obiit, sepultusq; est in templo, quod viuens construxerat Idolo Bahalzebus, id est, muscarum. Qua fortasse de causa talia ædificia vulgo corrupto vocabulo, vel sane ludibrij causa à nostris Moscheæ, hoc est, domuncula Muscarum nominantur. Vbi Mahumetes opera Ferati Bassæ, qui triremem è vestigio ipsi obuam miserat, in paternum imperium inductus, & de more ac consuetudine Ottomannica inauguratus esset, cõsilia bellica renouata sunt. Initio apparebat, Mehemetem paci potius quam bello studere, quod Constantinopolim caritate annonæ oppressam, subditos ab eo bello alieniores; Bassarum animos, in primis vero Sinani & Ferati inuicem dissidentes cerneret. Ille enim belli imperium iure sibi deberi prætendebat, quod Mahumeti semper fidissimus & amicissimus fuisset, & parenti, quæ de filij morte ex ambitione decreuerat, dissuadisset, & suspiciones ea de re conceptas, eius animo exemisset; tum quod

sem-

semper de omnibus rebus, quæ in regno quotidie fieri solebant, ipsum certiorè fecisset. Ferat contra optime de Mehemete meritum esse statuebat, quod tempore exiguo in possessionem regni paterni illum collocasset. In primis vero tam periculoso tempore, maximis necessitatibus Rempublicam urgentibus. His inuicem illi altercabatur rationibus. donec tandem alter alterius necis & obitus causa exitit. Sed vbi rebus domesticis aliquantulum Mahumetes prospexit, easque ex voto composuit, bello se accingere coactus est, tum propter rationes superius à nobis in medium prolatas, tum quod milites palam profiterentur, se in militiam non amplius profecturos, nisi Imperatore ipso præsentem, quod à primis belli Ducibus Sinano & Ferato in bellis præteritis minime ipsis satisfactum, sed pessime etiam ab iisdem tractati fuissent: Tum etiam quod militum animi alij in alios Duces inclinarent, & Cicala facillimam victoriam ipsi promississet, si ipsemet bello interesset.

LXV. *Agria occupatur à Turca.*

De urbibus Toccai & Saemar.

PRIMO expeditionis sue anno Agriam occupauit, quæ licet non adeo munita sit, propter montem, qui ipsi imminet, situs tamen ratione maximi est momenti, quod facile impedimentum inde Transyluani, & Casaris copiis, quo minus se cõiungant, creari possit, & Turcæ viam, quæ Cassonia Toccaium versus ducit, continuo infestare queant, cum superior illa, quæ est versus Saemar, multo sit longior. Quod si muri & propugnacula Agriæ reficiantur, nullo negotio exercitus validissimus in-

H

ter utrosque hostes ibidem in excubiis haberi poterit.

LXVI. Expeditio Mahumetis.

Fuga eiusdem.

De Tamur Han.

AGRIAE expugnationem praelium est factum, de quo vere dici potest, quod vel uterque exercitus victoria sit potitus, Caesaris sub principium, Turcarum sub exitum pugnae: vel quod neuter ab aduersario fuerit victus, quod ambo sese receperint, incerto rerum suarum statu relicto. Quod inter Ludouicum XI. Gallia regem, & Carolum Burgundum, eadem fere ratione contigisse legimus, ut Graecorum, & Romanorum exempla taceam. In primo statim congressu Mahumetes propriis suis oculis vidit exercitum suum dissipatum, & in fugam coniectum, ipse de sua salute sollicitus, in montem quendam in ipso Agriae conspectu confugit, faciemque parte vestis Mahumetis, quam religionis causa secum circumferebat, absterfit. Quanta vero nostrorum militum virtus, & in debellando hoste audacia fuerit, non est obscurum, quod minus 50. millib. militum (quos Franciscus Maria, Urbini Dux, ad extirpandam Turcicam tyrannidem sibi deposcere solebat) instructi hosti obuiam procedere, manus cum eo conferere, & exercitum qui 300000. hominum, atque adeo totius Imperii Ottomannici robore constabat, in ipsius Imperatoris conspectu in fugam conicere valuerint. Vnde nemo temere dubitare debet, quin si nostri minus auari, melius vniti, magisque pronidi, in primis vero erga Ducem belli fideiiores extitissent, victoriam splendidissimam, repor-

reportaturi fuerint, qualem forsitan ante ipsos nunquam Christiani de Turca tulerunt, ipso Mahumete capto: quemadmodum Baiazetem à magno Tamur Han, id est, domino ferri (qui corrupte aliis Tamberlanus vel Tamberlanes dicitur) captum esse sciunt. Et ut tandem hanc partem absoluam, Turcarum Duces exiguam fortitudinem & rei bellicae peritiam in eo praelio demonstrarunt: vnde plurimi honoribus suis priuati, alii vita mulctati sunt: Milites vero timidi & pauidi redditi. Hinc futurum coniecimus, ut eorum Imperator melius rebus suis in proximum annum prospiciat, & vel pacem ineat, vel cum minori suo periculo bellum gerere studeat. Interim perplexus Christianus Orbis de eius machinationibus est sollicitus. Quare cogitationes hostium altius examinare, & quid Christiani Principes ad gloriam Dei, & sui conseruationem praestare possint & debeant, iudicare nostri officii esse censemus.

FINIS II. PARTIS.

P A R S T E R T I A.

IN hac parte agitur, an Cæsar & Transylvanus pacem a Turca oblatam acceptare debeant, nec ne? Tum etiam ostenditur, quid damni eidem Turcico Imperatori inferre, si bellum continuerint; Tum, quantum alii Christianorum Principes ipsi nocere possint, ut omni tempore periculum, quod Christianitati à Turcis imminet, evitetur.

IN vltima igitur huius nostri libelli parte, primo loco demonstrare animus est: Num Cæsari atque Transylvano expediat, ut pacē, si à Turca iis offeratur, accipiant: Tum etiam exponam, quæ Turca sibi pericula à Cæsare & Transylvano, tum etiam ab aliis Christianorum Principibus imminere timeat, si bellum, quod nunc geritur, continetur, multarum quoque gentium, & locorum descriptionem addemus, quæ non minus iucunda, quam utilis lectori erit futura.

LXVII. Consilium Mahumeti datum; ut pacem cum Cæsare ineat.

Transylvanus Cæsari se coniungit, quem Turca maxime timet.

Cur Mahumetes belli continuationem tandem decreverit.

CUM belli initium in Vngaria Amurathes fecisset, pacis tractationē penitus recusavit, quam tamen Gallia & Anglia regum legati, strenue urgebant: Ex aduerso vero bellum maritimum contra

tra Hispanum suscipiendum, diligenter suadebant, ut à bello, quod contra Galliam & Angliam Hispani gerebant, distraherentur. Maiori studio & contentione eandem rem tractarunt, postquam duplici clade in Croatia & Vngaria Amurathes affectus esset & Constantinopoli domesticæ seditiones, & ciuiles discordiæ palam serperent, & indies latius manarent. Post Amurathis obitum Mahumeti successori sæpius eadem in animum reuocarunt, belli huius difficultatem ipsi ostendentes, & quanto facilius expeditionem in Hispaniam suscipere possit: Hoc in primis ipsi ponderandum relinquentes; quod Transylvanus præter omnem spem Cæsari se coniunxisset, vnde Turcarum rationes belligerandi summo perire impeditæ fuerint: Siquidem Princeps ille iuuenis & audax, maxima nunc autoritate apud amicos æque atque inimicos ob amplissimas res gestas polleat, qui nunquam ad officium reduci possit, nisi pacē cum Cæsare facta, ipse excludatur, sed eiusmodi pacem vix esse sperandam, propter vtriusque emolumentum, quod ab alterius salute dependere videatur, tum etiam propter confederationem recens inter eos initam, & nouam affinitatē: qua Cæsari non ita pridem erat iunctus. Allegabant etiam Roscianorum rebellionem, & quod Moldauia, & Walachia Waiuoda secessionem à Turcis fecissent: Tum etiam quod omnes Turcarum subditi in maximo timore versarentur, ne vires Imperii Ottomanici à Transylvano non modo deprimantur, sed ne penitus illud regnum destruat & euertatur. Hisce legatorum rationibus & monitis Mahumetes parulas præbuit aures. Illud etiam veritus, ne societatem mutuam Christiani Principes contra se

inirent, à quare Turcarum Imperatores, semper sibi valde timuerunt. Igitur ex responso quod legatis dedit, & ipsius quoque actionibus apparuit, eius animum à pace non esse alienū. Permisit enim Græcia præfecto (quem Beglerbegum vocant) vt ea de re cum Imperatoris, Transyluani & Walachi officialibus ageret.

LXVIII. Cur Turcæ libenter de pace tractent.

*Ferdinandi Archiducis consilium,
Cur Maximilianus Imperator
Albam regalem non occuparit.*

SED verior tamen opinio fuit Mahumetem etiam tum, non minus quam Amurathem, armatum animum gessisse, maxime vero postquam in Croatia cæsus fuerat, vt amissam scilicet recuperaret gloriam, in qua sententia etiam Ferdinandus Archidux erat. De pace tamen tractare simulate volebat, tum propter rationes superius allegatas, tum vero vt in hac quoque parte, vsam militiæ, in primis vero Ottomanicæ, sequeretur. Siquidē ea tractatione hostem negligentem & dubium in consiliis definiendis & apparatus faciendis reddere cogitabat. Sperabat etiam fore, vt durate ea tractatione nostrates tardius & remissius in bello contra eum procederent, ne maioribus iniuriis eius indignationem in se concitarent. Qua in re Maximilianum II. in occupanda Alba Regali deceptum fuisse sciebat, dum de pace ineunda cum Solymano tractaret, quæ licet confecta, tamē non diu post maximo cum Christianorum damno iterum dissoluta & discussa fuit. Sed statuamus Mahumetem eo tempore pacis

pacis fuisse cupidum, vel eam nunc serio ab ipso desiderari, expedit tamen vt diligenter quid in hoc negotio rationes nostræ possint, consideremus. Ego particulatim omnia ea referam, in quibus cardo huius rei grauissimæ versatur, quorum quædam ad Cæsarem spectant, quæ dā ad Transyluanum, reliqua ad dignitatem & emolumentum rotius Christiani orbis pertinent, iudicium penes alios esto.

LXIX. Quas pacis conditiones Turca propositurus videatur.

Turcarum mos nõ restituendi, qua semel in bello ceperunt.

Cur Georgius Vacoꝝichius ditionē suam ab Amurathe receperit.

Qua ratione Cefalonia à Venetis possideatur.

Cur Ferat Bei plurima loca Iacobo Soranzio restituerit.

Quanam loca à Cæsarianis & Turcis in hoc bello occupata fuerint.

De vocabulo Bano.

PRIMUM quod in considerationem venit in eo consistit, quod Turca nunquam pacem cum Cæsare & Transyluano facturus est, nisi vterque, quæ hoc bello ipsi ademit, restituat: Econtra ipse haud facile, quæ occupauit, in primis vero, quæ alicuius momenti reddet. Sic enim inter Turcas constitutum est, vt quæ semel ipsorum equi pedibus conculcarunt, vbi ea occuparunt, nunquam restituant: maxime vero si templa vel Melchitas ibi construxerint, vel commodum & emolumentum inde sperent. Etsi vero Amurathes II. Georgio

Woconichio Seruædominatū, quo ipsum spoli-
 rat, restituerit, id tamen præcipue factum est, quod
 Amurathes Vngaros, quorum potentiam vereba-
 tur, sibi conciliare voluerit. Tum etiam quod Prin-
 cepsille, huius filiam, quæ Græcorum tamen reli-
 gionem colebat, in matrimonio haberet à patre col-
 locatam. Quod vnum ex iis grauissimis sceleribus
 existimari debet, propter quæ Deo vltori visum est
 opibus & libertate plurimos eius gētis regulos spo-
 liare. Sicur plane eidem Georgio contigit post vlti-
 mam illam Ladislai cladem. Ex quo in Sclauonicis
 cantilenis vulgo adpellatur Heuïernich, id est, infi-
 delis. Veneti quoque Cefaloniam Insulam hodie
 possident, quam Turcico Imperatori auxilio Con-
 salui Cordubensis (quem magnum Capitaneum
 vocant) eripuerunt. Sed putat forsitan Turca hanc
 Insulam sibi parum conducere, vel eius acquisitionem
 fore difficillimam. Selymus pace non ita pridem
 cum iisdem inita permisit, vt Ferat Bei (qui non
 ita pridem mortuus est Budæ, vbi Bassa fuit) Iacobo
 Sorantio Reipub. legato 13. oppida prope Zara (olim
 Zacynthum) sita, quæ Turcæ in bello ipsis ade-
 merant, restitueret: Quatuordecim vero prope Se-
 benicum, & nonnulla prope Spalatum. Cupiebat
 enim Venetorum amorem eo modo retinere, vt à
 fœdere Christianorum, quod maxime timebat, eos
 distraheret. Postulata Turcæ, quæ verendum est, ne
 nostris proponat, hæcerunt, ni fallor; Vt sibi resti-
 tuatur à Cæsarianis in Croatia quidem propugna-
 culum munitissimum Petrinæ, & quæ ipsi ad viam,
 quæ vltra Drauum Canisa vsque Bahoz ducit, quæ
 Sigertho vicina est, erepta fuerunt. Tum in Hunga-
 ria inferiori e Strigonium & Vicegradum: In superi-
 ori

riori vero Vaccia, Fileckum, & Nouigradum. Mu-
 ros etiam Harwani restaurari p̄teret, hisce addet tri-
 buti augmentū, & vt sumptus, quos in bellum hoc
 fecit, ipsi rependantur. A Transyluano postulabit
 sibi tradi Walachiam, & vt omni suo iuri, quod in
 eam prætendit, renunciet: Lippam ad Mariflonem
 fluuium sitam, arcem maximi momenti Temesua-
 riæ Bassæ subiectam dedat; preciiū Sangiachatum
 duorum, Ianomæ, & Bezcherech, aliorumque mi-
 nus celebrium locorum hoc in bello à Transyluano
 exustorum, sibi solui cum muneribus, & annuorū
 tributorum auctione poscet. Contra vero eorum
 quæ ipse nostratibus eripuit, non est, vt quis resti-
 tutionem speret. Tenet autem Tureuopoliæ ditio-
 nem, quæ intra Sauum & Culpam sita, olim Banno
 paruit. Dicuntur autem Banni prouinciarum Re-
 ctiores, Beglerbegis autoritate & potestate inferio-
 res. Nec restituet Biz vel Bicagi, quæ versus mare
 vergit, non procul à ditione Veneta sita, ea via, quæ
 versus Nouigradum ducit. In Vngaria citeriori
 Vesprinum & Iaurinum: vltiori vero Agriam,
 quam postremo occupauit. Hæc fusius à nobis id-
 eo posita sunt, vt quæ loca vtraque pars hoc in bel-
 lo occupauit, innotescat, & clarius fiat.

*LXX. Imperatorem & Transyluanum neque con-
 iunctos, neque disiectos inuicem pacem
 cum Turca facere debere.*

*Quo nomine Turca se lasum à Transyluano
 p̄teret.*

SECUNDO loco & hoc considerandum est, si
 Mahumetes cum ambobus pacem facere re-
 cuset, an alter seorsum ab altero consentire paci de-

beat? Qui in rebus agendis sunt exercitati, facile iudicare possunt, si hi Principes à mutuo fœdere discedant, eum qui viribus erit inferior, vel à pace excludatur, in maximum coniectum iri periculum, tum hæc animorum disunctio, fœdera, & pacta conuenta iuramento confirmata, & promissionem summo Pontifici præstitam, violaret atque infringeret. Quod si à parte Cæsaris primum offendantur, quis non videt, quantâ ingratitudinis & neglecti officii culpa in ipsum sit redundatura, quod eum deserat, qui tempore maxime necessario in suas partes contra Turcam concesserit? Quod si Transylvanus officii immemor, pacè cum Turca ineat, credo erit timendū ipsi, ne in summa dedecus apud quosuis incurrat, quod immemor promissionis toties iterata, cuius in primis tenax est, tandem præformidine conditiones eiusmodi inierit, quas in hunc usque diem fortiter respuerat, licet commoda maiora & perpetua protectio, tum ab hoc Mahumete, tum ab ipsius patre Amurathe oblata & promissa fuerint. Quæ si Ferdinandus Imp. considerasset, non omnis ferme Vngaria in ius Turcarum ditionemque concessisset. Præterea quis tam demens vnquam, tamque omnis rationis expers sit, vt in fide hominis infidelis acquiescere velit, cui non semper id metendum sit fore vt ad quæuis occasiōem quæ ipsi spem aliquam lucri faciendi præbeat, fœdera pacis phibita violet & rumpat, cum huius rei nunquam prætextus idonei necesse possint, Barbaris in primis principibus, qui fraudi student. Huius rei testes erunt Veneti, quibus Anno 1570. pax fuit à Selymo violata, præter alia exempla infinita, quæ in medium adferre possemus. Quod ne sibi quoque contingat, si quisquam

alius

alias Principum, certe Transylvanus merito timere debet. Siquidem domus Ottomannica omnes sibi illatas iniurias ipsi soli imputat, & damna hoc bello accepta ab vno se accepisse Transylvano putat: Sola ipsius rebellione (sicilli iustum desiderium, quo eximere se Turcicæ seruituti voluit, nominant) consilia sua impedita, seq; à cursu victoriarū, quas animo iam voluebat, retardatum fuisse. Idque eo magis quod vix, ac ne vix quidem, tantis Turcarum viribus resistere posset, si in ipsum solum conuertentur, nisi vel Polonus vel Imperator manus ipsi porrigat vel defendat, quæ exiguæ alias Transylvani vires & diuitiæ sint. Quod si eius ditiones natura & locorū situ munitæ esse videantur, vt facile ad tēpus defendi, & tueri possint, cogeretur tamē vel sponte sua, vel vi coactus immensa huic potētia cedere, quæ vniuerso iā orbi formidabilis est, adeoque, propter hominum multitudinē, diuitias, & omnis bellici apparatus copias, insupetabilis videtur. Neque Cæsar omni metu atque periculo vacuus erit, si Transylvanus cum Turca transigat, id solummodo spectet Turca, vt Principes hosce armis semel exuat, & à bello securos reddat, quæ milites eorum vbi semel domū ad propria defluerint, non facile militiā repetere soleant, quare Cæsarem maxime laborare nouit, quod bellum auxiliaribus potius, quàm propriis copiis gerat, ad quarum collectionē plurimum temporis, & ordinum atque circulatorum Imperii conuentus requiruntur. Ex his quæ diximus, facile vnusquisque intelliget, pacem eiusmodi Cæsari, atque Transylvano parum vtilem, vel perniciosissimam potius futuram, quos vbi arma semel deposuisse cognouerit Turcicus Imperator, non erit illi difficile, bellum cum maiori

commoditate, & locis maxime oportunitis redintegrare.

LXXI. Contra quos belli, molem Turca sit conuerſurus, ſi pacem cū Cæſare & Tranſyluano ineat.

Quod Perſis non facile bellum moturum ſit.

De Turcomannis & Coriſſis.

TERTIO denique & ultimo loco, non modo Cæſari & Tranſyluano, ſed omnib. aliis Chriſtiani Orbis Principibus conſiderare expedit, quoniam certo Turca videatur belli molē in poſterum conuerſurus, ſi pacem cū Cæſare & Tranſyluano ſanciat, eamque ad tempus conſeruet? Nam haud dubium eſt, quin Turcica Monarchia, ſubditos ſemper, nouis bellis implicatos teneat, vt quæ originem ab armis ſumpſerit, & vires inde, atque incrementa omnia ceperit. Quod Perſiam intentatam ſit relicturus hoc præcipue tempore, & ad bellum non prouocatus, inde conſtat, quod milites Europæi, in quibus neruus militiæ Turcicæ conſiſtit, ab illa expeditione maxime abhorrent, propter aſperum & longinquum iter, & rerum ad victum pertinentium inopiam, tum etiam propter Perſarum ferociam quam non parum timere videntur. In primis vero quod non ita pridem Turca cum Perſarum rege pacem inierit, & fundamenta recens acquiſitarum arcium nondum recte ſint ſtabilita. Neque Perſis vnquam de eſſe milites poſſunt, quorum fere tria ſunt genera, Turcomanni ſcilicet, qui noſtros vaſallos referunt: Coriſſi, vel Coryſhi, qui ſtipendia merent: & auxiliarii, quorum nomine Armenii,

Ge-

Georgiani atque alii intelliguntur, qui omnes ſtrenui ſunt atque audaces, equites in primis, è quibus fere ſolis ipſorum militia conſtat, quæ maxima eſt militiæ Perſicæ labes.

LXXII. Turca bellum Mulei Ameth Maroccanſi regi non inferet.

Quid Siriphi, quid Sultani vox ſignificet, Deregno Gago.

NEQVE adducor, vt credam Mulei Ameth, Regi in Feſſa & Marocco (quem Mauri Seriphū nominant, quod nomen, ſicut Turcarum Sultanus, Regem & Dominum denotat) bellum illatum iri, quod parum lucri, iacturam vero & detrimenta maxima inde ſit factururus. Tum etiam quod Mulei Ameth, qui fratres habuit Abdalam & Mahe-methem, bello ſtrenuus ſit, & fortiffimus. Nam etſi regnante Abdala voluptatibus & libidinibus ſe maxime deditum ſimulauit, vt ſuſpiciones quæſdam fratris animo eximeret, quod Mahumethem quoque, qui nunc imperat feciſſe diximus, vt patris iram leniret, at tamen vbi poſt fratris obitum regnum auſpicatus eſt, aliud inſuper, quod regno del Gago hodie vocant, acquiſiuit, quod auro puriſſimo abundat, vnde tota eius prouincia plus centum dierum itinere circumſcribitur, ab Oceano Tripolim vſque pertingens.

LXXIII. Turca Maltam non aggredientur, & quod nam in eare Cicala fuerit Conſilium Amurathi datum.

MELITAM inſulā non aggredientur Turcæ. Nam ex Sinani Cicala Archithalaffi con-

filio, quod Amurathi dederat, parum ad dignitatem Ottomannici Imperii conducet, si immensam suarum opum vim atque potentiam late patentem in exigua illius insulae expugnationem & acquisitionem conferre velint. Ea quin sit futura difficillima, non est dubitandum: verendum magis ipsis est, ne successu omni destituantur, quod multo melius nunc, quam Solymanni tempore munita sit. Neque in ea defendenda Equitum sacri ordinis pristinam & innatam fortitudinem atque audaciam esse imminutam scimus: Tum quod à reliquis Christianorum Principibus haud grauate, sed multo facilius nunc, quam olim auxilia ad eam tuendam impetrent, & obtineri possint.

*LXXIV. Turca bellum Hispano non mouet,
Turcici & Hispanici Imperii termini.*

NEQVE Hispano Turca bellum mouebit, spe concitandorum Maurorum. Non enim tanta alacritate & promptitudine hi res nouas exequuntur, quanta auiditate eas desiderant. Eo vero minus eorum rebellionem insistendum, quod pluribus locis apertis & distis seiuncti, ipsi armis minime instructi sint, & eorum fides merito indubiam vocari possit. Igitur in expeditionem tarde & lente proficiuntur, praeter metu, ne suas domi amittant diuitias. Lusitanos & Arragonenses quod attinet, à quibus ex sententia Bassarum regi Catholico aliquid periculi imminere posset, sciendum, hos non modo honestum subiugum missos, verum etiam sua sponte ipsos necessitati sese & tempori accommodasse. Et qui rerum agenda sunt periti, facile iudicare possunt.

possunt, non leuiter exulum consiliis atque instigationibus contra patriam aures esse praebendas, quod multum damni inde saepius acceperint, qui minus caute in ea re sunt versati. Nec temere contra se Hispani arma Turcicus Imperator concitabit, quod potentissimus sit omnium Regum Orbis terrarum. Et licet variis in locis bella gerat difficilima, facile tamen vbiuis pacem vel inducias inire poterit, vbi à Mahemethe se peti viderit, vt taceam tantam ipsius esse potentiam, vt durantibus omnibus quae nunc gerit bellis, Turcis tamen resistere valeat, classe in primis quam singulis annis emittere solet. Nec in ea instruenda nouos facere sumptus cogetur, vt Turcarum littora & oras maritimas infestet. Neque potentia vel imperii magnitudine Turcae Hispanus cedit. Ille quidem latissimas & maximas ditiones possidet: In Asia quidem quicquid Euxino Ponto, sinu Arabico & Persico clauditur, à mari Caspio ad fluuium vsque Araxin, & Persiae terminos, qui magis versus ortum positi, ab Helleponto ad Nili ostia pertingit. In Africa possidet, quicquid intra Nilum iacet vsque ad Algerium, & in meditullio partem maximam eius prouinciae, qua Aegypto & mari rubro terminatur. In Europa Buda ipsius imperii est terminus Constantinopolim vsque, Nestro, Danubio, Aegeo & Adriatico mari clauditur: Euxini littora vsque ad Tanaim fluuium comprehendens: omnesque porro Asiae insulas, & plerasque Graeciae. Sed Hispani Imperium magnitudine non est inferius, quia ab Occidente in Orientem vsque sese extendit, nouum orbem complectitur, à Moluccis insulis, quae vltimae sunt ex orientalibus, ad fretum vsque Herculeum pertingit.

*LXXV. Turca Polonis bellum non inferet.
Cur Romani Danubii littora munierint.*

NEc Poloniam bello petet, quæ Regio fere in ipsis regni Turcici visceribus sita est. Pollent super & hominum armatorum, & equorum copia, qui ubi Muldauiam, & Walachiam sibi subiecerint, traiccto Danubio Bulgariã inuadere, vel Romanos imitantes Danubii littora munire; & Constantino-
polim vsque, quæ caput est imperii, excurrere, totamque eam ditionem deuastare poterunt: horum audaciam & ferociam Turcæ iam olim in bellis sunt experti.

LXXVI. Turca non aggredientur Tartaros.

NEc Tartaros aggredientur, quod eandem cum Turcis religionem colant, & fœdere inuicem iuncti sint, quibus victis parum emolumenti ad victorem sit peruenturum, quod omnium sint pauperrimi, in campo sub tentoriis viuentes, qui ubi hostem sibi appropinquare sentiunt, in tutum se conferre solent, eo discedente amissa recuperant, ab illis plurima beneficia recipere possunt, ubi amicitiam cum ipsis colunt, nec minora damna ubi eos semel irritarint.

LXXVII. Neque Moscovitam.

NEc vE tandem Moscovitas armis petet, quod regionem habitent glacie congelatam, vel paludibus

Iudib. inuiam, infœcundã, à Turcico Imperio longe diffitam. Dux ipse magna & equitum & peditũ caterua stipatus incedit, qui tormentorum & sclopetorum vsum apprime norunt. Ergo vel in Venetam Rempubicam, vel vnuerſam denique Italiam furorem suum effunder, si cum Cæsare pacem faciat, quod contra alium ex his quos commemorauimus, bellum moturum ipsam esse vix credi possit.

LXXIIX. Qua de causa, & quibus modis, Turca Venetos sit aggressurus, & cur omnibus Christianis illud periculosissimum sit futurum.

Cur Hispanus merito Venetos iuuare contra Turcam teneatur.

Turcarum opes frangendi Imperique excindendi rationem vnã esse, si mari superentur.

Cur Græcia victa, & Constantinopolis capta.

Cur Pius II. Mahumeti II. scripserit. Eiusdem oratio.

Clementis VIII. Zelus.

Veneta Reipublica laus & potentia.

Quomodo Turca Hierosolymam vocent, & quare à Chazilaris religionis causa frequentetur.

SIVeneram Rempubicam Turcicus Imperator aggrediatur, maxima omnibus Christianis Principibus, vicinis in primis, pericula incubent, quod Italix bellum proxime, & sedi religionis immi-

neat. Nam Græciæ Principes in hoc vnico fere peccarunt, quod dissidentes inuicem, iis quos Ottomanorum armis proxime expositos esse sciebant, opporuno tempore auxilio & præsidio non venerunt; vnde omnibus postea idem fuit subeundum periculum, & Imperii habenæ, Deo sic ipsorum luxum & discordias ciuiles punientē, omnibus pariter fuerunt ereptæ, in primis vero ob contaminatam variis erroribus religionem, & legitimum Dei cultum corruptum seuerè fuerunt castigati. Nam in Gothorum primum, Bulgarorum & Saracenorum potestatem cōciderunt, tandem miserā & deploranda Turcarum tyrannide fuerunt oppressi, qua adhuc illaqueati tenentur. Quod ipsis à Nicolao V. Pontifice in literis ad Constantinum Imperatorem scriptis verissimè prædictum fuerat. Cardinalis Bessario Italiæ Principibus grauiter exprobrat, quod Constantinopolim solis 50. millibus coronatorum iuuare noluerint, causâque extiterint vt postea à Turca occuparetur, qui perpetuo victoriarum cursu Trapezuntē, Sinopem, insulâ Lésbum (quæ Metelin hodie) Peloponnesum, Caramaniam cum regionibus vicinis Pamphiliæ, Bosniam, Bulgariam, inferiorem Vngariam, cum Epiro & maxima parte Dalmatiæ, & Illyrici, tandem quoque Eubœam, quæ Negropontus dicitur, Imperio suo adiecit. Sed cum merito in omnium Principum auribus Vrbanæ Pontificis verba sonare debeant, quibus Christianorum Principes Claromonte Aruerniæ vrbe congregatos ad Hierosolymitanam expeditionem suscipiendam concitauit, & recuperandam Hierosolymam, quæ Turcis etiam ipsis Cuzzimubaret, seu locus sanctus & inclutus dicitur, propter sal-

saluatoris nostri sepulchrū, quod illi æquè ac Berthelemū reuereri, & ipsorum Chazillarii, qui Religionis causa Mecham proficiscuntur, visitare ea loca solent. Neque etiam ignota esse debeat Petri Eremitæ ad Christianos Principes habitæ, & fratris Iohannis Capestrani conciones, quibus ad 40000. crucigerorum coegerat, qui omnes contra Turcas in eadē regiones, vbi nunc geritur bellum, sese contulerunt, aliorum etiam piorum virorum in primis Pontificum ardentissimæ admonitiones ad bellum Turcæ fortiter inferendum extant, quarum pleni sunt consiliorum, & historiarum Ecclesiasticarum libri. Neque sanctissimus Clemens VIII. qui nunc pontificatum regit, hac in parte suo officio desit, hortando, impellendo: qui velut alter Iacobus, noctes diesque sine cessatione laborat in procuranda ouium Labani salute, id est, fidelium Iesu Christi, altaque voce in precibus suis, multique cum lachrymis Deum pro salute nostra implorat, & veneratur: hic omnibus aliis relictis, nobis in præsentī sufficiet ea commemorare, quæ Pius II. (quæ prolixa epistola Mahumetē II. ad Christianam religionem traducere voluit) in Concilio Mantuæ habito, postquam ruinam Græciæ, & aliorum regnorum Turcæ subiectorum deplorasset in confesso Christianorum Principum, in hanc sententiam locutus est: Ipsa quidem æquitas religionisque studium, Illustrissimi & Christianissimi Principes, hoc à vobis flagitat atque requirit, vt aliquando expergiscamini, præsentique animo tandem miseris istis & calamitosissimis hominibus, qui sub Turcica detinentur tyrannide, subueniatis. Quis quæso vestrum est, qui commune hoc atque

nostrum omnium ceruicibus imminens periculum non videat, planeque sentiat? Nam vt reliquas pulcherrimas atque ditissimas regiones, quas iam pridem immanissimus ille Tyrannus contra omnes ius & fas occupauit, taceam, Adrianopolis & Nicopolis, ante paucos annos spacio multo maiori à Turcis erant disitæ, quam illi Christiani sunt, quos non ita pridem in bello cepit, & omni crudelitatis genere miserrime affligit. Ad hoc piissimi, religiosissimi que Principes vestrummet munus noster Saluator humeris vestris imposuit, vos obstringit atque obligat. Ille enim non modo è faucibus antiqui serpentis vos liberauit, verum etiam Principes & Rectores sui populi vos constituit, vt diligentum Pastorum instar pro salute gregis vobis commissi vigiletis intrepide, ne à lupis ei quid detrimenti inferatur, Deus, cuius nomen sit benedictum in secula, in manus vobis sceptrum tradidit, gladioque accinxit, atque iussit vos, misericordiã & iusticiam exercere, atque rueri bonos, & debellare superbos. Omnes priuatas utilitates Deo condonate, cedant diuinis humanæ rationes, sed & propria commoda & humanæ rationes nobis persuadeant, vt arreptis armis fortiter audaciã immanissimæ istius bellæ reprimamus, quæ Leonis instar rugientis continuo florentissimum Christiani Orbis campum deuastet, vt partem aliquam nostrarum vel vicinarum regionum deglutiat. Liceat ex alterius damno sapere. Extinguamus ignem, qui parietem proximum atque fratrum nostrorum inflamat, ne consumamur vna cum ipsis. Occurramus opportune atque destruamus torrentem hunc rapidissimum atque præcipitem, ne eius inundatione nosque nostrique

agri

agri subito pereant. Ergo agite bellatores inclyti atque fortissimi, vobiscum tandem statuite, & decernite, ne vlla ratione seculum in quo viuimus, antea etis minus sit gloriosum, minusue celebre virorum præstantissimorum inopia: imitami illum Godefredum, Balduinum, Bæmundum, reliquosque Argonautas celeberrimos, qui, vt hostibus crucis Christi sepulchrum redemptoris nostri eriperent, propria quæuis bona vendiderunt, patriam domoque deseruerunt, mare transfretarunt, variis laboribus atque periculis immensis iactati in mari, fatigati in terra. Nunquam melius thesauros, arma, viresque suas se impedere posse iudicarunt, quam in sanctam hanc & laudabilem expeditionem. Quis igitur vestrum erit, qui præeundo aliis sancto exemplo, primus se cruce signabit? Quis ducem itineris, quis comitem sese præbebit? vbi nam sunt Christi milites validissimi, qui gloriosum hoc vexillum sequentur? Quis tandem erit tam impius, vt priuata odia, atque inimicitias domesticas communi omnium salutis condonare nolit? Sed hæc obiter dicta sufficiant, ad quæ non proposito nostræ orationis cursu, sed iustissimo quodam & pio ardore dicenda delatus sum, quo & honorem Dei nostri, & salutem tot animarum, quæ Christi sanguine redemptæ, calamitosissima Turcarum tyrannide opprimuntur, procurare semper studuimus. Si igitur vt ad rem redeamus, Turca Venetis quod absit, bellum moueat, periculi quod impendet, grauitas necessario requireret, vt omnes Christiani Principes huc solummodo sua conferrent consilia, ne quid illa detrimenti capiat, sed in pristino suo conseruetur statu, idque eo magis, quod singulari moderatione omnium Principum

pum fauorem retinere, & indignationem euitare semper studuit. Ea enim tanquam singulare quoddam mundi ornamentum, & Christiani orbis propugnaculum firmissimum dignissima est, vt etiam propter optime constitutam Reipublicæ formam, quã diutissime floreat, & nunquam à quouis occupata, incorrupta, & inuiolata libertate perfruatur. Verùm præ aliis omnibus, vt id faciat, Hispaniæ rex multis nominibus obstrictus tenetur, scèdere nimirum, vt se ipsi iungat, vel alia ratione auxiliũ præstet. Quis enim sibi persuadere poterit, Turcas Venetis deuictis à bello quieturos, quin potius maioribus fruente commoditatibus vniuersam sibi Italiam subicere conabuntur, in qua pulcherrimas atque florentissimas regiones Hispanus possidet. Nam reliquorum Principum vires & bellicum robur non sufficere vt hosti tam potenti in mari resistere possint, cum mutuis sibi auxiliis, pecunia, milite, comæatu & nauibus aliisque rebus ad bellum necessariis raro sibi inuicem succurrere soleant, quod tamen merito considerare deberent, cum optima Turcas vincendi ratio sit, vt classe ipsis occurratur, & bellum inferatur maritimum, hoc præcipue tempore, quo classem nullam habeant paratam, nauis destituantur, nauarchis prudentibus, & rei maritimæ peritis careant. Tum etiam quod Turcæ naualibus abhorreant certaminibus, quod difficilima sint, multoque sanguine consent, & plerumque in illis victi fugatique fuerint. Nec eos latet, quin vbi in mari clade aliqua fuerint affecti, in terra quoque facile à nostris vincantur. Eiusmodi consilium Euagoras Cyprius, & Conon Atheniensis Persarum regi contra Lacedæmonios dederunt. Sic Marci Antonii clas-

lasse ab Augusto deuicti exercitus, qui iam triumphabat, & 80000. peditum, 22000. equitum constabat, absque prælio victus, & nullo negotio dissipatus est. Hac vincendi ratione etiam Rogerius Calaber, Regis Aragoniæ Almiras, vsus est, Galliæ regem magni prælii victorem in mari aggressus, & Gallica fugata classe, amissa recuperauit, atque vtriusque victoriæ fructum solus percepit. Quis ignorat quantos Christianorum exercitus successus contra Turcas Anno 1571. & 1572. facere potuisset, si lectis magis idoneis nauibus, primo statim impetu Egæi maris loca præcipua vel Peloponnesum aut Cypriũ aggressus fuisset, vt prudentissime sane Venetæ classis Inspector generalis, cui Soranzio nomen erat, in medium consuluerat? Haud dubium est, Venetam Reipublicam hoc nostro seculo esse potentissimam, non modo propter immensos auri, argentique thesauros, quos longa pace cumlauit, omni ære alieno, quod ante bellum proxime gestum, & in ipso bello contraxerat dissoluto, verum etiam propter magnum triremium numerum, comæatus aliarumque rerum ad bellum pertinentium copiam. Quibus rebus instructa, forsitan sola hosti resistere valebit. Idque eo commodius, si quã parui hostem faciat, inde ostendat, vltro bellum inferendo, si Alcibiadis Atheniensis consilium secuta, & belli facti initio strenue pugnet, atque aliquos ex locis, quos infra nominabimus, ex improuiso occupet, priusquam ille belli iustos apparatus facere possit. Passim vero Reipublicæ huius Imperium tam probe forriterque munitum est, vt perparum ipsi à Turcarum machinationibus, & consiliis sit metuendum. Inter alia propugnacula, tria hæc Cor-

cyæ, Aſcruii ſeu Cathari atque Zaræ, inexpugnabilia habentur: idque eo magis quod per exiguo interuallo Venetiis diſtent, vnde ſubito præſidia mitti poſſint. Hæc clauium maris Adriatici vicem obtinent, hoſtem ab ingreſſu prohibentes, vel ad regrediendum velociter eum compellentes, vt velut in reti captus detineatur. Candix ſiue Cræta inſula, & loci ſitu & præſidiis firmiſſimis ad defendendū apprime inſtructa videtur, vt non niſi maximo cū diſcrimine, & periculo euidentiffimo Turca eam tentare poſſit. Nam ſi milites in eam exponere velit, natura loci, quod portibus careat, impeditur: pars altera à milite præſidiario, atque incolis ſtrenuis, q̄ de ſalute propria ſolliciti, fideliter Principi ſuo obtemperant, facile hoſtes ab ingreſſu arcebunt, vt vel nullas copias omnino, vel certe cū maximo ſuo damno copias exponere poſſint, vbi recte ad defendendos inſulæ portus in ſuos ordines diſpoſiti eſſent. Quod ſi vero hoc potius quam illud contingat, reliqua tamen hoſtium manus & claſſis reliquæ in maximo verfabuntur periculo, ne à noſtris vincantur, quod Turca propter regionum ſuarum longinquitatem ſuis ſubſidio venire nequeat. Neque ipſamet Turcarum claſſis diu in hoc mari verſari poterit, abſque naufragii periculo, vel metu claſſis Venetæ, cum qua neceſſario prælio concurrendum eſſet. Tandem Palmæ propugnaculum, quod nunc exædificatur à Venetis non modo Turcis omni tempore, vbi Iſtriâ aut Forum Iulii inuadere volent, reſiſtet: Sed omnium inſuper Barbarorum, qui in Italiâ irrupere conabuntur, vim atque imperum coercebit. Et hæc quidem de Veneta Republica dicta ſufficiant. Vniuerſam quod

atti-

attinet Italiâ, ſuperius à me rationes, quæ Turcum Imperatorem ad eam expeditionem mouere poterunt, recitatæ & expoſitæ ſunt. Nunc quibus itineribus eo peruenire poſſit, vt reſpondeatur iis, qui difficultatem aliquam in hiſce rebus ponunt, demonſtrabo.

LXXIX. Si Turca in Italiâ bellum transferat, quibus itineribus Turca eam inuadere poſſit.

DVÆ ſunt viæ, quæ Turcam è propria ditione in Italiâ ducunt. Prior, quæ optima & equitatu aptiſſima, Belgrado intra Drauum & Sauum fluuios: Altera vero citra Sauum: Vtraque Lubianam vſque (quæ Labacum Germanis, olim Nauportus dicebatur) pertingit: fertiliſſima, & quæ commodiſſime bello ſedem præbere poſſet, regio eſt. Vrbs autem ipſa facilis occupatu eſt. Huc cum ventum fuerit, duæ rurfus patent viæ, vna quidem verſus Goritiam, altera vero per Peuca & Karſtiæ prouincias Falconiſ montem vſque, qui Veruca olim dicebatur, ducit. Sic vtraque Nariſone ſeu Piſonatio fluuio quem Turcæ aquas albas vocant, finiatur. Qui fluuius celebris habetur, tum ppter Theodoric Gothorum & Odoacri Herulorum regis reſeſtas, tum etiam quod Turcæ non ita pridem huc vſque, atque adeo ad caſas Cæſarianas (hodie San Caſſano) paſſim omnia deuſtando & deprædando excurrerint. Prior, Goritiam ducens, propter comitatum & ad deducendum equitatum multo eſt commodior. Poſterior tamen, etſi aliquantulum ſaxoſior, & in Peuca ſyluæ ac anguſtiæ quædam,

eam difficiliorem reddant, in primis vero prope Scelesnytabor, arcem præsidio paucorum rusticorum munitam; at tamen non est prorsus inuia & c. quitarui inaccessa. Hanc Artilatenuit, cum Tergestum, & Aquileiam peteret.

LXXX. Cur Theodoricus Monsalconem, Odoacer Gradisiam, Veneti Palmam munitur.

Alia via, quibus Turca in Italiam venire potest.

HÆc causa Theodoricum Gothorum regem, ubi Italiam sibi subiecisset, mouit, ut locum, quem Falconismontem vocant, ad eam viam positum, munitur: cum non ita pridem ante Gradisiam ab Odoacro, qui tunc Italiæ imperitabat, exædificata fuisset, quam tamen paulo post ipse Theodoricus à Zenone Imperatore contra Odoacrum cum exercitu missus, occupauit. Harum arcium extruendam causa eadem fuit, quæ Venetos ad ædificandam Palmam contra Turcas mouit. Sed Turcico exercitui alius patet in Italiam aditus, ne Constantino-poli discedentes, Belgradum peruenire cogantur, si videlicet vnam prædictarum viarum ingrediantur, & versus vrbes Nis & Præcup tendant, suntque ibi angustiæ quædam non procul ab vrbe Sophia, relicta Alba Græca ad manum dextram; vel denique relicta Sophia, urbem Nouibazar petent, & per Ducatum Herzecouinæ in Bosniam versus Bagnalucam iter instituent, & continuo rectoque cursu, duorum tantum dierum itinere Venetam ditionem attingent, prope eum locum ubi Turcarum exercitus

rus quondam conuenire solebant, quando Italiam inuadere destinarent. Hæc via plana est, & trahendis vehiculis, tormentis atque aliis impedimentis commoda. Hinc Ammianus Marcellinus scribit, Gallum Iuliani fratrem, curru Petouia vrbe Polam vsque vectum fuisse.

LXXXI. Quomodo Turca Italiam bello maritimo aggredi possunt.

Exempla Augusta, Cotrone, Rhegii & montis sancti angeli.

Vires & regimen Italia.

Thucydidis iudicium de cauendis periculis.

SED vt maiori damno Italiam afficiat Turca, vno eodemque tempore partem exercitus terrestri itinere eo mittere poterit, partem vero classe. Quod Mahumetes II. facere tentauit, & huic qui nunc regnat, à Sinano Bassa anno præterito persuasum fuerat, eo videlicet consilio, ut Hispanus & Veneti tâto facilius inuicè disfungantur, si Venetis in mari Adriatico quid negotii atque periculi creetur: Hispanus vero in Sicilia & regni Neapolis littoribus bello petatur, vel Calabria atque Apulia deuastetur, omni timore atque damnis inuolueno.

Nec obliuioni adhuc tradita est Hydruntis occupatio, quæ tempore prioris Mahumetis contigit, sentitque adhuc curia Romana quanto metu perculsa non ita pridem fuerit, cum in Tyrreno mari Turcica classis apparuisset. Nam Italiæ littora legendo, Subsolano, Noto, & Austro spirante, vel

Zephyro aut Africo flante è Barbaria vsque centum cellas (quæ Ciuita Vecchia hodie) excurrere potest. Notissimum est, quid Augusta, Corronæ & Rhegii Turcæ: quidne ante illos Saraceni in monte Gargano, quem hodie sancti Angeli nominant, designauerint. Equidem scio, non absque maxima difficultate Turcarum deliberationes, quarum superius parte secunda huius libri meminimus, in effectum produci posse, quod nobilissima hæc provincia, vt rem breuiter complectar, paradysus atque delicia orbis terrarum, natura & operibus perfecte munita, diuitiarum & incolarum abundantia repleta, com meatu etiam abundet, nisi ex diuina quadam pœna, vel ob alios casus fortuitos, segetes minus lætæ atq; vberces interdum proueniant, à principibus denique Catholicis ac strenuis gubernetur, & contra vim hostium defendatur: inde rectissime concludere possumus, Turcam si eam inuadat, breuiter propria domicilia esse repetiturum vel sepulchrum ipsi Italiam futurum, quod multis aliis ante ipsum Barbaris contigisse nouimus. Sed cum veri Politici prudentia præcipiat, hostem formidare, eumque nullatenus contemnere, vt Thucydides monebat, quo maiori cum industria & cautione de remediis, quibus vinci possit, deliberetur atque statuat, nostri quoque officii esse rati sumus, breuiter remedia quædam proponere, quibus pericula, quæ à Turcicis machinationibus Italiæ imminere possint, euitentur, quæ etiam in bello, quod nunc geritur, commode adhiberi & vsurpari queunt, quod Turcæ diligentissime sibi ab illis caueant, eaque formident.

Quo-

LXXXII. Quomodo bellum Turcicum declinari, & alio diuerti possit.

Veterum quorundam opinio super hanc rem.

Martini Segonenfis sententia.

INTER alia remedia, quæ, postquam Mahumetes II. Hydruntum occupasset, in medium fuerunt allata, vt Turca ex Italia depelleretur, hoc quoque quod Martinus Segonius Episcopus Olchinentis (hodie Dulcigno vocant) proposuit, non fuit postremum: Illud ad Sixtum IV. Pontificem scriptum misit, cuius hæc fere sunt verba: Pannonum Rex cum suo exercitu confœderatisque populis præsentet se ad Danubium fama præcedenti: quod in Rasciam sit traiecturus: futurum inde, vt omnium Turcatum multitudinem sibi obuiam ad Istri traiectum progrediēte, gentes nuper Valonam & ad alia Epiri maritima loca misse ad Italiam transfretandæ statim ob metum Pannonum ad castra Turci reuocentur. Sed cum pro vnico Hungariæ rege & Cæsarem habeamus, & Transyluanum, de vtroque, quod satis est loquar, vt cognoscatur, quâto cum detrimento totius Christianitatis hi Principes pacem, vel hoc saltem tempore, & tam subito, quod multi verentur, ineant. Docebo insuper hunc certissimum esse modum, vt Reipublicæ status intuto collocetur, ne à potentibus aduersariis inuadatur, quem etiam quiuis Duces præstantissimi maxime approbarunt. Nam Hannibal Antiocho consuluit, vt Macedoniam infestaret, ne Philippus auxilia Romanis suppeditaret. Idem consilium Hero-

Siculorum rex Romanis dedit, vt videlicet in Africam bellum transferrent, quo Carthaginenses impedirentur, ne nouum exercitum ad Hannibalem in Italia belligerantem mitterent.

L XXXIII. Alia rationes, ob quas Imperator pacem cum Turca inire non debeat.

Quid Mahumetes in futurum sit futurus.

Itinera, qua Turcas Viennam ducunt.

Tria alia itinera ostenduntur, quibus Turca in Italiam peruenire possint, si Viennam cepissent.

Cur Mahumetes exercitum ex Croatia renouarit.

IMPERATOR iam totus est in armis occupatus, & licet quædam loca ipsi fuerint crepta, aliam tamen non minoris momenti in amissorum locum cepit. Nec bellum difficile est, propter regionem & propinquitatem, milites iam arma tractare didicerunt, forti animo horribilem hostium clamorem contemnere norunt, frigori aliisque hyemis incommodis sunt assuefacti. Ipsi Duces in disciplina militati, qua contra Turcas vtendum est, probe sunt instructi. Quod si exercitus Christianorum primus in hostico compareat, vel obsidione, vel ex improviso occupare quædam ex locis amissis conari debent, quod in tempore vix auxilium laborantibus Turcæ laturo sint. Nam qui domicilia repetierunt, quouis tempore in Vngariam redire non possunt, ob scæ-

ob scæni, herbæ, & comæatus inopiâ: Qui in propugnaculis limitaneis hybernarunt, vix ad eorum defensionem, vt taceam aliorum offensionem, sufficient. Nec pauci erunt, qui quouis modo domi manere studebunt propter inediæ famisque metum, aerisque inclementiam, quam valde perhorrescunt. Præterea non abs re sperare possumus, fore vt potentissimi æque, atque minoris conditionis, & nominis Principes Germaniæ tandem aliquando suo fungantur officio, quod non modo de defendendis Vngaris, quos odio maximo prosequuntur, verum etiam de ipsorummet & coniugum, liberorumque salute, & diuitiarum conseruatione agitur. Quod si forte quis eo dementia deueniat, vt eadem libertate & opportunitate bona quæ possidet, sub Turcarum Imperio se conseruaturum cõfidat, hic de tora re facillime certus fieri poterit. Græcorum tantummodo spectaculum Tragicum & horrendum sibi ob oculos ponat, qui vbi semel à Turca fuerunt deuicti easdem perpeffi sunt calamitates, & miserias, in quas Hebræi inciderunt. Rege enim & imperii ornamentis omnibus priuati, libertate & diuitiis exuti, & quod vix sine horrore dicere possum, iucundissima consolatione, quam ex dulcissimo amplexu charissimorum liberorum percipere solebant, destituuntur. Ad hæc si bellum continuetur, nemo quidem iure dubitare poterit, quin Principes imperii etiam inuiti, Cæsaris atque ipsorummet defensionem suscipere cogantur. Siquidem semper hoc illis timendum erit, ne Turcæ copias suas, vel contra Toccaium ducant vt Cæsaris atque Transyluani coniunctionem protinus impediant, vel contra Viennam expeditione

fulcipiant, quod Sinan nuperrime Mahumeti persuasit, ostendens illi, quæ facilitate expugnari posset, quæ gloria inde ad illum redundatura, & quantum momenti expeditio illa habitura sit, quod capite male affecto, reliqua membra cuncta debilitentur. Quod si forte exercitum ex Croatia reuocauerit, non modo ut suspicionem & æmulationem Italis Principibus, qui de rebus suis valde sunt solliciti, adimeret, Venetis in primis, qui ea de causa in Palma munienda strenue pergebant, sed potius ut copias vndiquaque colligeret, quibus instructus expeditionem Viennensem maioribus viribus suscipere posset. Verum ut res sese habeat, constat interim nullis Venetorum muneribus & donis ad hoc ipsum fuisse adductum, ut falso nonnulli crediderunt. Porro ut periculi magnitudo innotescat, considerandum Mahumetem à teneris annis hanc expeditionem animo voluisse, semperque in eam inclinasse: ab eoque tempore patrem Amurathem sollicitare nunquam destitit, ut gloriam, quam ex hac expeditione sperabat, sibi relinqueret: Quod si res ex voto ipsius (quod Deus clementer auertat) cederet, non modo grauissimam iacturam facturum esset Romanum imperium sed Italia quoque, siquidem ea vrbs non modo clavis instar, aditum in vtramque regionem præbet, quarum posteriorem Turcici Imperatores tanquam vltimum scopum suorum consiliorum semper sibi propositum habuerunt. Nam citra vllum impedimentum ad Laurini propugnaculum vsque (quod ex consilio Alfonso Ferrariensis fuit constructum, vnde Turcis ad deuastrandam Austriam & Stiriam patet aditus) peruenire possunt, intra Danubium & Drauum facto

iti-

itinere. Quod si Vienna quoque in ipsorum potestate esset, facillime Italiam inuadere possent, duabus viis, quarum vna per Tirolensem comitatum, & Alpes, quæ sunt prope Tridentum, in Veronæ campos ducit, vel Bassanum versus. Prius iter Alaricus fecit, posterius vero Germani milites sapius, vbi in Italiam profecti sunt. Altera via recta per Villacum in forum Iulii versus Venzone vel Ciuidale tendit. Sed & adhuc alia patet, per quam Barbari sapius Italiam sunt ingressi, videlicet per Tolmez, quæ est in Carnia & Cadore versus progreditur, verum hæc minus commoda illis esset futura. Verum inter alia quæ obstant, quo minus Cæsari debita auxilia, & subsidia mittantur, tria potissimum sunt obseruanda, quæ hic nobis recitanda erunt.

LXXXIV. Rumores quidam in Imperio sparsi, impediunt auxilia debita, quo minus in tempore Cæsari mittantur.

Consilium Petri Moldania Waiwode.

PRIMUM igitur rumores quidam inter eos qui aliam quam Pontificiam religionem in Imperio sequuntur, gliscunt, fore ut Cæsar eos ad amplectendam religionem Pontificiam cogat, si victoria contra Turcas potiatur. Quod & Principes & subditi pessime execrantur. Illi quidem propter vsurpata bona Ecclesiastica, quæ post mutatam religionem fisco suo addixerunt: Hi vero quod ministri, & concionatores ipsis continuo inculcare soleant, præstare Turcico Imperatori, quam Pontifici

K

Romano obedire, vnde probare videntur, Caluſi niſinum proxime ad Mahumetiſmum accedere. Vita etiam licentioſa & voluptuaria, quam ipſis agere licet, in illo errore eos confirmat. Secundo nonnulli libere profitentur, fore vt Cæſar pacem ineat, quod ab Imperii ordinibus lente & tarde auxiliari poſſi ferantur, & debita ſubſidia nunquam integre mittantur: Vereri enim Imperii ordines, ne fruſtra ſumptus faciant, & ad pacem omnes inclinare dicunt. Id multis aliis Chriſtianis Principibus occaſionem præbuit, Polonia regi in primis, & Venetis, quo minus ſe contra Turcas mouere voluerint, verentes ne in medio periculo deſerantur, & ſumptus inutiliter collocent. Sed huius rei forſitan alia ſubeſt cauſa, quod nonnulli, qui in clytæ Domui Auſtriæ minus faueant, falſo & peruerſe ſpargere auſi ſunt, Imperatorem parum ad bellum inclinare, tardioſioremque eſſe factum, tum propter coniurationes qualdam nefarias, nuper detectas, tum ob prædictiones cuiuſdam Angli videri. Verumtamen ſi vel propter hæc, vel propter alias conſiderationes Cæſar pacis eſt cupidus, multo conſultius fuiſſet in belli ſtatim principio, quam hoc tẽpore eam procurare & inire, quemadmodum alibi quoque multis rationibus, & argumentis clare oſtendimus. Quod & Ferdinando Archiduci Petrus Moldauiæ Waiwoda conſuluit, qui anno 1594. in montibus Rhæticiſ prope Balzanum mortuus eſt, cum Romam ad oſculandos B. Pontifici pedes, quamuis religione Græca imbutus, veniret: de quo ego, mandatu eius, apud Pontificem egeram. Tertio denique loco, quod ordines Imperii ſumptus tam imenſos ferre nolint, niſi quæ bello capiuntur, Im-

perio

perio acquirantur: Contra vero Cæſar illud nunquam permiſſurus ſit propter ius, quod Auſtriaca Domus in Hungariæ regnum habet: Vnde vtraque pars res difficilimas in Conſiliiſ proponit, quæ nunquam exitum fortiri poſſunt. Nec immerito credimus Cæſarem optime noſſe, quanti præiudicii res ſit, ſi omnibus Principum poſtulatis morem gereret, quod hi re ipſa minime ſint præſtituri, quæ verbis pollicentur. Et hæc quidem de Imperatore.

LXXXV. Tranſyluani virtus bellica ſeu fortitudo.

Cur Turca ipſius vite inſidiantur. Vaticinia Turcarum de fine & euerſione Imperii Otomanici.

De voce Muſulman.

QUOD ad Tranſyluanum attinet, qui ſecundus eſt, quem vices quodammodo Hungariæ olim regis in bello gerendo obire, dicere quis poſſit, dubiũ non eſt, quin propter religionis ſtudium & innatam magnanimitatem acerrimus Turcarum hoſtis ſit. Res enim ab ipſo hæcenus in bello geſtæ (quicquid ſane alii contra garriant) vniuerſo mundo teſtatum faciunt, ipſum manu promptum & ſtrenuum, in deliberationibus magno iudicio præditum, eiſque cõſilia felicem ſemper habuiſſe exitum, quæ tria veteres ſapientes in quouis duce neceſſario requirebant: ſed hæc non à fortuna fictitia, ſed à Deo qui eſt Dominus exercituum, illi tanquam ſecundo Dauidi, vel Iudæ Machabæo fuerunt conceſſa, cuius patrocinio contra omnem ho-

stium vim strenue defenditur. Turcæ ipsum vehementissime timent propter antiqua vaticinia, quæ licet leuia sint, & parui facienda, magnum tamen omnibus Barbaris timorem & formidinem incutere solent, Mahumetanis præcipue, qui absolute omnia fato tribuunt. Hoc in primis illos terret, quod dicit, fore, vt ex Transyluania rupibus aliquando Princeps prodeat, qui vincat & in nihilum redigat Ottomannicum Imperium. Idem fere refert Flauius Vopiscus in vita Imperatoris Floriani, suo tempore de Principe Hungaro, qui Barbaros omnes suo Imperio sit subiecturus, prædictum fuisse. Simile quippiam (quemadmodum Principibus adulescentes nusquam defunt) habet Caius Suetonius de Imperatore Galba. Insuper Turcæ firmiter credunt, Mahumetanam sectam vltra mille annos non duraturam, qui forsitan breui finientur. Neque Musulmannos (sic Mahumetani se inuicem vocant, quasi recte de religione sentientes) vltra quatuordecim vel quindecim Imperatores esse habituros. Errant igitur, qui septendecim ordine numerant, siquidem Mahemetes, qui nunc imperat, decimus quartus vel quintus est, si Mosen vel Musan annummerare quis velit. Denique constat Turcas magnopere Transyluanum timere, vnde non modo diabolicis præstigijs ipsius magnanimitatem debilitare, sed etiam vita eum priuare conantur. Opinantur enim secreta ipsum consilia etiam Constantinopoli tractare, vt seditionem iis in locis sufficeret, id facile ipsum effecturum putant, quod Transyluani libentissime ipsius imperium sequantur, & Walachi, Rasci, Bulgari, Siculii alique populi bellicosissimi & audacissimi sibi Dominum & Principem

pem sæpius poposcerint, id quod paulo fusius demonstrabo, cum harum gentium noticia ad cognitionem rerum, quæ in bello, quod nunc geritur, plurimum conducatur.

LXXXVI. De Transyluanis, Moldanis & Walachis.

Cur Romani tributum Dacis penderint.

NON iniuria Transyluani inter bellicosissimas Europæ gentes numerantur. Hi cum Moldanis, & Walachis sub antiquo Dacorum nomine intelliguntur, quos Romani adeo formidarunt, postquam Domitiani exercitum deleuissent, vt eis tributum annuum sub Domitiano & Nerua, atq; Traiani imperii initio pependerint, ne vltra Danubium depopulatum excurrerent. Neque id Turcas latet, propter clades quam plurimas, quas sub Coruino, duobus Bathoris, & eo qui nunc viuuit, acceperunt.

LXXXVII. De Michaele Waiuoda Moldaniae, eius subditis & Dracola.

MICHAEL Moldaniæ Waiuoda à Turca quondam principatum obtinuit, hodie Transyluano paret, sub cuius protectione procul dubio manebit, quod Turcis amplius fidere non possit, cum sæpius ab ipso irritati læsique fuerint. In primis vero morte eorum, quos Assan Bassa pacis tractandæ causa in Walachiam miserat, quos Michael necauit. Non solum autem Walachi (quorum præstantiam in rebus bellicis Turcæ sub Dracola

duce sunt experti) sed etiam plurimi Hungari, & Transylviani, nonnulli Albani, Bulgari & Rasciani sub eo militant. Tormentarios paucos habet, quibus etiam Transylvianus destituitur, quod gentes illa, in primis vero Hungari cominus quam eminus pugnare malunt, plerique equites sunt, lanceas gestantes, neque facile hostium conspectum fugiunt.

LXXXIIX. De Rascianis, & cur ulteriora Danubii littora occuparint.

RASCIANI in concilio Constantiensi Sirfi adpellati fuerunt, ex Missa superiore orti, quæ hodie Rascia & Seruia dicitur, quondam propter bella Turcica ulteriora Istri littora occuparunt, hodie prope Temeswar & Lippam, locisque vicinis habitant, Turcarum imperio se subtraxerunt & Transylviano nunc seruiunt.

LXXXIX. De Bulgaris & Alexandro Magno.

BVLGARORVM quidam omnem eam regionem usque ad Danubium incolunt, quam Missiam inferiorem antiqui vocarunt, è regione Walachia sitam: Alii vero cum Græcis in Thracia, alii in Macedonia iuncti Seruianis, & Albanis seu Epirotis habitant: strenui sunt & bellicosi. Nonnulli qui domicilia sua deseruerunt, Transylviano parent, & plures se ipsi iungerent, nisi rebus necessariis, quibus ipsos sustentare posset, destitueretur. Suntque maxime idonei ad rebellionem in patria & locis finitimis excitandam, si quis eos ad id perpetrandum serio instigaret, maxime vero si Transylvianum serio instigaret, quem præ omnibus aliis in summa

ma admiratione habent, nec minus ipsum venerantur, quam Magnum illum Alexandrum, qui fere ipsorum Sympatriota fuit, Pellæ natus, quæ Macedonia vbs est. Nec indocta ab Hieronymo Frachetta Transylviani cum Alexandro Magno facta est comparatio in oratione, quam ad principem illum perscripsit.

XC. De Siculis, & tumultu inter eos excitato.

SICVLII denique, qui montes versus Poloniam & Moldauiam incolunt, rustici sunt feroces, & Tartaris potius, quam Christianis similes. Vnde rectius Sythali nominari debent. Plerique sunt pedites, bõbardis vtentes, pauci vero eqtes. Anno 1595. Transylvianum secuti sunt in Walachia contra Sinan Bassam proficiscentem; promissa ipsi fuerat immunitas, à nobilium exactionibus, cum obtulissent se aliam regionem parem magnitudine illi, quam tunc incolebant, occupaturos. Sed cum quæ promissa fuerant, minime fuissent prestita, dum Princeps ipse Pragæ morabatur, tumultum excitant, qui tamen facile sedatus fuit, præcipuis quibusdam autoribus capite mulctatis.

CXI. Transylvianum re pecuniaria maxime inuandum.

Consilium Demosthenis & Soranzii.

Danno maximo Christianum orbem affectum iri, si Transylvianus cum Turca transigat.

NEOVE Transylvianus tamen omnes, qui militia nomina dare volunt, quique libenter sub

ipsius auspiciis militaturi essent in militū numerum recipit, quod ea pecuniā vi destituatur, quæ ad soluenda stipendia tam numerofo exercitui sufficiat, sine quibus tamen sub imperio & disciplina milites teneri non possunt, neque ad victum & commercium prædæ, quæ aguntur, vel segetes, quæ ibi proueniunt, sufficiunt, belli præsertim tempore, vbi plerumque omnia in peius ruunt. Dico igitur atque concludo, optimum belli cum Turca gerendi modum Principes Christianos nactos esse, vt quiete interim ipsis domi desidentibus bellum ab ipsorum ditionibus remorum sit, atque furor ipsius atque potētia infringatur & debilitetur, si aures præbere atque obsecundare velint Demosthenis consilio, quod Atheniensibus dedit, cum ciues Olynthi Thraciæ vrbis contra Philippum Macedonem auxilia ab ipsis poscerent. Ego, licet cum summo isto oratore nulla re sim comparandus, hoc tamen aperte fateri audeo, optimum ad salutem communem procurandam consilium fore, vt prompte iuueni huic animoso, & audaci pecuniarū copia prospiciatur, quod aliqua parte à Pontifice & Hispano iam factum est, vt scilicet & hi, & alii principes partem thesaurorum, quibus à Deo ditati sunt, ad eius nominis gloriam & salutem omnium propagandam impendant. Nihil enim reperiri potest, quod prosperos contra hostem successus magis impediatur, quam pecuniæ inopia, qua consiliis prudentissimis sæpius mora infertur. Nihil nunc dicam, quod maiores belli apparatus sine ea fieri non possint. Reditum suorum partem maximā in stipendia militum conferre cogitur. Bipartitum enim habet exercitum, quorum alter in Walachia contra

tra Turcas in excubiis est, ne quid incommodi illis in locis accipiatur. Alter vero ad Transyluania & Moldauia fines ipsis Moldauis & Tartaris aliisque hostibus est oppositus. Nec iniuria quis vereri possit, ne Transyluanus, si rebus necessariis destituatur, quibus sese in eo, quo nunc versatur statu, honeste sustentare, & bellū viriliter promouere nequeat, conditiones alias vel magis pias, vel quæ ipsius securitati melius conducant initurus sit, priusquam infideli, & Ethnico alicui principi ditiones suas concedat, vel ei se submittat. Quod si fiat, subuereor, ne Christianus orbis maximum inde patiar detrimētum propter tanti bellatoris, tamque strenui ducis iacturam. Cuius rei quædam iam nunc indicia emergere videntur. Dixi Cæsarem & Transyluanum commode & honeste pacem cum Turca inire non posse. Nunc vltimo loco ea proponam, quæ Turcæ pertimescunt, ne si à nostris adhibeantur, in maximum ipsorum damnum & perniciem redundent.

XCII. Quantum sibi à Christianis Principibus Turca timeat.

Quæ auxilia ad Hungaricum bellum, dux Mantua, Hetruria, & Pontifex Romanus contulerint.

Quid Veneti quondam à Pontifice requisiti, contra eiusmodi hostes facere consueuerint.

Cur defensores religionis Christiana dicantur.

PRIMVM igitur Turcæ verentur, ne Italia Principes tandem aliquando & Cæsarem &

Transylvanum, vel exercitu vel pecunia iuuare decernant. Vidit nuper Hetruriae ducem ad illud bellum fratres & nepotes suos in Hungariam misisse: Eundem Transylvano Duces belli & pecuniam suppeditasse. Vidit Pontificem Romanum nepotem suum cum copiis instructissimis eo ablegasse, quorum opera & Strigonii & Vicegradi occupatio facilior contigit, & quod ambos pecunia haecenus iuuarit, quod ipsum continue facturum putat, donec bellum finiatur. Vidit Mantuae Ducem bellum sua praesentia cohonestasse, vnde Turcae animis praecipere ceperunt, fore vt ad eius exemplum reliqui quoque Italiae Principes animum ad bellum applicent. De Venetis quoque non parum sibi timet, ne inuiti tandem arma capere cogantur, vel propter commoda propria, vel vt Pontificis mandatis morem gerant, a quo indices ea de re sollicitantur. Quod etiam sub Leone IX. Nicolao II. Gelasio II. Alexandro II. Calixto II. Clemente III. Honorio III. Nicolao IV. aliisque Pontificibus fecerunt. Vnde propter egregiam nauatam operam, non modo summa ab Imperatoribus, & Pontificibus priuilegia obtinuerunt, verum etiam titulo defensorum & propugnatorum religionis Christianae fuerunt insigniti. Quapropter Turca omni ratione cauet, ne illos sibi inensos reddat, omnibusque illorum postulatis libentissime atque promptissime assentitur.

XCIII. Causa, cur Turca defensuum potius, quam offensuum bellum sint gesturi, si Polonus bellum ipsis inferat.

PRÆ-

PRÆTEREA etiam magnopere Turcae metuunt, ne Poloniae rex contra illos sese moueat: sciunt illi à Pontifice maximam vim pecuniae ad Turcicum bellum offerri, cui, qui mediocris & infimae sunt conditionis homines, in eo regno audissimè inhiant, quod nulla alia ratione gratiam sui regis commodius se acquirere posse putant, vndeque mercedem postea ab ipso accipiant, quam si in bellum ipsum sequantur. Hanc suspicionem auget, quod Hispanus ad regis Poloniae literas non ita pridem responderit, ad quem prius scribere noluit, propter offensiones nonnullas, quae in pacis tractatione inter Polonos & Maximilianum Archiducem contigerunt. Nouit quoque Turca, quod defensuum potius, quam offensuum bellum ei gerendum foret, si Poloni serio ipsi bellum inferant, vnde sibi maxima damna atque pericula imminere intelligit, idque propter tres causas.

XCIV. De Moldavia, & quomodo Pontifex, eiusque ministri Ieremiam Waiwodam tractare debeant.

QUARVM prima est, quod necessario Moldauiam amittet. Quae Satrapia à Poloniae rege non ita pridem Ieremiae Waiwodae fuit concessa, qui à rebus nostris non videtur proffus alienum habere animum. Neque etiam negligendus est, quod Turcarum machinationes mature explorare, & omnis commeatu copiam exercitui suppeditare poterit. Summa igitur Pontifici eiusue ministris adhibenda erit cura, vt Ieremiam hunc nunquam sibi non

deuinctum habeant, & solerter prospiciant, cuius generis & conditionis homines ad ipsum eiusmodi negotiorum tractandorum causa ablegentur, & quibus verbis ad ipsum litera exarentur, cum isti homines veri sint Dauī & Getæ, quos in fabulis suis introducit Terentius, id est, natura sagacissimi & suspicaces: Honores ipsi quoque exhiberi, & quos ille vel Romam, vel ad nuntios Apostolicos miserit, beneuole excipi consultissimum fuerit. Nam Turca omni ratione eum sibi adiungere studet, vel ut à nobis ipsum diuellat, vel ut eum decipiat, quo artificio Ottomannici sapissime vsi sint. Præstat igitur quantum fieri poterit, amicum ipsum & beneuolum habere.

*XCV. De Cosacchiis.
De Iano, Suitta & Iano.
De Vofia & Borysthene.*

SECVNDA causa est, quod Cosacchi, maiori scum audacia, & sine metu Turcas sint aggressuri, siquidem Polonia regi parent, (quemadmodum Vscocchi Romano Cæsari) & ab ipso præfectū seu generalem accipiunt, cuius imperium milites sequuntur. Tum etiam quod facta ipsis potestate, Vosiam comburere possint, quæ Turcarum propugnaculum est ad Borysthenis ostium sita. Polonis Occhiacouia, Moldauis vero Dassoua dicta. Nam & Anno 1583. Banderam exusserunt, duce Ianzo Vngaro, qui à Stephano rege ipsis præpositus fuerat. Alia quoque damna sæpius ipsis intulerunt sub Suitta Russo, & comite Iano Basillii ducis Ostroñiæ filio, aliisque ducibus Polonis. Ipsi insulam quan-

quandam in Borysthene incolunt, quæ quatuor dierum itinere à Vofia distat, vocaturque Cirches. Fluius vero ab ipsis Nis, vulgo Neper dicitur. Bombardis & arcu dexterrime vruntur, naturæ inclinatione & professione Turcis sunt infensissimi, ideoque eorum plurimi Transyluano vel Michaeli & Ieremiæ Waiwodis feruiunt. Alii Cancellarium Poloniae sequuntur: Alii in Podolia sparsim habitant, omnes tamen Turcas æque atque Tartaros infestis animis atq; armis prosequuntur.

*XCVI. Demonstrantur alie rationes, quod bellum Poloniae rex cum maxima utilitate Christiani orbis Turcis inferre queat.
Errores nonnullorum, de Moldauia, Walachia, Islakia, Moridauia, Bogdania, & Carebogdania.
Sinani Bassæ postularum & Cancellarii Poloniae ad idem responsio.
De Dacia Ripensi.
Cur Constantinus à Zosimo fuerit reprehensus.*

TERtia denique & vltima ratio est, quod soli Poloni iter nobis Constantinopolim versus facilimum reddere & aperire possint, siquidem eo nostris aliquando erit necessario tendendum, modo præclari quippiam perficere velint. Et si Polonus hosti bellum indicat, Transyluani exercitus transitum per Walachiam liberiolem habebit. Nā si relicta Walachia Moldauiam petere velint, iter ipsis foret multo difficilium, tum quod mari nimis sit vicinum, tum etiam quod Bulgariam petenti-

bus retro proficiscendum sit, vt pabulationem faciliem habeant, & infaustum Varnæ locum euitent. Obiter hic errores nonnullorum detegam, quod non minus gratum, quam vtile lectori futurum puto, idque alibi etiam me fecisse memini. Iouigitur insignis error est, quod Walachiam & Moldauiam describens, eandem plane confundit, ambiguo Polonorum verbo deceptus. Aliorum non minor est error, qui Walachiam eam prouinciam, quam Vngari Transalpinam minorem nominant, quæ si cum Moldauia conferatur, maior potius dicimerebitur. Hi quoque credunt Walachiam, quam Turcæ Islakiam vocant (sumpta denominatione ab antiquis Flaccis Romanis) iisdem etiam Bogdaniam, & Carabogdaniam dici: siquidem eo nomine Turcæ Moldauiam intelligunt, vel quod eo genere frumenti, quod Turcicum vel Saracenicum vocant, abundet: vel quod vnus è Moldauiarum Principibus, quibus cum Turcæ bella gesserunt, Bogdano, vel Theodorus seu Adeodatus fuerit appellatus, addito vocabulo Cara, quod nigredinem significat. Moldauia etiam à Dauis primis inhabitatoribus nomen accepit, & à mollitie atque fecunditate glebæ & terræ potius, quam à nigredine, vnde falso alicui Mori Dauia vocatur. Sed vt ad Poloniam reuertamur, responsum hic subiicere lubet, quod Cancellarius eius regni Sinano Bassæ tributum pro Imperatore poscenti, non ita pridem dedit. Ille enim per nuntium quendam Cancellario denunciabat, vt citra moram tributum, quod prætendebat, solueret, quod si facere renueret, se continuo ipsum à limitibus regni ad mare vsque glaciale expulsurum. Huic postulato Cancellarius

cellarius responsum dedit, se videlicet non expectaturum, donec Sinan ipsum aggrediatur in patria, sed vbi vim contra se parari intellexerit, se Turcicū territorium inuasurum, & Danubiū littora ab vtraque parte muniturum, vt transitum amplius quo velit progrediendi liberū habeat. Et hæc quidem est Dacia illa Ripensis, quæ, vt habet Procopius, à Romanis munita fuit, vnde Zosimus Constantinum grauitè reprehendit, quod propugnacula illa ad Danubium constructa negligeret, quorum vestigia apparent adhuc in Roicic, Vidimo. Nicopoli, Silistria, & aliis in locis, quæ hodie à Turcis possidentur.

XCVII. Quomodo Moscouita, vt bellum Turcæ inferat, persuadendum sit.

Quomodo Pontifex Romanus à Turcis & Persis vocetur.

De Califa.

Cur Turcæ Moscouia ducem timeant.

Quomodo Moscouita ad religionem Romanam conuerti queant.

Quid Legati Moscouia Imperatori nostro renunciarint.

TURCICVS Imperator Pontificem Romanum non modo pro capite Principū Christianorum agnoscit, penes quos ea polleat autoritate, vt facile quosuis contra se in bellum protrahere, & firmo fœdere coniungere valeat: verum etiam pro temporali Principe illum habet, propter dominium quod in Italiæ aliquot regionibus non infimi

nominis possideat, eumque Franchbeg, seu principem Italiae, & Rumbeg, seu Romæ principem nominat. Perse vero Rumscah dicunt. Halife, vel Chalisa ipsis vocatur, qui supremum locum inter ipsorum sacerdotes obtinet. Veretur igitur Turca, ne Pontifex magni nominis legatum ad Moscum mittat, cuius opera inter eum Principem, & Imperatorem pax sanciantur, vel ipsi saltem persuadeat, ut Tartaros in Vngariâ proficiscentes transitu prohibeat, quod qua ratione fieri possit, superius demonstrauimus. Abhorrent quoque Turcæ à Mosci armis (quem Czar vel Cæsarem Moscouitæ nominant) tum quod subditis suis absolute imperet, & solus sit, qui eam ob rem cum Turcico Imperatore conferri possit, tum quod in recenti adhuc memoria tenent clades, quas sæpissime à Moscis acceperunt Turcæ. Maxime vero cum non ita pridem Tanaim cum Volga fluuio coniungere cogitarent, Mosci cum Tartaris Procopensibus maxima clade ipsos affecerunt. Habent enim & Turcici Imperatores commentarios rerum à suis maioribus gestarum. Sed & alia subest causa, cur Turca merito Moscouitam suspectum habeat, ne videlicet de vnione quadam inter ipsum & pontificem in religionis negotio ineunda tractetur, quod sub Adriano VI. Leone X. & Clemente VII. fuerat tentatū, ut Albertus Campensis scribit & Antonius Possesinus Iesuita in libro de Moscouia, quem Gregorius XIII. ad Iohannem Basilidem duce[m] Moscorum eandem ob causam misit, occasione sumpta à bello, quod tunc Iohannes cum Stephano rege Poloniae gerebat. Suspiciatur etiam, ne Pontifex Moscouitam generalem, & caput omnium, qui religionem Græcorum sequun-

sequuntur, constituat, quod si fieret, periculum foret, ne Græci, qui sub Imperio Turcico viuunt, rebellionem excitent, ipsique se coniungant. Neque hæc res alias difficultates habitura esset, præter summam rerum ignorantiam, quæ passim in Moscouia, & passatur, vbi nemini libere conuersari, & Euangelium de Christo prædicare licet. Nostrum erit Deum sollicitè precari, ut è tenebris densissimis, quibus adhuc istarum gentium animi obcæcati tenentur, ad clarissimam Euangelii lucem eas vocet, & principi, qui nunc regnat, mentem Basilii illius inspiret, qui opera Iahannis Daniae regis à Iulio II. Pontifice petiit, ut ad conciliū legatos mittere sibi liceret. Hanc suspicionem auget, quod Maroniti, qui in Syria Libanum montem incolunt, Pontifici se subiecerint, à Iesuitis ad id persuasi, quorum exemplum & Russiae Episcopi nonnulli, & ipsorum subditi opera Sigismundi I. regis Poloniae ante paucos annos secuti sunt, ut Cardinalis Baronius in Annalibus Ecclesiasticis scriptum reliquit. Hæc cōuersio tanto maioris faciendæ, quod opera & ministerio horum Episcoporum vicini Moscouitæ facilius ad eandem religionem conuerti poterunt, perque Moscouiam citra magna pericula & immensos sumptus in Asiam ad prædicandum Euangelium Christi liber aditus patebit. Denique etiam hoc Mahemetes veretur, ne quoties Cæsar strenue contra Turcas bellum gerat, Moscouita arma quoque capeat, quod eius legati ad Cæsarem cum amplissimis muneribus proxime missi ultro obtulerunt.

XCVIII. Qua ratione Pontifex efficere possit,
L

ne Tartari Turca auxilium ferant.

Cur haecenus minori, quam sperabant Turca, numero comparuerint.

Alipe Han tractatio cum ministris Pontificis.

Cur Vsbegh Han ab Amurathe offensus fuerit.

Lites inter Alipe Han, & eius fratrem Harach.

TARTAROS quod attinet, tum qui liberi sunt, tum qui Tartaro Grymæo parent, de iis quoque Turcicus Imperator subueretur, ne Pontifex legatos, qui autoritate & iudicio valeant, ad eos mittat, & præcipuos eorum duces pecunia corrumpat, ne in ipsius gratiam in bellum proficiscantur, quod in Heluetia sapius cum fructu tentatum & machinarum fuit. Qua in re Pontificis nomen aperte publicare & profiteri expedit. Siquidem Tartari de ipsius thesauris, & autoritate maxima quæuis sibi pollicentur, eoque facilius ipsi gratum facturi sunt. Quos etiam à Casare & Transyluano pecunia corruptos fuisse Turcæ suspicantur, quod ea multitudine in Hungaria non comparuerint, quam promiserant. Scio etiam quosdam nostrorum, fidem huic famæ dedisse, sed deceptos fuisse inde constat, quod Alip Han cum nuncio Pontificis tractarit, ut contra fratrem Hirach ipsi auxilium impetraret, quo in tranquillo rerum suarum statu permanere possit. Cum igitur domi negocium ei crearetur copiosum exercitum extra regnum mittere non voluit. Alii huius rei causam eo referunt, quod

quod Tartari ab Amurathe grauiter offensi fuerint, in pacis tractatione cum Persa inita, quam nunquam illi fieri volebant, priusquam tantum territorii Persæ ademissent, quo libere è sua regione Mecham vsque contendere possint, ne Turcicas ditiones attingere cogantur, sed horum error in eo deprehendi potest, quod non Tartari Grymæi, sed illi, qui Vsbeg Han obediunt, grauissime ab Amurathe fuerint offensi, non propter causam modo dictam, quod Turcicas ditiones necessario transire cogantur, qui ex Tartaris Mecham tendunt, etsi totum Persiæ regnum sibi subiecissent, sed quod in ea pace ab Amurathe nulla ipsorum ratio habita, sed maximo cum suo detrimento neglecti fuissent. Minus vera adhuc fuit ratio, quam absentiae suæ: ipsimet Tartari apud Turcas prætexerunt, quasi à Moscouita impediti, & retardati fuissent. Constat enim inter ambos illos fratres mutua exorta fuisse odia & contentiones. Alipe Han regnum auitum conseruare, Hirach eum inde pellere conatus est, vnde tota illa regio tumultibus & factionibus repleta & agitata fuit, ad quam defendendam pars vtraque, quas potuit, vires collegit. Alipe quidem etsi rebus ille præsit, non omnibus tamen Tartaris imperat. Neque Hirachi imperium alii, quam quorum ipse in hoc bello dux est, agnoscunt. Quem etsi quidam putant fore, ut de fratre, triumphet, quod Mahametes seuerè omnibus edixerit, ut huic soli obediant, & pro rege agnoscant, ipsumque in bellum sequantur: artamen qui in rebus Tartarorum melius sunt versati, eosque exactius norunt, contrarium statuunt, non modo quod etiam inter Barbaros illos ius naturæ valeat, & obseruetur, sed po-

rius quod Hirach à suis parum ametur, siquidem auarus, & neque iudicio, neque fortitudine præditus sit. Ultimo loco etiã hoc Turca videtur timere, ne scilicet Pontifex & Hispanus terra marique eius ditiones ad seditiones irritent, vt ea ratione præcipuas ipsius machinationes inuertant, atque in nihilum redigant. Quod cum plurimis modis fieri possit, opere precium me facturum puto, si quod res est breuiter indicauero.

XCIX. Turca veretur, ne ad seditiones ipsius subditi concitentur.

Quibus modis & qua prætextu uti debeant, qui ad hoc negocium perficiendum à Christianis Principibus emittuntur.

PRIMUM Christiani Principes, & inter hos Pontifex præcipue, varias in regiones Turcæ subiectas ministros emittere poterunt. Quibus vt maior habeatur in excitanda rebellione fides, intelligendi erunt, qui originem ex ea, ad quam mittuntur, regione trahunt. Inprimis vero decet, vt linguæ sint periti, quo ipsi intelligant alios, & ab aliis ipsi quoque intelligantur: vt iudicio valeant, præcipue vero ne pecunia ipsis desit, qua principes populorum, cum quibus tractant corrumpere possint. Potentioribus vero remunerationem amplam & splendidam promittendi potestatem habeat. Tandem vt eo facilius in regiones illas admittantur, neque cito expellantur, conuenit, vt omnes suas actiones religionis prætextu tegant: Non vt serpentes sub herba abscondant, quemadmodum peruersi

uersi Politici solent, sed vt semen verbi diuini inter spinas errorum densissimas spargant: Eo vtentes prætextu, quasi Ecclesias in Tartaria, vel Circassia, Bulgaria, Walachia, Moldauia aut Græcia restaurare velint. Præterea cum territorium Turcicum, illud inprimis quod in Europa possidet, partim à Turcis naturalibus, partim qui Christianam fidem eiurarunt, partim à Christianis incolatur, non abs re Mahemetes veretur, ne aliquando seditio inter ipsos oriatur: In primis vero si exercitus ipsius à Christianis in fugam verteretur, vel præcipui quidam ipsorum duces ere corrumpantur, vnde rebellio generalis existere facillime possit, cum maximo ipsius damno, ne dicam interitû. Quo stratagemate Cæsarem quondam Iubam deuicisse legimus. Vt vero melius intelligantur, quæ de rebellione excitanda diximus, conuenit, vt qui sint illi populi, quos modo nominauimus, amplius explicemus.

C. De Turcis naturalibus, quare animis exulceratis sint.

TURCÆ naturales, seu qui è præscis istis Turcarum gentib. originem trahunt, etsi ingenii bonitate iis, qui fidem Christianam eiurarunt, præstant, pessime tamen contenti sunt, vt exigua opera ad rebellionem excitari possint, si eius rei ducem opportunum nascercerentur. Causa irarum inde procedit, quòd omnia militaria officia, in quibus & honores & diuitiæ in illo Imperio positæ sunt, inter Renegatos distribuuntur, paucissimis exceptis, quibus ex singulari gratia, vel Sultanarum fi-

liis aliqua conceduntur. Inde euenit, vt nihil magis honestum inter omnes, qui se Musulmannos vocant, reperiatur, quam Imperatoris mancipium vocari, nihilque infamius sit, quam Turcæ adpellatio, quæ rusticum denotat, quemadmodum Græci sub voce Nomachis, eum qui in Numidia natus erat, & rusticum intelligebant: hinc Strabo Scythas Nomades vocat. Vnde non incommode modernus quidam scriptor animaduertit, eundem morem apud Turcas obseruari, quem Itali habent, vbi in suis Comœdiis Zanos introducunt, qui rustici sunt Bergomates: sicilli in suis fabulis Turcam habent, sub quo hominem rudem, incultum & rusticum representant. Alii vocem hanc ab Hebræis deriuant, qua exulem significari volunt, propter easdem rationes, ob quas Tartari se nominant reliquias, qua de re vide superius.

C. I. De Turcis qui fidem Christianam eiurauerunt.

SI Turcæ, qui fidem Christianam eiurarunt, ea Sgratia à Deo illuminarentur, vt recognoscere possent quam præstans & singulare bonum amiserint, non est dubium, quin statim rebellionem excitarent, & Turcicum Imperium protinus subuerterent, siquidem penes hoc solum & autoritas & diuitiæ, quas & fides & obedientia subditorum necessario sequitur, sed cum ingeniis corruptissimis præditi sint, ipsisque liberum sit in omni ferocia ac soluta plusquam belluina vitam agere, atque absolutam quiduis agendi & designandi potestatem habe-

habeant, malunt hac infami libertate gaudere, quam rebus nouis studere.

C. II. Quomodo Christiani à Turcis vocentur. De Græcis, Armenis, Georgianis, Iacobitis, Ethiopibus & aliis. Indiciæm Solymanni de Hereticis. Rebellio in regione Plana sub Jordano Wainoda.

CH R I S T I A N I à Turcis Chiauri, id est gentiles & infideles dicuntur, idque propter multitudinem rituum variorum, & diuersorum quos præcipue ii, qui in Imperio Turcico viuunt, obseruare solent. Miseri enim cum ignorent vnã esse Ecclesiam, vnã Baptisma, atque vnã fidem, Græcorum alii, alii Latinorum ceremonias habent. Sed de his qui à Græcorum religione descuerunt, vt sunt Georgiani, Armenii, Æthiopes, Iacobitæ, atque alii, qui sub Turcico Imperio, in Asia, Africa, & Europa habitant, dicere superfedeo, quod alii ante me prolixius de iisdem scripserint. Tum etiam quod res sit difficilima, vt hi propter ipsorum diuersos mores, & longinquitatem regionum ad concitandam rebellionem instigari possint, vnde Turcico Imperio aliquid damni creari possit. Etiam hæreticos omitto, qui è variis prouinciis in Turciam se contulerunt, vt maiori libertate fruerentur, & venena sua spargere possint, siquidem & Turcæ eos detestantur & abhorrent, quod turbatores sint publicæ tranquillitatis, quemadmodum Solymannus ad reginam viduam Transyluanicæ olim perscripsit: Et hi parum aut nihil ad presentem rem, quam tractamus conferre queant. De

his tantum Græcis dicam, qui nostro proposito conducunt, nulla religionis habita ratione, quid de his sperare possimus, quod rebellionem in regno Turcico promouere velint, ostendam. Græci itaque naturæ quodam stimulo imperii cupidi, nouitatis procul dubio sunt audicissimi, siquidem præter modum à Turcis omni crudelitatis genere premuntur, rebellionem non inuiti amplectuntur, qua sperant, tanquam vltimo remedio se iugum immanissimæ huius tyrannidis & seruitutis excutere posse. Maxime vero seditioni studere videntur, qui Peloponnesum & Thessaliam, aliasque regiones ad mare sitas incolunt, quod auxiliis peregrinis facile illis subsidio venire possit. Sed hos omnino hoc studio superant Seruiani, qui ab Albaniam montibus ad Danubium vsque habitant. Inter hos variis nominibus adpellantur, qui Dardaniam incolunt, videlicet, Piperi, Cucci, Clementes, Bellopauligi, & alii in regione Plana. Inter hos multi Albani more Romano viuunt, neque adhuc sub iugum plane Turcicum missi sunt, quod loca munita, & præcipitiâ montium habitent, ipsi vero natura ferocissima præditi sint. Huius rei illustre nō ita pridem ediderunt specimen, tyrannidi Turcicæ subtrahere sese volentés. Cū enim fama ad ipsos manasset, Mahemetem ad Agriam victum & cæsum fuisse, rebellauerunt, & arreptis armis Turcarum, quos in suis regionibus reperiebant, maximam ediderunt stragem, duce Gardano Waiuoda, atque vltius progressi fuissent, nisi contrarium mox intellexissent. Pessime igitur contenti latibula sua & montes reperierunt.

CIII. Cau-

CIII. *Cautea quadam in seditionibus mouendis obseruanda.*

Cur Turca Abyssinorum regi fere totam provinciam Bernacassieripuerit.

Quomodo Chimeriota, & alii à Turcis fuerint puniti.

De Clissa & cur Murlacchi contra Lenconicium pugnarint.

SED hæc res inulta non mansit, siquidem à ministris Turcicis seuerissime fuerunt castigati, vnde non modo magis perterriti, sed etiam grauioribus suppliciis continuo oppressi: Duces quidem capite plexi, reliqui filiis orbat, alii occisi, & quod supererat facultatum & pecuniarum, exiguum licet, omne tamen ipsis ademptum fuit. Hinc adparet verissime Ioannem Boterum in Africa descriptione, & Antonium Brunum in tractatu de Beglerbegato Græciæ scripsisse difficilimum esse tale quippiam tentare, nisi adsint vires ad continuandum, & modi ad producendam rem ad felicem exitum: alias enim crabrones, vt habet prouerbium, excitantur, hostes irritantur, & enses ipsis ad ferendum in manus traduntur, atque adeo ipsis autoribus nocentissima, qui eos sequuntur periculosissimaque omnis eiusmodi actio esse solet, maxime vero si omnia, quæ occurrere possunt, non recte considerentur, vel consulantur, aut iusto & opportuno tempore incipientur. Quod quam verum sit in Abyssinorum rege non ita pridem vidimus, cui Turca fere totam Barnagassi regionem ademit, quod Lusitanis faciliorem in mare rubrum aditum concessisset, ab eiusque ministris naues Lusitanorum

receptæ, & omni re necessaria contra Turcas adiuta fuissent. Ab eo tempore Arabes muniterunt, & occluserunt suos portus, qui antea omnibus patebant. Idem quoque Chimerioræ, quorum superius memini, experti sunt. Ab Athanasio enim Lichnidensi (hodie Ochrida dicitur) Episcopo persuasi rebellarunt cum sperarent ab Imperatore (cui quo Athanasius se conspirasse dicebat) & Hispano auxilia sibi missum iri, tandem multis suis damnis, & conditionibus durissimis Turcæ reconciliati sunt. Nec dissimile accidit nostro tempore Ducatis ipsorum vicinis, qui à Pirri Bassa cum Sangiachaturui Deluini adhuc præset, pessime tractati, tandem in Nerho fuerunt transportati, & ut alia antiquiora omittam, etiam ea quæ Coronæ, & Castelnoui sub Caroli V. imperio contigerunt, quæ in Clissæ occupatione non ita pridem facta sunt, consideremus. Nam donec Cæsariani in arce illa occupanda sibi affuturos Murlachos credebant fortiter sese gesserunt, licet pauci numero fuerint. Verum illi inspecta ea paucitate militum, quorum copiam multo maiorem sibi polliciti fuerant, è montibus in subsidium Turcarum progressi, ipsi summe Lencouicium Cæsarianorum Ducem aggressi sunt, & in fugam compulerunt, palam profitentes se Turcico Imperatori fidem debitam seruaturus.

CIV. De Latinis exteris.

Cur Amurathes Christianos q̄ Constantinopoli morantur occidere voluerit.

De Caffalucchiis.

Quomodo bellum civile in Turcia excitandum.

Quo-

Quomodo varii libri & scripta in Turciam spargi possint, qui Turcis errores, in quibus hærent, detegant.

De Sophiliaris & Erdenil.

Confessio & mors notabilis aulici cuiusdam iuuenis.

Laudantur illi principes qui eiusmodi libros imprimi curant.

SED vt ad eas gentes reuertar, quæ in Turcia habitant, superest, vt de Latinis aliquid dicamus. quorum aliqui tantum peregrini eas regiones frequentant, alii continue ibi morantur. Illi mercaturam, vel suo, vel aliorum nomine exercent, & parum Turcis officere poterunt, cum neque ducem habeant, neque arma, & paucissimi sint, atque hinc inde per regiones sparsi. Quidam Latinos, qui Constantinopoli viuunt cum aliis Christianis, ritibus tamen differentes coniungunt, eosque putant maximam atque Turcis perniciosissimam seditionem machinari posse. Siquidem in ea vrbe maior ipsorum copia, quam Cauri, Aleppi, vel Ecbatanæ, quæ Tauris hodie, aut quauis alia vrbe reperitur. Pera tamen coniuncta, quæ fere à falsis Christianis incolitur, paucis Caffalucchiis seu Theodosianis, qui è Caffa, seu Theodosia à Mahemete eo deducti fuerunt, exceptis. Quare tanto facilius coire propter vicinitatem, & armis sibi prospicere possent, quibus Turcæ diligentissime Christianos spoliare solent, vt rebus suis tanto melius cõsulant. Hinc regnante Amurathe, qui proxime mortem obiit, factum est, quod qui tunc Constantinopoli fuerunt Christiani vitæ periculum adierint, accusati videlicet, quod in aliquas vrbis plateas ignem

immisissent, quo flagitii genere falso quondam sub Nerone Christiani quoque inculcati fuerunt. Iussitigitur Amurathes, vt passim nullo habito personæ respectu in frustra eos dissecarent Ianizari. Sed horum Aga Turcico Imperatori quantum periculum propter eorum multitudinem sententiæ huius executio adlatura esset, demonstrauit, tum etiam quod tributa imminuerentur, & ius gentium violaretur. In Christianorum ergo vicem mulieres quædam Hebrææ, quæ Amurathi hoc consilium dederant, occisæ fuerunt. Alii putant præter Turcarum suspicionem, ministros quosdam sub negationis prætextu in ditionibus Turcicis, Constantinopoli vero in primis, constitui posse, qui donis liberaliter alios corrumpant, aliorum ambitionem foueant, vel iras & inimicitias inter præcipuos Bassas excitent, & ciuile bellum accendant. Quod non ita pridem facillime euenire potuisset, si quis sedulo æmulationes & inimicitias Bassarum fouisset promouissetq; Ferati videlicet & Hibraini, Pirri & Mustafa, & Mehemetis, atque vltime defunctorum Siniani & Ferati, vel illas etiam, quæ adhuc inter Cicala & Hibrainum viuentes gliscunt. Sed hoc negocium Principis potentis diuitias requirit, & ministros qui iudicio & prudentia valent. Minus vero difficultatis hæc res habitura esset, si plures fratres eodem tempore ad imperii culmen aspirarent, quod sub Mahemetis, Baiazetis & Solymanni filiis euenit, vel si naturali & legitimo herede Imperium hoc destitueretur. Et cum duobus modis hominis voluntas, eo quo volumus, pertrahi possit, vel vi coacta vel rationibus persuasa: nonnulli putant, rebellionem in Turcico imperio non solum modis

supra

supra dictis excitari posse, verum etiam si Turcis, qui fidem Christianam eiurarunt, & Ianizaris in primis, partim ipsorum ortum, & natiuitatem, atque etiam Baptismum, quo fuerunt initiati, ante oculos quis poneret, partim vero nugæ & fabulas Alcorani à Cardinale Cusano, & aliis descriptas ostenderet, multo tamen commodius libri ea de re lingua Sclauonica & Arabica conscripti illud efficiant, quod Iohannes Andreas Maurus, & Alfacquius ex vrbe Sciatiua ortus fecerunt. Qui Sclauonica lingua scripti erunt, in Europa spargantur: Qui vero Arabica, ab Indis Mozambiquam Africæ ditionem vsque, vel Zofalam & Quiloen Asiæ prouincias, vel in Moluccas, in Couien, Goa, Diu, Ormuz, & alias vrbes, quas Turcarum mercatores frequentant: vel in Oran aut Arzila, aliaque loca Hispanis subiecta, vel denique per loca Ethnicorum amicorum, & confœderatorum, videlicet Calicut, Zeilam, Cambaia ad Turcas deferantur, quin & in omnes Europæ partes, quæ Turcas attingunt; quo in noticiam ipsorum perueniant. Quod si forte libri eiusmodi penes Turcas eundem effectum, quæ apud nos, qui rerum nouarum sumus cupidi, non habeant, quod ab iis Turcæ magis abhorreere videantur, quam nos, qui iis curiose studemus: magni tamen alicuius boni occasionem aliquando præbere poterunt, si quis potens nouæ cuiusdam sectæ autor existat, qui maxima copia asseclas vndique sibi conciliet, quod in Germania, Anglia & Gallia contigisse nouimus, atque adeo inter ipsos Turcas in Africa, & in Persia inter Sophilarios, qui Ali sectam, qui quartus Maumetis prophetæ socius numeratur, sunt amplexi, quæ postea ab Erdcuil fuit

renouata, quem Iouius Ardualem vocat, eumque patrem Ismaelis, cui Sophi cognomen fuit, constituit. Nec silentio mihi prætereundum, quod non ita pridem sub Amurathe Constantinopoli contigit, quo regnante quidam ex iuuenibus, qui in Seralio enurriuntur, occasionem legendæ sacræ scripturæ nactus, errorem quo irretitus tenebatur, inspirante gratia diuina, agnouit, & in conspectum Amurathis perductus, ei aperte in faciem dixit, si damnationem æternam euitare velit, vt impiam superstitionem Mahemetis abiiceret, & contritus toto corde Iesu Christi fidem amplecteretur. Cumque propter hanc loquendi alacritatē, & audaciam, tanquam enorme scelus condemnatus esset, vt viuus palo ferreo transfigeretur publice, tam audacter eandem vocem ad populum protulit, vt complures permoti, & diuino spiritu incensi indignissime eius mortem tulerint, iraque commoti verbis iniuriosis & minis Amurathem fuerint infecuti, quod nisi Ianizari ad primum statim plebis imperū præsto fuissent, eumq; cohibuissent dubio procul seditio periculosissima in ea vrbe cōsecuta fuisset. Maxima igitur laude Hetruriæ ducem dignissimum iudicamus, quod plurimos libros viles & bonos literis Arabicis imprimi curat, qui in Africa & alibi disseminantur. Quæ res etsi non ita pridē ab Antonio de Flores Neapolitano opera Striffi fuit impedita; futurum tamen, vt effectum aliquando fortiatur, quem Gregorius XIII. & qui nunc viuus Pontifex, aliiq; boni sæpissime exoptarunt, speramus.

CV. De

CV. De Albanis & Latinis, qui in regionibus Turcicis viuunt.

De Ducaginis, Preferemo, Giustendil, & duabus Iustinianis.

SED cum inter Christianos, qui in Turcico Imperio continuum habent domicilium, maxima Albanorum copia sit, de iis aliquanto prolixius mihi dicendum erit. Albani nonnulli Latinorum, alii Græcorum ritus obseruant, non modo Albaniam incolunt, quæ ab occasu Olchinio vrbe (vel Dulcigno) & Labeatide palude, seu Lago di Scutari finitur, ab ortu vero Bastia, quæ Corcyræ insulæ opposita est, sed etiam in aliis Peloponnesi, & Græciæ locis habitant, quo vel belli occasione, vel ab Imperatoribus Orientalibus seditionum cauendarum causa transportati fuerunt.

De Albanis, qui Latinorum religionem sequuntur, scribit Bruni ipsorum compatiota in tractatu superius allegato, eos optime armis instructos, & fide sincera Christianam fidem seruare, semper strenuissimi ab omnibus habiti, & propter continuos ipsorum motus Turcæ pessime sibi ab ipsis timent. Propter causas enim quasuis minimas tumultuantur, non modo qui in planitie, verum etiam qui in montibus habitant, qui tamen inuiti postea ad officium redire, animosque submittere coguntur, cum soli Turcis resistere non valeant, minusque etiam Christianis vicinis, à quibus plus sapius damni patiuntur, propter continuas depredationes, quam à Turcæ assimulatione fidelitatis. Sangiachi quoque sapius ipsis rebellandi occasionem præbent, vel vt prædas ex ipsorum ditio-

ne agant, vel sese vlciscantur, aut iustam causam domi manendi habeant, ne in bellum proficisci, cogantur: eumque in finem Sangiachus, qui in Ducaginis residet, nunquam inde se commouet, sicut & Angeli Castrî præfectus, eo prætextu, vt domi regionem à Christianorum incursionibus saluam conferuet. Ducagineses in monte Scardo habitant, qui ad confinia Perenopolis (hodie Preferemo dicitur) in Dardania positus est. Hæc vrbs ad Albanie limites sita, maiori ex parte Albanis, quam Seruianis inhabitatur. Errant igitur, qui hanc cum Guistendil eandem esse putant, quod trium dierum itinere hæ inuicem distent, in eadē licet prouincia sita. Errant quoque qui Guistendil primam, non vero secundam Iustinianam esse putant, quique Preferemo, vel Guistendil Iustiniani patriam statuunt, quem Lychnidi seu Iustinianæ primæ, quæ hodie Ocrida vocatur, natum esse, multis argumentis probari potest. Qui à via regia & trita longius habitant, eos montium asperitas tuctur, quo minus tributa soluere cogantur. Mons vero, quem incolunt, Niger dicitur, quo nomine plurimi alii in Turcia nominantur. Albania, qua parte ad mare Adriaticum vergit, altissimis montibus clauditur. In meditullio plane & multis atque maximis fluuiis irrigua, quibus pedites impediuntur, quo minus se, cum volunt, cum reliquis Christianis, qui ibi habitant, coniungere possint, equites non tenent, neque rationem pontium construendorum, loca munitiora in Turcarum manibus sunt, à quibus nullo firmo præsidio custodiuntur. Quod (inquit Brunius) ideo dicere libuit, vt opinionem eorum refellamus, qui hæc gentes sine extero-

rum

rum subsidio egregii quippiam præstare posse contra Turcas existimant, quique putant illis famam Italici vel Hispani auxilii, vexillo tantum sublato ad seditionem mouendam sufficere, quemadmodum Ludouici Mediolanensium Ducis legatus Carolo V I I I. Gallia regi demonstrat. Vtinam hæc aliquando eueniant, sed absque miserorum istorum damno & periculo, nene opportunitas in posterum quippiam efficiendi inde omittatur. Et hæc quidem de Turcis naturalibus, Renegatis seu Apostatis, Græcis, & Latinis qui in Turcia commorantur, dicta sufficiant.

CVI. Quomodo Turcarum loca maritima occupari possint.

VLTIMO denique loco Turcicus Imperator veretur ne Hispani naues, quas in regno Neapolis, in Sicilia & Genuæ in statione habent, cum Pontificis, Melitensium, Florentiæ & Sabaudia Ducum nauibus coniungantur, quæ classem haud contemnuendam efficerent, quæ ex improviso secundo vento spirante, vel Castellum nouum, vel Velonam vel alia Albanie loca aggrediantur, & occupent. Quod si Venetæ Reipublicæ hac in re parcerent, quæ imperium maris Adriatici sibi vendicat, propter rationes, quas recenset Hieronymus Bardus, Peloponnesum inuadere, vel Dardanellos (qui sunt Sestus & Abydus) vel alium quempiam magni momenti locum eius imperii adoriri possent. Quod equidem diligentissime ponderari de-

M

bet, ideoque in gratiam beneuoli lectoris, qui forsitan situs, & munitionum horum locorum perfectam cognitionem non habet, speciatim quid dicam, vt quinquam commodissime oppugnari, & qua ratione facillime expugnari possint intelligatur.

CVII. De Castelnovo, & propugnaculo Varbagnino, quod a Soranzio fuit euersum.

CA S T E L N O V V M in Ascruii canali, qui hodie di Catharo dicitur, situm est, huius ingressum angustiæ quedam ostii difficilem reddunt, vbi nõ ita pridem à Iacobo Soranzio, Venetæ classis imperatore (Proueditorem ipsi vocant) propugnaculum Varbagnino, quod Turcæ ædificauerunt, euersum fuit. Ad hunc locum expugnandum cuniculis res agenda esset: sed è regione finitima facile hostibus subsidio veniri potest. Ab Hispanis quondam occupatũ fuit, sed contra furorem Barbarossæ diu illud retinere nequiverunt: magnam tamen apud Turcas laudem (vt ex ipsorum annalibus patet) sunt consecuti.

CVIII. De Velona & promontorio Sanctæ Mariæ.

VE L O N A quondam Aulon nauale dicta, in Albania ad extremitatem maris Adriatici sita est è regione Apuliæ promontorii S. Mariæ, quod olim lapygium dicebatur & 60. milliariibus It-

Italicis Hydrunto distat. Portum triremium capacem omnino non habet, nisi ad tria milliaria proxima. Introitus defenditur paludibus, stagnis, & salinis. Propugnaculum non est adeo bene munitum, ad illud tamen occupandum duo prius castrælla è medio tollenda essent, alterum in planitie positum oppido fere contiguum, opera Pignatelli Neapolitani exulis constructum: alterum in alto situm, milliari vnico ab vrbe distat, Canina vocatur, à Turcis incolitur, Christianis inde propter suspicionem pulsus.

CIX. De Albania.

AL B A N I Æ reliqua loca, quæ occupanda forent, vel in mediterraneo sita sunt, vel ad mare, quæ tamen portus non habent. Regionis incolæ à maiorum virtute plurimum degenerarunt. Quilicet quondam fortissimi contra Turcas extiterunt, maxime vero sub Georgio Castriota, seu Scanderbeg, idem tamen nostro tempore præstare non possunt, quod non modo hostis domi ipsis imperet, sed fere nunquam ab ipsorum latere discedat, quod tunc temporis aliter sese habebat. Hodie etiam ad exiguum redacti sunt, & ducem non habent qui fortis, prudens, & rerum Turcicarum sit peritus, locorum regionis gnarus, & ab incolis pariter atque militibus ametur.

CX. De Dulcigno & Scutaro.

VRBIS Dulcigno, quondam Olchinium, seu Colchinium vocata, classe oppugnari potest. Nam licet portum non habeat, tempore tamen minus tempestuoso milites ad plana littorum nauibus actis exponi possunt. Situs ratione fortissima est, sed maiori ex parte vi terræ morus concidit. Igitur si occupatam nobis referuare rellemus, nouis propugnaculis munienda esset. Hanc Scodra sequetur, quæ Scutari hodie dicitur, arte & natura munitissima: tam negligenter vero custoditur à Turcis, vt tempore nocturno ex improviso facile quis eam ingredi possit.

CXI. De Dyrrachio.

DVRAZZO vel Dyrrachium in planicie sita, non est adeo firma, sed tamen omnium commodissima foret, vnde in hostem excursiones vtiliter fieri possent, quod Italiæ sit propinqua, & in medio Illyrico sita, sed periculo tamen valde obnoxia circumfessionis hostilis.

CXII. De Morea, seu Peloponneso; & de optima cum Turca belligerandiratione.

GRAVIORIBVS damnis Turcæ afficerentur, si Peloponnesum, vel Moream quis armata manu inuaderet, quod ea regio in vmbilico fere Turcici Imperii, quod est in Europâ, posita sit, at-

fit, atque adeo bellum in Turciam ipsam transferretur, quem omnium optimum belligerandi modum veterum Duces præstantissimi iudicarunt, quo Cyrus, Cæsar, Hannibal, aliiq; cum maximo commodo, & emolumento rerum suarum vsi sunt, quicquid sane alii recentiores contra dicant. Inde quoque futurum, vt Classis Turcica domi detineretur, ne nostris molesta esset.

CXIII. Thessalonica capta, quomodo Turcis noceri possit.

DENIQUE Thessalonice, quæ Salonichi dicitur, occupatio multis sane nominibus rebus nostris conduceret, siquidem in ea vrbe copie exponerentur, quæ facillime inde ad reliqua loca, quæ ad viam Constantinopolitanam consita sunt, deduci possint, & præcluderetur dicta via Græcis, quemadmodum Romani quondam fecerunt, & Alaricus Gothorum rex, qui postea cum solis triginta millibus armatorum ipsos in potestatem redegit Romanos. Huc conduceret, si eodem temporis momento Polonus & Transylvanus arma caperent, & superato Danubio Bulgariam deuastarent, crebrisque excursionibus Constantinopolim vsque penetrarent.

CXIV. Observationes quadam, ad executionem superiorum consiliorum pertinentes.

Consilium Antonis Armenii.

Modus legitimus & verus, quo res magna in effectum facile mandari, & inimicorum arcana resciri possunt, ex sacris literis peritius.

Cur Principes eorum sapius consilia sequantur, qui minus sunt prudentia & rerum periti.

VERVM, quo commodius omnia, quæ in hoc libro consilia de Turcis oppugnandis in medium fuere allata, in effectum ponantur, vnicum & præcipuum hoc principibus nostris obseruandum erit, vt clam omnia & secreto agant. Huc facit Antonis Armenii Monachi digna vox, quam tractati suo de visitatione terræ sanctæ inseruit: Vnicum dicit necessarium mihi commemorandum est, vt videlicet Christiani, quanto possunt secretius omnia sua consilia tractent, ne illa cum animi deliberationibus, hostibus innotescant. Quæ in recentibus annis præteritis Christiani peccassent, multa mala perpessi sunt. Hostes vero plurima pericula euitarunt. Hinc Christiani impediti fuere, quo minus animi ipsorum desideria feliciter cesserint: cuius rei, vt omissis Ethnicis exemplis, sacra tractemus, Iuditham legimus, vbi Holofernem occidit & generoso instinctu sibi proposuisset, quo Bethuliam urbem ab obsidione liberaret, non modo consilia sua nemini communicare voluisse, verum etiam ipsismet sacerdotibus in hæc verba respondisse: Vos nolo vt scrutemini actum meum

meum, & vsque dum renunciem vobis, nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad Dominum Deum nostrum. Huius viduæ fidem, & deuotionem si nostris temporibus principes sequerentur, & imitarentur, non opus foret, vt de euentu felici suorum consiliorum dubitarent, vel anxie & curiose in hostium arcana inquirerent. Deus enim, qui nunquam eos deserit, qui pro eius sanctissimi nominis gloria pugnant, rationes optimas nouit, seruis suis hostium secreta manifestandi. Cuius rei exemplum in Eliseo habemus, cui diuinitus omnia ea, quæ Syriæ rex nemini, quam intimis suis nota esse volebat, fuere detecta.

Insuper quoque necessario requiritur, vt classis Christiana certis quibusdam hominibus instructa sit, qui locorum, in quibus belligerandum est, sint peritissimi, ne idem eueniat, quod Melitenfibus equitibus, qui in occupanda Modone spe sua frustrati fuerunt, quod nesciuerunt, post primum urbis ingressum, pontem ipsis esse transeundum. Eiusmodi homines linguas nosse, iudicio, fide & autoritate valere conuenit, in primis vero vt Reipublicæ Christianæ salutis sint studiosi, quorum nonnulli hodie reperiuntur, quibus executio rerum maximarum tuto concedi possit, si Principes eorum opera uti vellent.

Papa Iulius II. Constantinum Cominianum hac de causa conduxerat. Pius V. Olchinio euocauerat fratrem Casparum Brunium, Commendatorem Hierosolymitanum, cuius opera bello maritimo contra Turcas & aliis rebus maximi momen-

ti vsus est. Sed in hoc sapius Principes nostros deceptos vidimus, quod munia eiusmodi hominibus ineptissimis commiserint, vel ex gratia quadam ea indignis elargiti sint, vel qui sumptus minores ad bellum conficiendum postularint, vt eo prætextu suæ ambitioni, vel auaritiæ satisfacerent, ea nacti fuerint. Interim tamen detrimenta accipiunt Principes, & qui ipsorum causam promouere nituntur.

CXV. De Dardanellis, & quomodo Turca bello maritimo aggrediendi. Quo spacio Dardanelli à se inuicem, & Gallipoli atque Constantinopoli distent.

IN summa veretur Turca, ne classis Hispanica, Iunio mense, Cæcia vento spirante, soluat; sed posthabitis Patris seu Patrasso, quam superiori anno vastatam deprædata est: posthabita itidem Alexandria, quam tentare, non ita pridem voluisse visa est: Africa etiam, quo classi isti facilis pater aditus, aliisque locis extravel intra mare Adriaticū, relictis, quæ nominare in præsentem mihi religio est, ne quædam arcana & Historicis indicta per me detegantur, quæque tentari (quis scit?) aliquando possent, felicissimo euentu, ex improviso castella Dardanellos, qui sunt Sestus & Abydus, aggrediantur. Hæc antemœnium siue primorum inftar murorum primum in Turcæ regiam aditum præbent, ideoque à Mahemetē II. post Constantinopoli

tinopolis expugnationem egregie munita fuere. Cæcia igitur flante, paucissimis diebus eo pertinere potest, secura ab hostium classe, si per sinum Lanciatum cursum dirigat: Quod si forte contingeret, vt nostræ in Turcicarum nauium quæ in portubus in statione sunt, cōspectum venirent, eas tamen pro Turcicis, atque adeo amicis habituræ essent. Non igitur prius expeditio hæc suscipienda, quam Classē Turcicam portu soluisse certo constet. Non autem hoc dico, Dardanellis captis ipsamet Constantinopolim exiguo labore & tempore oppugnari posse, vt quidam scribere ausi sunt: sed tantum, tamque immensum in ea vrbe pauiorem & timorem inde excitatum iri, vt non indifficiliter exorto aliquo grauiori tumultu, nostratibus vltro ingressus aperiatur, maxime vero si clam prius conspiratio quædam facta, vel Turca insigni aliqua clade, vel terra, vel mari affectus fuisset.

Sesto in Europa mons imminet, qui eam vbi-que superat: Abydus vero Asiæ Dardanellus in planitie sita est: Ambo ppugnacula facillime expugnari possent, quod ædificia illa antiquo more sint constructa, in loco arenoso, ad maris scilicet littus, vbi montes ex arena congeri, & cuniculis perfodi possunt, vt Turcæ in more habent. Distant inuicem plus vno milliari Italico: Gallipoli vero 30. Constantinopoli 160. vel circiter.

CXVI. Quomodo Poloni Hungari & Transyl-

uani in Turcicas ditiones excurrere possint.

De Taifilis.

ALIA quoque viæ parent, per quas Poloni, Hungari & Transyluani terrestribus itineribus, in Turcicas regiones excurrere, & mellis tempore alicuius momenti loca tentare possunt. Maxime vero si in ea loca cursum dirigant, de quibus illi nunquam antea solliciti fuerant, aut versus mare directo itinere, quo classis nostra ipsis subsidio venire posset. Sic apud Zosimum legitur 500. tantum Taifilos, qui hodie Transyluani sunt; & Walachii sub Constantino Imperatore Constantinopolim vsque maximo cum ciuium horrore excurrisse. Sed viæ de quibus magis sibi Turcæ timent, sunt, quæ Sophiam, Adrianopolim, & Philippolim, atque in regiones vicinas ducunt.

CXVII. Quomodo ex Italia pluribus itineribus in Turciam peruenire possimus.

VERVM vt Principes Itali de via, qua è suis ditionibus in regiones Ottomannicas recta pergere possint, securi sint, profectioes legant Constantini Licinii, Constantii, Maxentii, Iuliani, Theodosii, Eugenii, Arbogasti, Theodorici Gothi, Odoacri Heruli, Alarici Gothi, & Attilæ, quos superius quoque recensui. Considerent etiam quo itinere quondam Mithridates è Ponto, & Scythia, seu Circassia & Tartaria in Italiam peruenire de-

creue-

creuerat: Regis Philippi Macedonis consilium de transfretando Adriatico mari: Romanorum contra Macedones expeditionem: Vespani Ducum è Syria in Italiam reditum, sed & primi Antonii, Muriani, Boemundi atque aliorum, qui terram sanctam conquisiuerunt itinera ex historiis petent.

CXVIII. Epilogi loco Leonis X. consultatio de bello Turca inferendo ponitur.

EPILOGI loco ex Fr. Guicciardino Leonis X. consultatione de defensione contra Turcas instituenda, adducam. Verebatur enim, ne Selymus Italiae bellum moueret. Sacris igitur peractis omnibus Christianis Principibus periculum imminens aperuit, eosque hortatus, vt sepositis inimicitis priuatis, religionis Christianæ, & propriæ salutis defensionem susciperent, animosque viresque coniungerent, ad aggrediendum hostem domi suæ. Bella interim vbique cessare iussit, inducias inter omnes Principes graui sub centura publicauit: & vt maius pondus hæc res haberet, Cardinales auctoritate, & rerum vsu pollentes ad Principes ea de causa ablegauit: Rem totam cum eorum oratoribus, & legatis sapius multumque consultaui: Consilia virorum militarium exquisiuit, cum iis qui locorum erant periti, de regionum & prouinciarum conditione, situ, incolarum viribus & armis multoties contulit, tandem decreuit, ante omnia vim auti maximam congerendam, tum ex ordinariis

Principum contributionibus, tum etiam vt omnibus Christianis hominibus certum aliquod tributum huius belli nomine imperetur.

Cæsar cum Hungarorum & Polonorum equitatu, iusto etiam exercitu peditum, & equitum Germanorum recto Danubii cursu in Seruiam delatus, inde per Thraciam Constantinopolim petat, Gallus omnibus regni sui viribus instructus, Veneti atque reliqui Italiæ Principes Helueticorum peditibus adiuti Brundisio in Albaniam soluant, vbi Christiani, qui in Græcia habitant, libentissime ipsis se coniungent, durissimæ Turcicæ Tyrannidis perterriti, & ad rebellionem promptissimi. Hispani, Lusitani, Angli naues suas in Carthagenæ portu, & aliis vicinis congregent, & coniungant, cumque 200. nauium classe Hispanis atque aliis militibus instructa Gallipolis fretum occupent, & Dardanelos capiant, eo quoque Pontifex tendat, 100. nauium rostratarum seu triremium classe ex Anconæ portueducta. Hunc igitur in modum terra marique Turcarum potentia oppugnata, Deo feliciter annuente prosperum eius belli exitum sperare possemus.

CXIX. Conclusio totius operis, in qua de fœdere Christianorum Principum contra Turcam inuendo agitur.

FAxiit Deus, vt omnes Christiani Principes, arcto inter sese fœdere inuito, collatisque æqualiter sumptibus, omnia sua consilia atque deliberationes eo dirigant, vt inammissimum hostem cum

cum fructu adorianur & deuincant. Quod difficilem licet, propter peccata nostra, & varias calamitates, quibus vrgemur, non tamen impossibile futurum speramus. Deus vero omnipotens ardentè nobis orandus, & exorandus est, vt oculis iusticiæ in Turcas respiciat atque illis non amplius tantquam flagello ad puniendâ nostrâ delicta vtatur: Sed saxo quasi diuinæ suæ potentie superbium hunc & inutilem Colossium in minutissimas quasuis particulas comminuat, vel saltem vt Principes nostros misericordiæ oculis intueatur, ipsorumque mentibus veræ pietatis ardorem inspiret, vt vinculo charitatis deuincti, neglectis propriis utilitatibus, aliisque, quæ ipsis occurrere & officere possint, rationibus posthabitis, veram & solidam nec fictam societatem ineant, ad defendendam gloriam diuinam, & propriam salutem, contra omnes hostes promouendâ, sibi que magnum illum Gottofredum Bullionem imitandum proponant, non modo, quod ad animi promptitudinem in capiendis consiliis, verum etiam, si necessitas ita requirat, proprias ditiones diuendendo, quo contra Turcas bellum continuare possint. Quod Bullionem, aliosque magni nominis Principes maxima sua cum laude fecisse nouimus, qui sancto inuito fœdere Hierosolymæ regnum infidelium barbarorum manibus eripuerunt, totumque Orientem sibi subiecerunt.

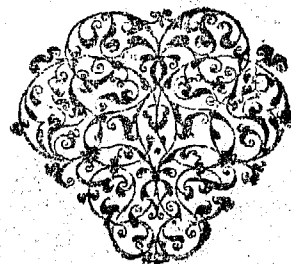
F I N I S.

ACHILLIS
TARDVCII
TVRCA VINCIBILIS
IN VNGARIA.

*Nunc primum Latinitate
donatus*

A

IAC. GEVDERO AB
HEROLZBERGA.

Illustri & Generoso Baroni

D. RICHARDO

A STAREMBERG DN. IN

WVDSBERG ET RIEDECK

Domino suo, omni obser-
uantia colendo

S. D.

DVRANTE bello Pannonico, Ge-
nerose & inclyte Baro, quod D.
Rodolphus II. Romanorum Im-
perator S. A. pro vindicanda è
Turcarum faucibus Hungaria,
& tot Christianorum millibus ab immansissima
crudelissimorum Barbarorum Tyrannide libe-
randis, gerit; varia doctissimorū & rerum bel-
licarum peritissimorum virorū consilia, de bello
prosperè contra hostes gerendo in lucem prodie-
runt. Quorum nonnulla iam olim emissa, & non
ita pridem denuo recusa, ad nos etiam, longo fere
interuallo peruenerunt. Inter hæc omnia vero,
facile principem locum obtinet Lazari Soratii
Ottomannus, & Achilles Tarducci Turca vin-
cibilis: quibus addi potest Iohan. Thomas Mina-
dous, qui historiam postremi belli Turcopersici

N

accuratissime descripsit. Detexerunt hi, quicquid arcani Turcicum imperium habuit, plurima strategemata, consilia, aliasque maximi momentives, quae nostros latuerunt haecenus, manifestarunt, hostisque superandi facilitatem quasi digito monstrarunt, unde merito ab omnibus quibus patria salus & incolumitas cordi est, cognosci & legi debent: & legerentur procul dubio, nisi sua in lingua, hoc est Italica, authores isti scripsissent. Ne quis vero imperitia linguae à lectione ipsorum se abstractum queri posset, simulque amicorum voluntati mos gereretur, in latinum sermonem nostratibus hominibus frequentiore, à me sunt traducti: in qua quidem ^{per tuos proci} plus laboris & difficultatis sum expertus quam initio cogitaram, cum quaedam per obscura sint, quarundam etiam rerum nomina noua & Romanis incognita, quae latinis verbis commode reddi nequiverunt. Veniam igitur apud beneuolos lectores & aequos rerum aestimatores me impetratorum spero, si ipsorum expectationi & voto meo minus recte ubiuis satisfactum erit.

Tibi vero Generosissime Baro, hanc laborum meorum particulam, Tarduccii scilicet Turcam vincibilem, dedicare & nuncupare placuit, ut testatum vicissim facerem animum meum, tibi semper ad quauis paratissimum: ea enim erga me, fere ignotum, beneuolentia & humanitate nuper

per usus es, ut nunquam non apud quosuis gratia recordatione eam predicare debeam. Huc accedit quod patriae salutem (ad quam tanquam metam unicam & scopum haec nostra translatio directa est) tibi summa cura esse, eamque consilio & ope pro viribus à te iuuari & procurari certo cognouerim. Tum etiam quod sciam, te praecipis militaribus quibus Tarduccius passim est refertus mire delectari, ut qui bello hoc Vngaro-Turcico ipse aliquoties interfueris, tum in literarum quoque ac linguarum studiis non mediocriter versatum esse. Scio equidem eruditiora tibi politioraque debere: sed sint haec amoris & obseruationis meae primitiae, quas ut beneuolo animo accipias & offeretem mutuo, ut cepisti, amore complectaris, etiam atque etiam rogo. Deus opt. max. Generositatem T. Ill. quam diutissime patriae & familiae Generosissima saluam & incolumem conseruet. Per scriptum Herolzberga Anno à reparata salute 1607.

T. Generosif.
Obseruantif.

Iacobus Geuder ab Herolzberg.

DEMONSTRATIO,
 QVOD TVRCÆ IN
 HUNGARIA VINCI POSSINT
 exiguo Germanorum auxilio
 adhibito.

PROPOSITIO ET DIVISIO
 TOTIVS LIBRI.

CVM demonstrare constituerimus potentiam Turcicam, qua toti fere terrarum orbi hæctenu terrorem incussit, in Vngaria vinci posse, non dico à tota Christianitate (in qua præter unionem & concordiam nihil desideramus) sed ab ea parte Hungaria, qua nondum eius Imperio cecit, exiguo Germanorum auxilio adhibito, initio quidem necessariū videtur, modos & media aperire, quibus ad tantam potentiam Turcæ peruenierunt, iis inuestigatis facilius erit, viam quoq; & rationem inire, qua excinditurus atque conuelli possit.

PARS PRIMA.

CONSIDEREMVS initio, vtrum prudentia & arte, an singulari quadã fortuna Turcarū imperiū, primū enatum & ad culmen tantæ Maiestatis atq; potentiã euectum fuerit. Hic in primis conducet historiarum cognitio, eam paucis folijs ab initio huius imperii ad nostra vsq;

vsq; tempora, non quidem omnia minutim persequendo, sed præcipuas tantum & insigniores eorum actiones evolueno, clare & dilucide tradam. Tunc de viribus ipsorum subiiciã, quæ præcipue in obedientia rara & perfecta: in thesauris inexhaustis: & exquisita atque stricta disciplina militari: atq; ordine alias inconsumo à solis Turcis hæctenus vsitato, consistunt.

NON FORTVNÆ, SED PRVDENTIA ductu Turcas ad tantam potentiam ascendisse.

QUEMADMODVM nonnulli extiterunt, qui progressus, quos Romana quondam fecit Respubl. fortunæ ludibrio attribuerent ausi sunt, qui potiore iure prudentiæ ac virtuti debebantur, sic quoq; non defuerunt qui dixere, multos quidem fortunæ inclinatione in supremum dignitatis gradum, modis incognitis antea & extraordinariis collocatos, semper tamen ad eandem inclinationem virtutem comitem accessisse, sic Alexandri Magni fortitudo, & magnanimitas, sic Cæsaris prædicatur celeritas, & ingenii præstantia. Iidem prosperis Turcarum successibus nulla facta mentione virtutis, primam & præcipuam gloriam reorum prospere gestarum, ipsi fortunæ adscribunt. Quod si, qui in hac sententia, ex veræ Philosophiæ præceptis didicissent, Fortunam non esse quandam celestem substantiam, vt nonnulli fabulantur, sed spontaneum quendam concursum plurium causarum ad eundem effectum: Non temere tot præclara facta casibus fortuitis adtribuissent, sed diligentius inuestigando

comperiissent plurima virtutis adminiculo gesta fuisse.

Fortunæ nonnulli adscribunt, quod Romana Respub. nunquam duobus bellis simul implicata fuit, sed vno exorto alterum fuit sopitum: At hoc ipsum soli Romanorū prudētiæ adtribuendum: illi enim videri volebant non ambitione, vel regnorum acquirendorum desiderio, sed innocentia zelo, ad defendendos iniuria oppressos, & iuuandos socios, qui sub ipsorum p̄tectione & patrocinio vivebant, bella à se geri, vnde nō erat difficile à bellis abstinere, quæ iustas etiam ob causas mora fuerant, maxime vbi hostium arma horrebant & p̄lio certare periculosum rebantur. Huc accedit, quod Romana Respub. postquam non mediocriter excreuisset, & imperium eius auctū esset, nec exigua apud alias gentes autoritate polleret, vicinos sibi fœdere & societate deuincit, eius fœderis p̄textu non modo seditiones & rebelliones, quæ in vicinia indies oriri solebant, compescuit, verum etiam sociorum auxilio in remotiores prouincias arma extulit & imperii terminos angustos, latius prolatauit, bello que capta sibi soli vendicauit, quam fraudem nimis tarde socii deprehenderunt, cum in immensum potētia Romanorum elata ei obstare amplius nequiuērūt. Quælibet igitur Prouincia non satis potens, vt bello cum Romana Repub. decertaret, quiescere maluit. Interim dum proximiores expugnabantur, quorum armis Romanos victos vel debilitatosiri, reliqui sperabant.

P̄ter hunc imperii accrescendi modum Romani

manum alium quoque peculiarem habuerūt, peregrinis scilicet, & exteris iure ciuitatis Romanæ donatis, & in ciuium numerum adscriptis, qui maximis priuilegijs gaudebāt, qua libertate plurimi allecti eo habitatum sponte accurrebant, p̄ter eos qui bello victi eodem migrare cogebantur. Hinc vrbs mirum in modum ciuibus & militibus aucta: vicinæ vero Prouinciæ incolarū copia denudata fuerunt, factum itaque, vt sub ipsis Regibus 80000. militum in aciem educere potuerint, è quibus postea conscriptæ fuerunt coloniæ, quæ tanquam firmissima propugnacula hostium favori ad limitēs territorii opponebantur. Qui diligentius hæc Romanorum stragemata perpenderit, & obseruarit, exiguo vel nullo Fortunæ adminiculo opus habebit. Id Fabius ille maximus testatur, iubens eum belli Imperatorem, qui Prudentiam ducem sequitur, parum de fortuna sollicitū esse. Huc facit & illud quod quilibet suæ fortunæ faber esse dicitur: Et tritum illud, vbi plus consilii, ibi fortunæ minus.

Turcas igitur non mera fortuna, sed potius prudentia ad tantam potentiam peruenisse, & in hoc ipso Romanos, apprime imitatos: & eorum exempla secutos esse statuimus, idque in perlustranda ipsorum historia clare docebimus.

COMPENDIUM HISTORIÆ

Turcica.

HISTORIAS præcipuas rerū quæ ab initio sectę Turcicæ euenerūt, paucis aliquot cartis p̄sequar, secut^o autores grauissimos, Zonarā, Nicephorum Laonicum Græcos, & Bonfinium qui

*Liu. li. 12.
Salust. A
rius. 1. pol.
c. 2. C. 2.
Ethic. c. 9.*

Latine scripsit, quorum scriptis merito fides adhibenda est; quod iisdem illi temporibus vel paulo post, quo omnia ea, quæ narrant, gesta sunt, vixerint. Non improbo tamen Neotericos quosdam scriptores vel aliorum hominum, qui Constantinopoli officio Legatorum functi sunt, relationes fidas, & accuratas, idq; maxime propter militiam & militarem disciplinam.

Zon. 12

Coff. gladi.

Leon. 1. p.

Bonfin. l.

8.

Pio. 2.

Vng. c. 4.

600.

Num à Scithis vel Parthis primam suam ducât originem Turcæ, non expedit hic longius persequi, neque quam vere à Sara Saraceni, vel ab Aggar Agareni, vel denique Turci quasi Teucri appellentur, quod prope Illy & Troiæ regiones cõmorarint longius perquirere iuuat. Mahometes sane regnante Heraclio Imperatore (alii volunt sub Mauritio & Gregorio Papa Anno 597.) natus est in Arabia, patre nobili viro Ethnico, matre vero Ismaelita. Ingenio fuit perspicaci præditus & crebriori Christianorû conuersatione vsus, legem Euangelicam aliqua ex parte didicit, vnde variis legibus ordine digestis nouam sectam introducere statuit, cessitque ex animo propositum, eius cõsilia spiritu maligno in primis regnante & agitante. Principio ad persuadendum vsus est eloquentia, qua pollebat, & vita austera, tranquilla & solis cõtemplationibus dedita, qua homines in admirationem sui rapere, sibi que auctoritatem conciliare studuit. Multorû animos, Principum in primis breui tempore sibi deuinxit, & in tantum eius excreuit audacia atque authoritas, vt à populis istis passim pro Propheta habitus & cultus fuerit, qui pro ipsius defensione, & Religionis quæ profitebatur assertione vitâ profundere non dubitabant.

Leon. 1. 3.

bant. certamina & rixas, quæ religionis causa mouebantur conuiuendo adprobauit, vel saltem quominus excitarentur nõ palam obstitit, donec vndique motus bellici vehementius exarserunt, ea que occasione, quæ oportune sese obtulit, arrepta, armis & vi aperta, quæ persuasionibus nequibat efficere conatus est. Doctrinæ ipsius caput præcipuum erat, secreta diuinæ legis non humanis disputationibus asserenda, & persuadenda, sed vi atque potentia introducenda & defendenda, ab illis, qui ad eiusmodi munus digni, & idonei habitus fuissent, vbi 40 ætatis anno vitam cû morte commutauit, secta, cuius ille author exstitit passim per Asiæ Prouincias prædicata & exculsa, ab eiusq; successoribus iisdem armis & artibus, quibus ille ignixus fuerat, plâta, & amplificata fuit. Schismate quoq; inter ipsius assecclas exorto, nulla alia ratione, quam armis ea dirimi potuit. Nõ solum vero iustis exercitiis, sed sæpius excursionibus & latrociniiis Asiæ ita deuastarunt, vt ipsorum potentia plurimû inde aucta fuerit, ipsa subiugata Persia, & multis Christianorum Prouinciis, qui acriter ipsis resistebant, Græcis imperatoribus, eorumque militibus antiquum fidei catholicæ cultum adhuc obseruãtib; vbi postea molities atque discordiæ in Græcia radices egerunt altiores, Turcæ amplificandi imperii occasionem nacti, præter reliquas Asiæ prouincias, quas sibi subiecerunt ad litus vsque Constantinopolitanû arma promouerunt, permoti Constantini Gladiatoris prodigalitate, vècordia atq; inertia qui thesauris exhaustis pecunia inutiliter cõsumpta, tributa quoque liberis prouinciis imposuit, pro quorû se-

Zon. 1.
3. in Seta.

lutione eas immunes reliquit ab alendis prædialariis, qui Barbaros aditu Romanarum ditiorum, vt antea, prohiberent, & locorum angustias tuerentur, contentus vestigalibus quæ in horum vicem iisdem imperauerat. Hunc in modum Asia Turcæ sunt potiti, citiusque in Græciam pedem intulissent, nisi Christiani Principes maximis expeditionibus in Asiã susceptis, sub auspicijs Godefredi Bullionei, furorem Saracenorum retudissent, & repressissent. Sed in occisorum locum alii, Hydræ instar, surgebant maiori numero.

Bonfin. l.
15. 1145.

Vel 1157.

Igitur Conradus occidentis imperator, & paulo post Ludouicus Galliarum Rex, vt Christianis in Asia militantibus subsidio venirent, maximis belli apparatus vndique factis, ipsi in eam expeditionem profecti, dolo & fraudè Emanuelis Imperatoris Constantinopolitani circumuenti, breui tempore immensam militum copiam amiserunt, vt re infecta reducere exercitum coacti fuerint.

Nolebat enim Emanuel Latinorum (sic Græci vocant, quotquot Romanæ Ecclesiæ obediunt) Principum potentiam in Asia augeri, igitur malitiosis consiliis, & vanis conatibus ipsorum elusit consilia & frumento veneno infecto copiis ministrato, vires ipsorum attriuit atque diminuit. Animos igitur resumpserunt Turcæ, Salodino duce, quæ Sultanum vocabant, homine strenuo fortissimoque, qui tam diu bellum cum Hierosolymæ regibus gessit, donec eam prouinciam tandem in suam potestatem redegerit. Tunc nouos in Græcia motus excitauit Balduinus, vt priuatas quasdam iniurias vindicaret, bello multis annis pertracto, Constantinopolim Græcis eripuit, quæ vsque ad Paleologum

1187.

1206.

1257.

logum primū tenuit: iis discordiis duraribus Turcæ ocium nacti, imperium suum in Asia confirmarunt & stabilierunt Græcis paucis quibusdam urbibus primariis relictis, quarum vires ad resistendum hosti pariter, qui Constantinopolim tenebat, & simul Barbaris minime sufficiebant. Vbi denique tota Asia atque Græcia Latini fuerunt expulsi, facillime Turcæ nemine prohibere, totius orientis dominatum ad se se rapuerunt. Paleologus ea rerum confusione, & ob schisma religionis causa excitatum, perturbatus, primariis suis non fidebat, quos propter sinistra quaedam suspiciones a se dimiserat, eorum vice in bello exterorum (quos maximis impensis conduxerat) opera utens. Tandem maximas copias e fugitiuis Scythiis, & plebeia multitudine collegit, eosque nullis ordinibus dispositos hostibus obicere, & ad manus venire ausus est. Horum imperitia rerum bellicarum non latuit Turcas, ideoque ubi in pugnam imperator descendit, Turcæ nunc fugiendo, nunc resistendo hostibus tam diu se opposuerunt donec in structas insidias eos pertraxerunt, ubi maxima accepta clade Imperator ægre Constantinopolim euasit, omnemque de recuperando Asiæ dominio spem amisit, Saracenorum ingluuiem, atque auaritiam pecunia sedauit, eorum (vt dicit Nicephorus) exemplo, qui vt luporum gratiam inean, venas sibi proprias incidunt, quo suo sanguine ipsorum voracitati satisfaciant. Noua igitur tributa per ditiones suas imperauit, atque imposuit, quibus subditorum animos protinus a se alienauit, & ad seditiones ac rebellionem concitauit.

Niceph. l.
6. 7. 8.

Niceph. l.

Niceph. l.

7.

Saladino mortuo ciuilib. discordiis laborarunt

1193 Turcæ, & imperium ad varios dominos deuolu-
tum, eius robur, atque potentia diuisa atq; debi-
litata fuit, sed non extâte hoste externo qui ipsos
vrgeret arctius, facile vires suas recolligerunt, in
primis vero cum regni gubernacula ad Ottomâ-
num delata fuissent. Ottomânus, cuius memini,
vir fuit bello strenuissimus, & ingenio sagaci pre-
ditus, cui in primis curæ fuit, non modo discor-
dias inter Principes serere, & iam ortas conserua-
re atque fonere: verum etiam sub amicitia spe-
cie nunc huic, nunc illi belli socium sese adiu-
gere, cunctorum donec vires paulatim attriuerit,
vt breui temporis spacio partem præcipuam eor-
um potentia ad sese pertraxerit. Tunc fraudium
relictis ambagibus, vi aperta bellum gerere, &
sectæ suæ principatum asserere omni cura aggressus.
Interim Andronicus imperator, regni euulsa
à nepote, cui & ipsi Andronico nomen erat, bello
laceffitus, primus Turcas in sui auxilium euo-
cauit, vt eorum ope nepoti & Genuensibus qui
Phoceam tenebant, & Bosnensibus resistere va-
leret, vado postea & transitu cognito, & Europæ
delitiis perceptis Turcæ in Thraciam excurrere,
& pedem ibi figere cæperunt, transmissis in Asi-
am spoliis opimis, & præda opulentissima, socios
quoque ad fretum superandum inuitarunt. Vbi
Andronicus nepos imperium adeptus est, Orca-
ni, qui Ottomanno successit, bellum intulit, quo
Niceam, Metropolim Græcarum vrbium quæ
sunt in Asia, obsidione liberaret, collectaq; im-
mensa multitudine imperitorum hominum, iis-
que tumultuarie & sine militari disciplina dispo-
sitis, in bellum duxit, vix 2000. veteranorum mi-
litum

1330. Ni-
seph. l. 9.

litum secum trahens. hostium consiliis atq; con-
natibus intellectis, Orcanes cum 8000. militū il-
lis occurrit, eosque non pugnando sed velitando
aggressus est, modo timorem simulauit, modo
defessos excessiuo solis æstu, & armorum pon-
dere defatigatos, tanto impetu adortus est, vt ex-
iguus copiis, quæ integræ & saluæ erant, eorum
aciem ruperit atq; fregerit, tempore marutino
sæpius cum 300. saltè equitibus Græcorū castra
recognouit, stragem eorum maximam edidit,
plerisq; fuga euadere conantibus, quod vniuer-
sum Turcarum exercitum sibi instare putarent.
Nicea fame coacta hostibus sese dedit, quâ paulo
post Nicomedia secuta est. Andronicus omnem
spem imperii Asiatici protinus amisit, & quod ip-
sius thesauri pecunia exhausti essent, constituit
nullam amplius classem in pinctu habere atq;
conseruare, vt sumptibus parceret. Vnde Turcæ
sibi iam vndiq; mare patere intelligentes, trire-
mes ædificare, insulas maximo Christianorum
detrimento percurrere atq; deuastare cæperunt,
cuius rei culpa solis Græcis imputanda, quemad-
modum ipsorummet scriptores cum tædio com-
memorant. Totius Asiæ dominium Orcanes cū
acquisiisset, statum illius confirmare atque sta-
bilite decreuit, priusquam in Europam moueret,
quod negotium non parum promouit Cantacu-
zenus, qui filium Imperatoris Andronici, cuius
tutor fuerat, imperio defraudarat, is Orcani ami-
citiam nuptiis filia suæ quam ei desponsauit, red-
emit, quo melius rebus suis consulere, eosque
in tutum ac tranquillum statum collocaret:
adeo Christiana Religio apud Græcos in con-

Laonicus
l. r.

temptum venerat, sola ambitione omnia regnante.

1312. Orcani successit Solimanus qui iam antea ab his qui Europam perlustrarant, eiusque amoenitatem omniumque rerum abundantiam amplissime prædicarant, instigatus & allectus, tum quod transitus, quem illi solerter depinxerant, facilis esset, & periculo careret, in Thraciam excurrit, & in Chersoneso vt plurimum substitit: pactus cum Græcorum Imperatore fœdus mutuum, in ipsius auxilium, contra Bulgaros in bellum profectus est, à quibus Turcæ cæsi, atque fugati fuerunt, sed cum illi, victoriæ prospero successu elati, sine ordine in campo dispersi vagarentur, Solimannus id præuidens, maxima & consueta celeritate, collectis copiis, victores denuo aggressus est, & in fugam coniecit, victoriæ cursum prosequens Adrinopolim & Philippopolim eodem impetu cepit, quarum urbium expugnatio firmissimum fundamentum rebus Turcicis præbuit eius imperii terminos in Europam usque prolatandi, quod tamen morte præuentus exequi non potuit, sed rem inceptam fratri Amurathi perficiendam reliquit: Is primus ex Asia sedem imperii Adrinopolim transfulit. In bello fulguris instar processit, plus tamen benevolentia atque comitate quam vi aperta effecisse visus est. Namque bello victis Principibus non grauiores imposuit pacis conditiones quam vt aulam suam sequerentur, & copias suas cum reliquo exercitu coniungerent. Hæ conditiones victis satis æquæ atque benignæ videbantur, neque obstinate sese defendebant, imperii artis & doli, quem Amurathes

rathes machinabatur, qui Principes Græcos Græcorum viribus & militibus subiugare, & prosternere moliebatur. Aulam breui tempore Principum multitudine florentissimam & illustrem reddidit, vt omnibus formidabilis existeret. In Asia crebri tumultus, frequentes seditiones fuerunt motæ, quas domuit. Europæis copiis in primis adiutus, cognita rebellione quam filius in Europa excitarat, maxima celeritate illuc rediit, vt rebelles opprimeret. Extrema hic Constantinopolitanorum Imperatorum vècordia atque timiditas apparet, qui tam splendidis, rei bene gerendæ, occasionibus nihil moti, Turcarum amicitiam sectabantur, eamque caro precio comparabant, quin & proprios filios in aulam Turcicam in Imperatoris obsequium miserunt. Amurathes 37. præliis ipse interfuit, in quibus semper victor euasit, ei successit in regno Baiaethes filius aliud fulmen bellicum. Hic vbi Bulgaros, occiso eorum Principe, domuit, alio efficacissimo remedio ad crescendæ potentia, usus est, coloniis copiosissimis ad limites imperii collocatis, prioribus & antiquis incolis è propriis sedibus alio habitatum traductis, vnde tantam penes Græcos auctoritatem sibi conciliauit, vt ab ipsius nutu cuncti dependere viderentur, Regno priuare ipsos Constantinopolitanos Imperatores, & in eorum locum alios substituere non est veritus. Namque Andronicum collocavit in regnum, quod tributum soluere ipsi pollicitus esset, & contra hunc ipsum fouit Emanuelem, quod maius hic tributum spondisset, inque bello ipsius auspicia sequi promisisset. Imperauit igitur Andronico,

vt vna cum filio aulam Turcicam frequentaret. Bellis quibusdam in Asia confectis maritimas expeditiones cōtra Græcos suscepit, eūque iuuabāt strenue ipsi Græci Principes, qui in aula Turcica hærebant, quo & reliqui qui Baiazethis imperiū hæcenus detrectarant sub iugum mitterentur, ipsi quoque sponte, non coacti, parere videbātur. Ab altera parte non cessabant Christiani qui in Græcia superstites erant, Turcarum potentiam astu & clandestinis machinationibus infringere, causam eorum qui ob schisma à reliquis secessionem fecerant, nomine potius quam re iuuare, & Christianorum Principum, quos sibi fidei nomine obligatos credebant, auxiliū implorare, & eorum auspiciis id tandem recuperare, quæ leuitate ac timiditate amiserant, omni cura atque solertia studuerunt: non latuerunt hæc artificia Baiazethem, qui ea in Constantinopolitanis primū castigare constituerat, nisi Tamerlanus bello ipsū præuenisset, victumque in Asiam deduxisset, quo vita functo Græcorū Principes sine magno labore, & difficultate vicinorum auxiliis adiuti, omnem Turcarum posteritatem Europa expellere potuissent, sed Amurathes successor, complicitis fraternis dissidiis, ruinam Constantinopolitani imperii assidue animo voluit, plurimas vrbes, propter admissum perfidiæ crimen, grauissime puniuit, alias, culpam suppliciter deprecantes, immensis tributis pacem redimere coegit, successit in imperio Mahometes, qui primos belli impetus contra Constantinopolitanos direxit, quos reliqui Græci, mutuis discordiis flagrantibus, ope & subsidio turpiter destituerunt, & patriam

potius

1307.
L. 107. l. 4.

1450.

1453.

potius deserere, vel hostiam furori exponere, quam tributum, licet grauissimum, soluere maluerunt, quin & victi iam, hostibus seruiendi causam atque occasionem præbuerunt, ob varias inuouationes atq; tumultus, quos indies excitarunt, pertæsi tam stricta obedientia qua premebantur.

Constantinopoli aufugerat præcipua Nobilitas, quam postea hinc inde per Græciā dispersam Mahometes deleuit. In eius vicem vrbe mille maxima multitudine habitantium è diuersissimis gentibus collecta repleuit, vt impossibile videretur in tanta hominum & nationum diuersitate muram & inanimē rebellionem excitari posse. Hac vrbe capta, non ideo tamen discordiis finis impositus est, Græcis præcipuis in Peloponneso seu Morea congregatis, quos mutuis armis aliquandiu se inuicem conficere Mahemetes fuit, vbi deinde occasio & tempus visum ei est commodū & oportunū, illos aggressus, Græciam vniuersam cum Lesbo crudeliter & perfide sibi subiecit. Reuersus Constantinopolim fabricadis propugnaculis ad angustias Hellespōti operam dedit, ne per illos hostili classi aditus pateret, iam enim tunc animo meditabatur arma, vel Venetis vel Hungaris inferre, quibus paulo post, deuastata Bosnia, causam belli amplissimam ipse primus dedit.

Hungariæ non minus quā Græcię porta sponte illi fuit aperta. Stephanus n. Walachiæ Waiwoda cum secunda vice à Sigismundo Vngarię rege defecisset, primus auxilium Turcicum in Prouincias, Vngarię subditas, asciuit, q̄ Baiaze-

1305. alii

1307.

thes haud illibés ei misit, ne tam optata occasio
Bonf. lib. è manibus elaberetur, Sigismūdu tamen victo-
 22. ria tunc potitus est, capta Nicopoli minori. Ste-
 phanus vero Baiazethem vehementius in bellū
 1326. hoc instigauit, præmii loco filiam promittens in
 matrimoniū collocandam. Anno sequenti Bul-
 garia, quæ Vngariae parebat vastatio secuta est,
 quæ motus & ipse Sigismundus cum aliis Chri-
 stianis Principibus expeditionē contra Nicopo-
 lim Maiorē suscepit, vbi ad pugnā fuit peruētum
 res infeliciter cessit, Gallorū in primis culpa, qui
 ante tempus imperum in hostem fecerant, quem
 cum Turcæ viriliter sustinuisent, languelcente
 Gallorum feruore, illisque perterritis, in fugam
 fuerunt coniecti, vnde & reliqui timidiore facti,
 ordines deseruerunt, & hostib. egregiam vi-
 ctoriam reliquerunt. Ab armis tunc ad aliquot
Bonf. l. 23. annos ab vtraq; parte cessatum fuit, donec Sigi-
 smundus Romanorum Imperator, & Bohemæ
 1415. Rex electus fuerit, nouisque ac pene innumeris
 occupationibus alibi impeditus, segnius Vnga-
 riæ res curare cœpit, quod perspicuus Hermo-
 ianus Bosniæ Princeps, homo inquietus, & re-
 rum nouarum cupidus à Sigismundo defecit,
 1416. auxilioque Turcico in Bosniam euocato Hun-
 garos singulari stratagemate fudit. In Walachia
 quoq; nouis excitatis tumultibus, exercitus Si-
 gismundi Turcarum auxilio victus & cæsus fuit,
 sed non inulte tot damna Imperator ab hosti-
 bus accepit, cum quibus vigesies prospere ma-
 nus conferuit, & auspiciis Pipi Florentini bel-
 li Ducis Primarii, toties victoriam deporta-
 uit.

uit. Sigismundo successit Albertus Austriacus,
 cui seditiones Bohemorum plurimum negotii
 1437. atque molestiæ creauerunt. Eam occasionē
 Turca minime negligens, Seruiam inuasit, Sin-
 derouiam priusquam Albertus obsessis veniret
 auxilio expugnauit: huius exercitus cum ob ni-
 mium æstus feruorem debilitatus, & variis
 morbis vexatus esset, pars eius maxima misere
 periit, præcipui Duces dissentientes inuicem
 & ipse Albertus grauiter ægotans, copias re-
 infecta, reduxit, paulo post mortem Impera-
 tor obiit, grauida relicta coniuge, quæ eod-
 em tēpore, quo in Vngaria regem Vladislaus
 fuit electus, filium enixa est Ladislaum, qui ab iis
 1439. qui Vladislai electionē minime probabant, Rex
 1440. fuit coronatus, vnde ciuiles discordiæ exorta,
 quæ per integros viginti octo annos Vngariæ
 Regnum varie & grauissime afflixerunt. Vnga-
 riæ rebus hunc in modum cōparatis Amurathes
 totā sibi Seruiam subiecit, & Albam vsq; Græcam
 cum exercitu excurrit, per septem menses iis
 in locis commoratus ad 25. millia hominum a-
 misit, alacrior atque audacior factus Hunga-
 rorum seditionibus, non solum Temesuariam,
 sed ad Dravum vsque & Sauum fluuios, omnia
 deuastando, progressus est, adeo Vngarorum
 animi mutuis odiis exacerbati erant, vt ma-
 luerint Turcarum armis supprimi, quam mutuas
 & priuatas iniurias patriæ condonare. Exstitit
 tandem fortissimus Vngariæ defensor Corui-
 nus ille qui è Transyluanis ac Walachis milite
 cōscripto biennii spatio octies cū Turcis, pspere

1439.
1440.*Bonf. lib.*
24.

Bonfin.
26.

1443.

confluxit, pugnasque commisit acerrimas, inter
 quas illa fuit celeberrima, qua quindecim solum-
 modo militum millib. stipatus cum 8000. ho-
 stium iusta acie dimicare ausus est, eorumq; par-
 tem præstantissimam prostravit. Tandem ubi tre-
 gni quietem & pacem Vladislaus cõfirmavit, in-
 structissimum exercitum, licet sero anni tempo-
 re in hostem duxit, & ad montem vsque Hemũ
 progressus, transitus ei à Turcis fuit obstructus
 accedente locorum difficultate & glacie atque
 frigore: coactus igitur præda onustum exerci-
 tum reducere, cuius agmen nouissimum à Tur-
 cis nonnunquam infestatum fuit. Haud mino-
 res in annum sequentem fecit belli apparatus
 sed eius conatus fraude Amurathis, qui in Asi-
 am necessario proficisci cogebatur; interrupti
 & impediti fuerunt, nam Seruix Despotæ seu
 Principi, Coruini corrumpendi negotium de-
 dit, promissã regni & filiorum restitutione, si
 pacis author existeret, quæ sancta quidem,
 sed diu rata non fuit habita. Subito enim ubi
 de Amurathis in Asiam transitu rumor incre-
 buit, & reditum ei à classe Italica impeditum
 certo affirmatum fuit, Vladislaus cum exerci-
 tu (qui durante pacis tractatione diminutus
 & ad 25000. hominum reductus fuerat) instan-
 te hyeme ad Hemum vsque Thraciæ montem
 processit, ibique de Amurathis reditu in Eu-
 ropam certior fuit factus, cui cedere inhone-
 stum & parum commodum existimabat, in a-
 ciem ideoque descendere maluit, coactus fri-
 gore & rerum ad victum necessariarum inopia,
 sed

sed loci ubi pugna committebatur incommo-
 ditare factum; vt rex suis succurrere cupiens
 in acie cum multis aliis occuberit: Græci ta-
 men aliter hæc referunt, ambo nimirum Tur-
 carum cornua, ab Hungaris in fugam conie-
 cta atque profligata fuisse, cumque hi fugien-
 tibus instarent vehementius, & iusto longius
 hostes prosequerentur, Rex cum cetera suo-
 rum solus derelictus, & Amurathi, qui stipa-
 tus erat suorum præstantissimis, obiectus, mo-
 ræ impatiens, donec reliqui ex persecutione
 redirent, in Amurathem, qui in comodo loco
 substituerat, impetum fecisse, ubi morte sua
 splendidissima victoria Hungariam spoliavit. Fe-
 runt Amurathem percullum timore instantis
 prælii aufugere voluisse, nisi à suis vi quadam
 retentus fuisset: & votum solenni imperio se-
 se abdicare, & vitam solitariam agere vouisse
 plus victum, quam victorem sese ob cruen-
 tum hoc prælium agnoscens. Tertia denique
 die castra Vngarorum aggredi ausus est, ve-
 ritus ne quædam ibi laterent insidiæ: & tantus
 ipsius timor extitit, vt quadriennio proximo
 Vngariam intactam reliquerit. Quod si Cor-
 uinus, intellecta morte regis, castra repetiis-
 set, incertam sine dubio, & ancipitem victoriam
 Turcis reddidisset, sed ille regnum repetere ma-
 luit, vt præcaueret tumultus, qui exoriri pote-
 rant: sic Amurathes, propter insignem stragem
 suorum, cruenta sane victoria potitus superior
 quidem hostibus suis extitisse, sed victor eua-
 disse dici reuera non potest. Coruinus Ladislai
 tutor & regni gubernator constitutus, vt prio-

1448. rem cladem vlcisceretur 22000. militum colle-
git, pactoque cum Despora & Schanderbego,
vt secum vires coniungerent, ille non modo
promissis non stetit, sed Albanos quoque seu
Epirotas perfide impediuit, quo minus offi-
cio fungerentur, omnia consilia atque co-
natus Christianorum Turcis aperuit, qui cog-
nitis, quibus Coruinus vrgeretur necessita-
tibus, vt Albanorum aduentum præuenterent,
crebris excursionibus & inuasionibus ad pu-
gnam condescendere ipsum coegerunt, ante-
quam auxiliares copiæ aduenirent, per tridu-
um durauit prælium, solis noctibus certamen
interrumpentibus, tertia denique nocte Cor-
uinus Hungaros in proximas syluas se recipere
& fuga saluti consulere iussit, quod de victoria
plane desperaret, siquidem semper recentes mi-
lites Turca, tot præliis defatigatis & fractis Chri-
stianis, opponeret, & Hungari vix læsos & vul-
neratos curare possent: petierunt octo millia
Hungarorum, occisis 34. millibus Turcarum.
Iterum igitur superior Christianis Amurathes,
non autè victor exstitit. Mahomerthes, post Cõ-
stantinopolim occupatam, nõ fuit exceptus be-
nignius, nec tractatus mitius, Belgradum diu ob-
federat, arctissime oppugnarat, fossas materia
impleuerat, oppugnationes 24. horis sine inter-
missione continuarat, mudo ipso superato, plu-
rimisque è Turcarum exercitu urbem iam in-
gressis, Coruinus è propugnaculo erumpens
tanta vehementia, tantoque furore occurrit,
vt plerisque fere obruncatis, reliquos in pro-
pria vsque tentoria reiecerit, occisis 20. milli-
bus

Bonif. lib.
38.

1456.

bus hominum, impedimentis ablatis. Tam
strenuo tamque egregio belli facinore edito,
Coruinus morbo correptus vitam cum mor-
te commutauit, decies feliciter explicatis si-
gnis statarias commisit pugnari, quatuordecim
tumultuarias, bis saltem propter militum
paucitatem hoste euasit inferior, qui tamen se
vicisse gloriari nequibat. Hoc igitur defuncto
& breui post Ladislao mortuo, in regno suc-
cessit Mathias, qui vbi Bosnia principem, à
Mahomete in aulam vocatum, & nefarie, con-
tra datam fidem, quo eius ditone potiretur,
excoriatum fuisse comperit, potentissimo ex-
ercitu eam prouinciam inuasit, partem eius re-
cuperauit: lazzam locum fortissimum recepit,
quem etsi Mahometes denuo arctissima obsi-
dione cinxisset, eam tamen sola fama de Mathiæ
aduentu percepta, soluit, & trépide inde in tutù
se recepit.

Anno sequente Mathias subsidium pecunia-
riù ex Italia accepit, partem Rasciæ occupauit, &
maiores progressus factururus videbatur, nisi Principum
Christianorù discordiæ interuenissent, que
plerunq; Turcis consuetam vincèdi portam aperire
solent, primù in Transyluania & Walachia
tumultuatum fuit, inde propter religionis certamina
in Bohemia motus fuerunt excitati, quos excepit bellum
Polonicum ob regis Bohemici electionem exortum, & tandem bellum illud in
Austria gestum, quod ad vltimum vsque vitæ
terminum ipsum distinuit, in illud tanta vehementia
Vngari incubuerunt, vt Turcis non aliter quam
defensiuè restiterint: subsidium pecuniariù,

1458.

1463.
Bonif. lib.

1471.

1473.

1476.
lib. 34.

quod ex Italia subministrari ad bellū Turcicum consueuerat, Matthiæ fuit denegatū, ne Vngaris belli neruus cōtra Austriacos suppeditaretur. Vngari irritati præsidia quæ Dalmatiæ limites defendebant euocarūt, vnde Turci liberū aditū nacti in forum Iulii prædabundi excurrerunt, sæpius iteratis impressiōibus, prædas fecerunt amplissimas: Veneti bellis Italicis pressi, nulla ratione cum Vngaris rem componere voluerunt, sed pacem cum Turca, quam toties ante respuerant requisiti, tunc vltro maximo suo incommodo & dispendio inierunt. Mahometes interim non negligebat occasiones tam exoptatas, cum videret Vngaros, (tot cladibus Turcis, terra marique in Europa atque Asia oppressis) terminos imperiū non studuisse prolatare, sed alibi tempus triuissse, cōclusit, in ipsam Vngariam prorumpere, & aditum sibi in eam parare: maxima celeritate propugnaculum Sabaz ad Sauum fluuium ædificauit. Hoc quanto cum detrimento & præiudicio Hungariæ fiat, vbi Matthias cognouit, sine mora eum Bohemis atque Polonis pacem sanxit, collectisque copiis non modo Sabaz expugnauit, sed totam Bulgariam domuit, vnica Sinderouia excepta, quam arctissima obsidione cinctam dereliquit, maiori cum exercitu reuerti, & glaciei adminiculo eam superare cogitans. Sed fama de pulchritudine ac præstanti forma sponsæ Beatricis, quæ ex Italia ei adducebatur, sparsa, adeo eum percussit, eiusque animum, inuictum alias, emolliuit, vt bellicis apparatus sepositis, ad nuptiales pompas omnes suas cogitationes & curas applicarit, ad quas omnes Regni Proceres atque nobiles

1478.
lib. 35.
lib. 31.
1456.
lib. 32.

1468.

1469.

1475.

lib. 34.

biles conuocarat, sed nihilo segnius res suas curabat Turca, nec frustra elabi tempus passus est; in Dalmatiam primum irrupit, eamque vacuum nobilitate deuastauit, inde subito conuerso cursu, Sinderauiam petiit, & glaciei ope propugnacula quibus illa vallata vndique premebantur, destruxit, urbem graui obsidione liberauit, inde in Trasyuaniam atque Walachiam delatus, ferro flammaque omnia populatus, maxima collecta præda ad 40000. animarum abduxit, quod grauissime Vngaros afflixit, qui non amplius offendendo bellum gerere deliberabant. Interim dum Matthias Rex in pacis tractatione cum Bohemis incunda, magnificis conuiujs, & ludjs campestribus in sponsæ deductione habitis, tempus frustra tereret, Turca motus siccitate atque ariditate temporis, Sauum atque Drauum superat, & in Styriam vsque crudelissimas incursiones tentat, sed temeritatis tanta: haud indignas ab Hungaris luit pœnas: vniuersa quoque Dalmatia recuperari potuisset, si eodem studio atque diligentia in Turcicum, vt in Austriacum bellum incubuissent. In Transyuaniam cum 60000. militum Turcæ descenderunt, quorum pars maior industria atque fortitudine Stephani Battorii Waiwodæ periit. Mahomete extincto, omnes Vngarici regni provincias Matthias recuperare potuisset (ipso Baiazethe teste) quod fratres Turcæ de imperiū successionē inter se litigarent, & præcipui Mæcedoniæ Nobiles ab iis secessionem fecissent, sed ad alia cogitationes & consilia sua ille direxit, rebusque alijs intentus Walachiā Baiazethi in præ-

1474.
Bonf. l. 35.

lib. 36.

1486.

1487.

Bonf. l. 40.

148.

dam reliquit, alio conuersis armis & milite quæ ad
defensionē huius Prouinciæ conscriptus fuerat:
sæpius de pace ipsum Mahometes requisit, quæ
cum minus securam & tutam fore iudicabat, ve-
ritus ne sub pacis tractatione maiores insidie
struerentur, & bellum acrius consisteret, eam
inire recusauit, respondens Vngariæ Regi non esse
licitum, vel pacē, vel inducias cum Turcis pacisci,
se rebus suis ad limites regni prospecturum, pro-
ut eos animatos vel instructos nouerit.

Neque in posterum Legatos in suum conspe-
ctum venire passus est. Mattia uita functo, mo-
dus procedendi contra Turcas totus fuit immu-
ratus, pax precibus fuit exorata, quam toties ille
respuerat, tantum efficere queunt discordiæ at-
que dissidia. Namque Vladislao (posthabitis

competitoribus Maximiliano Austriaco, Alberto
fratre Vladislai, & Coruino naturali Mattiæ filio,
quorum quilibet plurimos in regno habebat af-
fectas) in regem electo, miseræ illæ prouinciæ
grauissime fuerunt afflictæ, Turca eas bien-
nio integro impune deuastrauit, nec Croatia
pepercit, Ladislaus pacem à Baiazethæ petiit, &
aliquandiu eius Legati sine responso retenti fue-
runt, tandem pacem sese initurum negauit, ni-
si liber ei in Croatiam, & Walachiam transitus
concedatur. quo intellecto pacem cum vicinis
Ladislaus stabilinuit & conscripto 60000. mi-
litum exercitu in Bulgariam hosti obuiam pro-
fectus, qui ad obsidendam Albam Græcam ten-
debat, sed de regis aduentu certior factus, muta-
to consilio Constantinopolim reperiit, relictis
30000. equitum ad limites regionis, & missis le-

gatis,

gatis, qui cum rege de induciis agerent, quo & tē-
pore, & occasionibus rei gerendæ eum frustraret,
ea tractatione durante Walachiam & Albaniam,
tum etiam Transyluaniam deuastrando, maximis
tamen damnis à Siculis acceptis, percurrit, postea
euocatus à Croatis quibusdā proceribus, Carniā
atque Carinthiam inuasit, & passim tanta crude-
litate in incolas sæuit, ut relictis patriis sedibus in
regiones quæ ad Sauum, & Drauum sitæ sunt, ha-
bitatū migrare deliberarint, inde Saui superato
Petroniam usque progressi sunt Turcæ, ad ceteri, ut
credebatur, ab Vngaris quibusdam proceribus,
quibus cum rege non adeo recte conueniebat,
verum Vladislaus anno sequente par pari retulit.
Namque Bulgariam ad 100. fere milliaria deua-
strauit, prædamque tulit opimam, qua cum exer-
citus onustus esset, ulterius progredi periculosum
ratus, pedem retulit, cum Constantinopolim us-
que facillime penetrare quouisset, ubi iam tumult-
us atque seditiones gliscebant, propter impera-
toris absentiam, qui in Asia maximas aliquot cla-
des à Persis acceperat, rectius igitur ut rebus suis
consuleret pacem ab Vladislao petiit, & tandem
obtinuit, ortis seditionibus nonnullis in Vnga-
riam quæ regem aliquandiu occupatum tenuer-
unt. Vbi Selimus regnum auspiciatus est, Vn-
garorum vires, inertia & discordiis artenua-
tas, nec tanta successuum prosperitate eos in
bello, ut quondam procedere comperit. I-
nitio regni Sabaz & Tonnum aggressus est,
rotam Croatiam sibi subicere parans, cum
vero Vladislaus maximos belli apparatus in-
strueret, pacem Selimus propter clades

1494.
Bonfim. l.
44.

Bonfl. l. 45.

Sambu.
c. 66.
1514.

1486.
Bonfl. l. 41.
1490.

Bonfl. l. 42
1491.
1492.

1493.

Turcis in Asia illatas, petiit, eaque obtinuit, quod plebs Vngarica diuturna pace corrupta, contra nobiles arma corripuisset, vitio illis verrens, quod posthabito bono publico vniuersorum sui commodi causa bella fouerent: quod manifestum erat indicium proximæ ruinæ, quod hosti quasi liberum relinqueret, pacem petere, & quoties vellet obtinere. Post Vladislaum regno potitus est Ludouicus decem annorum puer, cuius tutela, & regni gubernatio parum fideliter à tutoribus administrata fuit, vnde rex negligenter educatus, & intestinis dissidiis regnum laborauit, secutus est Maestatis regis contemptus, nonnulli de corona occupanda clandestina inire consilia ausi fuerunt, & militiæ studium protinus fuit neglectum, pacis regionibus à Selimo concessa, siquidē in Asia, quod ageret, abunde haberet. Sed ad regnum vbi peruenit Solimannus, qui gloriæ rerum, à patre in Asia gestarū, inuidebat, haud minus lætos belli successus in Europa sibi pollicitus, Belgradum initio occupare, Vngarosque otio sopitos expegefacere, atque excitare constituit. Dum illi atque alii Principes Christiani consiliis habendis, & celebrandis comitiis atque dietis operam dant, Solimannus cum 200000. hominum in Croatiam atque Transyluaniam irrupit & alteris totidem propugnaculum totius Vngariæ expugnat. Inde ruinam tanti regni præmeditans, & necessarios ad bellum adparatus faciens, Vngarica nobilitate discordiis atque rebellionibus attrita, tandem versus Albam Græcam, cum 300. millibus militum mouit, eamque 300. machinis oppugnauit. Ludouicus etsi exigua apud suos autoritate valeret ad con-

1516.

1527.

1526.

ad consueta tamen remedia tantorum malorum, & ad externa & peregrina auxilia recurrit. In comitiis regni, suis proceribus & militibus locum assignauit, quo conuenire deberent ad resistendum hostibus, ne Sauum transirent, donec reliqua auxilia aduentarent. Ipse vt tempore constituto Toluam attigit, neque Transyluaniam, neque Croatia, neque Bohemia copias auxilias reperit. Et qui comparuerant Nobiles vltius progredi contra hostem recusant, rege reliquos operiunte, sua adducentes & allegantes priuilegia, quod non nisi regem comitandi causa in bellum proficisci tenerentur. Interim certo affirmatur Sauum Solimannum superasse, quo intellecto Ludouicus hosti ad Drauum cum 25000. militum, quos secum habebat, occurrere statuit. Vbi ad oppidum Mohaz peruenit, nuntiatum ei Solimannum Drauum quoque superasse, & duobus tantum milliatis ipsius castra inde distare. Rex attonitus nec retrocedere sine manifesto periculo, neque ad manus venire sine graui temeritatis nota sibi licere videns: Tandem nescio quo suo facto eorum assensit sententiæ qui prælium committendum suaserunt, quod totum exercitum promptissimum & alacrem ad prælium cerneret, & in hostium exercitu vltra 70000. militum non reperiri competum haberet: Reliqua vero multitudo ad certamen inutilis esset. Vngari primum in aciem progressi sunt, sed Turcæ ante tertiam horam pomeridianam castris non sunt egressi, qua mora Vngari pertæsi, & impatientes redditi, primam hostium turmam, quæ comparuit citra necessitatem adorti sunt, eaque subito in

fugam coniecta, & victoriam & triumphum clamauerunt, fugientes diutissime insequendo: ad primum huius pugnae successum Rex quoque cum suo comitatu in hostem mouit, ad angustum quendam vallis aditum vndiquaque paludibus tinctum pettractus, maxima tempestate machinarum bellicarum, & recentibus hostium copiis fuit exceptus, metum atque pauorem auxere strepitus bombardarum & fumus crebris machinarum ictibus excitatus, vnde Vngaris plus damni, quam a globulis ignitis fuit illarum, eorum acies confusa, & ad fugam inclinans retrocedere nequibat propter sociorum qui sequebantur multitudinem. Coacti igitur ad latus se conuertere, & in paludes proximas se praecipitare, vbi misere perierunt, vel ab hoste interempti fuerunt, Rege ipso in fuga extincto, nec vltra horam vnam & mediam clades illa durauit. Solimannus longius hostem insequi non vult veritus ne in insidias incideret, vnde nonnulli noctis beneficio periculum euaserunt.

Hostis tam insigni victoria potitus, hinc inde citra vllum impedimentum excurrendi & praedandi liberam commoditatem nactus ad vtramque Danubii ripam, & regionem contiguam tenuit vt 200000. hominum in Vngaria ea vice desiderata fuisse nonnulli affirmant. Nec curae ipsi fuit propugnacula, & loca munita in suam potestatem redigere: Sed reuocatus in Asiam, propter multos quosdam recens ibi natos Vngariam pessime constitutam dereliquit. Ioannes Zapolita Transyluaniae Warwoda apud plerosque suspicionem incurrit studio ipsius copias ante praedium domi retentas fuisse. Nam subito vbi regis morte inau-

inaudiuit, cum exercitu comparuit, & in regem a quibusdam fuit electus. Eum tamen Ferdinandus Austriacus, qui a potiori parte Nobilitatis, & ob grauiores rationes Rex fuerat creatus, vi cedere coegit, vnde Ioannes implorato Turcarum auxilio patriam Solimanno nefarie prodidit.

Vbi lacerum ac pene conuulsum Vngariae regnum Ferdinandus adeptus est, etsi alibi satis haberet, quod ageret, ob motas in Bohemia & Germania religionis causa discordias, Carolo V. aliis bellis impedito, non destitit tamen omnibus suis viribus contra tam potentem hostem illud defendere. Bellum Vngaricum Solimannus diligentius fouebat, quod Iohannes, si regno Vngarico potiretur, tributum illi soluere annum pollicitus esset, qui nec propriis viribus & copiis ad expugnationes locorum, & reliqua belli munia iuuanda praesto esse delectabat. Plurimi praeterea timore vltro ditionem fecerunt, alii commissa sibi propugnacula vacua defensoribus deseruerunt: subito Solimannus nemine id verente Viennam vsque cum 300. millibus militum excurrit, in qua tamen expeditione florem militiae suae praecipuam amisit, elapsis viginti duobus diebus, iterum fugientis instar discessit, cum praesidium Germanorum aduertare intellexisset. Nec minus turpiter anno sequenti ex Vngaria cuius limites cum 500000. hominum infederat, aufugit, vbi primum Caroli V. Imperatoris discessum Augusta intellexit, & tantum maturauit abitum, vt ne aduentum quidem 15000. militum, quos versus Aurelianum seu Linzium depraedatum emisserat, expectarit, maiora quoque damna eius exercitui illata

fuiſſent, niſi expreſſo mandato copiis iis Chriſtianorum, quæ circa Viënam in excubiis erant, iniunctum fuiſſet, ne ante Imperatoris aduëctum quicquam tentarent.

Ioannes Rex homagio adſtrictus domui Otomannicæ Budam defendendam à Solimanno acceperat, additis tamen cuſtodibus, ſine quorū conſenſu nihil quicquam tentare audebat, inde ſentiens fraudem, qua Turca citra fuorum periculum Vngariam acquirere machinabatur, cum Ferdinando pacem iniit, ea cōditione, vt Regno quam diu viueret fruëretur, poſt eius obitū Ferdinando illud cederet, cōceſſa tum filio, ſi quem ſuperſtitem relicturus eſſet, Tranſyluania, & regione vltra Tibiſcum ſita. Moriens Ioannes filio recens nato, cui Ioannis quoq; nomen inditum erat, tutores reliquit matrem Iſabellam, & fratrem Georgium, qui moti ſingulari quadam ambitione ne adminiſtratione tanti regni priuarentur, pactis conuentis ſatisfacere recuſarunt, & quo commodius Ferdinando reſiſterent, Turcarum implorarūt auxilium, ii primo ſtatim imperu, Inſulam prope Budam ceperunt, haud ſincere noſtro exercitu eam defendente, qui paulo poſt à Solimanno qui maximas adduxerat copias ſtragem atque cladem immēſam accepit, amiſſis impedimentis omnibus, & Peſto oppido hoſti in prædam derelicto. Solimānus puerum illum Ioannem ad ſe duci, eiufque matrem in deſtinatam Tranſyluania & Regionis vltra Teiſſam, ſeu Tibiſcum ſitæ adminiſtrationem proficiſci iuſſit: Budæ vero Turcicum Præſidium impoſuit. Ferdinādus per legatos de pace cum ipſo agere nitebatur

1538.

1540.

1541.

Hortensius

in bel.

lo Trāſil.

batur, ſed ille ſucceſſu tam proſpero elatus conditiones hæce propoſuit, vt Vngaria excedat, & Auſtriæ nomine tributum ſoluat, ſin minus pacem ſe nunquam initurū. Nec multum poſt cum alibi Ferdinandū occupatū ſciret cum 220000. militum reuerſus Strigonium obſedit, & poſt multas oppugnationes deditioe, non citra proditionis ſuſpicionem, eam cepit, inde verſus Albam regalem conuerſus non tam vi, quam opedentæ nebulæ eam adeptus eſt. Vbi tandem Ferdinandum cum 40000. Poſſoniam veniſſe, & reſta contra illum tendere intellexit, cuius aduentum cum expectare nollet, dimiſſis copiis Conſtantinopolim repetiit, Ferdinādus vltèrius cum exercitu profecturus à Bohemis fuit impeditus, qui tranſire Danubium negabant, inclementem cœli temperiem cauſantes, poſtior tamen cauſa fuit, quod vorii compotes facti fuiſſent, hoſte impedito, ne vltra Danubiū exercitum promoueret. Pax tandem inter Ferdinandum & Solimannum concluſa, à Georgio Ioannis Regis fratris homine inquieto, turbata fuit. Ille enim abſolutum Tranſyluania dominium ſibi poſcens, Iſabellam indigne tractabat, quæ cum Turcarum auxilium imploraſſet, ille ad Ferdinādum recurrit qui 8000. militum, duce Caſtaldo, in præſidiū ei miſit, ſed vidua artibus potius quam vi placata, regionis iſtius dominium retinuit, ad quam recuperandam Turca exercitū miſit copioſiſſimū & Cippam atq; Temefuariam occupauit, vtraq; tamen paulo poſt à 70000. Tranſyluanis ei fuit erepta. Moti fuerunt anno ſequenti noui in Germania tumultus, ob quos per exigua in Hungariā

1543.

1552.

missa fuerunt præsidia, & eadem à ducibus male fuerunt conducta. Aldano qui Lippam defendebat, male cessit Segedmi occupatio, quam cum vigeret obstinatus, eius milites qui depraedationi inhiabant, maxima clade à Turcis fuerunt affecti, cumq; Lippam arctius & diligentius quam Temesuariam tueretur, hæc illi primum erepta fuit, illam sponte, nondum hoste conspecto rursus deseruit. Non multum post, Solmias propugnaculum in monte eminenti situm, Turcarum cessit potestati. locus hic commodus & opportunus ad Lippam recuperandam fuisse, quod exiguo interuallo ad istum bombardam inde distet: secuta est clades 6000. militum qui sub Deufelio & Palauicino militantes, cæsi fugatiq; fuerunt, & parte exercitus hostilis fugata, nimis attenti ad prædam fuissent: cum itaq; nullibi quisquam compareret, qui partes Ferdinandi defenderet, & hosti se opponeret, Turcæ Solnock, vnde præsidarii aufugerant, occuparunt, & Agriam tentarunt frustra, inde depulsi ditionem omnem ferro flammaq; deuastarunt. Tot cladibus acceptis Transyluani de Ferdinandi patrocinio atq; defensione à vi hostili desperarunt, Turca quosdam qui contraria factioni erant addicti, fouebat. Idem faciebat Rex Poloniæ, Solimannus preces Isabellæ libenter admittebat, quæ se deceptam querebatur, quod promissa non fuissent seruata, subditi tot malis, quæ tam ab amico quàm hostili exercitu pessi fuerant, maxime fuerunt irritati. Itaq; vt primus Costaldus ex prouincia discessit, infans Ioannes in eam fuit restitutus, Turcarum in primis auxilio, à quorum deuotione, cum tota ea ditio, vna cum

tum Moldauia & Walachia depederet, maiores progressus contra Vngariam suscipere statuerunt, quorum nonnulli latos habuerunt exitus, siquidem Sigetum atq; Iulam Regni totius clauas præcipuas, occuparunt: illam vi cum maxima suorum strage, hæc per proditionem vt suspicamur, quod Dux præcipuus qui illam defendebat, Battoriis, qui à Ioannis partibus stabat cognatione iunctus esset. Ex hac Battoreorum familia plurimi Duces præstantissimi belloq; strenuissimi, & magnanimi heroes extiterunt, primæ gentis suæ originem è regia familia trahentes, in regni dissensionibus, plerumq; iis astiterunt, qui nobilius defenderunt partes in hoc bello Austriacorum auspiciis secuti sunt. Sed nescio qua ratione sceleratorum quorundam opera post Ferdinandi mortem ab eodem alieniores fuerunt facti, culpa imputatur gubernatori qui Zathmaria præfuit & ob rebellionem Transyluania exulans, huius loci cura ipsi à Ferdinando commissa fuisset, id Transyluani in sui contemptum factum interpretabantur: ipse vero Zathmaria præfectus quasdam propter iurisdictionem Somlii, quæ ad Stephanum Battorium spectabat, rixas excitauit: ius quoque Battarei super Zathmariam prætendebant, vnde primum differentia nata, qua aucta postea cum Ioanne defuncto, Stephanus in Transyluania principatum successit, & breui post Poloniæ regnum adeptus est: Nec sub eius fratre Christophoro extincta, ad tertium tamen heredem Christophori scilicet filium Sigismundum non transit, quin præteritarum iniuriarum obliuione sancita, odium illud in arctissimam amicitiam & necessitudinem fuit

1566.
Sambur.
cui.

1564.

conuersum. Sigismundo nõ amplius WaiWoda vel gubernatore, sed vero Domino Tráfyliania, Moldauia, & Walachia, tum etiá Principe imperii existente, sub cuius imperio hæ provincia ad debitam obedientiam redacta, vnde prius in hoc regnum Turcis patebat aditus, Vngaria firma spe fruitur, tandem aliquando iugum Turcicum protinus excutiendi, accedēte ad ipsius virtutes fausto nominis omine, siquidem sub priori Sigismundo primum Tyrannidem experta Turcicam, à qua huius alterius ope breui totã se, restituta pristina libertate, liberam iri confidit. Ad hanc historia Turcica Epitomen collectam ex quam plurimis authoribus, addi potuissent, quæ in bello, quod adhuc viget, contigerunt: ea enim compendii instar sunt, pleraq; actionum Turcicarum hæctenus vñtatarum, si perfidiam in pace temere rumpenda, & iuris gentium violationem in sacrosancta Legatorũ persona ppetrata, tum, etiam locorum expugnationes & pugna comitendæ ratione spectes, sed cum de plurimis successibus nondum vere iudicare liceat ad aliã historiam particularem ea referuabimus, sufficere nobis res gestas vbi opus erit, breuiter indicare quam de iis iudicium ferre. Ex hac narratione facile videre est, Turcas non casu quodã, vel fortunæ ductu ad tantam potentiã peruenisse, sed artibus atq; potentia, inuictis quoque viribus ea potitos esse: cum autem ob breuitatẽ, qua in recensenda historia vsi sumus, peculiare quidam modi, & procedendi rationes à Turcis obseruate, iudicari nequiverunt, de iis singularia capita instituemus, & de astutia & artibus Ottomanicis

nicis, de eorundem fraudibus, tum etiam de viribus, quæ in obedientia, thesauris, & militia consistunt, subiiciemus.

DE FALLACIIS ET ARTIBVS

Ottomanicis.

NEMO vnquam sublimem atque eminentem quãdam dignitatem solis viribus, nulla adhibita fraude, adeptus est, plurimi sola fraude ac violentia ad eas peruenerunt, vt annotat ille, qui *lib. 2. c. 13.* Secretarium scripsit. Romani sub pretextu societatis & amicitia cum vicinis pacta, potentiam suam auxerunt, adiuti sociorum auxiliis, quibus posthabitis sibi solis parta bello attribuebant, socios postea ipsos cum fraude cognita, rebellionẽ molirentur, aggressi, eos domuerunt. Xenophon verum Principem sub Cyri persona describens, dicit, illum Armeniam atq; Mediam non armis, sed fraude acquisiuisse, innuẽs cum sine dolo ad tantam potentiam & dignitatem non fuisse peruenturum. Duo autem notatur fallaciarum genera: Primũ intelligitur, pro omni effectu actionis cuiuspiam incognita, & inexpectata, vel saltem quæ iudicatur inepta & inutilis, vt tale quippiam in eiusmodi persona, tempore & loco producat. Deinde fallaciam dicimus, omnem actionem & effectum inexpectatum, non propter aliam causam, quã quod impossibilis haberetur in tali persona, loco & tẽpore interueniente iure amicitia, vel fidei data. In primo genere præsupponimus certum quoddam ingenii acumen ac promptitudinem, & recte Ars vel astutia vocari potest, quæ in plurimis cum ipsa prudentia conuenit, vnde laudem quandã meretur. Alterum

genus fallaciarum malignitatē adiunctam habet & hominum commercio aduerfatur, quo leges violantur, iura cōmunia & naturalia euertuntur, proprie fraus, dolus, periurium, proditio nominari debet: illudue comitatur vituperium. Vtigitur cognoscamus, quid laudis, quid vituperii habeat Domus Ottomānica, vtrumq; genus fallaciarū, artes videlicet ipsius, atq; fraudes examinabimus. Ars & astutia Ottomannicorum dici potest, singularis illa solertia atq; diligentia, qua in omnes occasiones intenti vigilarunt, nec vllā ē manibus sibi elabi pāssi sunt commoditatē, quę rebus ipsorum conducere poterat, vicinorū discordias non solum fouendo, sed etiam procurādo, vt debilitatos facilius vincere possint. Astutię ipsorum adtribuēdum, quod omnibus qui ipsorū opem implorarunt auxiliū pręsto tulerint, partem igitur alacriorem & potentiorē auxilio debiliores oppresserunt, debiliores multo facilius superarunt, ipsi sapius auxilia obrulerūt sub prętextu innocentia, vt oppressos iniuria vindicarent. Vladislao electo regi Vngariae auxiliū per Legatos obtulerunt contra Albertum Austriacū: verum ille morte fuit pręuentus. Coruino filio naturali Mattiaę pmissit auxilium sponde 40000. militum cum quibus Regnū paternum Vladislao II. eriperet, prętendens Baiazethes se iure id facere, ob parentis in se meritum, qui duratē disensione cum fratrib. maxima illi damna inferre potuisset ei tamen pepercisset. Sic Laurentio illi qui ab Vngaris desciuerat maxima pmissit auxilia, pro quibus vniciū saltē propugnaculū in Dalmatia sibi poposcit, cuius ope aliunde impressione facere possit: ille tamen vtrāq; respuit: Vltro

Bonfl. 24
1439.
lib. 40.
1491.
lib. 46.
1514.

igitur Turcæ, vbi nō fuerunt vocati, sese insinuarunt: vbi vocati, semel fuerunt admissi, non facile rursus potuerunt expelli: Imitati herinaceum illū de quo fabulæ tradunt, illum semel pluriūso cœlo à serpente in angustum antrum admissum, ibi cōmode suos aculeos explicasse, & serpentē offendisse, serpenti conquerenti respondisse si manere nolit, abire liceat. Astutia Turcæ dicenda, quod sentiens plus sibi ad acquirendam victoriā strictam atq; seueram disciplinā militum, quam arma conferre, celeritate in bellis vti consuevit, breui tempore iisdem finē imposuit, maximoq; cum exercitu atq; apparatu eadem gessit, Romanorum hac in parte exemplum imitatus. Vbi igitur expeditionem quandā cum numerosissimis copiis suscipit, eamq; feliciter ad finem perducit, copias reducit subito, antequā nostrates qui tardiores sunt in apparatibus faciendis pedem moueant, vnde & tēpus & pecunia frustra infumitur. Neque vnquam ad pugnam descendit, nisi de victoria vel propter immensam suorum multitudinem, vel ob alias cōmoditates, quæ ipsi peris, quam hosti seruiunt certo confirmatus sit, neque turpe etiam ducit hosti cedere, modo id suo cum commodo fiat. Astutia & non casus fortuitus fuit, quod excursiones crebras & immensas (ad quas magis idoneū se suosq; q̄ ad statarias pugnas cognouit) sapius tētavit, usq; plurimas p̄uincias deuastrauit, & in eū statū reduxit, vt quę p̄ desperationē ei' imperio nō cessisset vel tributū soluere parata esset nullo negotio ab ipso supari & vi opprimi potuerit. Huc accedit, q̄ eiusmodi excursionib. milites semp laborib. bellicis

exercitati, & præda opima locupletati fuerint. Astutia Turcica dicenda, quod ubi ad manus venire aliquando coacti fuerunt, suis incommoditatibus aliunde prospexerunt, non audacter in hostem impetum faciendo, sed eundem excipiendo, nunc timorem, nunc fugam fingendo, nostras copias armorum grauitate defatigatas, & eorum ordine turbato tamdiu ludificarunt, & circumegerunt, donec manifesto cõspexerunt suum commodum, unde victoriis potiti sunt celeberrimis, in Asia quidem cõtra ambos Paleologos, in Vngaria vero ad Varnam & Mohaz, & forsitan, si quis id credere velit, ad Agriam. Astutia quoque fuit, unde, vt Græci referunt, plurimum Turcarum res promotæ fuerunt, quod bello capta mancipia hinc inde in varias prouincias dimiserunt, & incolas atque habitatores diuersarum regionum inuicem commutarunt, atque eos saltem, quos maxime idoneos ob artem & ingenium iudicabant, in secta Mahometana institui curarunt. Hinc Turcarum copiarum vehementer auctæ, colonias Romanorum more, ad imperii limites ducere poterunt, qui regiones vacuas habitatoribus incolebant.

Hæ artes iunctæ institutioni militari, de qua inferius, & stratagematibus, quas annotamus, origo fortunæ atque incrementi rerum Ottomanicarum dici possunt, quæ consistunt in industria & prudentia, in quibus Turcæ non barbarum, sed vere Græcum esse, abunde apparet. Fraudes atque doli malitiosum genus fallaciarum domui Ottomanicæ turpissimam inusserunt maculam, eiusque gloriam haud mediocriter obscurarunt. Sed quid

quid mirum, ex media barbarie orti Turcæ, ad Europæ humanitatem atque ciuilitatem progressi, Græciam sibi domicilium ac sedem firmam elegerunt, ubi fides ipsa vna cum religione, non modo penes priuatos, sed etiam apud ipsos Principes atque adeo imperatores, extincta & abolita fuerat. Neque promissorum, neque iuramenti vlla habebatur ratio, quod ad nauileam vsque in Historicis Græcis legimus, & vitium illud multoties in ipsis paleologis deprehendimus: si ex Græcis *Niceph. lib. 5.* autoribus ruptæ ab Ottomannis fidei exempla compilare vellemus, integra nobis conscribenda forent eius rei volumina. Sed cum iam à multis annis, fides, seu perfidia potius, Turcica in Vngariæ regno notissima sit, sufficit mihi relictis vetustioribus exemplis annotare quid contigerit præfidiariis qui Budæ, Volpii, Soclesia, Strigonii Albæ regalis Iulæ, & Agriæ deditioem fecerunt, ubi fidem habentes pactis iuratis, Turcis sese crediderunt, qui vt eorum bonis potirentur iuncta perfidia cum auaritia misere eos occiderunt. Neque Princeps excusari potest, quod se inuito & nolente eiusmodi facinora à militibus perpetraret, tum quod nunquam dignas propter eiusmodi enormitates, ipsis pœnas inflixerit, tum etiam quod suo exemplo, omni crudelitatis genere, ad similia perpetranda, eos instigarit. Mahometes sub prætextu colloquii de seriis & maximis momenti rebus habendi, Stephanum Bosniæ & Rasciæ Regem ad sese euocarat, quem, ubi comparuit, perfide secum retinuit, & viuum crudeliter excoriari iussit, occupatis quas possederat ditionibus. Idem plane & eodem modo contigit Mailato Trā-

1524.
1543.
1552.
1565.
1596.

Bonf. l. 30.
1463.
1542.

sylvaniæ Waiwodæ, sed neque Legati, qui apud
 omnes gentes sancti & inuiolabiles habentur,
 secure apud Turcas versari potuerunt: Lascus à
 Ferdinando pacis tractandæ causâ ad Soliman-
 num missus, in carcerem fuit detrusus, inde dimis-
 sus in itinere ex oblato veneno extrinctus est. Ini-
 tio eius, quod adhuc durat, belli, Legatus Cæsar-
 reus Grocouicius ad mortem usque, in carcere fuit
 detentus, quod post Bicciam, contra pacis con-
 ditiones, captam, Cæsarem non impediuisset, quo-
 minus arma in vindictam rupti fœderis sumeret,
 & autor exstitisset, ut consueta tributa, dona &
 munera Turcis mitterentur, ne ulterius proceder-
 ent. Eo processit Barbarorum arrogantia nostris
 discordiis confirmata, ut continuos de nobis triu-
 phos agere cogitent. Et videtur sane perfidiam
 Domus Ottomanicæ augeri indies, ubi quæque
 spes lucri vel imperii accrescendi, occasio interue-
 nit. Quin singularis stratagematis loco, perfidia
 utuntur, ut vicinis metum atque formidinem in-
 cutiant, quasi ipsorum amicitia non indigeat, fre-
 ris suis armis. Eodem recidit Mahometis dictum
 ex Euripide allatum, quo etiam Iulius Cæsar usus
 est; scilicet solius Regni causâ ius violandum esse,
 cogitabat enim Europæis, rupta pace sancte iu-
 rata atque inita, bellum inferre. Eadem fuit Baiazethis
 sententia, cum Sigismundi legati ipsum
 hortarentur, ut Bulgaria abstineret, quæ nullo iure
 ad ipsum spectaret, Legatos in domum quan-
 dam duxit, quæ undique armis strata & ornata erat,
 eisque respondit, ius suum supra Bulgariâ ad mu-
 ros usque sese extendere: innuens rationes potio-
 res, quibus inniteretur, in armis consistere. Non
 igitur

1542.

1523.

Bonfin. l.
23.

lib. 13.

igitur absque ratione Mattias cognita Turcarum
 perfidia, Mahometis III. Legatos admittere vo-
 luit, quod sub specie pacis grauius bellum eum ma-
 chinari cognosceret. Et hæc hæc tenus de fallaciis
 atque fraudibus Ottomanicorum dicta sufficiant.

DE VIRIBVS TUR-
CARVM.

CVM non solum astutia & fraude, sed viribus
 etiam adhibitis, & violentiâ, ut fieri solet, Do-
 mus Ottomanicæ ad tantam potentiam perue-
 nerit, considerandum in quibus rebus robur eius
 præcipuum consistat, nimirum in authoritate, si-
 ue obedientia, thesauris & militia.

DE AVTHORITATE SEV
obedientia.

TANTA erga Imperatores Turcas existit sub-
 ditorum obedientia, ut maior vix mente cõ-
 cipi, par autem introduci non possit, nisi eadem
 adhibeantur media quæ efficacissima hæc Reli-
 gio & Secta experta est. Primum, quod occurrit,
 medium, ardentissimus Zelus Religionis est, cu-
 jus suprema iurisdicctio, cum Regia atque adeo ab-
 soluta authoritate, penes imperatores consistit, à
 primo Mahomete ad successores translata, eius
 stimulis adeo irretiti tenentur subditorum animi, ut
 vere beatum ducant, qui in Regis obsequio vitam
 profundit; id qui facere recusat vel confirma-
 ri sese præbet, grauiissima pœna & castigatione,
 ut qui & Deum & Prophetam grauius of-
 fenderit, dignus censetur. Secundum medium

in eo consistit, quod omnis imperandi potestas ab vno solo dependet, nec magis singularis vel absoluta aut exactior potestas in quouis imperio cernitur, quam ipsi Turcarum Imperatores habent, eam duobus modis acquisierunt, tum quod nunquam habuerunt imperii æmulos vel socios occisis omnibus cognatis qui ius aliud super illud prætere possunt, ars barbara & execranda, quæ tamen ad reprimendas discordias plurimum valet. Deinde quod nullum genus domini subditis permiserunt, integrumque reliquerunt, vnde rebelliones exoriri possent, si que hac ratione: cum Ottomannus principatum atque imperium subditorum sine competitore acquisiuisset, morem introduxit, vt omnia mobilia Imperatori cederent, & ex reliqua præda decimæ ipsi penderentur. Hinc prouinciarum atque vrbium dominium consecutus, iisque gubernatoribus, quos pro libitu mutare poterat, regundas concessis, duobus modis id commodis ipsius cõduxit, quod nimirum fortitudinem militum recompensare potuerit, concessis iisdem prouinciarum administrationibus, vnde fauor ei & beneuolentia parata erat, & alios spe remunerationis ad virtutem excitauit. Deinde omnem rebellionis causam atque occasionem, ablato dominio, sustulit, filios spe parentum amplas hæreditates acquirendi priuauit, ne ansam haberent vitam otiosam agere, sed potius excitarentur ad paternas virtutes imitandas ob quas digni haberentur, qui in officiis quoque illis succederet: oppida, domos, campos & iura bello capta inter milites spectatæ fortitudinis distribuit, ea tamen lege, ne vel testa-

mento,

mento, vel quouis alio modo alienare ea possent; Imperatori integrum relinquebatur, eadem cum vellet repetere, solo usufructu subditis concessio, quo tanquã beneficiarii fruebantur: Eadem fere ratione, quemadmodum apud nos vasalli feuda à Dominis feudatariis accipiunt, quæ tamen paulo ampliori cum iurisdictione largiuntur. Pro ratione igitur prædiorum Ottomannus vasallis vnũ vel plures equos & seruos in bellum ducendos obstrinxit: reditus habet ex decimis, quas rustici solunt, ex multis & muneribus, quæ ipsi offeruntur. Huc accedit coloniarum vsus, quæ ad subigendas prouincias & domandos subditos plurimum profunt. Si enim ex vno loco oēs incolæ priores alio habitatu ducatur, vnde in patriã redeũdi, pristina libertatẽ recuperandi spes eis auferitur, & in horũ locũ nouis inquilinis regio eadem locupletetur, quib. tota prouincia dicto modo distribuatur, nulla seditionũ vel rebellionũ causæ supererunt, tota regione cũ nouis habitatorib. fere immutata. Tum etiã consuetudo Aulae & modus procedendi, in illis principiis obseruatus, verã obedientiã peperit: Aula namq; refertissima erat illustribus viris, qui è regio sanguine descendebant, ibidẽ nõ alebatur vt officiis, & prouinciarũ administrationibus præficerentur, sed potius vt ornamento essent aulae familiæque imperatoriæ, tum etiã, ne rebus nouis studerent, si abessent longius. Non enim moris est quenquã ad sublimes dignitates promouere, nisi qui cubiculo Imperatoris præfuisset, ii ab infantia in aula nutriuntur, vt aliũ dominum, fautorẽ vel patrem nõ agnoscant, q̃ ipsum Principem. Hinc fit, vt oēs Bassa, Beglerbegi, Aga, &

reliqui officarii atque milites aulici, Imperatoris
sunt mancipia, qua seruitute & nomine cum nun-
quam liberentur etsi supremos dignitatis gradus
conscendant, factum ut breui tempore, omnes in-
cola, & vniuersa regio in seruitutem imperatori
cesserit, quæ seruitus non modo in vitam manci-
piorum, sed in omnia etiam bona ipsorum, diuitias,
& liberos sese extendit. Non igitur ostentationis &
humilitatis causa Bassæ, & reliqui officarii infe-
riores mancipia sese nuncupant: Sed quod reuera
iurisdictionem absolutam Imperator in eorum bo-
na & vitas habeat. Hęc cõditio est subditorum Tur-
cici imperatoris, in primis vero eorum qui arma tra-
ctant, quorum vita & opes à mera & nuda volunta-
te Principis dependet, neq; vlla, vel speciali liber-
tate vel priuilegio eius imperium coercetur, libertati
ei est absq; consensu & consilio subditorum dei-
psorum vita & bonis pro libitu disponere, neque
ei quisquam contradicere audeat.

DE REDITIBVS ET THESAURIS
Regis.

NIMIS foret curiosum ac difficile, inquirere
& perscrutari qui & quanti sint Turcici Im-
peratoris reditus, sufficit nobis ostendere Turci-
cos thesauros inexhaustos esse, & nulla ratione
nostris opibus vinci posse, alia igitur media inue-
nienda ut ipsum superemus. Ducatus aut Turcicus,
quæ cum Vngarigo & Zecchino Veneto conuenire
pretio fingimus, 54. Aspros valet. Vnde nonnulli
reditus Turcici imperatoris huc in modum supputat.
Ex Zeccha seu monetaria officina singulis annis
percipit 100. millia ducatorum, vbi nouus Prin-

ceps

ceps inauguratur, noui cudentur aspri, quorum
10. faciunt 12. veteres, inde 800. millia ducato-
rum ærario regio accedunt, primum hæc consue-
tudinem Mahometes II. voluit singulis decenniis
obseruari, quod tamen postea fuit immutatum:
Metalli fodinæ conferunt 100. millia ducatorum;
tributa, vectigalia & portoria 1700. millia: salina
500. millia: sub Baiazethe lustrata fuerunt 112000.
Christianorum, qui omnes tributa soluerunt: sub
Selimo 1333000. non connumeratis iis qui in A-
siæ Prouinciis, nuper deuictis, habitant & 6000.
domibus Christianis, quæ homagii loco vnũ tan-
tum falconem donant: Lege Mahometana cau-
tum est, ne à Turcis vllum exigatur tributum, in
cuius vicem honorarium tantum solunt, 25. as-
sprorum pro capite, Christiani 30. contribuunt,
præter extraordinarias impositiones, 30. 40. vel
50. asprorum, quibus onerantur singuli vbi classis
instruitur, eius tamen pecuniæ pars non exigua
solutis omnibus sumptibus Imperatori remanet:
Cairi Regnum 15000. equos, & auri millionem
Constantinopolim singulis annis mittit: officio-
rum quæ vocant reditus Imperator ipse percipit,
ii in singulos annos 500. millia ducatorum effi-
ciunt: si quis sine hærede moritur, bona quæ reli-
quit, vel si quæ alia existat, cuius dominus ignora-
tur ad Principem deuoluuntur: vnde 600. millia
ducatorum annuatim colligit: Decimæ præda-
rum, quæ terra marique rapiuntur imperatori
penduntur, quemadmodum & reliquæ ex fru-
gum & pecudum reditibus collectæ, quæ cum mul-
ctis in stipendia militum conferuntur: Neq; quis-
quam ex officialibus reperitur licet annuum stipen-
dium percipiat, qui homagii nomine singulis annis

Imperatori munus quoddam nō offerat. Ex hincreditibus omnibus ferunt nonnulli tempore Solimanni militum stipendiis & aliis impensis solutis, s. milliones singulis annis in erarium imperatoris fuisse reconditos, præter tributa, quæ Christianæ prouinciæ conferunt, vt pacem sibi redimant. Nec est, vt quisquam putet Turcam continuis bellis thesauros suos exhaurire. Nihil enim in bella infumit, sed lucratur in super modis extraordinariis, siquidem exercitui certa sunt pacis bellique tempore assignata stipendia, quæ vbi contra hostem milites educuntur, non augentur, tribus autem modis potissimum in bello lucrum facit: Primū, omnia oppida & pagi obligati sunt in castra imperatoris farinæ & hordei quantitatem, quocumque iubentur, deportare, sub Selimo in Europa numerata fuerūt 70. millia pagorum mediocriū, præter eos qui in Asia & prouinciis ab illo acquisitis reperiuntur. Secundo decimas, vt dixi, ex raptu & præda habet. Tertio loco sunt munera. More enim receptum est, vt omnes Bassæ, Beglerbegi, Sâgiacchi, & alii officiales Imperatori, vbi ad exercitum peruenit, sese sistant, & munere quodam ipsum honorent, id cum fiat in publico & in conspectu omnium, ambitiose inuicem certare solent, quis splendidius & præstantius donum Imperatori offerat. Non igitur expendit, sed colligit pecuniam belligerando, secus euenit nostris Principibus, qui raro ditiores, sed plerumq; exhaustis ærariis pauperiores ex bello redeunt. Quod si verū esset, q̄ dici solet, Belli neruum in pecunia consistere, plane inuincibilis nobis Turca habendus esset. de qua re paulo inferius.

Mi.

*MILITIA TUR-
cica.*

CVM Lex ipsa Mahometana, armorum patrocinio primū exorta, & in posterum conseruata sit, posthabito omni auxilio q̄ à Philosophiæ & Theologiæ studiis pmanare posset, eius assæclæ solam militiam, tanquam verum & vnicū scopum omnium suarum actionum propositam habuerunt, & tanto studio ei incubuerūt, vt efficacissimum belligerandi modum inuenerint, qui tanto maioris faciendus, quod eo, tam diuturno tempore, imperium conseruarunt, idque violentissimum alias latissime ampliarunt, contra ipsam naturam violenti, quod nunquam diuturnum esse solet. Igitur de militia Turcica aliquid dicendum, quam diuidimus commode in Portam seu aulam, in Timoriatos & eas copias quas ad imperatoris mandatum subditæ prouinciæ in bellum mittere coguntur.

*PORTA SEU AVLA TURCICA
& eius stipendiarii.*

CVM officia & munera aulica cum ipsis Monarcharum & Imperiorum incrementis indies mutentur, nemini mirū videbitur si scriptores, in recensendis rebus Turcicis, nominibus & militum numero atque militia constitutione, varient. Nos in harum rerū descriptione præter antiquiores fidorum quorundam hominum relationes sequemur, qui statum harū rerum cuiusmodi sub Solimanno fuit, descriperūt, cum sub

Q

hoc imperatore imperium Turcicū maxime flo-
 ruisse credendū sit. Et si nōnulli Portæ seu Au-
 læ constitutionem Ottomanno tribuant, Amu-
 rathes tamen ad perfectionem & splendorem
 eam pduxit, eamq; illūstrium virorum copia ac
 præsentia ornauit. Porta autē dicta fuit, quasi-
 peruum quoddam Asylum, omnibus iis patens,
 qui benignæ prætectioni huius imperii se subiece-
 rint. Dicunt nonnulli sub Baiazethē 18000. sti-
 pēdiarios enutritos in aula fuisse. Eorum nume-
 rum sub Selimo & Solimanno ad 35000. excre-
 uisse, qua in re duo obseruāda occurrunt: primū
 q̄ inter stipendiarios non recensentur nisi præ-
 cipui & domini ipsi, seruis eorū quos ad belliv-
 sum alere coguntur, nō numeratis: secundo q̄ in
 hoc numero non milites solum comprehendun-
 tur, sed alii quoq; officarii, Mustius sc. qui prim⁹
 & præcipuus est Legis interpres, Cadilecieri qui
 sunt supremi iudices, Cassnatarbassi qui supremi
 Thesaurarii officio fungitur, Emitlem⁹, qui bel-
 li insignia distribuit, Eunuchus præcipuus, qui
 præest Reginae cubiculo, primi Visiteri, Eunuchi
 qui in Seraglio seruiunt, ostiarius, cōquus, hor-
 tulanus, quib. alii collegæ & ministri parent: Tū
 qui armamentarii reparandi & instaurandi curā
 habent. His omiſsis, & stipēdiariorū in alium lo-
 cum reiectis ad alios trāseamus. Sciendum in-
 itio aulicam militiā & officarios cunctos hac ra-
 tione in Turcicam seruitutem deuenire & man-
 cipiorum numero adscribi: cum Turcicus Impē-
 rator absolutam imperādi potestātē, & supremā
 iurisdictionem in suos subditos obtineat, neque
 eius imperium vllam limitationē vel exceptionē
 patiat, præter decimas redituum & spoliolum

decimas quoq; è liberis Christianorū exigit. Res
 miserabilis & deplorāda, q̄ ministrorū q̄ ad tribu-
 tū hoc exigendū cōstituti sunt, crudelitate magis
 misera & calamitosior reddit. Hi elapso quinquē-
 nio oēs puincias puagātur sibi q; oēs Christiano-
 rū filios, q̄ 10. vel 14. ætatis annū attigerūt, adduci
 in cōspectū cogūt, ex iis semp quintū segregāt, qui
 maxime ipsis arridet. Robur in primis & corporis
 cōstitutionē cōsiderāt, facta collectione, quæ a-
 scendit ad 10. vel 12000. puerorū, Constantino-
 polim eos deducunt, vbi cum iis, q̄ ex præda Impē-
 ratori cedunt & ære comparātur, in duas clas-
 ses seu cohortes diuiduntur: in priori asseruātur
 ii, qui liberaliori sunt vultu & facie decentiori,
 in altera vero q̄ rudiores & agrestiores videntur.
 Hi qui rudiores, per Natolia oppida distribuūt,
 & rusticis operib. ruri sc. arādo & pecudū gregib.
 custodiēdis, materiæ atq; lignis ad ædificia portā-
 dis aliisq; eiusmodi laborib. applicāt vt corporis
 vires roborent & confirmēt, quo magis idonei ad
 militiā euadāt. Nonnulli ad remos alligātur, non
 vt nauiculariā discāt, sed vt assiduis molestiis cal-
 lū obducant, vbi 18. ætatis annū attigerunt (quo
 tpe nullo pretio Impatorē cōstituerunt) & in Tur-
 cica lingua & morib. satis sunt edocti, q̄ mari ser-
 uiunt, Gallipolim vocant vbi triremib. imposi-
 tituræ ac disciplinæ seniorū Ianizarorum cōmit-
 tuntur, vt ab iis instituantur arte militari donec
 reliquorum Ianizarorum matriculæ inserantur.
 Qui in Natolia fuerūt enutriti in Seragliū Con-
 stantinopolitanū vel alia perrahuntur vbi mi-
 litarem addiscunt artem, in primis v. arcū tendere
 bombardas explodere, & reliqua belli exercitia

tractare discunt. Ex hac classe suppletur numerus custodum aulae regiae, quorum numerus constat 12000. Ianizaris selectissimis, sumptibus Imperatoris institutis: Hinc alium patrem vel fauorē præter Imperatorem non agnoscunt, in aula nihil aliud præter eius maiestatem, liberalitatē & laudes decantari audiunt, vnde affectus & reuerentia erga imperatorem adeo in ipsorum mentibus obfirmatur, vt tanquam ab ipso creati, fidelissimi & obedientissimi existant. Hi cum eandē habeant originem & eadem disciplina & arte instituti & imbuti sint, neruū robustissimum Turcicæ militiæ efficiunt, imitantes eam quæ toties cōmendatur Macedonum phalangē, vel Romanorū legionē, licet hi leuiter tantum sint armati. Eorum Aga vel Dux præcipuum munus aulicæ militiæ gerit. Hi sunt quibus cura atq; custodia præcipua totius aulae & palatii regii cōmissa atq; concredita est, qui ipsum Principem & eius thesauros tuentur atq; defendunt: vbi regni causa lis atque dissensio oritur, illi eam decidendi potestatem habent, plerumque enim in regno succedit, quem illi tanquam palatii Rectores eligunt. Eorum beneuolētiam imperatores sapius multis priuilegiis & immunitatibus sibi comparant, quibus insolentiores redditi, ipsis sæpe imperatoribus metu atq; timorem incusserunt; matrimonia non contrahunt, ob nullum atrocius delictum, ne ipsum quidem homicidiū, grauiori pœna, quæ capitis diminutione, nomine ipsorum è matricula deleta, vel relegatione in præsidia longinqua, vbi grauius ab hoste periculū imminet affici queunt: ppugnacula Ianizari tuentur. Asapii vero duplici nu-

numero vrbs portas custodiunt, vt immunes sint à Ianizarorum insolentiis. E Ianizaris eliguntur 200. satellites q; semper latus Imperatoris circumstipant, ex iisdem 300. alii ad portas aulae excubant quorum dux Capirbassi dicitur, q; officium interpretis præcipua refertur, q; aditus inde ad Sangiachatū pateat. Mille Ianizari canes venaticos curant. His omnibus Aga imperat, sunt tamē inferiores quoq; duces Iacabassi, seu Centurio, Oddobassi, Decurio seu vicarius, Alfer iudex, & scriba. Oddobassi seu Decurio subditis suis militibus hospitio & victu, in expeditione vero equis ac tentoriis, prospicere tenetur. Nemini tamen equo incedere permittitur, præter centurioni, vicario, & iudici, stipendia ipsis numerantur singulis mensibus. Aga ex timaris seu feudis percipit 6000. ducatos annuos, à thesaurariis vero plus 1000. asperis singulis diebus, vicarius eius habet 3000. ducatos ex timaris & 200. asperos: centurio 60. asperos: 40. Decurio: Ianizzari priuati quinq; habent, ob benemerita tamen octo interdum ipsis numerantur; vbi egregia fortitudinis edunt specimina ad gradus altiores, vel satellitū vel ostiariorum, vel aliorū promouentur, quorum quilibet 20. asperos in dies singulos accipit, quidā etiam Sangiacchi creatur. Præter stipendia illis largitur singulis annis arcus, 2. indusia, & panni tantum, vnde ad conficiendam vestem eis sufficiat. Hi sunt qui ex classe posteriori robustorum & agrestium puerorum, desumuntur. Quod attinet ad alterā classem puerorum, q; nobiliori & acutiori ingenio præditi esse videntur illi p Seragliā, quæ sunt Constantinopoli, Peræ, & Adrianopoli

distribuuntur: eorum 500. Constantinopoli-
 luntur sub Eunuchi disciplina, iiq; è tota cohore
 te segregantur, vt in lege & lingua Turcica, atq;
 aliis honestis armorū, & rei equestris exercitiis
 instituuntur. Ex his sex ad cubiculū regiū desti-
 nati sunt, eius curam atq; custodiā binī singulis
 dieb. per vices gerunt: vbi hoc munere ad tēpus
 functi sunt, alii ipsis subrogantur: Priores vero q;
 18. annos nati in Spohorū numerū asciscuntur,
 & ad grauiora munera promouentur, prout ætas
 atq; industria ipsorū meretur, nimirum Agæ vel
 Bassæ creātur. Spachi (Spachiogiani seu iuuenes
 equestres ab aliis dicti) initio pauci fuerūt nume-
 ro, ad 200. fere, pleriq; Principū erant filii, vnde
 ferunt in Peloponnesi expugnatione nobiliū fi-
 lios in Seragliis fuisse cōseruatos, & Imperatoris
 Trapezuntis filios eodē collocatos fuisse, vt di-
 scerent, & sese exercitarent: in hac turma versā-
 bātur quoq; initio imperii, ii Principes, qui aulā
 sequei necessario cogebātur: vbi vero paulatim il-
 lustres Græciæ familiæ extinctæ & abolitæ fue-
 rūt numer^o vero equitū istorū ad 3000. excreuit
 fieri nō potuit vt eodē rigore electio hæc fieret.
 Nobiliū igitur familiarū defectū suppleuit ho-
 nestæ & liberalis educatio, & pulchra atq; libera-
 lis faciei & corporis constitutio. Horū Spachorū
 quilibet quinque; seruos equites in bellū ducere, &
 in eundē vsū semp alere cogitur, ii inseparata
 turma ad lat^o dominos suos sequūtur, sed ob splē-
 didū vestitū quo induuntur nō minus sunt con-
 spicui, q̄ ipsi Domini qui sericis & Attalicis vesti-
 mētis induti & generosis equis instrūti, splēdi-
 dissime incedunt. Eorū arma præcipua sunt ma-
 chara

Laoni. li.
59.

chæra, claua & lancea. Post Persicū bellū ferreis
 quoq; thoracib. affabre factis armari cæperunt:
 Ipsorū Aga ex Timaris & stipendio habet 500. as-
 peros in singulos dies, Spachorū vero quilibet 25.
 vsq; 40. asperos accipit. His vbi maturiorē ætatē
 attigerunt in matrimoniū collocant puellæ q̄ ab
 infantia tanq̄ mancipia fuerūt enutritæ in Sera-
 glio priuato, vbi semper 300. alunf. Slichtari ali-
 ud genus equitum numero & pōpa Spachis simi-
 les, viliora habent stipēdia, & tres vel ad summū
 quatuor seruos alere tenēt ex Seraglio puerorū
 Constantinopolitano segregantur, cui^o defectū
 alterū q; est Perç sup^o let. Agā habent & reliquos
 belli ministros: in acie & expeditionib. sinistrum
 cornu Imperatoris defendunt: Spachi vero dex-
 trū: Ex iis 500. diurnas atq; nocturnas excubias
 armati ad regis cubiculū agunt, à quibusdā eodē
 cum Spachis nomine, cōprehenduntur cum exi-
 gua inter illos sit differentia. Duæ adhuc equitū
 sunt cohortes numero & pōpa priorib. inferio-
 res, quib. tamen armis & robore bellico non ce-
 dunt. Vtraq; peculiarē habet Agā. Altera 1000.
 equitib. selectissimis cōstat, ex ignobiliorib. ho-
 minib. collecta, quorū tamē virtus & fortia facta
 nota sunt. His multi sese adiungūt Ianizari, tum
 imperatoris, Bassarū & aliorū magnatum serui ac
 mancipia. Illi in honori sibi ducūt, si quē è suis mi-
 litantē habeāt inter eos, q; ob virtutē imperato-
 ri chari sunt. Altera cohors 1000. equitum est è
 Turcis natis collecta atque conscripta, qui soli
 in aulam recipiuntur, nec admittūtur, nisi exer-
 citatissimi, quiq; multis heroicis facinoribus for-
 titudinem suam testatam fecerunt, in iis inprī-

mis requiritur dexteritas & agilitas in equitando, in vibranda lancea & stringenda machæra: Vt videatur cohors hæc ad ostentationem dexteritatis collecta esse, ordines æque atque priores in acie obseruant, iisque non sunt inferiores, viliora tamen stipendia habent nec vltra 2. seruos alunt.

Descripti totam aulicam militiam quæ constat 12000. peditum & 40000. equitum, militibus scilicet selectissimis. Inter proficiscendum Ianizari quasi corona cingunt imperatorẽ, à latere eũ circumstipant Spachi atq; Slichtari: hos sequuntur duo reliqui equitum ordines: serui à latere, remotiori tamen loco, suos comitantur dominos. Post Ianizaros proximo loco incedit Emitlemus coram quo imperatorum vexillum albo & viridi colore insignitum, portatur, illum excipiunt sex Sâgiachi, quorum quilibet lanceã, (cuius cuspis aureo globulo, & parte caudæ equinæ, armata) gestat. Eodem ordine acies instruuntur, & castra metantur, in quorum medio aula & prætorium constituitur, quod reliquus exercitus tanquam agger circumuallat, quin & Ianizari sæpius sua tentoria palis in terram defixis muniuerunt, quemadmodum ad Varnam contigit, vel machinarum catenis inuicem deuinctarum atque ligatarum vallo sese muniunt, yt ad Agriam vidimus. Præter eas, quas modo numeravi copias nonnulli alii reperiuntur, quos vel genus familiæ, vel officii ratio in bellũ trahit: Iudices nimirum, Thesaurarii, & consilarii. Hi longos mancipiorum series secum ducunt, quidam eorum tria, alii quatuor vel quinque millia seruorum possident, qui solis vestibus, armis, & dominorum insigniis in-

terno-

ternoscuntur. Sed notandum hic, cum omnia officia iis conferantur, qui Christianis parentibus nati sunt, non ignominia verti, si captiui serui fidẽ eiurent, quin etiam, vbi fortes sese in bello præbent, Domini libentius eis filias matrimonio quã ipsis Turcis elocant. His præter victum & vestitum Domini certum quoddam stipendium numerant, ne furentur. Quin ne ipsi quidem Domini propriis sumptibus eos nutriunt, sed cum tenentur pro s. aspris equitem in bellum singulis diebus sistere, tot solent alere mancipia: iis qui copiam seruorum maiorem habent, præter stipendia extimarorum redditibus prospectum est. Si quis ea, quæ dixi, diligentius examinet, inter stipendiarios Turcas, reperiet ad minimũ duas tertias è Christianis constare, qui fidem eiurauit, non solum propter aulicorum, verum etiam eorum copiam qui Timaris fruuntur, & Beglerbegorum atque Sangiachorum seruos, quorum maximam multitudinem alere solent, iis maxime fident, quod sub ipsorum stipendiis & auspiciis tanquam propria quædam cohors militent.

Tres quondam solebant esse consilarii intimi, qui ad imperatorem omnia negocia deferebant, & responsa lata exequabantur. Sed Beglerbegorum iudices supremi (quos Cadileschierer vocat) in concilium intimum admittebantur, in quo Mustafa præsidet, cui nemo contradicere audet. Numerum Bassarum auxit Solimãnus, quarto, prioribus tribus, Barbarossa scilicet, addito, quem etiam Bassæ titulo condecorauit, eadem etiam potestate & titulo Beglerbegis concessa, quo nostro tempore etiam Sangiachos gaudere cernimus.

Vnde in Europa tot Bassæ numerantur, qui quôdam Sangiachi tantum vocabantur, vt est Bulgaria, Bosnia, Temesuaræ & Budæ, nec non etiam hodie Iauarini Bassæ. Gallipolis Sangiachatus, qui mari dominatur in Bassæ officium sub Barbarossa fuit conuersus. Volunt nonnulli etiam Beglerbegorum numerum in Europa auctum esse vt prius in Asia contigit, sed numero crescente, decreuit dignitatis autoritas. Fuit tamen differentia quædam inter Bassas obseruata, vt qui in aula viuerent Visieri seu consiliarii, & inter illos maximus Visierus seu præses vocaretur. Ad hanc dignitatē, quemadmodum etiam ad reliquas supremas nulli admittuntur, nisi q̄ cubiculo regio quôdam præfuerunt. Barbarossa solus fauore Solimanni, qui ipsi plurimum fidit, ad hunc honorem ascendit. Supremus Visierus 25000. ducatorum habet in reditum; Reliqui non minus 16090. Ad seruos autem nutriendos, & sustentandam familiam haud minorem summam ex timaris percipiunt: Tum etiam auaritia impulsī, munera à quibus suis libèrissime accipiunt, vnde maximos thesauros breui tempore cumulant, nemo enim sine muneribus vllam sibi gratiam vel fauorem apud officarios promittere potest, qui dedecore se & ignominia affectos existimant, quasi ipsorum imminuatur autoritas, nisi dona ipsis crebra offerantur, quæ in signum recognitionis accipiunt. Huius rei vsus optime didicerunt Christianorū Principum Legati, qui aditum in aulam & fauorem sibi ære & muneribus comparare solent. Hæ sunt aula Turcicæ vires, quæ cōtra hostem educi possunt 60. fere hominū millia, præter seruos, ministros

stros & mancipia quorū numerus ad 20000. ascēderet. Neque hic comprehendo innumeram copiam eorum, qui carros, & rhædas ducunt, nec qui magnatum camelos & mulos, qui impedimentæ gestant, comitantur. Ferunt nonnulli ante Selimum 40000. Camelorum à Turcicis Imperatoribus fuisse nutrita. Selimum vero eorum numerum auxisse: in Caira expugnationem, cum desertum esset transeundum, 130000. Camelorum fuisse conductā, quorum tamen pars non exigua tempore belli coempta, vel à mercatoribus commodato sumpta fuerat. Facile etiam crediderim rumorem vulgo sparsum, quod tum in reliquos apparatus belli, tum ad comparandos camelos Turcicus Imperator auri millionem erogarit, nō omnino vanum existisse, cum constet ex longinquissimis regionibus victum in castra comportandum esse.

Ex hoc apparatu constat, quantum ad bellum necessaria sit ipsius Imperatoris presentia, cū tot millia hominum domi maneant, vbi ipse foras in bellum non proficiscitur. Eo vero præsentē, militia non modo confirmatur eius reputatione, sed viribus quoque innumeris augetur.

DE FEVDATARIIS QVI
ex Timaris seu reditibus viuunt.

EX Nobilium puerorum cohorte, qui Constantinopoli educantur, præcipua Nobilitas Aulae eligitur. Alii adsciscuntur ex Seraglio, quæ est Peræ Adrianopoli & alibi, iiq; vbi 18. ætatis annū

attigerunt, Spachorum militia adscribuntur, certi illis reditus ex timaris seu terræ prouentibus assignantur. Distributi in varias prouincias, demortuorum loca vacantia occupant, Sangiachorū imperio subiecti quibus semper parent. Diuisum est vniuersum Turcicum imperium in duas partes principales Europam scilicet & Asiam: His quondam duo gubernatores supremi cum summo imperio præfuerunt. Sed cum Selimus plurimas Asiæ prouincias imperio suo addidisset, ratus tot amplissimas procul inuicem remotas prouincias non commode ab vno solo regi posse, plures gubernatores constituit, qui nullius alterius præter solius imperatoris imperium recognoscerent, subditas haberent regiones, quas regendas Sangiachis concederent. Ipsi vero gubernatores præcipui Beglerbegi seu Domini Dominorum vocabantur. Europæ Beglerbegus, qui etiam Græciæ seu Romaniam vocatur, præcipuus est & primus. Vnde imperatore absente ipse exercitui imperat, eiusque imperio sine exceptione omnes, etiam imperatoris filii, si qui sint in castris, obsequi tenentur. Castra eius ad dextrum latus Prætorium collocantur, & in acie dextrū latus Imperatoris claudit. Imperat 40. Sangiachis vel circiter (nisi forsitan eorum numerus hodie auctus sit) sub quorū imperio 60000. Spachorum continentur, quos Timariatos vocant, quod ex Timaris & prædiorū rusticorū redditibus victū habeant. Non enim accipiunt aliud stipendiū, in quorū vicē certi ipsis assignati sunt pagi & campi, quorum cultores decimas illis ex omnibus prouentibus reddere coguntur. iidē 25. aspros per capita soluūt, quæ pecunia

ad

ad Imperatorē redit, tū et Angarias seruiūt, & alēdis pecudibus, fructibus subministrandis, atq; aliis modis premuntur. Multa quoque ad Timariatos peruenit, & ipsi rusticorū iudices sunt, & de causis cognoscunt. inde nata est illa extrema necessitas, qua miseri illi premuntur, vt vix tantū eis relinquatur, vnde vitam misere tolerare possint. Sæper enim duplex stipendiū ad minimum exigunt. Beglerbegus ex Timaris 6000. ducatos annuos habet in reditum, ille tamen plus 40000. percipit. Sangiachis qui hosti sunt proximiores, vel ad limites imperii morantur, plures Spachos sub se habēt, & ampliores etiā reditus à 5. in 12. millia ducatorum possident. Spachi initio quidem vltra 60. ducatos annuos non percipiunt, sed pro ipsorū meritis stipendium eis augetur vsque ad 300. ducatos: pro 100. ducatis equitem lancea & machara armatum, atque duobus seruis stipatum, in bellū mittere tenentur. Multi 100. alii 50. mancipia alunt, prout amplam habent mercedem: Beglerbegus vltra mille seruis tenet, si cui Spachorum propter merita luculentius stipendium præter 300. ducatos assignandum esset, ad altius officiū promoueretur, puta Subassi, quorum 40. in Europa reperiuntur, iique 400. vsque 1000. ducatos percipiunt, plurium cohortum duces sunt, & vel urbem quādam regunt, vel propugnacula defendunt, existimo eosdem esse, quos in finibus proximis Beghas nostri vocāt. Hinc iudicare licet, quā probe stipendia apud Turcas distribuuntur, neque quicquam frustra collocetur, sed qui plus præmii habet, plures milites in militiam ducere cogitur. Pacis tempore domi hi manent, & suis Timaris fruuntur in excursionibus vel in bello quocunq;

mittuntur, ad primum ducis mandatum proficisci coguntur.

Solo Europæ Beglerbego, qui Sophiæ residet, Constantinopoli morari, & Visierorum concilio interesse licet. Reliqui sine licentia prouincias suas egredi non audent. Stipendia possunt distribuere ad 60. vsq; Asperos, pro libitu, quibus suis cognatis & familiaribus in primis prospiciunt.

Cum Asiam vnus tantum gubernaret Beglerbegus, maiores quidem vires habuit, quam Europæus, sed autoritate illi fuit inferior, quæ tamen postea magis imminuta fuit, cum officium illud diuisum & pluribus concessum esset. Natolia Beglerbegus 14000. ducatos habet ex Timaris, ei parent 12. Sangiachi, quorum stipendium est 4. vel 6000. Ducat. & 10000. Spachi: absente Græciæ Beglerbego ipse imperat militibus, & ad sinistram latus imperatoris incedit. Caramaniæ Beglerbegus 10000. duc. 7. Sangiachos & 5000. Spachos habet.

Beglerbegus Amasiæ habet 8000. Ducatorum. 4. Sangiachos & 4000. Spachorum.

Armenia minoris Beglerbegus 10000. Ducatorum habet, 7. Sangiachos, 7000. Spachorum. Mesopotamiæ Beglerbegus in Persiæ cõfinitis 30000 Ducatorum habet. 12. Sangiachos 10000. Spachorum.

Beglerbegus Damasci, Syria & India habet 24000. duc. 12. Sangiachos. 20000. Spachorum.

Cairi Beglerbegus habet 30000. ducatorum. 16. Sangiachos & 16000. Spachorum. Omnes isti Beglerbegi, Sangiachi & alii seruos alunt, vt dixi, pro vt ratio stipendiorum patitur. Cum igitur vltra 130000. Timariatorum in exercitu non compareant,

reant, hi tamen vltra 300000. milites, qui in acie educi possunt, ob seruorum copiam, efficiunt, nõ annumeratis iis, qui carros, vehicula & iumenta conducunt, vel qui mercaturæ exercendæ, & lucri faciundi causa castra sequuntur, de quorum immensa multitudine ex prioribus copiis iudicium facere licet.

*DE IIS COPIIS QVAS SVBDI-
ta prouincia ad mandatum Imperatoris
in bellum mittere co-
guntur.*

VBI primum Turcæ in Europam transfierunt, præda allecti excursionibus in primis fuerunt dediti, neque vlli labori vel periculo pepercerunt, lucrum modo facerent, cui in primis inhiabant, adeo vt cum iam pedem fixissent, in ea regione, & colonia quædã in Thracia substituisset, ægre à ducibus cõtinerere potuerint, quin more suo prædatum excurrerent. Decreto igitur promulgato, vt abstinerent ab eiusmodi deprædationibus, illi cupidiores redditi sunt vtputa qui iã asuesfacti essent ex raptu vitæ quærere, vbi vero aliud propositum fuit edictum, vt qui excurrere prædatum vellet, in cõstituto loco & præfixo tempore armatum sese sisteret, sapius 200. sapius 300. millia hominum in eum euentum conuenerunt: ex tanta multitudine duces, præcipui eos secernebant ad futuram expeditionem quæ ipsis videbatur maxime apti & idonei & armis quoque optime instructi essent. Reliqui domum repetere iubebantur, quilibet autem studebat talem sese præbere, vt dignus haberetur ad excursionem, vnde mos ille primum inter rusticos inualuit, tum etiam in vrbes atque oppida

irrepsit vbi ad 30000. homines designati fuerūt, quibus nō modo permissum erat in bellum proficisci, sed cogebantur quoque inuiti, ad mandatum imperatoris, in constituto loco, equo, armis lancea & machæra instructi comparere. Consuetudo illa adeo successu temporis fuit inueterata, vt iam officii ratione teneantur subditi eam obseruare. Qui hunc in modum frequentant militiam Acanzi vocantur seu voluntarii milites, ex natis Turcis selecti, qui solummodo quibusdam gaudent priuilegiis, nec aliud stipendium recipiunt. Rustici victum ipsis suppeditant, in transitu præcedunt exercitum lustratum & de prædatum loca vbi peruagatur. Ex horum numero fuerunt 15. illa Turcarum millia, quæ in secunda Solimani expeditione Viennensi, Linzium vsq; excurrerunt. Sed in Europa numerus eorum acquisitione nouarum prouinciarū creuit. In Asia quoque ingens eorum multitudo est. Selimus deuicta Paphlagonia & Armenia minore, in vtraque 30000. Acanziorum creauit, hi, etsi magis idonei ad excursiones quam ad pugnas existunt, eorum tamen plurimi armis & equo optime instructi in bello comparent, & fortissimos sese præbent, vt haud raro, ex Sangiachorum recommendatione, Beglerbegi ipsis Timaris prospiciant. Comitantur hos plerumque qui Martolossi dicuntur, & Walachi, atq; Tartari, vel alii, qui callum obdlexerunt latrociniis, maxime vero in eorum regionū confiniis, in quibus de prædandi & excurrendi commoditas est, vbi libenter ad partem prædæ admittuntur, quod locorum & viarū sunt gnari & experti.

Hinc

Hinc inde per prouincias multi reperiuntur milites veterani & emeriti, vel quib. ob alias causas immunitas à bellis concessa est. Assignantur illis prædia & pagi in recens captis regionibus, pro quo beneficio equorum illi, vel peditum certum numerum in bellum mittere tenentur, transmittunt ea prædia ad successores quoque, à Turcis Masellini vocantur.

In Europa 6000. eiusmodi equitum, peditum vero maxima copia reperitur. Exigua tamen eorum opera in pugnis existit, licet prouinciarum inspectores sedulo eo laborent, ne homines inutilis in bellum mittantur.

Asappi pedites sunt Turcæ, quorum ingens multitudo, stipendia licet vilissima accipiant: eorum in Europa 40000. inueniuntur, hasta, arcu & machæra pugnant, verū cum neq; assueti sint ad militiam, neque exercitati præstat illis vti ad expugnationes locorū, ad comportandam materiam, & cuniculos agendos, quā vt in aciem producantur, in hunc tamē vsum maxima copia fossorum conduci solet, præter eos qui certa habent ab imperatore stipendia, & quos pagi in militiā mittere coguntur. Asapiorum quoque magnum numerum Imperator hinc inde per vrbes Natoliæ inprimis, in præsidis habet, vt bellicis assuecant laboribus, quo eorum opera in re maritima vti possit. Sæpius quoque contigit, vt ære conducti fuerint milites nostro more, cum præsidarios euocare è confiniis hosti oppositis & alio transferre, nō videbatur omnino tutum. Solimannus in Asiam proficiscens hac ratione vsus est. Eandem si hoc tempore Turca obseruare ve-

R

lit, dubium non est, quin præter eas, quas modo recensui, innumeras alias copias adunire & colligere possit. Adparet igitur nõ frustra sæpius sparium fuisse tumorem, de Turcici Imperatoris expeditione cum 400. vel plurib. hominum millibus suscepta. Plus admirationis habet ordo quo tempore breuissimo colliguntur, vbi primum nuncii cū mandatis ad eos perueniunt & tempus profectionem admittit sese parati sistunt, stupenda est tranquillitas, vnio, & obedientia, quæ in immensis illis castris obseruatur, vbi strepitus & clamorem excitare ob quamuis etiam causam prohibitum est, quo tumultus euitentur.

Finem hic primæ parti opusculi mei imponã, in qua videre est, quibus mediis Domus Ottomanica ad tantum imperium peruenerit. Recensui deinde breuem historiam rerum à Turcis gestarũ, tum artes & vires eorundem, & infertui nonnulla de administratione imperii, quæ non parũ faciunt ad nostrũ ppositũ. In secunda parte ostendã, qua ratione potẽtia hæc in Vngaria adhibito mediocri Germanorũ auxilio vinci possit.

PARS SECUNDA.

CV M in parte priori declaratum fuerit, quibus Carribus, fraudibus & viribus Domus Ottomanica ad tantum Imperii culmen peruenerit, superest ut videamus, quomodo Hungarorum potentia adhibito Germanorũ auxilio vinci & superari possit. Vires igitur virusq; nationis examinabimus, & cum hostiũ potentia easdem conferemus, unde qua partis utriusque commoditates sint, quibus alteram superat, vel in commoditates, quibus cedit, tum quomodo

modo ad victoriam consequendam in bello procedendum fiet, innotescet.

DE VIRIBVS GERMANIAE.

VA sint vires Germaniæ atque Hungariæ, ex rebus ante hac ab utraq; natione gestis, constat. Germani quondam plurimis Romanorum legionib. fortissime resisterunt: sola Saxonia per 30. annos continuos cum Carolo Magno pro libertate patriæ certauit. Non ita pridem in ciuilib. discordiis pauca ciuitates, Imperiiq; ordines, ad 100. milia hominũ optime instructorũ in bellum eduxerunt, inde quid reliquæ puinciæ possint, ex incolarũ fortissimorũ multitudine, ex regionis opulentia, ppter varia mercimonia, quæ ibi exercentur, & metallorũ quæ effodiuntur copiam, ex fertilitate, & rerum ad vitã humanã necessariarũ abundantia, conicere licet, quælibet ciuitas libera si 1000. milites, & exigui momenti res foret, contra Turcas in bellũ mitteret, immensus copiarum numerus existeret: constat sane vnã earum, reliquorũ sociorũ auxilio destitutã Imperatori sese opponere ausam fuisse: Superuacuum puto ex singularum prouinciarum & vrbium historiis & annalib. rationes deducere, quib. Germania sola centũ vel pluriũ millium hominũ exercitũ p annũ sustentare valeat, vt interim neq; artificia neq; mercimonia, neq; agricultura detrimentum patiatur, siquidem ab Imperio, iis nimirũ vrbib. & puinciis, quæ Imperatorem Romanum tanquã Dominum suprẽmũ agnoscunt

(è quibus patrimonium Domus Austriacæ ex-
pimus) solummodo 30. hominum millia, tam e-
quirum quam peditum, in quatuor annos posci-
mus: totidem à prouincijs Austriæ Archiducatu
& Bohemiæ regno subiectis petimus, additis ne-
cessarijs impedimentis bellicis, tormētis, machi-
nis, & iis quæ ad victum hominum, atque pecu-
dum requiruntur. Nec rem petimus impossibile,
vel quæ nulla ratione fieri possit, sed ne difficile
quidem, in annos tantum quatuor hunc appa-
ratum requirimus, vt discant viciniore quanta
cum facilitate rabies & furor hostis tam imma-
nis cohiberi & retardari possit, quem iam ad por-
tas fere Germaniæ peruenisse Iauarino Agriaq;
capta, in Germaniam ipsam paulatim tendere,
eoque omnia eius cōsilia directa esse cernimus.

DE POTENTIA HVN-

garia.

IDEM sane de Hungaria statuendum. Nam et si
pars eius maxima & fere præcipua à Turcis pos-
sideatur, quæ tamē Christianis adhuc paret, tam
egregie culta & habitata est, vt si vires serio con-
iungere vellet, patriam vniuersam è tam graui
iugo in libertatem vindicare, eiusq; possessionē
hosti ancipitē reddere valeret. Sub Hungaria ve-
ro omnes eas prouincias intelligo, quæ versus
Walachiam, Transyluaniam & Croatiam ten-
dunt & huic regno subiectæ fuerunt, cum primū
Turcæ arma illi intulerunt. Sola Transyluania,
proptiis viribus in vnum coactis, Turcarum im-
petum sapius repressit, maximaq; eis intrulit da-
ma: In primis vero sub Coruino, Stephano
Battoreo, & non ita pridem sub Andrea Batto-

reo

reo, qui Ferdinandi Imperatoris nomine eā gu-
bernavit, egregia fortitudinis & potentiæ speci-
mina edidit: Hic 50000. militū tūc collegit, vt in-
gressu prohiberet Turcas, & cum 70000. militum
Lippā obsedit. Quid vero nuperrime Sigismūd⁹
Princeps contra hunc Tyrannum non est moli-
tus? Nonne Sinam Bassam fortissime ex Wala-
chia eiecit? eiq; gloriam rerum prosperrime in o-
riente & occidente gestarum, & tanto temporis
spacio acquisitum eripuit, maximamq; eius lau-
dibus maculā inussit, vt animi dolore & indigna-
tione tandem mortuus dicatur. Nec vnquā Tur-
ca vnguibus suis Transyluaniam arreptam reti-
nere potuit, licet astu & insidijs sapius id ten-
tarit. Tantum abest vt hoc tempore illud effice-
re queat, cum tam fortes heroes ipsi resistāt, qui
non modo omni fide & diligentia eam tuentur,
sed imperii quoque limites diutissime prolatant.
Nec Walachia suo defuit officio, cū strenuos na-
cta est Duces & Principes, qualis Dracula fuit,
cui⁹ strenuitatē & alacritatē hostes sapius exper-
ti sunt. Nec raro Turcicarū copiarum hæc regio
sepultura exstitit. Hungaria superior cis & vltra
Tibiscum sita, tanta incolarum multitudine est
referta, vt iustus inde exercitus conscribi posset,
si vero zelo patriæ succurrere velit. Croatia inter
omnes Regni prouincias in pessimo statu versa-
tur, nec nisi paucissimos, sed optimos tamen, mi-
lites in bellum mittere potest. Sed quid tam ex-
acte minutissima hæc examinare iuuat, cum ex o-
mnibus hisce regionibus tantum 40000. homi-
num in bellū per quatuor annos cōtinuos mitti
poscam⁹, q̄ fieri potest cōmodissime & facillime.

R 3

1397.

1440.

1450.

Horrens.

1551.

Hunc in modū facta computatione ad Vnga-
ria fines 100. millia hominum, tam equitū, quā
peditum conuenient, qui in tres partes, vt paulo
post dicemus, distribuendi sunt. Videndum igitur
quomodo cum tanto militum numero 3. 4.
vel 5. centena Turcarum millia superare valea-
mus, initio vtriusq; partis potentiā, & cōmodita-
tes belli tū incōmoditates quoq; cōparabimus.

COMPARATIO TVRCICÆ ET
Christiana militia.

IN hoc examine quatuor cōsideranda veniunt
Iq; militiā diuersam & variā reddere solent: vn-
de cōmoditates & incōmoditates exercitui accē-
dunt: Dux nimirū belli generalis, milites, arma &
deniq; cōnear⁹. Hinc tandē oritur ratio pcedē-
di contra hostē, de qua vltimo loco dicendū est.

DVX BELLII GENERALIS.

NON hic est locus differendi de belli duce,
quibus ille qualitatib. & virtutibus dotatus
esse debeat, de qua re integrū volumen conscri-
bendum foret: Nec quantum momenti persona
ducis vniuerso exercitui afferat. Nā sapientes iu-
dicarunt satius esse ceruos militare sub leonis, q̄
leones sub cerui auspiciis. Ipsa docet experientia
multa maxima pericula, & difficultates Ducum
prudencia auersas & superatas fuisse, vbi copiarū
robur vanū existitisset: Plurimi exercitus ex ab-
iectissimis hominib. collecti maxima ediderunt
belli facinora, strenui Ducis virtute allec̄ti, & cō-
ducti. Nec vnquā legimus Ducem pusillanīmū
& abiectū ex optima cōstituta militia fortio-
rem & prudentiorē euasisse. His igitur rebus in aliam

occasionē remissis, vnicū mihi, quod hoc bellū plu-
rimū cōducat tractandū referuo, auctoritatē sc.
Ducis, q̄ in Turcico exercitu plus, q̄ vsquā alibi
viger. Namq; Turcicus Imperator, absolutus est
dominus, cuius ex arbitrio p̄det quodlibet pro-
hibitu disponere & imperare, nec alios in consiliū
adhibere, vel aliorum rogare consensum etiam
in reb. grauissimis tenetur. Non igitur mirum si
Imperatores bellici tāta instructi auctoritate res
p̄clarissimas gerant. Parem ac prorsus eandē po-
testatē Turca ducibus suis, quos exercitui præfi-
cit largiri solet, nihil suæ auctoritati reseruans,
q̄ de bello gerendo, vel pace sancienda de libera-
tiones. Titus Liuius in pulcherrima illa Alexan-
dri Magni cum Ducibus Romanis cōparatione
idem plane cōfirmat, quod nunquam Romani
Duces plenā de bello gerendo potestātē habue-
rint, sapius à Tribunis plebis delectus, antequā
Roma discederēt impediti fuerint, quod post tē-
pus ad bella iuerint: quod ante tēpus comitorū
caussa reuocati fuerint, in ipso conatu rerum cir-
cumegerit se annus: quod collegē nunc teineri-
tas, nunc prauitas impedimento, aut damno fue-
rit: quod male gestis reb. alterius successum sit: q̄
tyronē aut mala disciplina institutū exercitū ac-
ceperint: sed reges nō liberi solū impedimētis o-
mnib. sed domini rerū tēporūq; trahāt consiliis
cūcta, nō sequat̄. In eadē sententiā sua sit Fab. Ma-
xim⁹ Senatui Romano, vt Annibali ducē quen-
dā strenuissimū opponat, eiq; liberā imperadi, &
decernēdi potestātē tribuat, nec tēporis vel belli
gerēdi modū ei præscribat. Duo hæc testimonia
ex acuratissimo authore deprompta nos admo-

Lib. 9.

Lib. 14.

nent, quid ducibus nostris, quos contra Turcas
 emittimus, in primis desit, libera scilicet agendi &
 imperandi auctoritas, qua cum pollebat Alexan-
 der, tanquam Princeps absolutus, quiduis impe-
 rabat pro libitu: secus poterant Romani Duces,
 qui Reipub. parebant, hos tamen eadem pollere
 auctoritate Fabius volebat. Tritum est Politico-
 rum axioma, Rerumpub. deliberationes, & exe-
 cutiones tardius procedere, quam Principum,
 quod in illis plurimorum consensus & iudicia re-
 quirantur, quæ sæpius propter varia consulētium
 ingenia, varia sunt & diuersa. Germania atque
 Hungaria mixtum quoddam imperiū habet. Prin-
 cept enim reliquorum ordinum cōsensum in co-
 mitiis requirere & impetrare tenerur, sine quo in
 bellum proficisci non potest. Etsi in omnibus aliis
 rebus ad Rempub. & ad libertatem, contra tyran-
 nos vindicandam, spectantibus hic procedendi
 modus approbari potest: In reb. vero bellū con-
 cernentibus damnosissimus & periculosissimus
 est, in primis vero ubi cum aduersario potenti, qui
 libere imperat, & expeditiones celerrime profe-
 quitur, bellum gerendum est. Eiusmodi militan-
 di rationem reuera Turcæ obseruant, quos arma
 arripuisse, & excursionem ad felicem euentum
 produxisse, ac reduxisse copias vidimus, citius quā
 nostri, comitiis atque conuentibus immorati, vi-
 res colligere, & militem conscribere potuerint.
 Huic malo remediū commodius, illo Fabii Ma-
 ximi, applicari non potest, vt nimirum Dux belli
 eligatur, qui supremam imperandi auctorita-
 tem atque potestatem habeat, isque de rebus om-
 nibus instruat perfectissime, vnde consilium

in fortuitis casibus capere possit, ne teneatur ali-
 unde illud petere, cum belli fortuna & vices, ex
 Scipionis sentētia, non semper admittant consi-
 lium maturum capessere, vel ex longinquo illud
 accersere, sed subito sapius ineunda sit ratio agē-
 di, & ex ipsis euentibus & successu rerum peten-
 da. Is qui conscripsit Secretarium, dicit Respub. *lib. 3. c. 10.*
 quasdam, vbi suos in bellum Duces emittunt, &
 quid ipsorum sit officii eos admonuerunt probe
 illos instruxisse sibi videri, cum vltimo loco seue-
 re ipsis imperant, ne vlla ratione manus cum ho-
 ste conferat, nisi prius senatum ea de re sententia
 rogarint: sæpius enim euenire vt hostis procul ab
 vrbe distitus pugnandi occasionem præbeat cō-
 modissimam, & tam subito, vt strenuus Dux vix
 illam animaduerrere possit, quæ etiam minima
 interiecta mora elabatur. Hoc incommodum ex
 falsa quadam imitatione prudentiæ Fabianæ in
 prolatando bello oriri, idem author scribit, cuius
 specie eas Respub. deceptas asserit. Namque Fa-
 bius legitimo exercitu, quem Annibali oppone-
 ret instructus Martis aleam nunquam fugit, sed
 ex prioribus cladibus cautiore factus commodita-
 res pugnandi diligentius explorare & experiri vo-
 luit, quæ si ipsi seruibant, aggredientem Hanni-
 balem nunquam reformidauit, nec Hannibal om-
 misisset illum in propriis munitionibus aggredi,
 nisi castra ipsius optime munita, & satis virium,
 quibus se suosque tueretur, eum habere nouisset.
 Neque Fabius potuisset euitare pugnandi neces-
 sitatem, nisi castra ab Hannibale ad aliquot mili-
 liaria remota collocasset, quod Philippo conti-
 git, quem Romani armis aggressi fuerant in locis

difficillimis & angustis, hos cum ille, sapius, munitatis belli sedibus, ex prouincia in prouinciam fugeret, regionem vniuersam de qua controuersa erat hosti deprædandam & deuastandam reliquit, vnde cognouit plena Romanos victoria frui, nisi eam, iacta fortunæ alea, denuo ipsis eriperet. Fieri itaque non potest, vt contra imminentes hostes regio defendatur, & salua atque incolumis conseruetur, nisi aliquando manus conserantur, hoste in primis illud requirente, quod Hungaria in suo Coruino experta est. Errant igitur summo pere, qui prohibent duces quibus regionis defensione, non committant, ne nisi iussi expresso decreto, cum hoste dimicent. Quin potius iisdem imperandam foret, vt pugnent oblata occasione commoda, quæ plus sapius in bello, quam vires ad victoriam facere solet. Eiusdem fuit sententia Marchio ille Sauornanus interdicta, pugnandi copia duci auctoritatem tribui dicens, vt vincatur, sed vti ipse hostem vincat eidem adimi & auferri. Qui igitur in Hungariam mittendus est belli imperator, absoluta polleere debet auctoritate, sine exceptione imperandi, quæ commoda, quæque necessaria ipsi videbuntur. Neque ad præscriptum tempus conducendus, neque singulis annis noui substituendus, sed bellum tam diu vni alicui committendum, donec tandem ad finem perducatur. Hoc etiam Fabii fuit consilium, & Romani sapissime id secuti sunt in bellis longinquis, prorogato Ducibus imperio, sub proconsulum nomine, quod ad hanc potius, quam ad aliam expeditionem hos quam alios magis idoneos iudicaret, quod rerum omnium perfectam haberent cognitionem

1448.

Veget. lib.
3. c. 26.

tionem & notitiam. Neque ob vnum vel alterum infortunium ab officio dimoueri debent, sed confirmandi potius, cum clades acceptæ prudentiores eos, & magis cautos reddere soleant. Tum etiam ne in eorum locum alios minus expertes substituamus, qui nostro etiam periculo & damno tandem sapere, & belligerandi rationes, quibus hostes vtuntur, discere cogantur, cum hæc cuius obuiæ & notæ esse minime soleant.

Verum enimvero, si libera agendi potestas vni cuidam summo Duci tribuatur, maiori solertia atque industria munus suum obibit: siquidem omnis gloria rerum præclare gestarum, tum etiam vituperium & infamia ad ipsum solum, reditura sit. Nec prætereundum est, remota consilio se impeditum fuisse, in quod nullum ei fuisset imperium, cuiusmodi habet in priuatum consilium, quod semper illum comitari debet. Quod cum in rebus arduis consulissent, præstantissimi Duces, res præclatas magna sua cum laude gesserunt: contra multi magno suo cum damno & vituperio illud aspernati sunt. Nec parum in bello Imperatori cõfert, si peritorum probe nouit consilii vti, quod in tractatu de consiliario bellico breui me demõstraturum spero.

MILITES.

SVNT qui neruum belli pecuniam statuunt, suamque sententiam (vt dicit Secretarius) ex Salustio probare conantur, cuius tamen mentem illi probe non assequuntur. Vult enim Salustius non modo pecuniæ defectum, sed munitio-

num & victus inopiam, tum etiam alias occasio-
 nes sæpius pugnas accelerare, vt inuiti manus cõ-
 ferere cogamur. Nam si, vt voluit illi, pecunia ner-
 uus belli existeret, Darius qui auri & argenti grã-
 de pondus possidebat, nonquam ab Alexandro
 victus fuisset. Nec Romani Græcos atque Antio-
 chum bello superassent. Sapienter Solon Cræso,
 cum illi omnes suos thesauros, tanquam potētia
 suæ fundamentum commonstrasset, respondisse
 fertur: cum inquires, bella ferro conficiantur, fa-
 cile aurum tibi adimere poterit, qui ferro melius
 instructus, te aggrediatur. Non semper auro præ-
 clari milites conduci possunt, facilius strenui mi-
 lites aurum & opes acquirunt. Quod in hoc ipso
 argumento de Turcarum potentia infringenda
 dextre probabimus, eam nimirum thesauris atq;
 opibus inuictam quidem manere, sed ob copiarum
 atque militum defectum optime vinci posse, licet
 plurimi hanc nostram sententiam, tanquam ab-
 surdam, paradoxo loco habituri sint: ob eandem
 tamen causam pecuniam inter ea præcipue, quæ
 ad militiam requiruntur, non poscimus, sed co-
 pias & milites, quod hi verus belli neruus existant.
 Primum consideremus copiarum quantitatem,
 tunc qualitatem, quæ in vtu equitum atque pe-
 dirum consistit: tertio denique vtrum hostium,
 an vero nostri milites, in diuturniori bello, dete-
 riores vel meliores fieri soleant. Quod ad multi-
 tudinem attinet, non est dubium, quin Turcicus
 exercitus Christianorum copias longe superet:
 Sed videndum num hæc vera sit belli præroga-
 tiua, an saltem talis esse vulgo creditur. Sane per-
 difficile est, & fere impossibile, vt dicit Aristote-

7. polit. 4.

les,

les, vrbem populosissimam, & innumera habitã-
 tium multitudine refertam in officio continere,
 & probe ac dextre eã regere, quod eiusmodi homi-
 num multitudo non sit capax ordinis. Vegetius in eandem sententiam dicit, non æque facile
 esse cum numerosissimo exercitu, quam cum mediocri ex strenuis militibus collecto, victoriam
 consequi. Vnde Romani in bella, quæ haud periculosa videbantur 10000. peditum, & 2000. equitum
 sub prætore mittere solebant: in ea quæ plus videbantur habere periculi bis totidem sub
 consule mittebant. Quæ videbantur difficillima & atrocissima, ambo consules administrabant,
 quorum exercitus 40000. peditum, & 8000. equitum constabat, eiusmodi militum numero
 gentes plurimas, & maxima hominum multitudine instructas vicerunt. Xerxes, Darius, Mi-
 thridates, atque alii reges, plus damni ab immensa multitudine suorum, quàm à fortitudine hostium
 acceperunt. Nimia multitudo tarde incedit in expeditionibus, facile vel à fronte, vel à tergo oppugnari
 & carpi potest, maxime vero in angustiis viarum vel flumiuorum: quæ ad victum atque munitiones
 pertinent tantæ hominum multitudini difficulter procurari possunt: in præliis plerumque
 pars aciei tam immensæ fugit, priusquam ad manus veniatur, solo conspectu hostium fortiter
 ingruentium & resistentium perterrita: vbi semel in fugam coniectus est miles, nunquam
 fere recolligi, & in pugnam reduci potest; fugam tandem sequitur strages & clades cruentissima,
 quod multis sane exemplis probari potest. Plus igitur Turcico Imperatori obest,

lib. 1. c. 1.

quàm prodest, tanta hominum multitudo, ea in bello cum carere non possit, maiores incommoditates experiri cogitur. Cum enim milites Turcæ armis non bene instructi, & ob id etiam ad oppugnationes atque reliqua belli munia, quoties nostris copiis probe armatis, & equis ponderosis obiici debent, inepti sint, nunquam velitationes vel pugnas ineunt, nisi hominum multitudine se longe superiores existere sciant. Sequuntur alia quoque incommoditates, quibus hostes vrgentur: cum enim milites eorum leuiter sint armati, & ad excursiones quam statarias pugnas magis idonei, maiorem in equitatum, quam peditatum curam collocant: sed vbi oppugnationes aggrediundæ sunt, vel aggeres demoliendi, aut fossæ superandæ, vel præcipitia occupanda, in quibus equorum nullus vsus est, peditum opera vtuntur exercitatissimorum, quorum qui maxime præstant sunt Ianizzari, quibus plurimum fident, quod eorum virtute ac fortitudine plurimas victorias consecuti sint; fatentur tamen imperfectam suam esse militiam, propter tantum equitum numerum, qui ad exercitia pedestria inutiles esse solent. Fugatis enim equitibus, quod superest refugium ad pedites, pertenuè est, & exiguum propter eorum paucitatem, quibus non comprehenduntur Asappi, quod fere inermes sint, & ad pugnas protinus inutiles: in peditatu enim grauitas potius & præstantia armorum, & robur ac vires corporis, propter vehementem imperium, quàm agilitas atque dexteritas requiritur,

ritur, hac Turcæ præstantiores, quam illa existunt, vnde eorum exercitus, vt dixi, plus in excursionibus, & velitationibus seu tumultuariis pugnis, quam in alio belli vsu valet.

Sed vtrum Christianorum vel Turcarum milites longo belli vsu deteriores fiant vel meliores, videndum: de Turcis prius dicam, quorum auctoritas atque reputatio quondam constitit in exacta obedientia; exercitiis militaribus: parsimonia in victu, & vestibus: patientia in expeditionibus & laboribus; nec mortis tangebantur metu, si quidem fato, quod euitari nullo modo possit, omnia sibi obuenerent credebant. Qualis ^{lib. 3. c. 10.} vero nunc sit, ex Secretario constat, quod omnes res, quæ sub cælo continentur vitæ suæ finem ac terminum habeat certum & præfixum, cum sit subiecta infinitis alterationibus, ob quas bonitas, quæ illam solet conseruare successu temporis corrumpitur, nisi quid extrinsecus interueniat, quod ad priorem temperiem eandem reducat. Communis medicorum est opinio; quotidie in corpore humano aggregari aliquid, quod quandoque indigeat purgatione, quod si hæc medicina & cura nimium differatur, tandem corruptio inde nascatur: Hoc vt verum est in reliquis corporibus, in corpore sane mystico Rerum publ. facillime euenire solet, vbi non solum accidentia naturalia operantur, sed variæ consulentium opiniones, propter priuata lucra, plurimum ad id conferunt. Respublic. igitur atque regna præfixo quodam tempore, renouatione quadam opus habent, cuius auxilio ad eam, qua

lib. 1. c. 19.

prius florebat complexionem atque perfectionem reducantur. Inde concludimus imperium, mortuo Principe strenuissimo, ad abiectum quendam & timidum translatum, facile ab eo conseruari, modo ipsius gubernatio non duret longissime, idque inprimis propter auctoritatem prioris, & optimam imperandi formam & ordinem ob quem tam cito cuncta corrumpi non possunt. Quod si huic timido alius succedat Princeps, strenuus & fortis, regnum is facile ad pristinum nitorem reducere, & defectus emendare potest: Sed si timidum & abiectum alius excipiat, qui nihilo sit melior, sequetur sine dubio certissima regni vniuersi ruina atque interitus, quemadmodum contra ubi duo Principes strenui imperium adipiscuntur, non mirum si terminos eius longelateque prolant: exemplum habemus in Regno Romano, ubi Romulus bellator successorem nactus est Numam pacificum, qui pace atque quiete vsus ad legum promulgationem: hunc secutus est Tullius animo feroci praeditus, qui usum armorum reuocauit: Ancus vero eius successor ad pacem non minus, quam ad bellum aptus, cum ad illam potius inclinare videretur, eaque de causa in contemptum apud suos peruenisset, haec arripuit: atque hisce vicibus ad tantum imperii culmen Romana ascendit Respublica. Contrarium Iudaeorum regnum expertum est, in quo Dauidi prudentissimo, & bello fortissimo regi, Salomon filius successit, qui in pace regnum non propria virtute, sed patris potius auctoritate & dignitate, quae adhuc in animis subditorum atque exterorum vigeat, conseruauit, quod Ro-

boamo

boamo, qui hunc secutus non pari euentu successit, siquidem paterno auctore atque auctoritate longe inferior esset. Haec remedia inprimis adhibenda sunt, in iis regnis, quae non ratione vel legibus reguntur, sed a nutu & voluntate Principis & violentia quadam dependent, ad quorum conseruationem suprema quaedam virtus, nec interrupta, sed continua requiritur. Sane Ottomanicum imperium praeter alios violentum est, quod ab arbitrio vnius summi regis dependet. Nec vlla libertatis specie gaudet, eoque magis expositum est mutationibus, quod statuta imperii non obligent subditos ad quietam & tranquillam vitam agendam, sed cogant quasi, ut armis atque rapinis studeant: quas cum extra territorium exercere non possint, domi inuicem cum regni interitu eas tractare coguntur, inde fit ut nunquam intermissio a bellis concedatur, sed vno finito aliud incipiendum sit, ne milites otio torpescant.

Qui diligenter Turcarum historias, ab initio eius imperii ad nostra vsque tempora euoluet, reperiet felicissimos semper in bello exstitisse, maximoque fecisse progressus eos Imperatores, qui manu strenui, & animo forti atque inuicto praediti fuerunt, qui legis & sectae, quam profitentur studio in bellis sese exercuerunt, ne otio virtus ipsorum tabesceret. In defessa fortitudo, & vis animi inuicta apparet in iis Imperatoribus, qui ab Ottomanis regnarunt, ad Mahemetem vsque Secundum, qui Constantinopolis atque Trapezuntis imperium cum plus ducentis urbibus Christianis ad se rapuit. Ipsimet bella castrae seque-

130a

1481.

bantur, ſæueriſſima diſciplina militum inſolentiam atq; luxum cohibebant, turpe vt duceretur militib. etiã qui maiora obibãt munia, auro vel ſerico veſtiri, vel in caſtris alio lecto, niſi tapeto, humi ſtrato, vti. In iuſtitia adminiſtranda ſæueriſſime prohibebant, ne iniquis extorſionib. ſubditi premerentur, ſæpius in publico cõparebant, & priuatorum querelas audiebãt, quaſequebantur pœnæ, atq; caſtigations grauiffimæ. Hinc regnandi ordo à Baiazethe II. intermiſſus, quod vitæ priuatæ deditus eſſet, corruptelas in regnum plurimas induxit, quæ temporis ſucceſſu auctæ fuiſſent, niſi mature Selimus filius illud occupafſet. Reuocauit ille maiorum & prædeceſſorum ſuorum conſuetudinem in audiendis ſubditorum querelis, & iuris adminiſtrationem reformauit, ipſe bellis præfuit, militiam atque aulam ad priſtinam aſtueritatem reduxit, & continuis bellis exercuit: vnde non modo in Europa limites imperii ſui latiffime extendit, ſed in Aſia quoque Cauri regnum, & Armeniam minorem occupauit. Ac plurimas regiones Perſis eripuit, ex quarum conquiſitione exercitus ipſius eoſdem tulit fru-
T. L. in. li.
29.
 ctus, quos Romani ex ſuperata Aſia perceperunt, cum milites victores luxum & mollitiem exterorum, ſplendorem ſupellectilis, inſtrumenta ludicra & muſica in conuiujs, & ciborum exquisitas delicias, in ciuitatem induxerunt, ad quæ cum ambitio ſenatorum accederet, ruina exſtiterunt, tam probe inſtitutæ Reipublic. Sic ruina imperii Turcici principium

pium ex Perſicis ſpolijs natum, quibus aula tapetibus, auro & rebus præcioſis opulentiõr reddita fuit, cumque primum tanquam trophæa illata fuiſſent, poſtea in vſum quotidianum ceſſerunt, & pompæ pernitiõſiſſimæ inſtar habitæ fuerunt: ad conſeruationem eius magnificentiæ, cum multum pecuniæ opus eſſet, extorſiones atque angariæ ſubditis impoſitæ; natæ ſunt, & officia auto venalia eſſe cœperunt. Quod ſi Selimo alter Baiazethes ſucceſſiſſet, dubio procul Turcica militia funditus euerſa fuiſſet, verum Solimannus bellicoſus & ſtrenuus imperator, qui cõtinuis bellis maximo cum Chriſtianorum damno milites in Vngaria imprimis exercuit, diſciplinam priorem reſtaurauit, ſucceſſorem habuit Selimum II. qui in ea paſſim fuit exiſtimatione, vt neminem haberet, quem iure timeret, geſſit quædam bella, ſed maritime pleraque, ipſe veto domi permanſit, ſub hoc imperatore militia aulicã otium atque opes naçta, delitijs indulgere potuit, quibus adeo abuſa eſt, vt per oſtentionem aulicæ & officiarũ certarent inuicem, quis ſplendidiora & pretioſiora munera Imperatori offerret, maiorem aleret mancipiorum numerũ, magnificentius auro, ſerico & gemmjs ornatus atq; veſtitus incederet, vnde præciũ pecuniæ auctũ, & ad ſummũ auaritię gradũ omnia fuerũt redacta nec amplius munera atq; officia inter bene meritos diſtribuebantur, ſed iis qui plus æris obtuliſſent, conferebantur. Qui dignitate erant inferiores, modum potius cumulandi pecunias, quam gloriæ, ex rebus bene & fortiter geſtis, adipiſcendæ
 S - 2

quærebant, vt illius ope ad munera altiora ascenderent, omnis miseria redundabat in miseris agricolas, qui angariis opprimebantur, & in extremam redacti necessitatem, agriculturam deserebant, fugaque sibi consulere cogebantur: inde regionum vastitas inducta, decima non fuerunt soluta, & stipendia feudatariorum seu Timariatorum cessauerunt. Nec sumptus subministrati fuerunt, ad aulam & militiam sustentandam, vnde præter loca maritima & limites imperii, reliqua ditio fere vniuersa deserta quasi, videbatur. Ex his quæ in medium fuerunt allata, cõcludimus Turcam in hisce bellis, in quibus, vna cum prouinciis bello capris, subditos ad bellum idoneos nullos sibi subiicit deteriorẽ potius, quam meliorem statũ imperii sui reddere, idq; magis, quo diutius protrahitur, & sapius iterantur eiusmodi bella, & factiones inter milites, copiarum numerum minuunt, quarum defectus, nisi ordinem militiæ immutare velit, nusquam alibi, quam ex Seragliis suppleri potest: in quibus tantus est puerorum numerus, vt si ter vel quater in signi clade exercitus afficeretur, defectus occisorum suppleri possit, sed vterius non sufficient, etsi extraordinaria puerorum collectio, vel exactio fieret, qui tam subito excrescere, & ad bellum si continuetur assuescieri nequeunt, interim prouinciæ incolis priuantur, præter rusticos, quorum nulla habetur ratio, qui singulis annis in expeditionibus moriuntur, Asappi scilicet, fossores, & qui commeatum in castra conferunt, bis singulis annis extrema illis calamitas à prætereuntibus militi-

militibus infertur, quos hospitio excipere, & stipere iuuare tenentur, præter reliquas insolentias, quæ ipsis inferuntur.

Coactus igitur & inuitus Turca breuiora quiddẽ bella, sed immeso cum apparatu gerit, & semel in Asia pace inita, quo rustici, qui ibi sunt, post tot, tantaq; miserias perpeffas quiescere, & sese recolligere possint, bellum in Europam transfert, ne otio torpescant, & corrumpantur milites. Hinc igitur adparet error quorundam, qui bellum continuando deteriorẽ Christianorum statum fore existimant, quod non copias sed pecuniam belli neruum statuant, quod equidem nunquam mihi persuadere potui, tum propter rationes superius allegatas, tum quod ipsa experientia fuerim edoctus, Turcas non diuturna sed vastuosa bella gerere, & si potius è re sua fore cognouissent, bellum protrahere quam finire, dubio procul consuluissent rebus suis, prout ipsis visum fuisset commodissime. Nec dubitandum quin sapius hac de re in concilio tot imperatorum fortissimorum, totque Ducum strenuissimorum instituta fuerit consultatio: Namque imperio quam longissime dilato incommoditas illa aucta est, siquidem milites ab extremis limitibus ad alteram imperii extremitatem, per media quasi deserta deduci nequeunt, nisi cum proprio detrimento, & rusticorum euersione, quod firmum est argumentum instantis ruinæ, quæ minatur monarchiam hanc ad tantam amplitudinem, & vastitatem propagatam, vt partes extremae à suo centro debita auxilia, atque subsidia difficulter acci-

pere possint, verum nimis diu in hac materia immorati sumus, quæ tamē consideratu dignissima est, vnde fundamentū præcipuū nostrę quæstionis, quam decidendam sumpsimus, dependet.

Ad desertionem & desolationem prouinciarum, quæ ex nimia rusticorum, & subditorū extorsione, & miseria prouenit, aliud accessit sub 1571. Selimo II. incommodum non minus graue, quā præcedens. Classe enim Turcica post expugnatam Cypri insulam profligata atque destructa, & maximo rerum maritimarum apparatu, amisso adeo imperator animum à belli maritimi studio subduxit, vt à nauigatione, & mare protinus abstinere secum statuerit, secus ac fecerunt maiores ipsius, qui incrementi & authoritatis spem non minimam in re maritima posuerant, cum Græci vt sumptibus parcerent, eius imperium spreuissent, & neglexissent. Remedium huic malo afferri quiuisset, si quis Solimannus regnum adeptus esset; sed Amurathes III. successit, qui mollis ipse aulam delitiis & ocio perditā habuit, nec Turcicam militiam eneruatam, atque corruptam è fundamentis restaurare & ad priorem ordinem reuocare, nec pacem cum vicinis conferuare nouit, qui Solimanni fortitudine perterriti, ab armis hætenus quieti abstinerant, Imperator delitiis Seraglii vel aulæ vacabat, res quæ imperii statum concernebant, consiliariis tractandas relinquebat, neque proprias nec hostium vires atque potentiam explorare, & perscrutari curabat. Sinani Bassæ consiliis qui primi Visieri officio fungebatur, irretitus, bellum quod nunc in Vngaria durat, in eius fauorem susce-

sulcepit, vt in quiete ipsius voluntati atque naturæ obsecundaret, cuius tamē fructus nimis amaros, præuentus morte, gustare non potuit. In impetio ipsi Mahometes III. omnium cum applausu, & lætitia successit, quod ad bellum magis patre Amurathe, inclinare, idque à iuuentute fouisse, videretur. Attamen mulierum illecebris corruptus, non solum mature in bellum non est profectus, vt tot malis, hoc in bello indictis, succurreret, & remedium afferret, verum etiam duces militiæ præcipuos vita temere priuauit, cladium causas non corrupto exercitui, sed ipsis ducibus imputans. Primum Ferathum Bassam virum bello præstantissimum, ad Sinani querelas & accusationes laqueo suffocauit, Sinanus ipse non absque suspitione veneni periiit, quod à Transyluaniæ Duce anno proxime elapso cæsus fugatusque fuisset. In tanto Ducum præstantium defectu classis curam eiusmodi homini commisit, qui rei maritiæ studium nec didicit vnquam neque tractauit. Ipse vero cum Cigala in Vngaria cõparuit, forsitan quod exercitus, nisi ipsius sub auspiciis, in bellum proficisci nolleret, Agriam exigua sua cum laude cepit, quod neq; situ, neque manu esset munita, & prædiariorū culpa in eius occupatione haud leuis interuenisset, exercitū Christianorum culpa nostrorum fugauit, cum prius milites ipsius, turpi fuga, multoties salutem quæsiuissent, quorum numerus infinitus periiit, quod si fortuna æque ac virtus, bellicumque robur eos destruisset, hoc anno fundamentum suæ libertatis Hungaria primum ac firmum iecisset.

Magno sane constabit labore Turcicum Imperatorem vt rursus confirmet tot cladibus fractum suorum militum animum, vnde ab exiguis nostris copiis sæpius immensa ipsius multitudo cæsa atque deleta fuit. Hinc causæ patent, ob quas prouinciæ quædam integræ eius iugum excusserunt, Walachia scilicet atque Transyluania, è quibus militiæ Turcicæ plurimæ quondam commoditates proueniebant, quod scilicet à potentia, & viribus earum prouinciarum, nihil eis periculi metuendum esset, quas semper antea horruerát, atque formidarant: apparent quoque occasiones, cur tam inuite militiæ nomina dent subditi, qui sponte quondam sua, & vltro in bellum procurrebant. Notæ sunt æmulationes atque discordiæ, quæ inter præcipuos duces vigent, inter Sinanum quidem & Feratham nõ ita pridem. Hodie inter Hibrainum, (cui Sultanæ fauent, quod paci studeat & bellum detestetur,) atque Cigalá, qui officio primi Visieri, quod virtute militari cõmeritus fuerat, priuatus ad alios regni limites relegatus fuit. Ciasfer Bassa suffocatus periit. Quod si hæc tyrannis in reliquorum aulicorum notitiã perueniret, non mirum foret, si communis quædam rebellio sequeretur, cum cuiuslibet extremum periculum vitæque discrimen iure timendum sit, quod ad libitum mulieris, et si nihil grauius sit cõmeritus, incurrere possit. Et hæc de Turcico exercitu dicta sufficiant.

Nostrum exercitum quod attinet, iure dicimus, continuo belli vltu longe meliorem eum existere. Namque ciuiles discordiæ autoritate atque prudentia Imperatoris Rodolphi sublata, & bellorum

lorum occasiones extinctæ fuerunt, ille quidem diu præmeditans, atque secum animo bellum voluens, ad id pacis tempore pacauit, remotis dissensionibus, quibus irretiti non considerabant periculum, quod ab instante hoste potentissimo imminabat, hinc factum, vt maiora auxilia, quam vnquam antea Germani contra Turcam miserint: iidem edocti, quanta facilitate suis viribus Turcicam potentiam infringere possint, relicto pristino belligerandi modo, non solum quæ adhuc possident defendunt, sed hosti quoque offensiuum inferre bellum, atque eius propugnacula, & vrbes tentare, obsidere & expugnare audent: imperator noster Ancum Romanorum regem imitatus, non minus ad bellum, quam ad pacem, aptum sese declarans, subito bellum accepit, cū Turcarum perfidia, occupata Bicia Croatia propugnaculo, & violatis legatis, pax rupta fuit.

Quantum valeat Hungarorum virtus, contra Turcas, ex eo patet, quod ipsi soli per 200. fere annos fortissime hosti resisterunt, vt nunquam vel minimam partem huius Regni sub iugum mittere potuisset, nisi ciuiles discordiæ aditum præbuisent, & fere ianuam in id aperuissent. Notæ sunt clades, quas à nostris accepit, tum etiam victoriæ, ob quas plurimi sane Duces, qui in Hungaria contra Turcas militarunt, triumphos adhuc hodiè agunt. Idem probant tot factiones, quæ adhuc vigent. Cum enim plurimi durissimum eius iugum amplius perferre nequeant, animo confirmato, secessionem fecerunt, qui nunc difficillima quæque tentant, & maxima cum laude ad finem per-

ducunt, in primis vero cum è sua natione nacti sint Principem Christianum & bello strenuum, qui memoriam Stephani & Matthiæ regis renouat.

Quæ sint Germani militis laudes, bellica virtute partæ, non opus est, ex historiarum serie longius repetere. Natura videtur Germanos complexione, & corporis dispositione armorum & belli oneri perferendo aptos procreasse, nec aliud ipsis deest præter exercitium, quo ob diurnam pacem caruerunt, eoque destituti timidiores in proximis expeditionibus exstiterunt: siquidem nemo ea fortitudine natura dotatus est, vt primo hostium impetu (nisi ira sit commotus) animum nõ dimittat, verum vbi aliquoties ad manus cum eo fuit deuentum & pugnandi modum didicit, abiecto omni timore, ipse prompte in aciem descendit. Eius rei exemplum in Italis vidimus, qui ad Hydruntem licet bello astueti, ne aspectũ quidem hostium ferre potuerunt; perciti noui hostis fama & timore, tum quod nouam pugnandi formam prius non fuerant experti, adeo fuerunt perterriti, vt non dubitarint ex Vngaria copias quasdam extrahere & euocare, qui Turcis resistere scirent. Saue vsus atque necessitas plurimum ad instruendos milites in bellica disciplina conducunt, vidimus in his ipsis regionibus veteres Germanorum legiones fortissime sese in bello gerere, & exiguo sane militum numero, non modo hostem non fugere, vel detrectare prælium, sed ipsum quoque ad pugnam quærere, prouocare atque insectari. Bohemorum equitatus male apud quosdam audit, quorum rationes ego non intelligo.

1480.
Bonfl. 36.

ligo. Namque in Asia Cairi delitiæ, & aeris temperics, homines molles & effœminatos producere solet. Exstiterunt tamen plurimi eius regionis incolæ, qui Mamuluchorum exercitui sese iunxerunt, & diuturno belli exercitio tam strenui euaserunt, vt cum ipsis Ianizaris congredi, & manus conferere ausi fuerint. Rex Matthias in Morauiam quondam delegauerat equitum quasdam turmas, vt hyeme atque æstate ibidem militarent, quæ propter faciei nigredinem atræ le-
giones fuerunt vocatæ, harum virtus adeo claruit, vt si quãdo vna earum in exercitu numeroso militabat, omnibus formidabilis existeret, & reliquis copiis authoritatem conferebat. Quid obstat, quin hoc idem nostro tempore eodem cœtu tentetur, & in effectu ponatur? Concludimus ergo militiam nostram diuturnitate belli meliorem factam esse: apud Turcas vero contrarium euenisse, siquidem tam subito copias in occisorũ locũ ppter prouinciarum defectiones restaurare nequeant, tum quod in præliis plerumque fortissimi quique cadunt, quorum in hoc bello ad minimum 100. millia occubuerunt, illi in primis, qui in hisce Regionibus magis erant versati, & cogniti. Quod ad reliquã facie exercitus, collectã ex vilissimis quibusuis, attinet, occisorũ numerus cõmemorari nõ potest. Turca quidẽ in tã vasto impio facile immensam multitudinẽ hominũ scribere põt, sed pauci in ea milites strenui reperiẽtur, nisi iustis præsiidiis pugnacula limitanea denudare & priuare velit. Obiiciunt quidam è nostris tyrones & nouitios in militum numerum referri, quoniam nunquã antea hostis conspectũ viderũt, fateor id

Bonfl. lib.
43.

quidem, sed Turcarum diuersam esse rationem dico, siquidem noster exercitus hominibus constat liberis, qui etsi cuncti in rebus bellicis non sunt exercitati, ingenia tamen ad militiam applicant, & usum tractandorum armorum, gladii in primis & bombardæ norunt. Contra Turcarum exercitus præter Timariatos & milites qui privilegiis gaudent, constat hominibus abiectissimis, & vilissimis mancipiis, quæ nulla specie libertatis fruantur, reliquorum militum insolentis exposita. Rustici in primis, quibus ne arma quidem relinquuntur, quos Iudæorum sæci abiectissima, qui inter Christianos viuunt, vere comparare lubet. Huc accedit, quod in regionibus septentrionalibus, homines nascuntur languine completi: unde etiam cordatiores existunt, pericula spernunt, nec vulneribus terrentur, ut Physici dicunt, facilius quoque aeris intemperiem perferunt. Hæc de militibus, nunc de armis.

DE ARMIS.

ARNA quod attinet, duo primum in considerationem veniunt: Quantitas sc. & Qualitas. Ea aut in omni exercitu armorum quantitas habenda est, ut non semel inde milites armari possint, sed cum ob varios casus ea pereant, vel usu consumantur, vel abiciantur in fuga, alia semper asseruanda sunt, quæ militibus in perditorum locum tradantur. Nec eadē ad cunctos belli usus conducunt: sepius ubi stratagemate hostis vincendus est, expedit paribus vel similibus armis militem induere, ut hostem decipiamus. Qualitas armorum in usu, & prærogatiua consistit. Alia enim offensiuæ sunt, alia defen-

defensiuæ, illis aggeres diruimus, quibus tormenta bellica, & omne genus machinarum comprehendimus, & hostem cominus & eminus petimus. Cominus ut est hasta, lancea, gladii & similia. Eminus vero, ut arcus, bombardæ, & omne genus missile. Defensiuæ arma sunt, clypeus, scutum, ferrei thoraces, lorice, & quicquid denique rotundum corpus ab ictu hostili conseruat, quibus dubio procul nostri Turcas longe superant. Armorum prærogatiua non omnibus nota est, siquidem est subtili hominis ingenio proficiscitur, cum nimirum diligenter perpendimus, quæ arma hoc loco, hoc tempore, & in hisce actionibus vtiliter adhibenda sint, quod qui non obseruarit diligentius, contrarium forte suo conatu euentum experietur. De hac materia inferius, ubi de aciebus ordinandis explicandum erit, fusius dicemus.

DE COMMEATV.

INTER reliquas difficultates, quibus nonnulli moti, domi hostem expectandum statuerunt, præcipua fuit, commeatu & rerum ad victum pertinentium defectus atque penuria, siquidem enim offensiuum bellum sit gerendum, longius in hosticum, per desertas scilicet prouincias, proficiscendum, & commeatu, qui tanto exercitui sufficiet, maximo cum labore & sumptu portandus foret, cum milites nostri qui bonis cibis, & vini potu assueti, eiusmodi nutrimento sani & incolumes conseruandi sint, Germani in primis maxima copia indigent, tum pedites propter tot metrices, lixas & calones, inutile genus hominum,

Ionina.

qui ipsorum sequuntur castra: tum equites, qui propter armorum grauitatem, & ne equos perdāt sapius quiescere solent: Minori apparatu Hungari vtuntur, minimo vero Turcæ, atque Tartari, e quos vt plurimum solo stramine & fœno alunt. Milites destituti pane, carne & viño sapius pulmento vel oryza contenti viuunt, laute se vixisse putant si frustum panis biscocti nanciscuntur, vel carne falsa, obdurata in puluerem redacta, & aqua calida macerata, vescuntur. Tam austerum vitæ genus quondam apud Turcas in vſu fuisse potius credo, quam vt hodie eo vtantur. Qui in hac opinione sunt, sententiam suam Vladislai exemplo confirmant, quod defectu commearus potissimum cum ad Hemū vsque processisset, copias reduxisse credatur, eandem victus penuriam causam extitisse, quod ad Varnam pugna cum maxima incommoditate fuerit commissa: Tum etiam quod in Croatia nihil laude dignum effici queat, ob caritatem annonæ potius, quam propter militum paucitatem & defectum. Vt ad hanc objectionem respondeam, equidem satis mirari non possum, sapientes quosdam viros hisce difficultatibus irretitos, consuluisse, tam insignem errorem, vt hostem scilicet domi expectemus, in regione florentissima & fertilissima, vbi commodissime sese possit sustinere, ne cogatur longius adferre commearum. Non igitur sterilitas, sed difficultas commearum deducendi, & quæ inde secuta sunt confusiones, nostros perterruerunt, quod nullum huic malo remedium adhibere scuerint: Quod si recte fertilitatem regionis, & commoditatem tot fluminum nauigabilium, ranteam

copiant

1443.
Bonfin. l.
36.

copiam armentorum, & vehiculorum perpendissent, certe vltcrius penetrassent, quod in hunc vsque diem nostra in primis culpa, & incolarū discordiis interuenientibus, nondum tentare ausisumus. Vladislauum quod attinet, nunquam ille sibi persuasit fore vt Turca pugna fugiat, vel quod transitum ipsum impedire posset. Minus vero credere potuit, vt ex Asia tam cito Amurathes contra instructissimum Christianorum exercitum reuertatur in Europam, vt ipsum praerteret antequam in Thraciam prouinciam fertilissimam perueniret: quod si tale infortunium suspicatus fuisset, facillime rebus suis aliter consulere quiuisset. Croatia defectibus, quo minus consulatur & prospiciatur, nostra potius confusione tū quod ordines Regni à bello abhorreant, quam ex ignorantia vel impossibilitate quadam euenit: cum videamus hostes Constantinopoli vsque, iumentorum dorsis, suos adferre commearum, & ob eam causam immensum impedimentorum numerū & acerrimum in bellum extrahere. Primum sciendum Christianum exercitum ad trium prouinciarum limites emittendum: 20000. in Croatiam. 30000. ad Transyluaniam, & Walachiam cōfinia. 50000. ad Danubii ripas subsistēt: Necessitate tamen urgente bina castra coniungi possunt. Suppono alteram quoque necessariam belli rationem, quod nunquam locus hostilis, proficiscēti exercitui, à tergo relinquendus est, in primis vero ppe flumina, ne qui commearum adportāt, impediuntur, qui non modo ab hostiū insidiis defendēdi sunt, verum etiam ab incolarū latrocinis & semper turma quædā equitū emittēda, ad loca

Leontic.
lib. 7.

suspecta perlustranda, & detegendas insidias, ne metu prædonum impediatur commeatus comportatio, opera quoq; danda, vt pro ratione periculorum, & distantiam locorum, vnde merces afferunt mercatores honestum lucrum percipiant, quo in posterum ad mercimonia diligentius exercenda instigentur, deligendi sunt certi quidam officarii qui mercibus pretia iusta imponant, certus est locus designandus, quo mercatores secure, tanquam in Emporio, conueniant, & quæ attulerunt venalia exponant, vel aliis mercatoribus diuendant, à quibus postea vehiculis & caris tuto in castra deferantur, proficiscente enim exercitu non semper ad ea loca, vbi substitit, perueniri iusto tempore potest, & mora interueniente, merces quæ durare non possunt, corrumpuntur & frustra pereant. Quod si ordines isti strikte obseruentur, non est dubium quin rerum omnium abundantia in exercitu sit futura, propter tot fluuios nauigabiles, qui per regiones fertilissimas, & copiosissimas dilabuntur.

Cum vero ea loca vbi plus imminet periculi, mercatores adire non soleant, necessarium foret in Croatia inprimis, vt eius prouinciæ ordines, qui militibus stipendia soluunt, Granaria quædã publica in locis securis constituent, vnde auenã atque panem militibus stipendii loco numerent. Quin & pro singulis militum vexillis vehiculum vel iumentum quoddam solo pane bis cocto, vel frumento onustum circumuehi potest, nec tamen eo sine permisso belli duce vtendum, sed ad subitas expeditiones conseruandum, ne quæ mora iniiciatur, vel occasio amittatur, donec de

victu

victu sibi milites prospiciant. Vbi vero per dies aliquot in loco certo quiescendum est, iumenta atque vehicula tuto ad constituta illa emporia prouinciæ, vel mercatorum mitti possunt, vt quilibet pro suo vexillo quæ necessaria sunt comparret. Quin & sentina illa hominum inutilissimorum mulierum puto, atque colonum ab exercitu abigatur atque depellatur paucis exceptis, qui ægrotos curent, & linteamina lauent, quod pedibus Germanis inprimis vsu venit, qui laceratis vestibus fere nudi reuertuntur è bello; vel perent vestibus destituti.

Postquam Transyluania atq; Walachia, quæ vera Turcarum fuerunt granaria ab ipsis defecerunt, maximis inde necessitatibus vrgeri ceperunt, siquidem comeatum ex Asia nauibus Constantinopolim quidem, inde iumentis in Vngariam transportare coguntur. In Europa parum frumenti, ex prouinciis, quas possident, etfi fertilissimis, nancisci possunt, quod exigui supersint pagi, & ipsi quidem incolis vacui. Tum etiam quod per transitus militum, qui toties iterantur, omnis vere commeatus absumatur, & regio depopulationibus quasi deserta reddatur. Si quis itaque commeatus comportandi rationem, qua Turca vititur, deinde qui sumptus requirantur ad alenda tot mancipia, qui eos conducunt, tum quantum frumenti absumat exercitus antequam sedem belli attingat, recte perpendet, sane reperiet fieri non posse, vt per tres vel quatuor septimanas in vno loco Turca immoretur quod populationes quibus equitatus vix sustentari potest, multo minus iumentis, quæ vehicula trahunt, alendis suf-

T

Lib. 7.

ficient, quorum numerum maiorem esse Læonicus dicit, quam hominum qui militiæ inferuiunt. Ad Agriam proxime nonnulli opinati sunt, prælium differendum esse, quod hostis pabulationum & comæatus defectu breui inde discessurus sit, cuius penuria plus damni in his regionibus percipit, quam arma hostilia ei inferre possint.

QVOMODO IN BELLO PRO-
cedendum & bellum su ge-
rendum.

QVÆ hæcenus à nobis dicta fuerunt, ad intelligenda reliqua in medium in primis fuerunt allata, siquidem principalis huius materiæ scopus in iis versatur. Vt igitur probe intelligantur omnia, hæc præcipua capita obseruanda sunt: Bellum scilicet offensiuum in posterum gerendum, tum quo ordine hostilis regio sit aggrediunda; postea qua ratione acie cum hoste sit decertandum, & quod bellum pluribus annis protrahendum, & hyeme quoque gerendum, denique quomodo bello capta sint cõseruanda: Quod si in tam breui compendio hæc omnia pro rei dignitate discuti, & examinari nequeunt, ii saltem quorum plurimum interest, ea diligentissime considerare, & ad calculum singula reuocare debent.

BELLVM OFFENSIVVM GE-
rendum esse.

QVÆ commoda, quæue incõmoda bella offensiuua vel defensiua sequantur, primū genera-

neraliter, tum particulariter cõsideremus. Ad prius quod attinet pluribus sane exemplis cõprobatum est, Bellum cõmodius Guicciardino teste hosti inferri, & in hosticum deriuari quam domi illud excipere. Eius rei exẽpla multa apud Romanos scriptores legimus, qui earum partes plerumque potiores extitisse prædicant, qui primi arma arripuerunt, vt habet Liuius in consultatione de bello Samnitis mouendo, vel in Macedoniam transferendo. In oratione Scipionis de Africa debellanda. In consilio Hãnibalis Antiocho dato, de bello Italiæ inferendo, quæ loca omnia sententiis exquisitis sunt referta, inter quas hæc fere sunt præcipuæ: præcaueri destructionem propriæ ditionis: hostem impediri, quõ minus prohibitu suorum ope atque præsidio vti possit, subditorum facultatibus hostilis exercitus deuastatione euersis: Hostem timidorem reddi, cum qui aggrediuntur semper sint ferociores: milites cordatiores ad pugnam reddi, quod procul à ditione propria & patria absint: occasionem suppeditari multorum animos explorandi, qui erga principem male poterant esse affecti: victoria lucrata regionem hostilem posse occupari, priusquam hostis exercitum restauret. His rationibus aliæ opponuntur contrariæ, quas idem Liuius recenset, describens incommoda, quæ Alexander M. habiturus fuisset, si in Italiam descendisset: vt Fabius in senatu contra Scipionem probat, & Paulus contra Hannibalem, qui idem hoc tandem faretur. Quod domi quisque maiores copias colligere, quam extra ditionem ducere possit: clade accepta

lib. 10.
Tit. Liv.
lib. 1.
lib. 21. 18.
lib. 24.

lib. 9.
lib. 18.
lib. 12.

pater, quo se in tutum recipiant milites, à nece superstitis: exercitum restaurari facilius posse: situs locorum & viarum cognitos esse, quos in nostrum vsu conuertere possumus, res necessarias domi suppeditare, quibus in peregrina regione sit carendum.

lib. 2. c. 12.

In hac materia Secretarius in hunc modum distinguit, si, inquit, potentia eius qui oppugnatur, inferior sit hostili, defensionum bellū gerere debet, cum auxiliis externis destituatur, secus faciendum si vires eius tantæ sint, vt acie cum hoste concurrere, nec de victoria desperare auit. Duo insuper hic consideranda: Nam regio natura situs, vel arte sit munita, num pateat vndique. Deinde vtrum exercitus noster è propriis subditis constet, quos conuocare possumus pro libitu, an vero conductitios milites habeamus, iique consensu plurium conscribantur. Quod si regio munita sit, & militia ex subditis constet, hostis propter dictas causas domi expectari debet: Sin vero aperta sit regio, & milites ab alterius arbitrio dependeant, non expedit, vt defensionum bellum geramus, sed melius erit hostem præuenire, maxime vero si ille sit vicinus & potens, cuius imperium subditi absolute recognoscant, quos ille pro libitu conuocare, & hinc inde emittere possit, qualis reuera Turca est. Eius rei Hungari exemplum præbent, quos nunquam hostis subegisset, nisi discordiis ciuilib. irretiti (vt dicit Bonfinius) defensionum bellum gerere constituisent, & reuera nihil aliud erat q̄ bellum gerere, non vt illis conducebat, sed potius vt hosti cōmodum videbatur: Maximis sumptib. ingens sapius exercitus fuit

lib. 3. 4.

fuit collectus, isq; sine vllō fructu iterum dimissus, q̄ hostis rebus suis prospere gestis, discessisset vel anni tēpus non pateretur amissa recuperare. Accedit & alia haud leuioris momenti causa, quod cum nos eo tantum animo bellum suscipimus, vt nos defendamus: probe illud succedere non possit: Cum econtra vbi hostem offendere velimus, possit. Turca mouendo nobis bellum offensiuum, omnes ibi impendit regni neruos, illis expugnans vrbes & arces, hisce oppugnans & debellans nostros exercitus: Id quod non potest, cum ad defensionem sui tantum intentus esse velit. Prærogatiua defensorum consistit in altitudine propugnaculorum, tectorum, & iusto laterum ordine extensorum, qua sic stante pauci multorum assultus sustinere & reprimere possunt: Ea iacente vincuntur. Iam quis merito sperare potest, quatuor, sex aut decem hominum millibus diu hostem impedire? qui in obsidione loci alicuius 100. aut 200. millibus, his agendo curriculos, illis effodiendo terram, fossasque replendo, istis munimenta & ageres educendo, strenue occupetur, & totidem aliis in hostem eductis, configat: quia breui temporis interuallo superior euadat, ac munitissimum etiam propugnaculum euertat? & quodcunque præsidium eneruet inque nihilum redigat abique vlla militari arte, & ingenii solertia: Nisi illud singulari naturæ beneficio insigniter munitum sit. Præterea rationes nostræ effectum non sortiuntur, cum ad succurrēdum obfesso alicui à Turcis castro certum prænimus tempus: metientes illud non ex potentia hostili

in hoc belli genere: sed vel ex propugnaculorum magnitudine, quoad nos: vel ex commoditate situs: vel ex præsidii virtute, quã alias fortassis resistendo viriliter conspicuam fecit: non indagantes veriores euentuum causas. Vnde postea fit, vt succursus isti semper tardius adueniant: Cui sæpe accedit præfidiariorum perfidia, aut animi abiectio, sicut huius rei testis est omnis Vngariæ palmus. In eo autem belli genere, quo nos hoste aggredimur & impugnamus, eque suis latebris in planitiem ad arma conferenda prouocamus, multo fecius euenit. Non enim potest in præliis campestribus, sicut in obsidionibus, vsurpare palas & ligones: sed tantum lanceas, hastas, & bombardas: Et hæc causa est, quod raro ad prælium apertum adduci potest, satis perspectum habens, quantum hoc suis rebus, vel profit vel obfit.

QVO ORDINE REGIO HOSTILIS sit aggrediunda & debellanda.

QUÆRITVR quis locus primum, quis postea sit oppugnandus. Diuisimus exercitum nostrum in tres partes, tum vt hostium vires distrahantur, tum propter com meatus rationem, tum etiam vt præcaueantur confusiones. Cum parte præcipua, 50. scilicet millibus tum peditum, tum equitum hosti ad Danubii ripas occurremus: altera pars 14. nimirum peditum, & 6. equitum millia in Croatiam mittenda, quæ cum sterilis sit, & montuosa regio minores copias, & plu-

res

respedites, quam equites capere potest. Restant 30000. hominum è quibus Transyluano maior numerus equitum Germanorum 6000. scilicet, & 4000. peditum mitti poterunt, sub ipso quoque 10000. equitum, & totidem pedites Hungari militent: Sicuti præstantissimi forent, si hastis præpilatis vterentur. Exercitu hunc in modum distributo, duæ Regulæ ducibus sunt obseruandæ: Quod nullus à tergo locus hostilis sit relinquendus: Altera, vt tempus & labor in loco, qui aliquis sit momenti, occupando, insumatur, & in eo honor & sumptus, qui impenduntur, considerentur. Priori regula periculum auertitur, ne exercitus intercludatur, & securitati eorum, qui com meatum comportant, consulitur. Alterius obseruatio faciet, vt cum recentibus copiis loca munita & principaliora facilius occupemus, quæ minora alia sequentur, quorum occupatio forsitan eadem opera & labore quo priora fuerunt expugnata, constitisset. Hoc consilium Aldrubal capta Plazentia secutus est: Marcello, cum Agrigentum occupasset, 60. aliæ vrbes & oppida sese dederunt. Antiochus vniuersa Thessalia potitus est, cum Pheras in suam potestatem redegisset. Idem in-

*Tit. Liv.
lib. 17.
lib. 16. 26.*

lib. 14.

Hoc igitur in primis tribus nostris exercitibus obseruandum, vt nunquam hostilem locum à

tergo inexpugnatum relinquunt, ea maxime que ad fluuios sita sunt. Tum vt semper aggrediantur loca principaliora, & præclariora: inde præter alia sequetur vt hostis si auxilio obsessis venire velit, nobis magna sua cum incommoditate, sese accommodare cogatur. Nec à tergo aciem nostram aggredi & confundere possit, quo vnico modo nostros prælio superare antea consueuerat. Vt ad singularia veniam, puto exercitum nostrum maiorem, ad Budam occupandam initio applicandū esse, posthabita Solnock, Agria & Harwana, quod vrbes istæ hosti potius impedimēto, quam emolumento sint futurae, & ex iis commearus, qui per Danubium deferretur, impediri nequeat. Budæ vero ob has rationes capienda, quod nimirum vna sit ex urbibus regni primariis, hostes eam optime munitam aestimēt, Regni sit Metropolis, & quod est præcipuum in meditullio fere sita, vnde versus Solnock & Agriam commodissime præsidium mitti potest; nobis verò necessaria & peropportuna propter Albæ regalis obsidionem, qua simul etiam Iauarinum intercluditur & obsidetur. Si Solnock, Agriam vel Harwanam obsidere velis, Danubii commoditate destitueris; in Iauarino occupando eadem difficultates, & forsitan maiores occurrent, minores tamen vtilitates inde ad nos redundent, & parum honori nostro conducet si defensionibus assiduo, & amissis recuperandis innitimur. Fateor Iauarinum grauis instar stimuli esse, qui fortiter nos pungit, propter viciniam multorum locorum, qui magni sunt momenti, & quod hostis inde magno suo cum fructu bellum gerere possit. Nobis tamen omnium

rerum

rerum commoditas inferuit, fossorum in primis, qui maxima copia in ea regione reperiuntur. Vna Budæ obsidioni difficultas obstat, quod exercitus diuidendus & interuallo maximorum fluuiorum separandus erit: Eodem enim tempore Pestam (quæ ad alteram ripam posita est) cingere & premere conuenit. Itaque sub mensis Iunii initium coram hac vrbe comparerem, cum hostis copias suas nondum coniunctas habet, pontē super fluuium construerem, & melius custodirem, quam in priori obsidione Anno 1541. & nuper ad Iauarinum factum, vbi pontis expugnationem deditio urbium secuta est. His primordiis ita constitutis, ambo loca simul aggredere, Budæ fingere arctius instare, sed re ipsa vehementius vrgerem Pestam, quod facilius captu sit, tum quod copiarum quæ Pestam obsident facilius reliquis, si hostis auxilium Budensibus ferre conetur, se coniungere possint. Quod si res ex voto cedat, nec aliud periculū superesse videatur, copiarum istæ Seghedinum obsidebunt, quod locus ille commodissimus sit, non solum ad deturbandum hostem ex Hungaria superiori, verum etiam ad transitum in Transyluaniam confirmandum, cuius Princeps occupato Chinadino, quæ parum à Lippa distat, ponte Tybiscum iunget, eo que firmo præsidio munito, consilia & auxilia nostra quouis tempore excipere poterit, ob hanc vnicam causam, nisi adessent alia quoque, Budæ expugnatio non est omittenda, nec suaderem Transyluano, vt Temesvariam oppugnaret, nisi obfessa vel expugnata Buda, ne molē exercitus Tur-

1544.

cici contra se irriter, & conuertat, cui noster exercitus ppter longitudinē itineris, in tempore auxilio venire nequeat. Quin prius tranſitus confirmandus, & cauendum ne à tergo quid periculi immineat, priuſquam tanti momenti res ſuſcipiatur. In Croatia duo ſunt præcipua itinera, alterum ad Sauum, ad Drauum alterum tendit. Illud confirmandum Perrinæ propugnaculi auxilio, & fluuius occupandus. Quod ſi ab ea parte Bicia cum locis finitimis occupari poſſet, conſinia illa contra Boſmam ruta exiſterent, & exercitus ibidem ſuſſisteret: Inde alterum iter, quod ad Drauum ducit tentandum, quod Bobaccia exiguo interuallo ab eo diſtet, & propugnacula in locis, quædam conſtruenda, quo ſeſe exercitus recipiat, ſi maioribus viribus Turca ingrueret, hac ratione plurimum damni hoſtibus inferi poteſt, tum propter vicinitatem Sigethi, cuius illi maximam curam gerunt, tum propter comitatus defectum, atque impedimentum, ſi verſus Budam excurrere velint. Itaque exercitus hic ſi in iſtis regionibus ſolummodo quietus ſuſſiſtar, reliquis duobus plurimum conducet donec vel reuera Temefwariæ obſidio ſuſcipiatur, vel ſaltem fingatur, vt hoſtium conſilia, atque copia diſtrahantur, quò Buda, vel Alba regalis maiori cum ſecuritate obſideri poſſit. Hæc de præſenti materia dicta ſufficiant, in reliquis idem ordo, & eadem regulæ in tribus illis exercitiis obſeruentur.

DE PVGNIS ET

præliis.

ARTIS

ARTEs quibus dux belli in primis excellere ^{Secretarius de Arte militari lib.} debet in ordinandis aciebus, & pugnis committendis conſiſtunt: in his ſi probe verſatus, & inſtructus eſt, reliqui errores, qui ipſius culpa committuntur, facile corrigi, & perferri poſſunt: Qui contra artibus hiſce deſtituitur, etſi reliquâ militarem diſciplinam optime ſciat, nunquam tamen ad proſperum finem bellum arduum deducet. Namque pugna proſpere commiſſa defectus priores omnes delet, & obliterat, victoria vero amiſſa reliquas actiones quæ prædeceſſerunt inuſtiles & vanas reddit, quantum porro gloriæ & honoris victoria habet, tantum ignominia & periculi clades adferunt, ſiquidem in rebus bellicis fortuna vt plurimum dominatur, in pugnis eius imperium in primis adparet; vbi decretum Ducis, non recte, intellectum, vel perceptum, vbi ordo præſcriptus non recte obſeruatus, vbi temeritas, aut vana quædam vox, à minimo milite edita, victoriam hoſti parat, quem victum credebamus, vbi denique ex improviſo innumeri caſus eueniunt, quos dux belli conſilio ſuo præuertere, vel aſſequi nunquam potuit. Ideoque ſuperius, vbi de militibus dixi, tandem in hunc ſenſum concludi, Turcam commodius vinci non poſſe, quam crebris pugnis, in quibus tamen magnam ille prærogatiuam habet, ideoque relictis communibus illis ſtratagematibus ad ea reuertar, quibus vt plurimum victoriam nobis hoſtes eripuerunt, ante omnia de acierum ordine dicendum foret, quo-

modo tam numeroſo exercitui reſiſti poſſet, ſed cum ea materia pluribus capitibus conſtet ad finem huius libelli eam reſeruari. Perpendi ſapientius mecum, & examinaui pugnas celebriores, in quibus Chriſtiani à Turcis victi, eas præcipue quæ in Vngaria commiſſæ fuerunt, vbi (poſthabitis cauſis, ob quas ad manus ventum fuit,) quatuor præcipuos errores & cauſas cladi noſtræ me reperiſſe puto, qui neceſſario in poſterum præcauendi & corrigendi ſunt. Error inſignis videtur ſi exiguæ copiæ prælio cum immenſa hoſtium multitudine conſigant: ſi nimio pugnæ feruore & cupiditate hoſtem aggrediamur, ſi milites ordines deſerant, vel prædas agant, hoſte nondum penitus deuictò, vel lucrata victoria: ſi nimis diu hoſtem fugientem inſequantur. Hos errores, & quæ adhibenda ſint remedia, vbi pro dignitate materiæ probe deduxero, ſpero me ſatis euidenter demonſtraſſe, Turcam in Vngaria optime vinci poſſe.

PRIMVS ERROR.

ET ſi victoriæ non hominum multitudine, ſed militum ſtrenuorum fortitudine apprehendantur, innumera vt exempla teſtantur eorum qui cum impari plane hoſtium numero manus feliciter conſeruerunt, inter quæ clariffima omnium Luculli eſt victoria, qui aperto Marte cum 6000. equitum, & 15000. peditum Tigranem immenſa hominum manu ſtipatum proſtigauit. Qui cum Romanorum caſtra è longinquo luſtraſſet, per iocum dixit: ad Legationem

tor

tot hominibus non opus eſſe, ad exercitum maiores copias requiri. Attamen Turcæ non adeo ſunt ſtupidi & infulſi, cuiuſmodi à nonnullis finguntur, ſiquidem ab infantia ad labores & bellica exercitia aſſueſcunt: Neque in noſtro exercitu ea diſciplina militaris cernitur, quæ quondam floruit, vnde pauci ſapientius heroica plane facinora, & quaſi miracula contra numeroſiſſimos hoſtes ediderunt. Quemadmodum igitur belli dux merito ignorantix vel timiditatis accuſaretur, ſi ad Turcam vincendum 300. vel 400. hominum millia conſcribere vellet, quo æqualem hoſtili exercitum haberet, non conſideratis aliis prærogatiuis: Sic ſtultæ temeritatis notam merito quidam incurret, ſi cum 15. vel 20000. militum victoriam ſibi promitteret. Nam etſi eius rei exemplum in regibus & ducibus quibuſdam habeamus, ii tamen non ſtudio, ſed vi & extrema neceſſitate coacti ad manus peruenerunt. Vladislaus putans Amurathem plane Europa excluſum eſſe cum 25000. in expeditionem profectus eſt (etſi Dracula ipſum præmonuiſſet, ne cum tanta paucitate ulterius procederet, ſiquidem Turca ad venationes maiores copias ſecum trahe-ret.) Hoſte igitur ſubito comparente, tuto cedere, & pedem referre non licuit, nec ſubſiſtere etiam poterat, quod commeatus inopia exercitus laboraret, fortunam tentare coactus fuit.

Paulo poſt Ioannes Coruinus, vt ignominiam illam antiquaret cum 22000. pugnam inuitus cum eodem Imperatore iniit, priuſ-

1444.
Bonfin. l.
26.

1448.
Ibidem.

quam reliqua aduentarent auxilia. Neque Ludouicus studio contra Turcarum aciem, quæ 300000. hominum constabat cum 25000. in prælium descendit, sed cum hostem ad Drauum transitu prohibere cogitaret, & serius aduenisset, recedere periculosius duxit, quam pugnare. Nec subsistere poterat commode, donec reliqua auxilia aduentarent. Huc tamen non debet referri Sigismundi clades, qui cum 60000. militum cæsus fuit, non equidem propter exercitus debilitatem, sed propter alios errores, de quibus postea dicemus. Ad Agriam nuper exercitus noster 50. fere millibus militum constitit, cæsus tamen, non quidem copiarum defectu, vel hostium fortitudine, sed propter alias quasdam confusiones, vel quod exemplo Ludouici in insidias fuerint deducti, vel quod nimis præcipitanter, vt Sigismundus in prælium procurerint, vnde postea consternati milites, vano terrore perterriti fuerunt.

Sufficient igitur 50000. militum ad pugnam cum Turcis ineundam, maxime si eius vires, vt supra dixi distractæ, nec in vnum locum collectæ sint, præter rationes superius allegatas exemplum me mouet Romanorum, qui contra copiosissimos hostium exercitus maiores copias non duxerunt. Accedit ad rationem experientia quoque, quæ non ex successu examinanda, in quibus fortuna partem quoque sibi vendicat, & aliæ occasiones, præter pugnantium fortitudinem, interueniunt, sed ex hostium confessione propria desumenda. Cum Vladislao sane, qui in prima sua expeditione 50000. homi-

hominum in aciem duxit, manus conferere ausus non est, quin ne ad pugnam cogeretur, transitu difficiliore Thraciæ obstruxit. Multo minus Vladislau II. cuius exercitus 60000. constabat in acie expectare voluit, sed vt tuto copias reducere, & domum reuerti posset, specie legationis & induciatum eum decepit, & variis excursionibus ipsum distraxit. Solimannus omnium Imperatorum Turcicorum fortissimus bis in Austriam cum 300. & 500. millibus militum Germanorum innixus discordiis, descendit, verum vbi saltem exercitum à nostris conscribi intellexit, qui tamen nondum in ipsum conspectum venerat, turpiter inde discessit, eiusque discessus fugæ haud fuit absimilis. Idem Strigonium atque Albam Regalem cum 220000. militum expugnauit. Sed cum Ferdinandum cum 40000. hominum Passoniam aduenisse, & recta contra ipsum tendere inaudiuit, subito reduxit exercitum, copiasque dimisit. Infinita eiusmodi exempla in medium adduci possunt. Agria quoque eius rei testis est, ibi quæ gesta sint, recentî adhuc memoria tenemus, sanè perinuitus, nec absque timore hostis in aciem descendit, cogitans nostrorum saltem animos tentare, vel confusiones inter eos excitare, quæ ipsius commodo seruirent. vbi vero nostros superare paludes & arctius illi instare vidit, neglecto armorum præsidio fuga salutem quæsiuit.

Rationes denique ex multitudine hominum desumo, cui neq; victu & comæatu, pspici, nec ca-

1526.

1396.
Bonfin. l.
26.1403.
Bonfin. l.
42.1529.
1530.

1543.

1443.

certo ordine regi, & in freno contineri potest. Deinde vere mihi persuadeo, copias nostras, armis instructas, eo ordine in aciem collocari posse, ne ab hoste inermi circumdari possint. Tandem quod hostium vires disiuncte sint, ad plures imperii limites defendendas. Quod si omne suum robur omnemque potentiam unitam haberet, nostri quoque contra non secus cunctas suas copias recolligere, vel conatus eius eludere poterunt, donec reliqui exercitus in aliis prouinciis, iustis praesidiis priuatis, alias expeditiones perficiant. In discessu vero extremum eius agmen agrediendum & infestandum foret.

SECUNDVS ERROR.

SECUNDVS error è nimia militum audacia, & Spugnandi desiderio prouenit, & si militaris audacia in pugnis probatur, imo duces quoque militum animos ad eam excitare debeant, semper tamen ex Pauli Æmilii consilio, penes belli ducem consistere debet, locum, tempus, & formam pugnae designare, quæ ducis munia si milites sibi sumant, officii rationem excedunt, siquidem verus militiæ ordo inuertitur, & confusiones introducuntur quas ordinarii sequuntur effectus, cuiusmodi Vngaria sæpius maximo suo malo experta est. Clades ad Nicopolim Vngarorum & Gallorum contentione contigit. Hæc enim ne gloria priuaretur, quod primi hostem aggressi essent, ante tempus impetum in Turcas fecerunt: Illius ad Varnam, causa existit nimia quarundam legionum temeritas, quæ hostem in planitie circumcurstantem conspexerant, cum-
que

que aggressi, contra ordinem præscriptum, insectando, in loca incommoda fuerunt delati, quæ causa ruinae totius exercitus fuit: Ad Mohaz Vngari differre potius, quod commode poterant, quam inire prælium debuerant, donec aduentu auxiliorum, exercitus ipsorum confirmatus fuisset: Illi vero primas hostium turmas quæ è longinquo comparuerunt cum impetu adorti eos fugarunt, & tam diu insecuti sunt, donec in insidias inciderunt. Et si clades ad Agriam nostro exercitui, non propterea quod paludes milites superarint, sed ob alias quasdam confusiones, quibus ordines fuerunt turbati, illata fuerit, negari tamen non potest, summo cum periculo pugnae initium fuisse factum, siquidem hostis dum nostri alibi paludes superant, in alio loco, vbi minime cogitarant, adorti prohibitu aciem Christianam potuisset: Nisi ruinae causas, prædandi desiderio potius quam pugnandi studio adtribuere velimus, siquidem avaritia equites seducti in funes & tentoria hostium fuerunt delati, vbi misere perierunt. Paulus Æmilius non solum nimiam militum in pugnis, sed in verbis quoque temeritatem castigabat: cum non datum sit cuilibet Duci, constantiam & lenitatem Fabii Maximi imitari, quæ erga Minutium usus est.

TERTIVS ERROR.

TERTIVS error deprædationibus committitur. In militia Romana cautum erat, ne miles prædas ageret, priusquam certum à Ducibus signum ederetur. Nec difficile erat sub ordinibus copias continere. Cæsar in clade Pompeii
Tit. Liv. lib. 5.
bel. civil. lib. 3.

Pharfalica subito restituit ordines, vt profligaret Pompeianos quosdã, qui collem proximum occuparant. Vtilissima hæc & necessaria est disciplina omnibus qui lucratam victoriam in dubium renocari nolunt, vt sæpius euenit: siquidem milites spoliis atque exuviis colligendis adeo disperguntur, vt in aciem reduci nequeant, quodcunque sane periculum immineat, sæpius eo stratagemate milites fuerunt decepti, quibus hostes, simulata fuga, spem prædæ opimæ iniecerunt, castra omni genere spoliatorum referta, eis diripienda concesserunt, inrer fugiendum res pretiosas proiecerunt, vel caros atque vehicula subducere, ne hosti in manus venirent, simularunt, vt eorum aciem hæc ratione dirimerent, cuiusmodi stratagemata Frontinus plura recenset. Multi duces vt errorem hunc euitarent, commoditates eiusmodi suis præripuerunt, plurimi propugnacula magni momenti, iam victa fere, capere noluerunt, quod hostibus præsidium licet exiguum aduentare scirent, verentes ne dum milites in colligenda præda occupati essent, hostes eos adorirentur imparatos. Turcæ eiusrei obseruantissimi sunt, nec vrbes, nec castra diripere solent, nisi omni suspitione imminētis periculi vacui sint, & liberi, ne amittant certam victoriam spe prædæ exiguæ, quæ vt dicebat Ambioriges, victoribus tandem, sero licet cedit. Ad Varnam Turca per triduum à direptionibus castrorum abstinuit, post pugnam ad Agriam commissam, sequenti die integro omnia impedimenta salua visa sunt, & intacta: sane qui hac

*Tit. Liv.
l. 6. 7.*

lib. 1. c. 20.

lib. 2. c. 5.

*Guicciar.
lib. 14.*

*Cæsar bel.
Gal. lib. 5.*

hac ratione in bello procedunt, non timide sed prudentissime agunt, secus quam fecerunt quidam è nostris centurionibus, à quibus vix hostis discesserat, non vi in fugam coniectus, sed sponte se subducens, nam etsi hostis non vt nostros deciperet, sed præ timore aufugit, illi tamen suos ipsimet ordines turbarunt, & hosti causam præbuerunt insidias struendi, & in aciem redeundi. Antiqua huiusrei exempla minus nota sunt, sed nostra recentiora omnibus patere debent: in Vngaria Aladana, & paulo post Deutelius, maxima suorum strage, insignes amiserunt victorias iam parras, quod nimis auide prædæ inhiarent milites, ob eandem causam Clissa propugnaculum fortissimum nuper amissum fuit: Ex cuius conseruatione fructus sperabamus amplissimos. Non igitur milites in loca ducendi sunt vbi se subducere, vel ordines deserere possint: quod si aliquando euitari nequeat, Foxii istius Gallici ducis regula tenenda, quam obseruauit cum ex arce Bresciana vrbi iam captæ ab hostibus præsidio acceleraret, imperans vt proximi qui que omnes eos trucident, qui in ædes ciuium priusquam hostis penitus deuictus, atque fugatus esset sese ingererent. Quin & Turcarum more officarii quidam post acies substituendi, qui sine discrimine primos occident, qui ordines egrediuntur vel deserunt, de qua re inferius, vbi de ordinatione aciei dicendum.

Q V A R T V S E R R O R .

Q V A R T V S error hostē insequēdo cōmittit. Constat equidē non eandē esse pugnandī

ratione, sed eam mutari pro varietate nationum quarum alia statariis alia velitaribus pugnis magis sunt assuetæ. Stataria pugna omnium securissima & optima est, sapius tamen superata ab his, qui velitaribus vtuntur, non aliam ob causam, quam quod crebriori impetu hostium sapius iterato soliditas & robur copiarum infirmatur, & instabilis redditur.

Milites vero ad statariam pugnam armati, ob grauitatem armorum minus apti sunt ad velitationes, in quibus diu subsistere nequeunt, sed cedere tandem coguntur. Omnibus hoc solet initio contingere donec assuescant. Cæsaris legiones in Hispania, atq; Africa idem sunt expertæ, sapius ordinibus hostium instabilitate perruptis, vnde Cæsar, tanquam tyrones & nouitios in hoc certaminis genere milites, pugilum more, exercere & instituere coactus fuit. Non meliori conditione vsi sunt veteres Italorum cohortes, Turcis ad Hydruntem oppositæ, siquidem statariis pugnis ipsis nocere nequiuertunt, nec contra velitationes resistere, nec prohibere excursiones potuerunt, quin ad præcauenda maiora damna & pericula, copiæ quædam ex ipsa Hungaria euocata fuerunt, quæ leuiter armatæ hostium pugna di rationem iam didicerant: sane leuiter armati, si à tergo eos, qui graui armatura sunt induti, aggredi possunt, circumuolutionibus eos fatigant, ordines turbant, & facile vincunt. Leuis enim armaturæ propria est agilitas, & crebra agitatio atque mobilitas. Nunc fugit, nunc redit in aciem, nunc hostem à tergo vel quocunq; lubet aggreditur, quod ubi in stataria pugna vsu venit,

bel. ciuil.
lib. 1. c. 5.

1486.
Bonf. lib.
36.

venit, iam rupta censetur. Hanc prærogatiuam Turcæ optime didicerunt, eaq; vti melius, quam nostri suos seruare ordines, norunt, sapius enim fugiendo, quam pugnando victores exstiterunt: Neque casu vel fortuito, sed studio & ex legibus suæ militiæ hac ratione in pugnam descendunt, siquidem impetu contra nostram aciem nihil efficere possunt. Michaellem Palæologū velitationibus diu detinuit, & defatigauit, tandem fugam simulans in insidias eum deduxit, & insigni clade affecti: Andronicum per integrum diem nunc fugiendo, nunc iterum propellendo distinxit, defatigatum omnibus copiis aggressus, eum profligauit: Ad Varnam, Coruini, diuturnis velitationibus, insignis illa strages secuta est: Ludouicus defatigatus, (quod per integrum diem equo vectus esset) victus fuit ab hoste, quem fugere credebat, cum sine ordine victoriam incertam prosequeretur. Nuperrime ad Agriam cum hostis tergum vertisset, nimis audacter eum nostri insecuti sunt, vnde victoria splendidissima illis è manibus clapsa est. Non semper hostis fugit, cum tergum vertit, qua de re inferius de ordinatione plura dicentur.

lib. 9.

BELLVM PLVRIBVS ANNIS
continuumdum.

FRVCTVS eius qui vicit in vsu victoriæ consistit, qua qui vti nescit, maiorem incurrit infamiam, quam si nunquam vicisset. Maius enim dedecus est defraudari rebus, quæ in nostra potestate consistunt, quam quæ à fortuna dependet: Ideoque potissimum id agendum, vt hostem in-

sequamur, & opprimere, atque internecione de-
 lere pergamus, donec in pauore & timore adhuc
 hæret, ne tempus ipsi concedamus ad animū re-
 sumendum, & vires recolligendas, grauius fuit
 Hannibal reprehensus, quod post pugnam ad
 Cannes feliciter commissam, victoria vti nesci-
 uisset. Hūgaria nostra defensionum semper bellū
 gessit, quasi hostis cum quo ei res est plane esset
 inuincibilis, quo in errore non frustra nos hære-
 re nonnulli putant. Verum si fundamentum
 potentia Turcicæ perpēdimus, quod in Seragli-
 is consistit, quæ solummodo bello diurno &
 continuo euacuari possunt, vere apparebit gra-
 uiter à nostris peccatum fuisse, quod bellum diu-
 tius non protraxerint, & post in signes clades il-
 lud quoque cōtinuarint. Matthias rex dicere so-
 litus est, Turcam vinci non posse, nisi ipsi tempus
 præcidatur, & occasio, vires recolligendi, quæ in
 ipsis victoriis debilitantur: ipse tamen Matthias,
 vel impeditus aliis bellis, vel Vngarorum culpa
 nuprius quoq; interuenientibus, Sinderouia ob-
 sisionem neglexit, cum sola restaret ad liberandā
 Bulgariam, quæ causa fuit, quod tota ea prouin-
 cia Turcæ imperio postea cecit. Quid commodi
 cessit Christiano orbi ex illa celeberrima victo-
 ria in mari Anno 1571. parta classe Selimi II. cesa
 atq; fugata, cum victores cursum victoriae secuti
 non fuerint, quo eius fructū perciperent. Quod
 nisi singulari Dei prouidētia hostis animum à re
 maritima despondisset iam dudum experti esse-
 mus, quam exiguam quietem tanta expeditione
 acquisiuissemus. Nunquam forte continget, vt
 Christianismus eiusmodi classem contra Turcā

Bonf. lib.
31.

1475.
Bonf. lib.
34.

nisi

nisi extrema coacta necessitate, instruat. Quod
 si nunc pacem ineamus cursum victoriae sane de-
 ferimus, quam adhuc à nostris partibus stare iu-
 re affirmo, non obstante Agriensi clade: siquidē
 hostis non modo in aliis præliis, sed hoc ipso an-
 no longe maiorem militum numerū quam no-
 ster exercitus amisit: Tum quod ipsius potentia
 adeo attenuata, vt amplius fere resistere nequeat
 nisi tempus ei concedatur vires restaurandi. Fa-
 xit Deus, vt exoptatam hanc commoditatem, ty-
 ranni huius opprimēdi, recte perpendamus, nec
 rursus eam in vanum elabi patiamur, & certo
 cum Marthia rege nobis persuadeamus, Turcicā
 pacem ad grauius bellum præparationem fore.
 Pax est dicit Polybius, res dulcissima, & bellum
 omni ratione vitandum, sed extrema quæuis non
 sunt tentanda, vt ad pacem perueniamus. siqui-
 dem Reip. æquitas, incolumitas & libertas cui-
 us paci præferuntur. Nec Pindari sententiā pro-
 bo, qui ciues suos hortabatur vt tēterent omnia
 quo pacem & tranquillitatē recuperarent. Pax
 sane, idem subiicit, res est pulcherrima si iusta sit
 & honesta, quo nihil quicquā pretiosius inueni-
 ri potest: Deniq; nihil quicquam vel iniuste, vel
 turpiter committendum, vt pace fruamur.

BELLVM ETIAM TEMPORE
 hyberno gerendum.

SI bellum. cōmodissime plurib. annis cōtinua-
 ri potest, vt supra pbauī, sequet ex iisdē ratio-
 nib. etiā hyberno tēpore cum vtilitate & fructu.
 illud geri posse. Idē Appius Romanis suasit cum
 Veios oblideret, q̄ hyeme iaterueniēte, labores

T. Litt.
lib. 5.

& sumptus iam impensi inutiliter cedant, & nunquam expeditioni finis imponatur, sed bellū continuando hosti occasionem præripi, spiritus & animū resumendi, atque vires restaurandi, eumque defatigari. Quod ita se habere in bello Turcico experimur, ad quod tarde noster exercitus sese parat, potiorē anni partem in apparatus faciendis consumit, vix duo vel tres menses militando transiguntur, interim stipendia pro quinque mensibus persoluuntur. Pleraque igitur pecunia in profectiōibus & apparatus impenditur, secus fieret si per integrum annum bellū duraret, & stipendia pro 12. mensibus soluerentur, et si nouem solummodo miles in castris versaretur: Ea sæpius aeris est temperies, vt miles in campis per totum fere hyemē morari possit. Glacies nonnunquam expeditiones faciliores reddunt, sereno cælo educi possunt milites, qui aeri Vngarico magis sunt assueri, si stipendia longius durēt, milites dilationem solutionis, atque diminutionem minus grauiter ferent: siquidem nullum fere commodum ex stipendiis percipere possunt, quod militia cito dissoluatur. Sed graua incommoda in itineribus, & multum detrimenti in solutione stipendiorum patiuntur, quorum loco & arma & aliæ merces eis dantur, vnde maximum lucrum ad duces redit, qui ob id singulis annis nouam militiam instruunt. Adde quod in Vngaria semel tantum exercitus lustratur, è quo primo statim mense, quarta fere militum pars fuga dilabitur, vel morbis perit, quorū stipendia duces sibi reseruant, cum prouinciarum maximo damno, quod exiguo cum fructu bellum geri possit propter

pter militum paucitatem. Diligenter hæc considerari, & saeuere reformari debent. Huc accedit, quod singulis annis miles per easdem prouincias bis proficisci soleat, vnde plurimum damni miseris rusticis infertur, & onera illa grauiora sint, quā ipsa tributa quæ pendēt. Non solum autem nostris proderit bellum hyberno tempore cōtinuare propter causas modo dictas, sed imprimis hostibus illud impedimēto erit, siquidem Turcæ (vt Rex Matthias dicere solitus erat) aqua & paucissimo cibo contenti, hyemis iniurias & vim frigoris non æque perferre possunt, vt Hungari, qui vino & victu lautiori recreantur. Tum quod milites Asiatici temperatori acri sunt assueti: Vfus camelorum qui impedimenta gestant in hyeme vanus est, & inutilis, quod super glaciem incedere nequeant. Incommoditates augent viæ lurose, & herbarum inopia, vnde tot equi & reliqua animalia sustententur, in æstate ex campis nutriripossunt, vnde fit, vt raro copias antequam herbaræ excreuerunt, educat, hyeme nunquam quicquam tentauit, præter excursiones, quibus singulis diebus in alia loca perrumpere potest, vt habeant milites vnde viuant. Cum igitur præter ordinaria præsidia nullus hostium exercitus in Vngaria hyberno tempore subsistat, non opus erit vniuersas nostras copias, sed earum partem præcipuam peditatum scilicet omnem noua militum lustratione habita, ibidem retinere, reliquis quæ dimittuntur tēpus certum, quo denuo in castris cōparere debeant assignetur: cum propter tempestates educi milites nequeunt, in hyberna debent collocari in vicina oppida, vnde facile coire & cōgregari possint.

Bonif. l. 3.

Nec Germanis atque Vngaris difficilior erit in Vngaria hybernare quam Romanis in Italia. Vtraque enim prouincia aeris temperie, incolarum habitu, qui altera dicitur natura, & corporis complexioni respondet. Nam Germani poros & meatus magis constipatos habent, ut frigus tam facile ad partes corporis interiores penetrare, vel calor naturalis exhalare nequeat. Vnde propter sanguinis abundantiam corpulenti euadunt, nec vulneribus terrentur. Nec in Germanis quicquam desidero præter bellica exercitia, quæ usu & experientia addiscuntur. Prima Vladislai expeditio in hyemem vsque durauit, fremebant milites & indignabantur, quod non essent assueti contra vim frigoris & glaciei, & hostem simul sese defendere. Rex tamen difficultates nihil moratus, copias non reduxisset, nisi penuria comæatus exercitus laborasset. In secunda expeditione non hyemis sæuitia, sed annonæ inopia, pugnae causa existit. Matthias in hyeme Zenderouiam obsef-sam reliquit, in castra cum maiori exercitu rediturus, si Danubius glacie congelatus oppugnandi occasionem præbuisset. Idem in Morauia equitum conductitiorum ordinem instituit, qui in hyeme excubabant in castris, vnde in æstate strenuissime sese contra hostem gerebant. Exercitium dubio procul fortiores producit milites, quam ipsa natura, qui & calorem excessiuum, & frigus asperri-mum, & omnem militarem austeritatem perfer-re possunt.

QUOMODO NOS GERERE DE-beamus in cladibus.

Quod

QUOD ad cladem attinet duo consideranda veniunt, quomodo scilicet nostros in ordinem reducere, vel post cladem acceptam nos gerere debeamus. Prius ad caput de aciebus ordinandis reiciam. De posteriori hic dicendum. Profligato & caeso exercitu duo obuenire solent: Vel enim omnes milites in fugam se coniciunt, idque tam præcipitanter, ut duces malum præuidere, & remedium afferre nequeant, vel saltem pars eorum fugit eorumque fugam pars altera excipit, vnde duces commoditate in acti, rebus suis prospicere & consulere possunt, de hoc itidem fufus in capite de ordinandis aciebus dicendum. Quod si eodem momento vniuersus exercitus fugam arripit: neque consilium, neque artes, neque vires vsquam reperiuntur, quæ fugientes retrahere, vel remorari possint, ut dicit Secretarius. Sic Cn. Fuluius in senatu se excusat, quod non sua culpa exercitus ex acie fugiens, fuerit profligatus, se enim recte officio suo functum, probe omnia præuidisse, & ordinasse, nec suorum animos, nec hostium in potestate habuisse, sed vi aperta, armis & acie victum, cumque fugerent omnes se quoque turba ablatum fuisse, ut Varro Cannensi pugna, ut multi alii Imperatores, se solum restantem in acie nihil prodesse Reip. potuisse. Nec fortitudo sed temeritas dicenda, si negligerentur & spernantur ea, quæ iure timeri debent. Vituperio, quam laude dignior est Vladislaus, qui ad Varnam occubuit. Nihil emolumenti sed maxima ruina in Hungariam ex morte Ludouici redundauit. Quod si sua culpa victoriam amissam, & cladem exercitui illaram dux belli cognoscit, non animum tamen despon-

De arte mil. lib. 4. Tit. Lib. 6. 16.

Bonf. lib. 73.

dere, sed caute extra periculum se subducere, & ut suos in tutum collocet omnes inire rationes, se denique meliori Reip. fortunæ præservare debet, Varronis exemplo, qui fuga ex Cannensi clade elapsus à senatu fuit laudatus, eique gratiæ fuerunt actæ, quod de Reip. statu non desperasset, ut collega eius. sed ut habeant duces unde in tantis infortuniis sese consolentur, legant errores non ab vno duce, sed ab ipso senatu Romano, capta à Gallis vrbe, admissos de quibus Liuius in hæc verba prorumpit: Tanta, inquit, fortunæ in obcandis animis hominum est potentia, cum sibi non patitur resisti: unde Secretarius subiicit, Neminem frustra desperare debere, cum nesciamus qua via nos operiatur fortuna, quæ plerumque per vias inflexas & incognitas incedit, semper per meliora speranda in bello. in primis, ubi vis atque potestas eius maxime adparet, siquidem multi exercitus vna sola voce, vel falsa quadam specie in fugam fuerunt coniecti: multi cum victi essent denuo victores existunt.

Turpissimum igitur duci post res male gestas, quod superest, per desperationem negligere: cum milites in latam fugam versi sunt, opera danda, ut eos in tutum extra periculum collocet, eos certiores reddat, quo fugam capessere, & quibus viis incedere debeant, ut hostis, si copias suas diuidere cogatur ab insequendo cesseret, quod si ante fugam significare non licuit in ipsa fuga id faciendum, missis nuntiis ad transitus præcipuos ubi necessario transeundum est copiis fugientibus. Tutissime in castra fuga instituitur, quæ in eum euertum ante

Tit. Liu.
lib. 2.
Veget. lib.
4. 15.

ante pugnam muniti, & præsidio firmari solent. Reditus enim in castra fugæ speciem non habet, nec victos nos esse arguit, possunt etiam omnes illi modi, & stratagemata adhiberi, quæ Vegetius docet, ut victoriam à nostris partibus stetit hostibus persuadeamus. In primis vero in iis pugnis, ubi par est occisorum numerus & conditio, sæpius victi fuerunt habiti, qui primi castra deseruerunt, in quibus si diutius immorati fuissent, hostes in eam, qua ipsi premebantur, necessitatem coniecissent. Pompeius & Scipio non iniuria reprehenduntur, quod cum eorum milites in castra recurrerent ipsi procul aufugerunt, cum denuo Martis aleam tettare quiviissent. Ad Varnam Amurathes adeo cruento prælio fuit attonitus, ut tanquam victus retrocedere cogitaret, nisi ei nuntiatum fuisset castra Christianorum deserta, & derelicta esse. Anceps victoria ad Agriam fuisset, si Princeps in castra reuersus ibi subitisset, sed cum ibidem paucos quosdam milites, eosque inermes offendisset, reliqui magis remotiora loca peterent, ipse quoque Cassouiam abiit, ut copias ibi colligeret, quo etiam Dieffenbachii & Transyluani exercitus per viam quæ Tokaium ducit conuenire debebat, ne tota Regio hostium excursionibus exposita esset.

Sane qua occasione tanta inter nostros fuga excitata fuerit, nondum in hunc usque diem certo intelligere vel percipere potui, nec causam tanti terroris & metus reddi potest sufficiens: nisi in simili casu quondam ab Hungaris ignominiosa sumpta resolutio, qui cum ex variis & diuersis partibus contra se à Turcis impressiones & excursiones

Lin. 4. 7
10.

Appian. 2.

fieri viderent, eo solo ita statim consternati fue-
 re, & vilescere eorum caput animus (quod di-
 gnum obseruatione Bonfinius notat) vt statu-
 erint se cum Turca bellum amplius nisi defensiuū
 gerere nolle, oblitū omnino, per hanc minimam
 cladem, rantarum & tam illustrium victoriarum,
 quas olim contra Turcas Rex ipsorum Matthias
 Coruinus obtinuerat. Quapropter si rationes e-
 uidentiores excutere volumus, eos reperiemus
 omnes in contrario. Nam Turca nunquam com-
 modius vinci potuit, quam hoc ipso bello, amissa
 insigni prouinciæ parte, & militibus innumeris
 hoc quadriennio occisis. Quod attinet ad Agric-
 occupationem, quæ multis defectibus quo ad si-
 tum, & munitiones laborauit: Tum ad pugnam
 in qua nostri propter confusiones, non vi atque
 robore hostili, fugati fuerunt, intelligimus exi-
 guum inde honorem ad Turcam rediisse, quod ip-
 semet cum omnibus suis viribus & potentia nos-
 tros oppugnauit, & milites multo plures ex ipis,
 quam ex nostro exercitu fuerunt desiderati. Pro-
 pter hos successus tam prosperos Hungaria ani-
 mum despondere, & pacis rationes inire non de-
 bet, quam Matthias toties ei denegauit, dicens
 Hungariæ regem iure pacem cum Ethnicis sancire
 non posse: cognouit tandem Hūgaria grauem
 errorem sub initio regni Vladislai commissum,
 pace cum Turcis inita, & iureiurando confirma-
 ta, siquidem ab eo tempore & honor & authori-
 tas, & imperium inclinare capit, cum ea perpe-
 trasset, quæ ipsorum regum sententia atque de-
 creto prohibita erant. Nec iugum excutere po-
 terit, quin omnem pacis tractationem, & com-
 mer-

mercium cum Turcis intermittat. Quod si Mat-
 thias præter Turcam nullum alium habuisset ini-
 micum propriis armis & potentia eum ex Thra-
 cia expulisset: sat enim habebat virium, & magna-
 nimitate Christiana præditus erat, ne latebat ip-
 sum hostium potentia, quam bello continuo
 solum vinci & infringi posse sciebat, quo inter-
 misso, tempus & occasio conceditur vires repa-
 randi, vt Herculi contigit quoties Anteam tan-
 gere terram permisit, quæ fabula poetica com-
 modissime ad nostrum propositum allegari &
 reuocari potest.

QUOMODO BELLO CAPTA
 retineri & defendi de-
 beant.

Dixi de pugnis & præliis, tum quomodo a-
 missa recuperanda sint, superest, vt videam-
 us, quomodo eadem retinenda. Qui de bello
 gerendo consultant hoc in primis spectant, qua
 ratione prouincias acquirere, & acquisitas retine-
 re queant, ne detrimentum accipiant, sed ditio-
 res & potentiores euadant. Hoc consilium Ro-
 mani secuti sunt in Coloniae emittendis, & præ-
 da colligenda. Cum enim bellum in locis diffitis
 & remotis gerendum erat, ærarium vnde militi-
 bus stipendia soluebantur, subito fuisse exhau-
 stum nisi prædæ pars maxima militibus erepta,
 & in fiscum relata fuisset: propter stipendia
 vero, quæ tunc militibus fuerunt decreta,
 contenti illi fuerunt recognitione quadam
 pro libitu Imperatorum distributa, qui be-
 nemeritis etiam præmia dabant ex reliqua

lib. 34.

Bonf. l. 31.
 1444.

præda, quæ mercatoribus qui castra sequebatur, vendebatur, quod supererat in ararium publicum referebatur, ea ambitione, ut certant inuicem quis vi pecuniæ insigniori & maiori ararium locupletius reddidisset. Coloniarum usum provincias suas ditiores & securiores reddebant. Victis enim hostibus partem territorii pœnæ loco auferbant, idque distribuiebant inter eas familias, quæ Roma, eo migrant, tanto numero ut hostium excursionibus resistere possent. Extra Italiam in regem legiones ductæ fuerunt, hac ratione urbes superflua ciuium parte fuit liberata, & Romanis hostium reditus cesserunt, tum etiam limites sine sumptu ab hostium incursionibus & depredationibus defendebantur donec iustus belli apparatus fieret.

Utrumque Turcæ imitati sunt, ut superius dixi, cur idem apud nos fieri nequirit? Præda iure ad Principem pertinet, milites suo contenti esse debent stipendio, quod si ex præda insuper decimæ eis concedantur nullo modo conqueri possunt. Colonia non modo propter fructum qui inde redit, sed propter ipsam necessitatem in usum reuocari deberet, si diuina fauente clementia regnum Hungariæ Turcis denuo eriperetur, & libertati suæ restitueretur. Expulsis enim hostibus ditio incolis vacua foret, unde intermissa agricultura, salua subsistere nequirit, nec externi milites ibi sustentari possent: Plus igitur damni quam comodi ad recuperatorem, qui maximis sumptibus eam acquisiuit, redundaret. Colonia igitur in loca quædam regni præcipua deducenda essent. Quod si Ungari satis agri ad excolen-

dum

dum habentes, non cuperent, aut non possent, relinquere patriam, alio se recipiendi causa, ne dum nimis amplis & arduis occupati essent expeditionibus tota regio inculta & desolata remaneret. Germania populosissima colonos suppeditare deberet, qui loca quædam maioris momenti occuparent, extendens se ita coloniarum missione in partes externas: id quod maximo suo cum honore faceret: siquidem earum gentium vices obiret, quæ magna sua cum laude colonias quondam in Germaniam duxerunt. Quam in re nulla alia provincia Germaniæ præferri potest ob incolarum multitudinem, & artificum copiam. Cum vero ii qui agros colunt, ut suis atque aliis victum suppeditent, militia vacare nequeant: Artifices ad eam assuefaciendi, tum etiam præfidiarii nonnulli conducendi sunt, qui confinia tueantur. Et quo promptius habitatores confluant, urbes vel provincia quæ eos mittunt, pecuniæ, frumenti, pecudum, & aliarum rerum necessariorum, eis subsidium & auxilium præstabunt, debiti partem singuli quotannis restituent, donec totum murum persoluantur, vel alia in eatur ratio, ut quadragesima vel quinquagesima familia è rusticis & artificibus, ex vnaquaque ciuitate vel provincia describatur, reliqui qui domi permanent mutuo vel dono quodam eos iuent. Noui porro coloni decimas reddituum ad præfidiariorum, & militum sustentationem persoluent.

Quod si hac ratione bellum offensiuum per annos quatuor cum 100000. militum geratur, & nullæ pugnandi occasiones omittantur, omnisque

X

mora, & armorum intermissio caueatur, & praecidatur, dubio procul hostibus superiores existemus, nec singulis annis nouæ preparationes ad oppugnationes fieri debebunt, & acquisita optime retinere ac tueri, confinia denique coloniarum praesidio multa cum laude & utilitate defendi poterunt.

PARS TERTIA.

QVA ratione commodissime bellum contra Turcas in Ungaria cum 50. millibus militum generis eorum potètia infringi, atq; euerti possit, libris superioribus à nobis demonstratum fuit: Superest ut videamus, quo ordine & ratione pugna cum hoste sint inueniendae, de quibus diligentissima, & exactissima, atquequam committatur, deliberatio & consultatio instituenenda, & habenda est. Relictis igitur præceptis generalibus, de utilitate, necessitate, atque varietate præliorum, materiam totam in quatuor capita præcipua distribuam: in quibus de quantitate & qualitate armorum: de quantitate & qualitate acierum & turmarum: de copiarum distributione ratione situs: & tandem quomodo in acie contra hostem procedendum sit, dicam.

DE QUANTITATE ET QUALITATE ARMATORUM.

CONSTAT militum numerus, quæ ad hoc bellum requirimus 50. scilicet hominum millia, videndum quibus armis instructi esse debeant. Etsi vero (vt Aristoteles dicit) quondam acierum robor, & vis in equitatu posita fuerit, quod peditum vsus nondum esset cognitus, qui nisi seuera disciplina in officio continerentur,

tineantur, parum comodi ad bellum adferunt: nihilominus tamen in Græcia sub Philippo & Alexandro, phalanx Macedonica, & in Italia legiones, militiam pedestrem tam celebrem reddiderunt, vt plus ponderis sapius, quam equestris habuerit. legio Romana 6000. peditum, solis 300. equitibus constabat, eundem morè Carthaginenses obseruarunt, vnde grauiora damna Romanis, quàm quæuis alia natio populosissima, intulerunt. Ante nostram ætatè disciplina militaris propter crebras Barbarorum excursiones in Italiã, grauius fuit labefactata, quàm maiori ex parte equitatu constaret, cuius vsus contra hostem minus comodè existebat. Nec error fuit agnitus, donec Heluetiorum quædam turma, nostros, magno suo cum damno, prudentiores reddiderunt, experti namque peditum aciem rectè ordinatã, ab equitatu difficillime superari posse, quin contrarium sapius euenire, vt ad Carminolã contigit, cum victi iam equites ab Heluetiorum turma in terrã descendere ordinibus rectè dispositis, inire pedestre prælium coacti, superiores tandem hoste extiterunt. Peditatus igitur non potest superari, nisi ab alio peditatu melius instructo & ordinato. Romani equites extremo vigente periculo, sepius ab equis descenderunt, & victorias illustres pedestri certamine contra equites & pedites consecuti sunt, cumque in prælio quodam equites soli audacissime & pertinacissime inuicè pugnarent Romani, equis relictis hostem pedestrem pugnam capeßere coegerunt, potiores peditum quam equitum partes esse inuenientes. Idem Cæsar alio quodam exemplo confirmat. huius rei hæc videretur causa reddi posse, quod quæ pedes

T. Liv.
lib. II.

Guicciardi
lib. 5.

Secret. lib.
2. c. 18.

Bel. civ.
l. 6.

pugnat, firmitus subsistere, vel hosti instare, vel cedere pro libitu possit: secus vero qui eques cecidit, calcaribus & freno efficere, nec suo modo, equum, qui modo parum, modo nimium velociter, vel tarde incedit, regere queat. Huc accedit, quod equi nonnunquam sint refractarii, vel calcetiosi: Tum ut strenuus interdum eques equum habeat strigosum & male habitum, contra timidiore milites nanciscatur equos generosos, quorum utrorumque opera vana existit. Denique facilius pedes equum vel equitem ferire potest, quam ut ab equite vulneretur, quod hic pro libitu etiam tendere, & stringere nequeat. Quoties equitatus vltro leuissimas ob causas in fugam se coniecit? In pugna contra Pyrrhum & Hannibalem, equos elephantorum odor fugauit. Idem Cræsus Camelorum opera & Hetrusci cum caris strepitum excitantibus effecerunt: Selimus tormentorū maniariorum sonitu Persas & Soldanum in fugam coniecit. Sed notandum quemlibet peditarum cuius equitatus non recte opponi, sed aptissimum eum existere, qui graui armatura munitus sit, ut in loco aperto primum equitum imperum sustinere possit, vbi equites solum peditarum superant, leuiter armati, ut sunt tormentarii, cum armis destituantur, quibus ingruentes equites repellant, etsi quosdam inferioribus existant, nisi lancearii ipsis adiungantur. Etsi igitur communi omnium iudicio, tum experientia & rationibus validis edocti, peditatus primas in bello partes obtineat, tamē in hac mea dispositione 25. peditum millia solummodo retineo

rum

*T. Liv. lib.
10. 12.
Secret. de
arte mi.
lit. lib. 4.*

tum quod illi tardius in expeditionibus incedant, nec provinciarum ab hostium incursionibus, qui equites plerique pugnant, defendi possint; tum etiam quod Germani equites, qui ferreis thoracibus induuntur, atque ordines in acie stricte obseruant, & ab hostibus vehementer formidantur, non minori loco quam pedites habendi sint, in primis vero Turcarum equitibus oppositi, qui leui armatura vtuntur. Quod si igitur acie in loco aperto, cum hoste (qui angustias propter multitudinem equitum fugiet) decertandum foret, hunc in modum 50. illa militum millia armis instruenda esse concludo, primum 10000. Lanceariorum peditum, tum 7500. Moscetarios, totidemque tormentarios requiro. Quibus addo 7. millia equitum Germanorum, 12000. Lanceariorum, & 6. millia tormentariorum equitum.

DE QVANTITATE ET QVALLI

tate agminum & turris-

rum.

HOc caput quasdam continet difficultates, quarum necessario explicandæ sunt. Primum igitur, num magis conducatur omnes copias in acie coniunctim explicare, vel plura agmina separatim educere. Deinde num ea acie constitutio magis probanda sit, in qua vno agmine, & eadē serie milites in ordine collocantur, vel vbi plures turmarum separatæ, & distantes inuicem ponuntur. Tertio num vno eodemque genere armorum in vnaquaque phalange vtendum, an vero arma inuicem permiscenda sint. Tandem quam magna acies esse debeat, dicendum.

PLURES ACIES EX DIVERSIS

agminibus constituendas.

NONnulli putant hostem vno agmine, in quo omnes militiae vires sint coniunctae, excipiendum esse, tum vt maiori fortitudine ei resistatur, tum ne copiis diuisis debiliores singulae exercitus partes reddantur, vnde facilius vinci possint, tum vt comodius laborantibus, vel fugatis cum integris copiis auxilio veniatur: Quod post cladem milites ea animi fortitudine & virtute, quae ante amissos socios, nunquam in acie persistent, Tum quod saepius milites tanto furore aduersarios adgrediatur, vt eorum quoque ordines rumpat, qui succurrere & auxilio venire prioribus iam victis, designati erant. Non igitur plures acies ordinandas, sed in vnum agmen omnem vim militarem conferendam existimant, quo cum omnibus viribus belli alea & fortuna tentetur, nec cum parte quadam, exercitus totus in discrimen adducatur. Haec ratione phalangem Macedonicam constitutam dicunt, qua Philippus & Alexander tot victorias illustrissimas acquisuerunt. Sed phalangis Liuus Legionem Romanam longe praeponebat, Vtraque firmiter ordines seruabat, phalanx tamen (in qua lanceati pugnabant) immobilis erat, & vno eodemque armorum & hominum genere constabat. Legio Romana magis erat distincta, & ex pluribus partibus erat composita, facilius diuidebatur, & comodius primum in locum redibat, & in vnum corpus coibat. Alibi dicit Romanos conformem Macedonicam phalangi quondam aciem habuisse, eam tamen postea immutatam & emendatam fuisse. Pro-

batur

batur igitur aciei in plura agmina, & distincta armorum genera distributio. à Romanis quondam obseruata: licet ea nostrae militiae disciplina sit, vt cohors fugiens ab altera, quae laborantibus, auxilio venire cogitat, comode excipi, & à fuga retrahi nequeat, siquidem mercenarius plerumque & nouitiis atque tyronibus exercitus consistit, qui ordines dextre obseruare ignorant: sed quo confusiones & turbae euitentur à latere auxiliū est ferendum, vnde fieri nequit, vt eadem fronte acies instituantur sed in multa agmina distribuenda est, tanto intervallo inuicem disposita, vt subsidium facile aditum & ingressum habeant. Huc tamen accedent reliquae conditiones magis necessariae, quam in coniungendis, disjungendis, ac transportandis hinc inde citra confusionem militibus, ipso praelio durate necessario obseruanda sunt, quae re plus quam quouis alia, Caesar adiutus multis clarissimis victoriis positus est: Saepius enim contingit, vt copia in vno agmine sint superflua, quae in alio desiderantur. Nec ea ratione moueor, quod virtus vnita & coniuncta solidior & praestantior existere solet, quod axioma Physicorum in rebus naturalibus, propter communicationem partium cum toto verum esse agnosco, sed in actionibus voluntariis minus necessarium illud comperio. Quid in acie, vbi centum classes sunt, ii milites, qui in vltima serie consistunt, magis ad primas iuandas conferre possunt, quam qui in medio, vel in vigesima serie pugnant? Non nego tamen milites audacius in hostes ituros, si non modo pugnent, socios pro se conspiciant, sed alios quoque à tergo in subsidium, qui vulneratos vel defatigatos, aut alia

necessitate pressos, è periculo liberent, & eorum vices obeant, præsto esse sciant: facilius quoque persistent si alios eandem conditionem & fortunam subire videant: quod firmissimum est fundamentum, quo pleræque acies, & earum ordines nituntur. Non igitur ad confirmandos militum animos, plures superflui militum ordines in phalange sunt constituendi, sed ii sufficiunt, qui ad auxilia sibi inuicem ferenda valeant: ob easque difficultates cohortes longiores non sunt producendæ: vbi iis, qui in prima serie pugnant difficilius succurritur, quam si in turmas acies distincta esset.

Sæpius Romani & ad N. uiam Heluetii tam inuidio animo in acie steterunt, vt se in frustra potius secari passi fuerint, quam latum vnguem de loco recesserint. Id apud nos quoque contingere poterat. Sed eiusmodi tamen aciem sic conglobatam non multum roboris atque virtutis habere existimarem, siquidem ea quæ necessario requiritur, cõditione destituatur, quod scilicet milites re ita postulãte separari & manipuli pro necessitate hinc inde distribui nequeant. Adde quod in acie hac ratione ordinata prima eius frõs plerumque locum stationemque amittit recedendo & constringendo (maxime vero hastati, quæ admodum contigit Antiocho) adeo se inuoluunt, & confundunt, vt neque dextre commodeque dimicare, neque vltimi accessum ad iuuãdos primos habere possint. Hinc aut cæsi, aut à turba retroacti totum agmen perturbant, suoque loco dimouent, etiam qui hactenus firmiter substituerant.

Legio-

Legiones Romanæ in tres acies non admodum *Lin. lib. 2.* magnas distribuebãtur: quarum vna victa, interuallum quoddam commoditasque secundæ relinquebatur, qua debellatos in ordinem suum excipiebat, vel magno impetu in fractæ aciei locum succedebat, & penetrabat. Hanc tertia denique & vltima sequebatur, vnde hostes non aliter victoriam reportare, & aduersarios vincere poterant, quam si tertia vice feliciter dimicando superassent, immo neque phalanx neque vlla alia militia sufficiens ad resistendum erat. Varii casus & accidentia in pugnis existunt, quibus non modo viribus superiores, sed qui iam manibus victoriam tenent, superantur, vnde temeritatis signum, vno impetu rem totam periclitari, vniue confictui totum negotium committere, qui si ex sententia non succedat, nullum nisi in fuga subsidium & spes salutis reposita est. In committendis igitur & ineundis præliis parata semper auxilia, atque subsidia requiruntur, cum in nostrã militia mercenaria, vbi milites non ex professione, sed necessitate coacti, pugnant, ea disciplina, qua Romani quondam, & hodie Turcæ præstant, recessus scilicet & accessus turmarum citra periculum & confusionem reuocari in vsum nequeat, in cuius locum plura agmina ordinanda sunt, exiguo interuallo inuicem distincta, vnde subsidium laborantes vel à fronte, vel à latere prompte excipere, & qui iisdem pugnant armis suis succurrere, & superperias ferre queant.

LONGITUDO ET LATITUDO aciei.

QVOD ad longitudinem primæ frontis aciei,

& latitudinem laterum attrahet, quidam existimant aciem quadratam plurimum excellere, in qua scilicet totidem milites in lateribus collocentur, quot in prima fronte consistunt: Alii quadraturam hanc ratione soli metiuntur, & considerant, ut pedum scilicet spacium trium pedum attribuant, & series septem pedum interuallo inuicem distent, unde spacium terrae, duplex maius à latere, quam à fronte cuiuslibet militi assignant. Hæc aciei forma ob quadraturam æquilaterum elegatior, & quod maiorem pugnantium numerum & copiam referat, commodior priori videtur; iuxta illam 1000. milites in 31. seriem distribuuntur, quarum quilibet 30. & vnum militem contineat; iuxta hanc 49. milites à fronte & 20. à latere ponuntur: hæc acierum ratio louge est, dubio procul, præstantior, non tamen adeo frequens, ut certa regula de ea tradi possit, consideratis circumstantiis, numero scilicet militum & hostium, temporis & loci, quæ omnia variantur. Secus fecit Tartalius, qui posthabitis, & neglectis variis militiæ accidentibus, quæ subito euenire possunt, contemplationibus Mathematicis saltem insistit, cum potius sit aciei magnitudinem, secundum numerum militum, & diuersitatem armorum, tum oppositam hostium multitudinem considerare & instituire. Quoties igitur dux, cuius milites, exigui quidem numero, armis bene sunt instructi, cum numerosa hostium sed inermi manu congregari debet, milites in classes latiores & breuiiores disponat, si quidem inermes aciem armorum, licet non nihil remotiores inuicem sint, penetrare nequeant. Et cum in acie 1000. virum: 49. à fronte, 20. à latere

tere ponantur, eadem ratione 3000. disponenda erunt, quæ in classes 37. diuisa, 18. militem quilibet continebit. Quod si 20. classes lanceatorum hostibus resistere valent, reliquæ superflua erunt, & in alia loca commode transferri poterunt. Romani apprimè gnari, quid armorum præstantia, quid exacta disciplina militaris ad victoriam conferat, multis constrictis agminibus (pro ratione eius temporis) pugnant, eorumque beneficio numerosissimos exercitus fuderunt, nec ordinem mutarunt, etsi hostis eadem qua illi aciei dispositione contra illos procederet. Liius Romanorum & Latinorum rebellium aciem describens tria agmina 15. ordinum utroque habuisse dicit. Frontinus Legiones Pompeii in campis Pharsalicis in 3. quoque acies, quarum singulae denos ordines haberent in latitudinem distribuit, in qua pugna non vi, sed arte Pompeius à Cæsare victus fuit, lateribus aciei equitatu denudatis. Antiochus in Asia cum Romanis manus conferturus, Hannibalem, cui artes Romanæ optime cognitæ & perspectæ erant, consultorem habuit, cuius suasio 16. hastatorum millia in vnam phalangem collocata, & in 3. ordines distributa fuerunt, hæc quidem coarctatio non improbanda fuit, licet illa phalax fugatis leuioris armaturæ militibus & curribus falcatis ingruentibus, rupta fuerit (cui malo obuiari quiuisset si ea militum copia non in vno agmine pugnasset, sed in plura distributa fuisset) improbatum tamen nimia phalangis longitudo, quod medii extrema cornua prospicere & contemplari nequiverint. Cæsar hoc errore lapsus, in maximum discrimen se incidisse ostendit, siquidem vnus toti exercitui, denegata prospicenda

di in omnes angulos facultate, imperare nequiverit. Accidit tamen hic error Cæsari nō propter nimiam aciei longitudinem, sed quod pugna locus inæqualis, collibus vallibusque interruptus esset. Acies igitur non est longius extendenda, quam à duce qui medium occupat locum, omnēs eius anguli & latera oculis contemplari, & perflustrari possint, nisi situs loci ad pugnam destinati impedimento fiet. Nec curanda hostium ingruentium multitudo, qua nostros à latere circumdare possit, siquidem huic malo parata sunt remedia, de quibus infra latius dicendum erit.

Ad magnitudinem seu vastitatem acierū quod attinet, non Romanorum quidem ordo imitandus, sed consuetudo longissimo tempore observata à ducibus præstantissimis, qui copias per intervalla disponere soliti sunt, retinenda videtur. Igitur contra Turcarum aciem inermem & vastuosam multo longiora, quam latiora agmina constituenda censemus à fronte plures, à latere pauciores pugnent. Nec quadratura vel soli, vel armorum consideretur. In Belgio ubi exercitus raro 15. vel 20. millia hominum excedunt, agmina 500. lanceatis, vel equitibus constant, totidemq; in Hungaria contra Turcarū aciem 6. vel 8000. personis referam sufficient, maxime cum non Romano more, vna acie, sed distinctis per intervalla agminibus pugnam ineamus, quæ omniare ita postulante in pugnam educi possunt. Verum quæ nostra sit intentio, ex his quæ de varietate armorum dicturi sumus, magis apparebit.

ARMO-

ARMORVM IN ACIE DISTRIBVTIO
quo ad situm.

QVÆRITVR quæ arma in mediam acie, quæ in cornua, & alas sint reiicienda, qua in re p loci & situs ratione & commoditate diuersa strategemata adhibentur, & pars principalis exercitus varie distribuitur. Peditatus militia neruus præcipuus sepius in cornua: equitatus vero in mediam aciem ponitur, eaque distributio, tum in fronte, tum in lateribus variari & immutari solet: Vna tamen penes omnes certa constat regula; grauioris armaturæ militem, in quo vis & robur præcipuum ad oppugnandum hostem consistit, in mediam aciem disponendum, quod ibidē hostibus plus quam alibi nocere possit, quod munitus sit à latere, vbi pedites plus quam alibi ab equitatu sibi timent.

Denique quod firmiter subsistere, & minus facile moueri & disturbari, fortiusque propter conjunctionem, resistere valeat, si forte leuioris armaturæ milites à latere eius abscedant. Hi enim vt sese offert occasio, vel in hostem prorumpunt vltro, vel eius impetum sustinent, & propter agilitatem corporis, volatiles dicuntur. Pro armaturæ igitur vel grauitate vel leuitate & mobilitate aciei situs considerandus, & partes grauiores semper propius ad mediam aciem collocandæ: tum ita sunt copię & turmæ distribuendæ, vt qualibet suas vices in pugnando obeat. Pedites in mediam aciem, equites in cornua & latera ponantur, pro situs tamen ratione, & propter machinas sapius pedestres quædam copię in lateribus distribu-

dæ sunt: peditatus extremæ partes muniri debent lanceariis, & qui missilia eiulantur, sagittariis nimirum, Bombardariis, atque Mosquetariis: cotta Turcas Lancearii commodissime in pugnam producuntur, quod eorum latera bene munita à fronte nihil eis periculi imminere videatur. Idem ordo in equitatu seruandus, equites Germani, & qui thoracibus ferreis induuntur cum grauioribus armis vtantur, & facilius subsistere possint, proxime peditibus adiungentur, vltra hos Lancearii subsistent, prioribus leuiores & mobiliiores: Apti tamen ad hostes aggrediendos, & eorū impetum suscipiendum. Extremum agmen pyrabolarii atque sagittarii defendent, qui neque ad propellendos aduersarios, neque ad excipiendam vim hostilem armis muniti, & instructi sunt, eorū opera in excurrendo, & hostem à latere atque eminus impediendo, & profligando consistit, plus terroris quam roboris habent: Ideoque Tartaris vtilissime obiciuntur, & opponuntur. Hinc apparet Hungarorū, qui lanceis vtuntur, error haud vulgaris in pugna ad Agriam commissus, vbi contra omnium prudentum consilium atque iudicium medium in acie locum sibi poposcerunt, & sustinere vouerunt: quo non solum in rationes, modo adductas, grauiter impegerunt, sed à pristino suo valore protinus descuerunt. Carolus Quintus contra Solimannum bellum gesturus copias in Austria eadem forma in aciem disposuit, qua contra tam potentem hostem vti decreuerat, tormentis maioribus, tanquam firmo quodam agere, militiā circumdedit, & communiuit, verum Hungari indignum rati, eiusmodi munimēti genere

1530.
P. Iouissa
lib. 30.

nere se defendi, machinarum septo includi recusarunt, copiasque suas in duas alas extenderunt, & explicarunt. Neque in hac nostra distributione iure conqueri possunt, quod maioribus periculis sint oppositi, quod ab vtroque latere equites pyrabolarii eos defendant, licet charitas erga patriā eis præcipuum belli onus imponat, tum quod periculum hoc, cum iisdem, quibus hostes armis vtuntur, citra grauem Hungariae ignominiam detrectare & subterfugere vix possint.

QUOMODO AMPLIUS
contra hostem procedendum.

Hic quid ordo probe obseruatus, conducatur, & in bello valeat, ex ipso vsu apparet, vbi primum singulorum armorum excellentia: Deinde num præster in hostem impetum facere, vel eiusdem excipere: tum quibus armis pugnae initium fiat: Quomodo victoria sit prosequenda: Quo ordine in clade exercitus in tutum deducendus sit, & laborantibus auxilium ferendum: Quomodo latera munienda: tandem quem locum in acie ipsi duces capessere debeant, & quod ipsorum sit officium considerandum venit.

DE ARMORVM VSV
& excellentia.

Hæc cognitio adeo necessaria est, vt ea neglecta omnis armorum vsus inanis & vanus sit futurus. Inter omnia armorum genera præstantissima sunt hasta illæ prælongæ, quas Macedones sarissas appellasse creditur, Et merito in

illis aciei neruus in statariis pugnis consistere cō-
fetur, siquidem milites qui iis pugnant, peditibus
& equitibus pariter resistere valeant, cum in ado-
riundo ita conglobantur, vt prima militum se-
ries, quinque cuspidum ordinibus defendatur.
Econtra si in eos impetus fiat, nō modo quinque
priors ordines succurrunt sed plures alii: plerū-
que tamē sex proximę series, quę prioribus quin-
que iunguntur, eodem tempore resistere possunt.
Vnde necessario in quouis hastatorum agmine
vndecim series & ordines requiruntur.

Cum hunc in modum coarctantur, & restrin-
guntur milites, pro indicio habetur audacię ac
feruoris in resistendo & oppugnando vehemen-
tioris: contra ordinum relaxatio & dilatio, ter-
rorem, consternationem, & fugę meditationem
indicat, non solum in lanceariis, sed in omnibus
aliis copiis. In primis vero si in locis interruptis,
aut saxis vel fossis impeditis prælium contingat.
Nocte, propter longitudinem, hastę difficilime
explicari, & tractari possunt, vnde facilius quoq;
disturbantur. Perseus optatam quandam pugna-
di occasionem elabi passus est, quod in situ inæ-
quali exercitus subsisteret, vbi phalangem hasta-
torum extendere nequibat. quę, vt dicit Lilius,
propter minimas qualis situs incommoditates
inutilis redditur. Et paulo post subiungit: Cladis
superioris causam manifestiorem nullam aliam
existisse, quam quod eodem momento pluribus
in locis pugnę initium factum esset, vnde phalāx
perturbari & prosterni cęperit, cuius robur inui-
ctum & intolerabile alias maneat, cum stricte
obseruantur ordines, & dēse stringuntur lanceę.

Quod

Quod si partes eius singulas aggrediaris, vel à la-
tere aut à tergo periculum quoddam nascatur,
facile turbatur & profligatur: Romani non aper-
ta fronte phalangem adoriebantur, sed iteratis
vicibus impetus in eam faciebant vbi minus vi-
debatur valida, tum latera sæpius & vehemen-
tiori vi oppetebant, quod illibi facilius labefa-
ctari & ordines diuelli possent. Sin phalangem à
frōte adorti fuissent, & militem militi opposuis-
sent, ipsi hastarum spiculis sese intruisissent, &
inuoluissent, nec impetū aciei tam bene instru-
ctę sustinuisissent. Lilius dicit Romanos, quo
minus in urbem quandam per disiectam muri
partem penetrarint, à lanceatis qui ad foramen
muri fortiter & immoti constiterant, impedi-
tos fuisse, cum hosteretur ab vtroq; latere pars
muri superstes & in angustiis certamen fieret, v-
bi ordines ex impetu ingredientium turbari ne-
queunt. Hinc vsum hastatorum conspicimus;
qui pari & graui motu tum ab vtroq; latere pro-
be muniti incedere debent, cauendum etiam ne
frons aciei latior sit, quam vt æqualiter milites
contra diuersos hostium impetus procedere va-
leant, sed ita constituantur, vt Dux, qui in medio
consistit in illa longitudine ad omnes casus suis
adesse, & in omnibus locis consilio & auxilio la-
borantes iuuare, eosq; sapienter & cum iudicio
regere possit. Præstat igitur numerosum exerci-
tum in plura agmina, interiectis intervallis di-
stinguere, vt hosti infectio cum maioribus co-
piis difficilior, cum minoribus periculosior ex-
istat, siquidem ab vtroq; latere Moscetariorum, &
tormentariorum cuneis sese immiscent, & im-

lib. 23.

Y

plicant, à quibus eminus plura damna accipient, quam ab hastatis, qui horum terga ab incurfionibus equitum defendunt. Equites autem à phalange semper abhorrent, nisi circumdare, & à tergo, vt ordines turbent, eam aggredi possint. Adde, quod nullū tam præstans armaturę genus reperiatur, quibus in phalangem penetrari & inuadi queat, dummodo firma illa & stabilis subsistat, nec crebriori motu occasionem præbeat, vt à latere turbetur. Hac in parte in exēplis superioris allegatis, erratum fuit: Ad Rauēnam & Carminolam idem contigit.

*Græc. lib.
10.*

Concludo igitur ex vtilitate hastatorum necessario quandā exercitus, qui in Hungariā mittitur, partem hoc armorum genere instruendā esse, etsi omnes ferreos thoraces non habeant, inseri tamen inter armatorum ordines commode poterunt: Transylvanus eorum opera in primis indiget, cum peditatu Germano destituatur, in cuius locum Siculos sibi subditos hastis instruat ad 18. vel 10. millia, cū robusto corpore, & ingenio non inepto præditi sint, qui si hastis pugnare assuescant, & arte in hostem ducantur, facile vim Turcicam reprimere, & eludere poterunt. Mediæ longitudinis hastæ & arma, secures sc. Gæsa & Spati, tunc multiplicem vsum in militia habent, cum sarissæ minus commodæ existunt: vbi tormentarii ad velitationes emittuntur, nonnulli qui his armis instructi sunt, eis adduntur, vt illis pugnantibus excubias agant, & suppetias ferant: Quin & hastati quidam ex horum numero expresse & studio tormentariis adiunguntur, vt latera eorum tueantur: Tum signa atq;

atque vexilla plerumque hi comitantur & circumstipant, in eum videlicet finem, vt cum primę sarissarum stationes perruptę sunt, cum armis breuioribus, & agilioribus commode vltius penetrari possit: ad nocturnas impressiones, vt & in locis inæqualibus, interruptisque, in oppugnationibus difficilioribus, tum etiam ad præcauenda & auertenda damna atque pericula, quæ ab ictibus machinarum metuuntur, plurimum vtilitatis conferunt, hastas longiores atque sarissas commoditate superant. Qui his armis pugnant milites, coniuncti atque permixti cum equitatu, postquam impetus factus est, vel in loco pugna cōmittitur, vbi equi minus dextre regi queunt, non leue momentum ad victoriam contulerunt: huius stratagematis primi authores atq; inuectores exstiterunt Romani, qui à tergo equorum dorsis semper ferebant, iuuenes dexteritate & agilitate præstantes, in hoc militię genere apprimè exercitatos: Cæsar hac ratione acie instructa cum 1000. suorum 7000. Pompeianorum equitum in lato campo fudit. Ariouisto 6. millia Germanorum equitum erant, totidemque numero pedites velocissimi ac fortissimi: quos ex omni copia singuli singulos sue salutis causā delegerant, cum his in præliis versabantur: ad hos equites sese recipiebant: hi si quid erat durius, concurrebant: si quo longius erat prodeundum, aut celerius recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas, vt iubis equorum subleuati, cursum adæquarent; horum opera, plurima facinora Ariouistus edidit. Sueui in aspero quodā prælio, relictis equis, 32.

*Græc. lib.
28.*

*Liv. l. 10.
Val. Max.
l. 2. c. 1.*

*Bel. cin.
lib. 3.*

*Bel. Gal. l.
1. Liv. lib.*

pedites pugnam inierunt, Romanis superiores exstiterunt. Simile quippiam in Macedonia iisdem contigit, ubi equitibus permixti pugnarunt pedites, qui hostium equis ungulas præsciderunt. In Hungaria Vladislaus prospero successu contra Turcas hoc certaminis genere usus est, verum id casu potius, quam certo consilio factum, siquidem equitatus hostilis in loco incommodo subsisterat. Legimus quoque equitibus pedites sagittarios permixtos in aciem eductos fuisse: Licet igitur nostris quoque stratagemata eiusmodi ad iuuandum & confirmandum equitatum inuenire & excogitare, tum præter hastatorum, & tormentariorum copias, certos quoque milites è toto exercitu deligere & conscribere, qui vna cum equis incedere, & sine timore, cum illis versari, vel hostibus saltem, ubi loci iniquitas equorum usum & impetum vehementiorem prohibet, resistere sciant.

Duobus supradictorum armorum generibus Turcæ destituuntur: Asappii hastas quidem gestant, sed sarissis breuiiores, & exiguis cuspidibus munitas, quibus punctim solummodo feriunt, vnde nec hastis nostris, nec cum securibus comparari, nec iisdem resistere valent: Gladii nostri communes, stricti & longi, cum in ea pugnantium turba ad casum ferendum vibrari nequeant, & parum etiam contra acinaces latiores valeant, optime ad punctim lædendum aduersarium vsurpantur, iis remotiorem hostem, qui breuiori gladio pugnat facilius & tutius ferire, vniuersusque periculosus ac mortale infligere licet: Quæ omnia si probe obseruentur, licet exigui momenti videantur,

ma-

magnum tamen pondus in militia habent. Turcicæ atque Vngaricæ haste, ubi cum impetu in hostem procurrit licet, vtilissimæ quidem sed propter longitudinem, & quod pleræque sint concavae fragiles sunt atque infirmæ. In locis parum impeditis & interraptis, ubi vehemèti cursu impetum eques facere nequit, plane inutiles existunt. Arma quibus eminus hostem oppugnamus, omneque genus missile, nocte & in tenebris plane nullum usum habet, quod meta proposita quo ictum dirigimus, perspicere nequeat. Paulus Æmilius difficilem quendam transitum, ubi legio propter angustiam loci inutilis videbatur, occupaturus, nocte id aggressus est, quod hostem mililibus potius, quam Romanos instructum & in eo armorum genere probe exercitatum sciret, in tenebris autem iactus & ictus incertus est, & nusquam certo dirigi potest. Sed alio quoque defectu hoc armaturæ genus laborat, quod pedites in planitie & spatioso campo hastatorum subsidio, & auxilio destituti, ne leuissimo quidem equitatu resistere valeant, carè enim, quod ingruentium equitum insultibus opponant, vnde facillime disturbantur. Optimum ad hos fundèdos remedium exstat, vt quam vehementissime vrgeantur, & in eorum ordines prorumpatur, quò modo alias contra tormentarios (sed Mosceterios etiam in Belgio Hispani obseruare solent. Prima enim vice tormētis illis explosis, cum gladiis manus admouentur, illi in hostes strictis ordinibus properant, eorum ordines inuadunt, & si fieri potest, diuellere atque perrumpere tentant: Eius generis sunt arcus, bombardæ, tormenta maiora

quæ Moscettæ vocantur, & aeneæ machinæ seu catapultæ. Postquam bombardæ & tormêta inuenta sunt, arcuum vsus desit, & parū apud nos amplius curantur: In bello Hungarico Tartari vt plurimum illis vtuntur, leuiter enim armati, & ipsorum equi, velocissimi licet, propter debilitatem tamen ad faciendum impetum minus idonei, solummodo ad deuastandam regionem, impediendos comœatus, & simulandam circumuentionem apti sunt, vnde nostros aliter oppugnare cum nequeant, hoc genus missile vsurpât, quod plus terroris quam periculi adfert, qui illi minus sunt assueti, optime equites bombardarii illis obiiiciuntur.

Sclopetorum autem tria genera sunt, pro diuersa magnitudine distincta, quædã minora sunt Italis pistolæ, alia media, iisdem archebusi, denique maiora quædam, vulgo Moscettæ dicta, quorum hæc omnium maxima sunt, quæ manu tractari & explodi possunt. Horum armorum magna est differentia, non inter se modo, sed etiam ratione vsus, in quem adhibentur, alio enim modo ad venationem & inimicitiam priuatam, alio ad bellum instruuntur, & præparantur. Ad primum, sumendus est puluis nitratus, qui bonus sit & iusta proportione probe infectus, paratusque: ad secundum, qui munitionum intermedius dicitur: Horum impletio, primis eiaculationibus exceptis, aut non proportionata est, eiecto sæpius frustra puluere, aut non satis glande sua conferta & coarctata. Vnde summo studio cauendum est, ne primæ globorum emissiones sint frustraneæ, aiunt enim

Mo-

Mosquetum in velitatione conficere spatium 200. passuum, sicut & Sclopetum, quod inimicitia causa gestatur: & Sclopetum militis, quantum bombardæ seu pistola inimicitia, 80. nempe passuum quorum quilibet 5. pedes in dimensione habet. Bombardæ v. militis omnino nullius est momenti, nisi adurat & consumat, suumque conficiat ictum, proinde non nisi velut ad hostile pectus admotam, explodendam volunt. Hinc notentur sequentes obseruationes: Manuariis tormentis seu sclopis equites qui ferreis thoracibus armantur, plerumque vti solent, iuramento hi adstringendi sunt, ne citius explodant, quam in hoste recta ictum direxerint, & de eo vulnerando dubitare nequeant: Lanceæ igitur impetus prius expectandus, quo facto, vel hoste quam proxime imminente ferendus est. Hoc armorum genus ad resistentiam & impetum excipiendum, fortiterque stationem tuendam, quam ad aliam in acie impressionem faciendam accommodatius est, vnde ordines eorum arte & confertim consistere debent. Apparet etiam quam imperite & negligenter officio suo fungantur, qui cum primæ stationes exploserunt, non expectant quo ordo eos quoque tangat, vel in aerem, vel in socios, vel procul ab hoste explodunt, quæ negligentia & imperitia sæuerissime inhibenda, & castiganda est: Gallici quoque thoraces, quam Germanici præstantiores sunt, & facilius ictum scloporum longiorū eludunt: Quin & magnum inter vtrosque equites thoracatos discrimen adparet. Gallus vnico tantum seruo stipatus, in militiam proficiscitur, Germanus

contra non duobus equis, pro se & seruo, sapius ne octo, ne decem quidem contētus ingens seruorum famulitium post se trahit. Ea res abufum habet manifestissimum & periculosissimum, ob plures causas. Prima est, quod habita lustratione, quæ ab initio tantum, & sub finem expeditionis fieri cōsuevit, multi ex seruis illis desiderātur, siue q̄ demissi sint, siue q̄ ficta nomina gesserint, & supposititii fuerint: Secunda est: quod in tanto numero multi inueniuntur equi strigosi, & ad bellū inutilissimi. Tertia est: quod turmæ ex vilissimis hominibus, seruis & stabulariis, qui ad bellum ineptissimi sunt, complētur: vnde mirum nemini videri debet, si eos euentus expeditionis nostræ minime nanciscantur, quos speramus ex eiusmodi apparatu, qui cum in nobilibus & strenuis viris consisteret, eorumq; virtus, vel pars saltem eorum, præstantiæ armorum corresponderet, quamuis velicum etiam immensam multitudinem, vt Turcica plerumque est, excipere, & reprimere valeret. Cum enim cominus manus conferendæ sunt, harpæ quocunque feriunt corpus ferro munitum offendūt, enses vero inermia Turcarum pectora, eaque remotiora vbique penetrant, perforantque, qui tamen in tanta cinguli, quo lateri aptātur, angustia à multis difficulter admodum euaginari possunt, eo meliori conditione Gallorum thoracati, propter veruta q̄ gestant, existunt. Bombardę longiores, quas archebugi Itali vocant, leuissima arma sunt, quib. equites, atq; pedites vtuntur, pedites eum in acie locum tenere solent, vbi plus dexteritatis & agilitatis requirūt, in cāpo aperro equitatu, & hasta-

hastatis peditib. resistere nequeunt, nisi alio munimēto tuti reddātur, vnde hastati plerumq; eis addūtur, vel ad horū latera collocant. idq; duab. fere rationib. siquidē quinq; vel septē primi ordines, quot nimirū hasta tegere & defendere potest, hastatis nō indigēt, cum firmiter contra oppositas hostiū turmas consistant nec magis q̄ illa moueantur, licet inter dimicandum quidam immutari, & alii in sociorum locum succedere soleant: hi proprie latus agminis vocantur, alii brachia dicuntur, quod manuum & brachiorum instar à cohorte dependeant, & nunc hic, nunc illic hostem lædant, in defessorum locum recentiores, & qui viribus integri sunt, succedunt. Bombardariorum igitur particulares quædam cohortes haberi solent, iisque hastati quidam adduntur, vulgo copiæ perditæ dicuntur, quod sapius maximis periculis obiiciantur, & capiendis fossis, rupibus, vineis, vel aliis eiusmodi locis, vnde hosti plus damni inferri possit, adhibeantur.

Equites sclopetarii veterum sagittariorum vicem sustinent: hi eminus hostes lædunt, vnde extra reliquam aciem collocandi sunt, neque in vno loco, nec firmiter subsistunt, nec impetum facere, nec sustinere, suis laborantibus difficulter subsidio accurrere possunt, quin eisdem quoque lædant, siquidem ictus bombardæ, ab equite in primis factus, incertus est & fallax: quod igitur potissimum hoc armorum genus habet, in primo pugnæ initio conspicitur, & plurimū valet. Cum vero in eos ab hoste imperus fiat recedere, & periculo se subducere possunt, illorum officium p̄cipuum & fere primum est, vt latus hostile oppugnent, suorum vero latera defendant: nec certis

ordinibus in acie distinguuntur, cum errabundi & volatiles sint, nec afflueti ad vim atque impetū hostilem sustinendum, sed vt hastati turmatim & cateruatim incedunt: commodissime Tartaris opponuntur quos propius, quam hi sagittis suis, attingere possunt, maxime si bombardæ sint aliquanto maiores, cuiusmodi Itali & Wallones gestant, Germanorū vero manuaria tormēta Gallica (pistolę nominantur) minus apta vidētur. Mosquetum propter grauitatem minus dextre & agiler tractari potest, longe omnium remotissime ferit, vnde locus illis, qui hoc armorum genere pugnant remotior ab impetu aduersariorū conceditur, plerumque peditum cohortibus inferuntur, & eorum tergo annectuntur. Hi bombardarios, qui ab hastatorum dependent laterib, defendunt & forficem efficiunt. Quidam Mosquetariorū, vt & sclopetariorū ordines hinc inde oberrare, & prout commodū eis videtur, vel à tergo vel à fronte hosti nocere solent. Ianizaris bombardarii non recte opponuntur, sed Moscetarrii perfectiores sunt, quod remotius feriant.

Tormenta & machinæ in campo spatiose subito impediuntur ab incurfionib. quo minus propter primum ictum sapius in hostem explodatur, plus terroris quam damni atq; periculi inferunt, vt in clade Ludouici animaduersum fuit, nostris timore & fumo potius, quam glandibus perterritis. Huc vti commoditas, recte obseruata, plurimum conducit. Non solum autem propter machinarū defectus & imperfectiones ictus sapius frustrantur, verum et propter distantiam scopi & metæ, ad quam diriguntur, cum enim non semp

æqua-

æquales sint planities, nec eadem hominum statura, facillime, vel nimis alte vltra capita eorum quos ferire debebant, glandes eiacularunt, vel nimis remisse, antequam metam attingant ad terrā deprimuntur, iterumque magno interposito spacio resultant.

Cum primi ictus perfecti sunt, leuiter armati & velites emittuntur, vt reiciant eos, qui machinas occupare tentant, vnde harum vsus plane cessat, siquidem amici cum hostibus permixti inter nosci & distingui nequeūt, nisi forte in loco eminenti, vel munito vndique positæ sint, vel aquarum aut locorum interruptorum adminiculo ab hostium incurfionibus defendantur: ad Rauennam Galli hoc medio victoria potiti sunt. Solent etiā aggeribus muniti, eisque peditum cohortes validæ adduntur, in mediam aciem plerumque collocatur peditatui vicinæ: à latere autē locus eminens & natura munitus pro eis deligendus est, vel is propugnaculis & peditum cohortibus muniendus, vt contra equitatum hostilem tutæ consistant. Hic ordo in nostra acie in primis cōspicit̃.

*Guicci.
lib. 10.*

VTRVM PRIMVM AGGREDI
hostem, vel eius impetum susti-
nere praestet.

DVo quondam Romanorum Consules pu- *Secret. l. 3.
c. 45. 4. 6.*
gnā in ituri periculossimā diuersa plane cer- *63.*
taminis ratione in debellādo & aggrediūdo hoste
vsi sunt, alter militibus suis edixit, vt ipsi sustinerēt
hostis impetū, quo primo aggressu fortiter reie-
cto & cluso, futurū sperabat, vt paulatim ab ardore

& furore vehementiori iidem remitterent, animumque sensim desponderent, faciliusque in fugam agerentur.

Quod consilium ex sententia ei cessit, victoriamque potius est. Alter vero quanta fieri posset vehementia atque audacia maiori suos in obiecta hostium aciem impressionem facere iussit. Sed hoste inferior hic existit, victusque ac cæsus fuit, nec mirum: siquidem celeriter & festinanter incedentes tam probe ordines seruare, pedem in constituto loco firmare, gressumque sistere, & mutua conferre auxilia nequeunt, quam ii solent, qui intra stationes suas permanent. Huic accedit, quod commoditates, quibus hoste existunt superiores, negligunt & deserunt, aduersarios in locis opportunis, & qui ipsorum commoditatibus seruiunt, in quibus haud superari & vinci possunt, offendunt. Denique se suosque temere machinarum ac tormentorum ictibus obiciunt, & manifesto discrimini exponunt. Nec ea festinatio alium fructum habet, quam vt vanam fortitudinis & audaciae ostentationem ferat, quo parum mouebuntur milites, quos Duces strenui iam antea certiores reddidere moram longiorem non ex timore proficisci, sed maturo consilio hostem ea ratione vincere constitutum esse. sane milites de hostium pugnandi & belligerandi modo diligenter edocendi & instituendi sunt, ne si quid forte noui interueniat cõfusio in acie oriatur, cuiusmodi sunt clamores, vlulatus & saltus, aliaque id generis vanissima, quæ vt Mallius dicebat ipsis hostibus plurimum detrimenti afferunt cum primo impetu fortiter repelluntur. Voluos in aciem

Lin. l. 28.

Front. l. 1.

61.

currentes Romani pede firmo exceperunt anhelantes, eosque fugarunt. Hoc vt stratagemate in campis Pharsalicis Pompeius cõstituerat, sed studio suos in hostem Cæsar properare, & in medio cursu, ad recipiendum anhelitum, subsistere iussit. Animaduertendum igitur vbi hostium robur præcipuum in primo impetu consistere nouimus, cõmodissime ad orientem excipiamus, non sine spe victoriæ, vt plura exempla testatur: Quin & cum Turcis manus conferturi haud parum momenti hic resistendi modus ad victoriam habiturus est, sed contrariam rationem nostri obseruat, plus fiduciae in potentia, quam in arte collocantes, vnde tot insignes in Hùgaria strages, Christianis illatæ, numerantur. Ad Nicopolim contentio inter ordines de adoriundo hoste mota, cladis non minima causa fuit. Ad Varnam in locis incommodis exercitus contra ducum Imperium hostes aggressus est. Ad Mohatz, nulla necessitate urgente, milites impetum in hostem fecerunt, eundem in loca Turcis quam Christianis oportuniorem, structasque in fidas, insecuti sunt.

1393.

1477.

1526.

1596.

Num quid horum ad Agriam proxime elapso anno commissum fuerit, historia suo loco, suoque tempore aperiet. Certa nobis & indubitata constaret victoria si eadem industria in hostis naturam, fraudes, & astutiam vt ille in nostros solet actiones, inquireremus, optime nouit impatientiam nostram, ideoque pugnandi occasionem præberet, nec tamen copias promouet, sed vbi pugnae desiderio nostros æstare cognouit, in pralium descendit, certa victoriæ spe nixus vt exempla superiorum adducta declarant.

Pugnandi igitur ratio & methodus immutanda cogendusque hostis vt in locis, quæ commodiora nobis videntur ipse nos adoriatur, quod facile obtineri potest, vrbium vel propugnaculorum præcipuorum obsidionibus, vel vbi propius ad ipsum accedimus, nec vnquam è conspectu ipsius discedimus, donec pressus penuria vel manus conferere, vel copias reducere cogatur, vel arrepta alia quapiam peropportuna pugnandi occasione, quæ non nunquam sese obferre solet. Neque velitationes maiores ineunda, in quibus laboratibus assidua mittantur præsidia: siquidem Turcæ hoc certaminis genere longe nostros superat. Quin potius iūctis virib. iisq; in sua agmina recte distributis, hostē agrediemur, vnde aciei forma immutata, alius victoriæ & plii successus sequet̃.

Q V O M O D O P R A E L I V M

fit ineundum.

PVGNÆ initium leuior armaturæ milites faciunt, qui eminus hostem petunt, vbi tormēta sunt explosa, sclopetariorum turmæ emittuntur, vt hostium machinas disturbent, ne damnū nobis inferant. Idem cum hostes facere conātur, leuia certamina & velitationes oriuntur: Eodemque tempore ex alis equites arcularii seu tormentarii prorumpunt, quo latera & cornua hostium infestent: sæpius hi recedunt & à tergo impetum facere tentant, vt hostium ordines turbēt. Quod si his auxilium feratur, vel obiciantur inæqualis armaturæ milites quibus resistere diffidant, paulatim recedere, & priorem pugnae locum capere conuenit. Sic alliciuntur hostes, vt insistant retrocedentibus, donec vndiquaq; pugnae initium

fiat,

fiat, siquidem hostibus semper recentes copiae auxiliares aduolant, augeturque pugnantium numerus, quos nostra acies excipit, quæ tamen non semper integra pugnat, sed pars eius sæpius certamen inicit. Multi hoc stratagemate vsi sunt, Scipio neruum exercitus in vno cornu collocarat, quo in pugnam educto, alterum debilius quietum tenuit. Exercitus hostilis parte fugata, ambo cornua ad reliquos deuincendos coniunxit.

Alia vice robur militiæ in duo cornua distribuit, infirmiore exercitus partem in mediâ acie coniecit, eamque validissimis hostium copiis opposuit, illis quiescentibus, cornua sua contra tergum aciei hostilis, vbi debilior erat eduxit, eaque parte fugata, reliquos facile superauit. Alii duces aliis hostem vincendi modis vsi sunt.

*Front. l. 2.
c. 3.*

Hoc in primis obseruandum, vt dum agmina & turmæ promouētur, eadem distantia inuicem milites incedant: ne si nimium in hostem properent vel in densitatem inter equitandum contrahantur, & alter alterū præcedere contendat, confusio in ordinibus oriatur, vnde non leuia damna inferri solent: priori modo, terminos à ducib. præscriptos milites trāseūt, nec ab officariis amplius regi, nec præsidia laborantib. ferri, nec errores cognosci, ac priusquam in immēsum crescāt, corrigi queūt. Interequitado postea ordo eorū, q̃ ad subsidia ferēda cōstituti erāt turbae & latera nostrorum & vicinorū agminū denudantur, certisque interuallis aperiuatur, vt hostiū incurfioni pateāt denique occasio datur vt eodem in loco plurima agmina aggrediundo impingant, quod vt semper

periculosissimum, ita maxime vitandum, ubi cum immenso hostium exercitu congregiendum, qui quoad fieri potest, late distractis copiis oppugnari debet. Hunc errorem Aladanus in Seghedinensi clade commisit, facto impetu cum duobus equitum turmis, in immensum quoddam Turcarum agmen, quo cæso, fugientes Christiani infecti sunt, tunc ad prædas conuersi occisos spoliare, & exuere cæperunt. sic palantes & nullo ordine dispersos duæ Turcarum alæ, quæ integræ permanferant, aggressi, eximia strage eos affecerunt.

Hæc duces ipsi noscere debent, siquidem belli Imperator non ybiuis locorum subistere, & sigillatim quosuis instruere potest. Ex horum imperitia & culpa, confusiones, clades, & fugæ militum oriuntur, quæ Imperatoribus plerumq; adtribui solent, cum fugarum principia vt plurimum lateat. Præter reliquos errores in Agriensi pugna à ducibus admissos, hi à viris belli peritis notantur; quod exercitus noster cum superatis paludibus hostem aggredi vellet, dextrum cornu, non recta in oppositum hostium cornu sinistrum impetum fecerit, sed versus dextrum sese conuertent. Contra vero sinistrum Christianorum cornu in Turcarum cornu sinistrum mouerit, atque adeo in medio itinere obuiam sibi facti inuicem, crucis figuram incedendo effecerint, ordinemque interequitando turbarint. Biduo antequam hoc contigit, in alta quadam ripa Turcæ fluminis vadum quærebant, nec retrocedere poterant propter sociorum multitudinem, qui eos premebant à tergo, ne procederent ulterius, Hungari quidam eis

impedimento erant, qui transitum tuebantur. Post hos Germani quidam equites excubias agebant, qui non modo in vanum manuarum sua tormenta in hostem exploserunt, sed multos etiam ex Haduccis vulnerarunt, atque adeo triplici culpa lapsi, maiora damna amicis quam hostibus intulerunt, quod si alibi hostes fluminis transitum, quem sedulo inuestigabant, reperiissent, actum sine dubio de omnibus iis copiis fuisset. Priori tamen casu, facultate vt èdi oblata occasione, posteriori vero peritia & scientia destituti fuerunt.

HOSTI FUGIENTI QUOMODO institendum.

HOSTI fugienti aureum pontem struendum nonnulli iudicant, quorum opinioni repugnare videtur vulgo in bellis recepta regula, victoria vtendum esse, nec hosti tempus ad animum resumendum vitæque recolligendas concedendum. Hæc duo vt concilientur inuicem, fugæ distinctio facienda: Vel enim hostis integras adhuc & incorruptas copias, armis probe instructas sub signis reducit, & in tutum collocare tentat, vel aperta fuga desertis ordinibus, & signis relictis, armisq; abiectis tergum vertit: qui priores intercludere viamque illis præripere vellet, necessitatem pugnandi, & sese defendendi imponeret, siquidem armati id facere possint. Non igitur impediendi sed euadendi commoditas libera eis relinquenda, quin potius tanta vehementia idem vrgedi sunt, vt in fugam solutam auertantur, quo impetrato secure ipsis via præcludi potest, vt maiori strage afficiantur. Hanc opinio-

Gnecci.
lib. 2.

lib. 3. c. 27.

nem Vegetius & Scipio probant, iter sc. fugientibus hostibus non obstruendum, per quod fugere destinarant, si enim apertum illud & liberum conspiciant, fugę desiderium omnes inuadit: semel in fugam coniecti ordines rumpunt faciliusque delentur: via autem impedita, cum euadere nequeat, desperatio animum addit pauidis, timorque; rarius arma ministrat ubi nulla spes salutis superest. Qui igitur hostem fugientem insequi cogitat, primum videat necesse est, utrum tota acies an pars eius caesa & fusca sit: posteriori casu pars fugiens tam diu propellenda donec dispersa undique; suos recolligere, & in ordinem reducere nequeat: postea ab insequendo retrahendi sunt milites, ut reparatis ordinibus, vel a tergo vel a latere aggrediatur eos, qui adhuc manus conferre & resistere audent. Sepius enim contigit, ut exercitus pars victa sit, cuius tamen ab alia parte victoria integra mansit. Hannibal ad Cannas Romanum equitatum fuscum, & fugatum non est insecutus sed eundem impune elabi passus. Recta vero in latum agminis hostilis inuectus, tam insigni victoria potitus est. Si ad Varnam Corvinus hoc precepto usus esset penes ipsum certissima victoria stetisset. Quin & Ludouicus superior euasisset, nisi Turcarum agmine fugiens liberius, tamquam in manifesta victoria infectatus esset, cum ducenta hostium millia superessent, qui nondum in aciem descenderant. Ad Agriam temere nonnulli duces, ut primum hostes tergum vertere conspexerunt, ordines turbauerunt, & immemores officii preedas agere milites permiserunt, sed hoc posteriori casu, non solum pars quedam, sed vniuersus exercitus hosti-

Linius
lib. 11.

lis in fugam coniectus videbatur. Nec tamen ea militibus in persequendo hoste licentia permittenda, ut ordines plane dissoluant, vel ites & leuiter armati ad insequendum hostem emittendi, grauioris armaturę milites, paulatim obseruatis ordinibus eos insequi debent, quo prioribus tutus recessus pateat. Nec tamen leuiiores isti, nimis late explicandi, vel longius inuicem dispargendi sunt, nisi arma hostes abiecisse, & ordines deruisse constet. Tunc etiam fugientibus via solo equitatu obstruenda, & late copia deducenda, ut maior strages edatur. sic euitentur errores, quos vitare Vegetius iubet, existimans hostibus euadendi occasionem dari, dum recens victoria superbos & incautos victores reddat. Si quidem in insequendo maior audacia quam sollicitudo & cura viget, sed quod remissa illa securitas plena est immensi periculi: qui nihil plane timent incon-

T. Liv.
lib. 6.

P. Iou. lib.
29.
Cuius lib.
13.

cap. 22.
cap. 201.

solte dispersis suis sequuntur: quod qui faciunt, quam ipsi acceperant, aduersario dare victoriam volunt.

Hęc militaria precepta, ut & alia probe Turcę obseruare & re exequi norunt, contenti enim secura victoria, nec spolia & preedas, nec quae clade hostis afficiatur curant, fugientes non insequuntur temere, cuius rei Varna, Mohaz & Agria testimonium perhibent. Fugam hostium & desertionem castrorum, sequitur destructio & deuastatio regionis, & locorum expugnatio, dum praeformidine cuncta trepidant, & faciliores quamuis expeditiones, difficillimę licet, existunt: propter autoritatem qua victor pollet, qua in re vsus victoriae consistit.

QVOMODO IN TVTVM RE-
ducantur milites, & laborantibus au-
xilium feratur.

ACIEI perfectio in eo conspicitur, cum pri-
mis turmis secundæ iusto tempore subsidio
veniunt, & hos tertia deinde, in hunc usum refer-
uata, excipiunt. In materia fugarum duo repetitio
notatu dignissima: primum quod maior plerum-
que conflictus, grauiusque certamen inter pa-
uos vel mediocres exercitus committi solet, quæ
ubi immensa copiarum multitudo congregatur,
cui maior plerumque strages in fuga, quam in
prælio inferitur: cū enim manus conferendæ sunt
non fugiendo, sed in hostem properando, alii
quidem animo confirmato incedunt, alii vero
perterriti, confusionē excitant facileque sine cer-
tamine reiciuntur, & in fugam conuertuntur:
huius mali causa est, quod in tanta multitudine
plurimi reperiuntur abiectissimæ sortis homi-
nes, qui nullo imperio sub ordinibus contineri
possunt. Expectatio quoque primi impetus, qui
semper vehementissimus esse, & omnium ani-
mos suspensos tenere solet, confusionem causa-
re, & ordines perturbare potest.

Alterum est, quod licet in priori militum se-
rie, nonnulli vacillent, & ad fugam inclinent, pe-
demque referre cogitent, fuga tamen plerumque
in posteriori classe oritur, quibus firmiter per-
sistentibus, priores resistere inuiti etiam coguntur.
Hinc concludo præcipuum belli ducis officium
in eo positum esse, vt militum animos initio pu-
gnæ probe confirmet, quo fortiter hosti resistat,
vel

vel saltem audaciam firmiter in hostem propo-
nendo simulent, quod in ingenti exercitu maxi-
mum pōdus ad victoriam habet: vbi primus im-
petus feliciter cessit, posteriores animum recol-
ligunt, adeoque roborant, vt prioribus cedenti-
bus illi horum loca supplere non dubitent, ma-
xime vbi ad fortitudinem à Ducibus & officia-
riis fuerint adhortati, qui semper hac in parte
strenue suo officio, turmas obequitando, & ho-
stium pugnandi modum declarando, fungi de-
bent, ne milites nouitate aliqua forte perturbē-
tur. Non modo autem in primam seriem optimi
& præstantissimi quouis militum & officiorū
collocandi, sed in vltimam quoque classem pars
eorum referuanda, quo illi fortiter pugnādo re-
liquis exemplo suo præeant, hi vero timidioribus
spem fugæ adiuant. In Romana acie, vt quisque
videbatur fortior, eo magis in nouissimum agmē
referuabatur, primipilis exceptis, qui erāt omni-
um strenuissimi. Vbi duces nec minis nec exhor-
tationibus suos in hostem animare possunt, sub-
sidiarios aduocare, & eorum aduentum pugnā-
tibus certiores facere debent, quo citra confu-
sionem recedant, & recentibus pugnandi locum
concedant, ne victi fugam meditari, sed ad reci-
piendum anhelitum cedere videantur: Hoc si
duces à suis impetrare possunt, non minori laude
digni censendi, quam si plena victoria potiti es-
sent: Hæc enim in fortunæ ludibrio consistit, ad
quam militum audacia, & strenuitas accedit: In
ducum vero virtute sola positum est, prudentia
præcauere periculum, & cladē euitare atque auer-
tere. Cum igitur hunc in modum è certamine

milites deducti sunt, vulneratos curare, & defesos recreare, tum ad repetendū prælium; & auxiliū iis q̄ prius succurrerant, vel à frōte vel à latere ferendū superstites adhortari, & confirmare debent. Hoc vtilissime plurimis cecidisse exemplum Xantippi, & Sertorii demonstrat. Subsidiariorū dux diligenter inquireret, quæ in ea parte aciei, cui ille substitutus est, gerantur, de successu prælii cū militibus, vt præsentī sint animo, communicare, reluctantes rationibus veris; vel verisimilibus refutare, & paulatim contra hostem eos incitare, hilari fronte tempus prælīi exoptatum, vt virtutis suæ ac fortitudinis specimina edere possint, annunciare, eosq; officii admonere: tunc firmiter coarctatis ordinibus cum graui & audaci incessu, qui magnanimitatis speciem præ se fert, proxime ad latus eorum qui recedunt, copias promouere debet, priusquam in plenam auertantur fugam, quæ vtrisque terrorem maximum solet incutere, & fugientes animum protinus despondent, ordines deserunt, nec facile ducum imperio amplius parent. Marcellus ab Hannibale cæsus & fugatus fuit; quod lente subsidio veniret laborantibus: quibus in fugam coniectis cum reliquo exercitu vim hostilem solus sustinere nequiuit. Nec ea tamen lege subsidiarii adstringendi, vt neutris præter sibi commissis auxilium ferant: Quin vbi necessitas requirit, ex consilio Imperatoris belli, vel aliorum summorum ducum, pro aciei successu alio transferri possunt subsidia. Tum infinita alia stratagemata in variandis & immutandis aciebus ipso prælīo durante, nunc equitibus peditum

locz

loca capeſſentibus, nunc peditibus equitum vicem ſupplentibus, atque alia eiufmodi adhiberi poſſunt, quæ etſi exigui momenti eſſe videantur, maximum tamen pondus ſæpius ad clariffimas victorias deportandas contulerunt.

QVOMODO ACIEI TERGVV
& latera munienda.

CV I à prima aciei fronte numeroſiſſimus exercitus oppoſitus eſt, in maximo verſatur periculo, ne à tergo quoque circumueniatur. Nam vbi ante oculos hoſtis verſatur difficulter ad tergum vel latera reſpicimus, tum ſtrepitus varique clamores quibusuis etiam fortiffimis terrorem incutere ſolent, quilibet enim propriã ſalutem perpendit, eamque in fortitudine alterius poſitam exiſtimat. Tum diuerſæ voces nunc huc, nunc illuc milites in diuerſum rapiunt, animos ſuſpenſos tenent, ordines perturbant, & fortiores etiam timidos reddunt. Cum igitur acies non ſemper longius produci queat, ne nimium extenuetur & debilitetur in medio varia huic inconuenienti remedia à Ducibus excogitata fuerunt. Quidam aggeres ad late-

Front. l. 2.

c. 3.

Bell. Gal.

lib. 2.

pliarunt, & plures copias, quam in media acie
erant, illuc collocarunt, vt necessitate sic urgen-
te extendere eas & latius explicare possent. Qui-
dam ob paucitatem militum pugnae locum ido-
neum elegerunt, cuius oportunitate (vel quod
præruptus esset, vel syluis, montibus, fluuiis aut
paludibus confitus ac munitus) vnum è duobus
laterib. à vi hostili defenderetur, quod in pugna
Pharsalica, & contra Antiochum, aliosq; pluri-
mos feliciter cessit. *Quicq. lib. 10.* *Qua in re sciendum machinis*
quibus hodie vtimur, minus commode hostem
impediri, eiq; noceri posse, & primariã causam
cladis ad Rauennam acceptæ, inde demanasse.
Sylla præter aggeres palos quoque terræ infigi
curabat, quibus curuum falcatorum vsus hosti
adimebat, relictis in acie internallis è quibus e-
quites & leuioris armaturæ pedites durante præ-
lio prorumperent, eoque stratagemate exiguum
licet exercitum haberet, immensum Archelai e-
quitatum vicit. Artificia hæc curuum falcatorũ
& lignorum terræ infixorum commode nostro
tempore adhiberi, & merito noua excogitari de-
bent, siquidem, cum eiusmodi hoste bellum no-
bis gerendum, cuius potentia vires nostras longe
superat. Quoties Hungaricas pugnas cum Tur-
cis commissas altius perpendo, & mecum consi-
dero sapius mirari solæo, artes tam parum illibi
valuisse: vnicum robur & vim in præliis adhibita
fuisse, quasi brutorum instar solis viribus, nec ra-
tionibus etiam certandum nobis esset. *Laon. lib. 2.* Hunia-
dem ac Stephanum Battorium solos reperio ag-
minum latera carris muniuisse. Ludouico idem
fuit consilium datum, & ad Agriam quoq; eius
men-

mentio facta, sed in effectu non fuit positum.
Quin plurimi in Hungaria ludibrio harũ rerum
artifices & structores habituri essent, licet nihil
quicquam ad eorum rationes referendas profer-
re in medium possent. Vtinam Germani artium
militarium maiori cura tangerentur, quo tempo-
ri & militibus in expugnationibus parceretur:
Fateor non magni momenti rem esse palos infig-
gere, aggeresque ducere, sed cum videamus ha-
rum rerum vsus, vbi iusto tempore & locis ido-
neis adhibitus fuit, prospere vtentibus cessisse, à
nobis tanquam ineptæ & viles minime sperni
debent. Contra equitatum hostilẽ permulta sunt
artificia, defensiva & offensiva, à veteribus vsur-
para, nostro vero tẽpore reuocata & aucta: Tum
etiam quomodo in planitie pedites contra equi-
tatum subsistere & se defendere valeãt, noua ex-
cogitata sunt stratagemata: sed vilescunt, nisi ex
improviso arripiantur hoste nihil tale cogitante,
præuisa enim minus nocent, & facile eluduntur.

QVOD SIT OFFICIVM DVCVM,
Et quem locum capeßere in præ-
liis debeant.

PROPRIVM omnium belli ducum officium
est: salutaria capere consilia: Armorum tra-
ctatio ad milites proprie spectat. Scipio ad duellũ
prouocatus, non militem sed ducem se à matre
genitum dicebat: Hinc ex veterum Spartanorum
iudicio, maior gloria ducibus qui arte, quam qui
vi hostem superarunt, deferenda: priori ratione
parta victoria, gallum, posteriori vero bouem sa-
crificabant. Cõstat equidem multas victorias lu-

cratas fuisse, quod duces ipsi praesentes, & participes fuerint periculorum, eum tamen vincendi modum minime probandum iudico. Illis enim fortuna fauet, ut salui & incolumes discrimen euaserint, cuius ope si destituti fuissent, maximo suo cum damno in ignem ignominiam incurrissent, quemadmodum Vladislao & Ludouico cogitasse nouimus. Plus igitur ducem prudentia, quam manu certare, milites in ordinibus seruandis, in itineribus faciendis, in armis tractandis exercere, imaginariis pugnis ad omnia belli munia fortiter & intrepide subeunda, ad impressiones, ad sustinendum hostilem impetum, ad recessiones, ad militaria imperia excipienda & exequenda assuefacere, conducit. Hinc enim promptiores & cordatiores euadunt milites, siquidem ut Vegetius dicit, quilibet audacius illud faciendum aggredditur, quod cum didicit, se effecturum putat. Virtuti enim cum vis coniungitur, propter vinculum mutuum, cautior illa, haec validior in militia existit. Primum belli Imperatoris in praelio committendo officium est, ut priusquam impetus fiat in hostem, hilari & iucunda facie apud copias plerasque compareat, breui sed graui ac ponderosa oratione officii eos admoneat, honorem & gloriam propriam eis in mentem reuocet, patriam denique ac religionem pro qua pugnant eis recommendet, adhortetur eosdem ut ducibus & officariis debitam praestent obedientiam, sibi que certam & indubitaram promittant victoriam, ob iustam belli causam, quam defendunt: quod fortitudine & armis longe superent hostium exerci-

ercitum, qui ex vilissima, & inermi multitudine, inuite & coacte in bellum protracta, constet: qui nunquam superiores nobis existissent, nisi confusio nostrorum victoriam eis creasset. Nunc malis illis omnibus abunde prospectum & prouisum esse, modo obtemperent recte monentibus: nunquam eos non victuros, dummodo victoriam, tantquam vnicum omnium actionum scopum, sibi certo proponant, & vel vincere vel mori secum statuunt. Haec vel similia duces inferiores, suis militibus continuo inculcare, & repetere debent.

Tum Imperator repetit locum suum peculiarem, in media acie, quo securior, & vndiquaque prospicere possit, ei destinatum: stipatus consiliariis & nobiles rerum peritis, qui omnes successus probe intelligant, & diiudicent, recteque renunciare sciant, cum ab Imperatore ad recognoscendum emissi fuerint. Nec Imperator solum suos habeat delegatos, per quos singulis momentis statum pugnae cognoscat, sed reliqui duces inferiores cornuum scilicet & alarum, tum vicarii & castrorum praefectus quid geratur, ei significant, vel ipsi referant, centuriones atque tribuni ad duces suos recurrunt, quo confusiones vitentur. Imperator tamen ubi necessitas requirit ipse auxilio accurrere laborantibus, & praesens omnia speculati ac cognoscere potest. Conducat ei in loco paululum eminentiori subsistere, ut commodius singula oculis intueri, & rebus dubiis consilium & auxilium ferre possit.

Præter Imperatorē nemo ducum autoritatē habet quicquā in imperio militari, & castrēnsi decernendi. De pugnis idoneo tempore, & loco committendis Imperator cum suis consiliariis deliberet. Decreta concilii oēs strictē obseruēt, & transgressores vel inobediētes saeuissime punientur. Quod vniuscuius sit officii scripto cōprehensum singulis tradatur, vt discordiarū confusiones & rixarum causā præciantur, cum cētis eiusmodi munera imponantur, quæ sunt cuiusvis officij, ne imperia confundantur, & diligenter in concilio perpendatur, quid cuiusque ducis iurisdicō requirat, ne inter officarios æmulationes oriantur. Vbi igitur pugna cum hoste decertare decretum fuerit, castrorum præfectus & Tesserarius ad cōciliū referunt aciei formam, & ordinationē, quo mature deliberetur, num præscripto modo instituenda, an quippiam in ea immutari placeat, de hac vbi constat, ducibus, Tribunis, Cēturionibus ac reliquis officariis, quæ locum capere, & tueri debeant, indicandū: quibusdā cornuā regēda committitur, viris scilicet, quæ autoritate pollēt, principibus, & prouinciarum rectoribus: Alii peditarij, & medio agmini præficiuntur, cuius curam Tesserarius plerumq; gerit: turmæ proprios habēt Chiliarchas ac tribunos, qui eis imperant. Hi oēs quā diligentissime, antequā ad manus venitur edocēdi & instruēdi sunt, quomodo in certamine, in subsidio ferēdo, in clade deniq; ac victoria sese gerere debeant. Legato Imperatoris & castrorū præfecto certus locus nō est designatus, sed libere hinc inde vagantur, vt periclitantibus vndique succurrant, & decretorū executionē procurent.

Nec

Nec armamētarii tribunus certo loco affixus est. Quæ enim ipsius curæ cōmissæ sunt machinæ & tormēta nō vno in loco hæret, sed varie hinc inde p̄situs ratione disposita sunt, quibus semel explosis, diligenter in oēs occasiones attendendū, num promotis copiis denuo hosti machinis noceri & detrimentū afferri queat: Nunquam enim commoditates probe fungēdi officio deerūt, quæ solenter iis inuigilet. Cornuum & agminum ductores locum intermediū tenent militibus vndiquaque circūstipati, sed vrgēte necessitate ipsi accurrere, vbi periculū eorū præsentia requirit, vicario cuius iam iurisdicōne delegata, in his auctoritas potius, vt decreta & mandata rectē perficiantur, quā exacta rei bellicæ scientia requiritur: Tribunos & centuriones, quibus rerum ac consiliorū executio commissa est, imprimis decet prudētia, qui nisi officio suo rectē fungantur, nihil proderit imperatori cuncta suo ordine rectē disposuisse, & salutaria de rebus agendis cōsilia cepisse: Fieri enim non potest, vt vbiuis locorum semper ille p̄sens adsit ad frenandam audaciorū temeritatē, confirmandos remissiores ac timidiores, instruēdos imperitos, vbi copiosus est exercit⁹ difficili⁹ sane hoc fieri pōt: Vnde Imperatori merito adscribuntur errata bellica, posthabitis ducibus, quorū tamē culpa, vt plurimum euenire solent, siquidem penes ipsius stat arbitrium eiusmodi duces ac tribunos militibus præficere qui apti & idonei sint ad munus tā graue ferendum, secus statuendum cum Imperator belli hac potestate destituitur, vt fieri solet in copiis auxiliaribus, cum penes externos Principes, qui mittunt auxilium, officiorum distribucō cō-

sistit. Eæ enim copiarum non alios, quam proprios
 duces recipiunt. Hoc casu merito parcendum Im-
 peratori, & clades authoribus suis, ducibus scilicet
 copiarum, imputandæ sunt. De successu belli
 anno præterito gesti, Historicorum erit veritatẽ
 scribere, & ad posteros trãsmittere. In certamine
 centurio, vel Tribunus mediũ inter primipilos,
 locũ obtinet, ei reliqui officarii adstãt, ipse omnes
 occasiones perspicit, & à tergo ac latere cõmode
 impèrare potest, eius imperiũ vicarius à tergo ex-
 cipit, & ad reliquos transfert, à latere, & in nouis-
 sima ferie peritũ quidam, & autoritate præditi
 duces subsistunt, militibus quibusdã strenuis com-
 mitati, eum scilicet in finẽ in primis illuc positi, vt
 quosuis trucidet sine respectu, qui propter aliam,
 quã hostis occidendi causam ordines deserũt. Pœ-
 na quoq; seuerissima ducibus proponenda, in quo-
 rũ agmine prima confusionis causa datur, prius
 tamen in exercitu publicandũ, hoc non fieri, vt
 de fortitudine militum strenuorum dubitemus,
 sed verendum, ne inter eosdem nonnulli abiecto,
 & timido animo præditi lateãt, quibus potius cu-
 rarẽ sit fugæ & latrocinii, quam pugnarẽ certamen
 inire. Cauendum igitur ne horum culpa ruina op-
 timorũ militum, & totius exercitus proueniat,
 & eorum exemplo alii quoque seducantur. Quin
 (si ita videtur commodum) singuli quoque mili-
 tes adhortandi, & instigandi sunt, vt socios quos
 fugam meditari vident, occidant, eiusque rei cer-
 ta occisoribus præmia, ac si quempiam ex hostib.
 interfecissent, proponenda sunt. Nouissimo ag-
 mini turmę quædam equitum adiungendæ, quorũ
 curæ sit hinc inde perpetuo vagari, & excurrere,

vt equites recte in ordine cõtineantur, trãsgre-
 dientes vero sine vllõ respectu continuo occidẽ-
 tur, quilibet enim firmiter subsistere debet, quo-
 usque primipili, centurio, & reliqui officarii, qui
 maximis periculis sunt expositi, perseuerandum
 in acie statuunt. Quod si hoc supplicium homi-
 nes abiectissimos & timidissimos in officio conti-
 nere nequeat, cogitent illi periculum ab instante
 hoste se nunquam euafuros, quod nunquam in-
 current si cum reliquis audacter in prælio perdu-
 rent, nec eandem cum cæteris fortunã subire du-
 bitet. Subsidiariorum Dux dum vacat à certami-
 ne, & ipsius opera pugnantibus non indigent, acie
 statum diligenter eminens perlustret, suos de pro-
 spero successu certiores reddat, errores & damna
 mitiget, & extenuet, in reliquis suo officio probe
 fungatur.

Hæc præcepta, aliaque magis generalia, vbi re-
 cte in bello Hungarico obseruentur, non dubi-
 tandum, quin euentu magis prospero pugnas cum
 hoste commissuri simus. Bonum enim ordinem
 ipsa fortuna semper comitari solet. Quo dextre
 obseruato haud erit difficile Turcam vin-

cere qui hæctenus cunctis inuin-
 cibilis visus est.

F I N I S.

Anonymi cuiusdam

DISSERTATIO,
DE STATV IMPERII
TURCICI, CUIVSMODI SVB
AMVRATHE III. fuit: deque
eius euertendi modo.

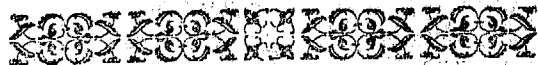
Quam

EX ITALICO IN LATI-
num nunc primum transtulit

I. A. G. GEVDER ab He-
roltzberga.

NOBI-

NOBILISSIMO VIRO, D.
IACOBO GEVDERO, CVN-
RADVS RITTERSHYSIVS
S. D.

N magna apud omnes expecta-
tione est nouum opus tuum An-
titiurcicum, Geudere Nobiliss.
quam in animis hominum con-
citasti edito pronuper LAZARI
SORANZI Ottomano, qui abs te in Lat. sermo-
nem conuersus iam omnium manus perambu-
lat summa tua cum gloria, nec sine ingenti fru-
ctu (sic enim augurari libet) qui ex tuo isto labo-
re ad Remp. redundabit. Cum enim Turca iterū
in Germania pedem posuerit (atq; utinam ne
firmius quam olim cum Viennam spe iam deuo-
rasset) consilijs profecto opus est ad resistendum,
quæ ex huiusmodi libris depromuntur, & nisi
adsint domi, parum sint arma foris profutura.
Mibi quidem saluam mouit vel titulus operis
tui, quem Collega coniunctissimus. Scip. Genti-
lis, amicus utriusq; nostrum, superioribus die-
bus ostendit, vna cum Carmine Epico eruditiss.
Bernh. Pratorii, Syndici vestri spectatissimi.
Debebam forsitan ego quoq; non nihil encomia-

fici Carminis ad te mittere. Et sane cuperē non quo soli faces accenderem, aut cum Collega clariss. certarem (cuius ab emulatione quem nō deterreat incredibilis illa venustas ac sanitas veruum, quos non ita pridem tam in tuam laudem quam alterius Pratorii, illius inquam Norici Archimedis, immortalitati meritisimo vestro consecrauit?) Sed ut grato animo responderem tua erga me benevolentia, quā a patre tuo Amplissimo Senatore & Scholarcha, Nobilissimoq; viro, velut hereditario iure acceptam prolixè mihi non semel declarasti: Simul, ut extaret testimonium mea erga tuam excimiam & ad summa natam factamque virtutis indolem obseruantia. Accedebat eodem communis amici exhortatio, cuius ego voluntati solem tantum tribuere, ut nihil fere denegem. Ostenson. ille mihi, ut aiebam, frontispicio tui operis cum Pratorii carmine, quid tu, inquit, Collega Rittershusi anno & ipse tuis aliquot versib. Gendernū mactabis? Cui ego, Nostrè, in quā, me iam totū fere aliarū Musarū, ac pene desertorem factum illarū elegantiorū, quæ assiduos & aliarū rerum vacuos sui cultores postulant. Ita tunc ab illo discessi. Reliquit tamen ea vox aculeū quendam in animo meo, quo excitatus, cogitavi ad te pro encomiastico aliquo ablegare Paraphrases trium Psal-

Psalmorum, quas paulo post illum sermonē per hasce ferias nostras uterq; conscripsimus, dum ille pro suo aliquot annorum more laudatissimo mihiq; optatiss. ac incundissimo strenā sacrā mihi parans, Psalmū in quā LXXIX. Musam meā diu iam languentē ac iacentem ad simile studiū exsuscitauit. Liceat mihi hæc quoq; Antiturcica vocare, quamuis alterius generis. Quæ n. priscus ille Dei populus à suis quondam hostib. perpeffus, quæq; de illis conquestus & Deum aduersus illos precatus est, eadē & nostris tēporib. ac cōmodatissima esse nemo negauerit, dum & Noui fœderis Ecclesia seu Christiana Respublica à suis hostib. implacabili bello infestatur. Quod utinā hi soli sint Turcæ Mahometicole, ac nō sæpe etiam alii, eandē nobiscū fidem, eundē Christum, eadem sacra professi & colentes! Annon Christianos quoq; multos qua publice qua priuatim experimur Turcas, aut etiā Turcis fauiores? Quod iam olim in suis passim scriptis magnus ille sui seculi Phœnix Erasmus deplorauit, & est sane res, quæ nullis lacrymis sat deplorari possit. Dum igitur alii de externis præsdii bellicorumq; apparatu hostib. opponendo, & consiliis ac modo resistendi in omnes partes disputant (quod & faciendum omnino est, & præ cæteris laudabiliter facere cognouimus Italos, quorum scripta deinceps tuo, Gendere Nobiliss.

beneficio Latine legemus) nos quoque qui in campo non possumus dormi aciem instruentes, quibus datur armis, nempe spiritualibus pugnemus in Turcas, adiuti liberorum & coniugum ceterorumque domesticorum veluti subsidiariis copiis. Sic n. & B. Ambrosius se aduersus Gothos Italiam vastantes lacrymis precibusque munitum pugnasse in epistola quadam testatur. Estque hoc verissime etiam ab Ethnico scriptore pronuntiatum: εα πολεμων, εα μαχηνη χωρις θεου: hoc est,

Absequi Deo bellumque finas, pugnamque relinqua.

Reuera autem absque Deo bellum geris, quisquis tantum curribus, viris & equis, id est carnalibus presidis fretus, non autem in nomine Domini rem aggreditur. Sed iam prolixior esse incipit epistola. Tu velim à me aequo animo geminam hanc strenam accipias (partim inquam meam partim alienam) (quanquam & sua amicus ille pro singulari sua bonitate minime nobis aliena esse vult) & de utraque statues quod tibi optimum factu videbitur, siue nostra hac Antiturcica tuo illi maiorum vigiliarum operi adiucienda putaueris, siue minus. Illud quidem unice te rogo ut voluntatem tibi gratificandi meam, & hoc studium declaranda mea obseruantia accepta habeas, mihique fauere pergas. Ita tibi

Præteritumque egressum anni, ingressumque recentis Conditor annorum prosperitate beet.

Tuta-

*Tutaque composito pacis det tempora bello
Depulsaque fluat copia larga fame.
Quæque luis veteri serpebant temina in anno,
Aere vitali longe Hygieia fuget.
Barbarus in primis, qui finibus imminet, hostis,
Cogatur foeda vertere terga fuga.*

Vale. Altorsii mense Ianuario Anni M.D.C.I.

PSALMI LXXIX.

QVI EST PRECATIO CONTRA TURCAS, ET OMNES ECCLESIAE DEI HOSTES,
Paraphrasis.

AD CONR. RITTERSHYSIVM, IC.

IMPIA in Isacidum terras gens venit, & hostes
Inuasere, DEVS, crudo tua iura duello:
Atque tuum diris inceffauere furentes
Templum impune modis, sacraria conscia Solutus
Illa tuis, flammisque orbem ferroque dicatam
Deleuere tibi, lapidum iacet altus acervus
Magna Sion, sepelitque suas miserranda ruinas.
Proh dolor, accessorum hominum tua signa sequentum,
Corpora vicinos circum abiecere per agros,
Vulturibus prædam atque lupis Scallentemque sub ipsum
Insontem, ceu flumen aqua fudere cruorem,
Nec quisquam fuit, iniecto qui puluere saltem
Spargeret, aut lacrymis ornaret in manibus ossa.
Finitimi illudunt igitur, rursusque petulco
Incessunt miseris, & ditte procacia dicunt.
Quem finem, Pater alme, malis dabis? & tua quando
Vidua remollefcet pietas? semperne Sigebit
Ira tua, ut calidis ardens formacibus ignis?

A n. 3

Quin age, & in gentes illas Sim verto furoris,
 Verte ira fera tela tua, quas nescius error
 Et cæli securus agit: regna ignibus illa
 Vre, tuum nemo implorans tibi numen adorat.
 Qui generis florem Ifacii extinxere, domosq;
 Evertere solo, & lustris liquere ferarum
 Nec tibi iam liceat, quibus heu flagrauimus ante,
 Flagitia obiectare, Pater mississime, nobis.
 Verum ades, auxiliumq; tuae bonitatis, & alas
 Sancte cita. adfluit, desolatiq; ruinis,
 Ad te, nostra salus genibus prorepimus agri.
 Adfer opem, seruaq; pios, delictaq; nostra
 Nube tege, atq; ignosce volens per nomina sancta,
 Per decus, atq; tui radios oratus honoris.
 Barbarus insultet nostris ne cladibus hostis,
 Impia ne soboles Sotra pugnacis Amorri.
 Dicat, tibi illorum DEVS est: quibus imperat astris
 Armipotens: quæ regna tenet: quas territ at Vrbes
 Nunc igitur, nunc surge, precor, reg; esse prophanis
 In populis ostende DEV. M. sparsiq; tuorum
 Sanguinis immites ex hostibus exige pœnas.
 Abramida spectent lati, gentesq; tremiscunt.
 Vltorisq; DEI flammæ, numenq; severum.
 O pater, o generis recdor fortissime nostri
 Aspice quos gemitus quam tatro è carceris antro
 Fundat inops Iudæ, tua quondam gaudia, proles:
 Aspice, & à iugulo gladius depelle piorum,
 Quos ferus addixit morti furor. omnibus illos
 Suppliciiis macta, cunctisq; acerrimus Sltor
 Finitimos concide notis, quorum impia lingua
 In nomen tot dira tuum conuicia fudit.
 Tunc nos tui cladi captaq; super sumus Vrbi,
 Attamen & grex & plebs tua, tunc tibi grates
 Soluemus, laudesq; tuas super astra feremus:
 Dum rutilo sol axo diem dum candida noctem
 Luna Vehet, liquidog; micabunt sidera mundo.

Scip. Gentilis IC. Altorfii Kal.
 Ian. Ann. M. D. Cl. fac.

PSALMI LXXIV.

QVI EIVSDEM CVM PRÆ-
CEDENTI ARGVMENTI EST,
Paraphrasis.

AD IAC. GERDERVM.

QVo nos & q; Deus, tua pignora, qua so, repelles,
 Inque gregem proprium quis erit tibi terminus ire.
 Quisue modus, solitum tua carpere pascua lata?
 Etsi memor cœtus, magno quem tute redemptum
 Ipse tibi quondam felici sorte parasti.
 Illa tibi tua cura arx sit Sionia sedes,
 Qua gratum fuit ante animo, Rex magne, morari.
 Prostratos hostes pedibus tere magna loquutos,
 Atque afflige solo, tua qui sacraria diris.
 Vastauere modis, atq; omnia conspurcarunt.
 Indisq; tibi bello tua templa profanant
 Barbarico barritu, inibi sua signa locantes,
 Cernui adorantes manuum signa sua suarum.
 Nonne micans cernis ferrum alte? nonne securi imi?
 Qualiter in siluis lignator robora sternit,
 Ingemians ictus, vasto crepitanti lapsu:
 Haud aliter Templiq; fores tabulat ag; pulchra
 Vermiculati operis rumpunt, lacerantq; rruuntq;
 Vibrantes quodcumq; secat, finditue, trahitue:
 Sacratissq; tibi miscet incendia tectis,
 Quæ (dolor!) in cineres redigunt, abolentq; fauilla:
 Atq; tuo quondam (ah) dia loca numine plena
 Spurcitate complent, agitant talia mente,
 Seg; instigantes per mutua. Protinus, eia,
 Huc ruite, o socis, pradas agite: omnia longe
 Vasta date: Isacidum festis imponite sinem:
 Nec locus in terris superet, quo sacra ferantur.
 Hac hostes. At nos insignia desitu prisca
 Omnia destituere, nec Sotra mentibus Sllam.

Adiunt spem miseris: Vates oracula fundit
 Amplius, heu, nullus: Dolorum muta quierunt
 Ora, nec in populos dictata salubria spargunt.

Quo tandem & q; hostes tua sancta laceffere probris
 Numinaq; celumq; Deus, patieris inultus?
 Qua te, Sancte, manus subducere caussa coegit
 Tam longum à nobis, dextram auxilioq; remouit?
 Ante sinu hic velut affucti requiescere, blanda
 Ceu gremio infantem genetrix fouet atq; tuetur.

At tu, ò Rex seclis antiquior omnibus, omne
 Vsq; quam est quicquid opis, praestas, qua qua patet orbis,
 Te faciente, aequor Gallatum constitit & nalis:
 Tu virtute tua frangis capita alia Draconum;
 Atque natare iubes exanguia monstra per aquor:
 Tu cete exanimas immania, deinde Goranda
 Das deserticulis, saxosa habitantibus antra,
 Vulturibus cum aquilis, quibus & unguis rostraq; adunca,
 Tu terra ex Senis fontes educis amanos,
 Paulatimq; iubes in flumina crescere riuos.
 Tu facis arentes & contra & sapius alueos
 Flumina desituant, mudoq; in litore pisces.
 Tu lucem tenebrasq; facis, noctemq; diemq;
 Aeternas seruare & vices: Tu sidera caeli
 Omnia, solari splendemia lumine, torques,
 Immotaq; doces solui lege atq; reuolui.
 Omnes tu certo discretas limite terras
 Imperio regis; & sapienter diuidis annuum,
 Aestas & grata mutet vice frigora bruma:
 Mortua & hiberno qua tempore, & iuida rursus
 Omnia vere nouo iuuenescant, deinde senescant
 Autumno, postquam matura incoxerit astra.

Quando igitur talis tantuq; es, maxime Regum,
 Fac animum subeant qua hostes opprobria spargunt,
 In Superoq; somunt stolidia conuicia mentes.
 Anne impune tuum & ioler gens impia nomen?
 Ne praedam, ne, qua so, feris animam abiice maestam,
 Sed te confessam, & tua numina magna vocantem
 Cum gemitu, qualem per syluas compare turtur
 Dispergit & iduus. Miserarum obliuia semper
 Ne capiant animarum animus, Pater optime, mitem.

Atq;

Atq; aliud quamquam fors crimina nostra merentur:
 Attamen ipse tuum clemens, age, respice factus;
 Iustitiam bonitas, iram patientia vincat.
 Aspicias & iaceant & iualentes puluere terra,
 Hostibusq; furor graffatus & omnia passim
 Perdiderit domuumq; cadauera tristia rescent,
 Que lugentia heros magis & lugentur ab ipsis.
 Da, qua so, cui res nimis est accisa labatq;
 Da, ne ignominia sanusq; ad optus oberret.
 Nam mala perpesti atq; arumna mole grauat
 Ora diserta tuas in laudes promptaq; soluent.
 Surge, Deus, iustusq; tua caussa arbiter esto
 Ac & index, animoq; malorum opprobria & seris,
 Quaeq; somunt in te quauis conuicia luce
 Recordes anima, audentes se opponere caelo.
 Supplicibus tandem & otis moueare tuorum,
 Et gemitus ne sperne pios. Furor hostices auctus
 Incrementa capit, tumidoq; superbia fastu
 Affectat regnum in populos, totumq; per orbem
 Iam proferre parat, ni obstes, & iusticia signa.

CONR. RITTERSHVSIUS, IC.
 Kalend. Ianuar. auspiciis anni à na-
 to Christo M. DCI. Altorf. f.

PARAPHRASIS, EIVSDEM

FERE CVM SVPERIORIBVS

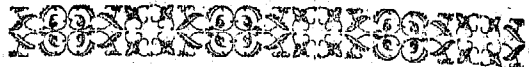
argumenti, eodem auctore.

I sacidum ò custos, Iosephi ò inclyte pastor,
 Quos gregis instar agens alis atq; in pascua ducis,
 Defendisq; lupos illis, & uosq; leones:
 Dignare o nostras pius exaudire querelas.
 O qui sede sedens augusta cuncta gubernas,
 Vectariq; & in umbrarum caelestibus alis,
 Aligeri pandunt quas prompti ad iussa ministri,
 Appare, diosq; fauens nos lumine lustras.
 Auxiliuq; tuum, rebus fac sentiat archis
 Beniamides, atq; Ephraimides, sobolesq; Manassæ.
 Exere magnificum nobis, Deus, exere robur.
 Saluandis, & nos truculento libera ab hoste.
 Tu nostras solare, Deus, sarcisq; ruinas,
 Et nos tranquilli collustra lumine Sultus:
 Qua iam est deplorata salus, tunc certa redibit.
 Bellipotens ò Ioua Deus, quoad & seq; misello.
 Iratus populo precibus non fleceteris Sillis?
 Pro potu lacrymas, lacrymas pro pane ministras
 Largis suas, plenum nobis cratera propinans.
 Tanta animos exuma premit, miserosq; fatigat.
 Finitimis deluti scopis, in quem tela ferantur,
 Te statuente sumus: certatim incurritur in nos.
 Litibus & lituis insultraq; in super hostis,
 Postquam dumna dedit, sanusq; illudit amaris.
 Bellipotens, nostras sarcis ac solare ruinas,
 Et nos clementis collustra lumine Sultus:
 Qua iam est conclamata salus, rediuisa reuertet.
 Tempore tu prisco (si nobis retulere parentes)
 Niligenam Pharus Sitem dignatus ab oris
 Transplantare alia in tellure fauentibus astris,
 Ut spacium Siti ad crescendum latius esset,
 Inssisti veteres procul emigrare colonos.
 Funditus euersos. Tu duxq; comesq; fuisti:
 Plana parasti & tuta dedisti cuncta Sitarum.

Teq;

Teq; auulante alte excreuit radicibus actis,
 Palmisibus terram, & late compleuerit omnem,
 Et vastos montes spaciola texerit Umbra,
 Susuleritq; polo celsis capit a emula cedris.
 Ad mare luxurians diffusa est lata propago,
 Euphraten & ad & seq; expandit brachia flumen
 Hoc olim. Ast nunc cur septis nudata fatiscit
 Vinca disruptis? aditus patet omnibus eius,
 Et vastare licet, cui cui liber, obuia quaque?
 Ergo illam setis aper silua actus ab atra
 Calcavit pedibus, rostro eueritque repando:
 Irruit & quauis alia ipsam bellua vastans.
 At tu, Bellipotens, cali huc conuersus ab arce
 Despicito in terras, & Sitem hanc lumine lustras
 Iam placido, Deus, ipsius curamque resume.
 Tu sariam hanc rellamque dato: Tibi conuenit & ni
 Illud opus. Tua enim plantauit dextera quondam,
 Eternosq; tibi legisti hanc scædere Sitem.
 Ergo impone manum extremam, & bene perfice captã.
 Te statuente modum, & fastantibus, inq; crepante,
 Ignis edax sopitus erit, ruptura coibit.
 Tu quaso hunc populum dextra tutare potente,
 Lectamq; aeterno descendit o federe gentem.
 Sic abs te nunquam fiducia nostra recedet,
 Semper & harebunt tibi pectora fida Iehoua.
 Tu nostram exitio, ò Sita fons, assere Sitam,
 Letificisq; tuas laudes celebrabimus hymnis.
 Bellipotens, nostras sarcis ac solare ruinas,
 Et nos pacifici respecta lumine Sultus:
 Qua iam est deplorata salus, te dante, redibit.

Altorfii postridie Kal. Ianuar.
 horis antelucanis, M. D. C. I.

DE STATV IMPERII
TVRCICI, CVIVSMODI SVB

AMVRATHE fuit, & demodo
eius euertendi.

N bello quod nuper in Persia
gestum est, Turcicus Imperator
iacuram 600000. hominum fe-
cit, præterquam quos pestis nu-
per Constantinopoli absumpsit,
viros consilio graues, autoritate

& rerum experientia præditos amisit, indies fe-
re Chiausii seu nuntii ab aula in diuersas imperii
prouincias ablegantur, qui militem cogant: etiam
loca maximi momenti sæpius præsidii denudan-
tur, quod in bellis præteritis ad annum vsq; 1585.
non fuerat tentatū. Sed cessit necessitati consue-
rudo & mos antiquus. Aprili proximo nūtiū Cō-
stantinopoli cōparuerunt, qui è Vallona & Gian-
nina, Morea seu Peloponeso & Dalmatia seu Il-
lyrico & Hungaria præsidarios auocarint, quod
manifestissimum signum est penuriæ hominum,
& incolarum, amplissimum licet & vastuosissimū
sit Turcicum imperium, id alio quoque argumē-
to confirmatur: cum proximo Septembri Vcchia-
ly cum 22. triremibus Pontum Euxinum supe-
raturus esset, milites quibus classem instrueret,
fere nusquam reperit, sed eam multitudine abie-
ctissimorum & vilissimorum hominum comple-
uit. Plurimi Græci inuiti & coacti ad remos fuerūt
rele-

relegati. Octobri sequenti multi Agiamagliani in
Ianizarorum numerum fuerunt recepti, qui pau-
citate annorum à militia illa libera & quæ raagnā
experientiam quondam requirebat, arcebantur.
Eodem mense edictum fuit propositum, vt qui-
cunque officium vel munus ambiret, ab Osman-
no, tunc belli Imperatore in castris id obtineret,
aliter impetratum, irritum habitum iri. Quin &
Ianizarorum ordini fuerunt adscripti Turcæ na-
ti, idque contra morem & consuetudinem aula
Ottomannicæ, quæ præterquam renegatis nullis
aliis, nisi ex singulari fauore locum in ea militia
dabat. Hoc anno in Martio mense cum stipendia
militibus persoluebantur, Spachi rebellauerunt, in
bellum amplius proficisci recusantes, Imperator
ipse nisi militiæ interesset, horum furori Amura-
thes cedere coactus decreuit, ne aulici amplius
in bellum nisi præsentem Imperatore, traherentur,
sponte ni militare vellent. His diebus Archiduca-
tes Croatiae locum Ochozanchi nomine cepe-
runt, Vscochi vigilia Iohannis Baptistæ suburbium
vrbis Broazzo exusserunt, vtrisque pauci restite-
runt. Namque Spachi in suis confinibus non excu-
bant, & habitatoribus atque incolis prouinciæ
vacuæ sunt. Nec militum saltem raritas, sed in pri-
mis viri consilio prudentia & bellica arte præstā-
tes desiderantur, Imperator vitam otiosam in ma-
tris sinu in deliciis gynæcei degit, vsu & experien-
tia rerum protinus destituitur: Consuetæ Turcis
arrogantia præpolleret, morbo caduco nonnunquā
laborauit, vnde cerebrum illi laesum credimus, vt
præcipitanter & non præmeditate sæpius decreta
sanxerit perniciosissima, quæque in summum illi

detrimentum vergebāt. Id videre fuit, cum Anno 1579, omnes Iudæos qui Constantinopoli viuūt, mortis supplicio addixit, Anno 1584. Christianos hac ratione è medio tollendos decreuit. Priores impetū eius & indignationē declinarunt largiter & p̄fufe numerata pecunia Sultanae matri & Iannizarorū Agē. Et sentētia illa in vanā legē transit vt nimirū Iudæi pro Turbāte, v̄sitato Turcis capitū regmēto, eo genere pileorū vterētur, quē Medici Iudæi antea soli vsurpauerāt. Christiani p̄sentissimū euaserūt periculū, q̄ nulla arma in ipsorū ædib. reperta fuerint, vt ex falsa delatione Amurathes suspicatus fuerat. Ex his, q̄ diximus, apparet, potentiā Turcicā indies declinare & assiduis illis ac diurnis bellis imminui, ad eam penitus euerendam, nihil aliud q̄ concordia principum Christianorū requirimus. Cogitent saltem, quā dāna indies percipiant, q̄ pericula immincant, amoenissimā ac felicē vrbis Constantinopolis sedē ante oculos ponāt. At facilius voto & cogitatione confœderatio & societas inter principes, similis p̄ximā, concipitur, q̄ re vera in effectū ponitur. Nos ab iis principibus, q̄ piculo proxime sunt expositi ligna saltē, milites, frumentū & pecuniā requirimus, vt mediocri potētia colligi & in hostē duci possit, successus felices propter incōmoda quibus Turcē premuntur, speramus, cuiusmodi alio tempore vix longe maioribus viribus contingent. Quicūque igitur bello Turcas aggressurus est, tria in primis ponderanda sibi proponet.

1. Vt expeditionem quampiam certam & finitam secum decernat.
2. Vt constet numerus militum & reliquis appa-

apparatus, quibus eum perficere possit.

3. Vt compertum habeat, vnde hos apparatus habere possit & conquirere debeat.

Hæc postrema consideratio belli Imperatoris propria est, cui incumbit de omnibus diligenter prospicere, id illi soli discutiendum relinquimus, nos breuitatis causa de prioribus loquemur.

Priorem quod attinet nulla vnquam expeditio magis celebris, plusque laudis minusue periculi habitura esset quam Constantinopolitana Africanis, Illyricis & Græcis vrbibus omnibus posthabitis, illius situs plus beneficii quam facinoris grauitas terroris ad expugnationem conferet. Hæc vrbis intra duo freta posita est, alterum versus ortum, ad Pontum Euxinum, Bosphorus Thracius dicitur, alterum versus occidentem ad mare Ægæum Hellespontus vocatur. In vere & æstate naues Alexandrinæ Oryza onustæ per Hellespontum Constantinopolim nauigant, ibique exoneratæ, per Pontum Euxinum in Asiam permeant, frumentum in eandem vrbem reportantes. Quod si Christiana classis intra hæc duo freta consisteret, has naues facile inpedire vel deprædari, denique etiam imperium maris sibi vindicare posset: Quæcunque alia classis nihil nostræ officiet: Nauale enim Constantinopolitanum nauibus vacuum, nec ligna in promptu haberentur, vnde construi possint, vnde à Constantinopolitana classe nihil periculi incumbet. Quæ naues Trapezunte adduci vel ibidem fabricari possunt, tria obstacula & incommoda grauissima habent. 1. Quod naues

ex recens secta materia & ligno modo caſo ædificata, ad nauigationem inutiles ſunt. 2. Et ſi aliquæ uſum haberent, tamē in illo littore Aſiatico nulli remiges, nulli milites, qui imponantur claſſi, reperiuntur. Remiges enim mancipia ſunt, quæ uel Conſtantinopoli uel in Barbaria conquiruntur, uel ruſtici Europæi coacti ad remum relegantur. Quod claſſis hoſtilis noua nec armis nec milite probe inſtructa nunquam noſtrâ aggreſſura uel in fretum intrare auſura ſit; ſi noſtra ibi in ſtatione maneat & mari dominetur. Eandem ob cauſam neque Afri neque Aſiatici & Orientales obſeſſi ſubſidio uenire poterunt. Sed danda in primis opera ut claſſis noſtra menſe Aprilis & Maio parata & in prociñctu ſit, ne tempus & commoditates aliæ, ad expeditionem plurimum conducentes amittantur. In hunc modum obſeſſa Conſtantinopoli, non diu, quæ ad victum neceſſaria, incolis ſuppeditet, commeatus enim fere omnis per Helleſpontum inferitur, nec ullum huic negotio impedimentum adferet Heraclea, Silicerna, Perinctus, quæ Rodoslo uocatur, Palermo quæ Panormus dicitur & Marmora. Namque Marmora & Palermo à noſtra claſſe prohibebuntur, quæ illa in inſula, hæc in Aſia ſita ſit. Tres priores in littore Europæi poſitæ, nauigationis uſu deſtituuntur, quod ſi frumentum carris uel vehiculis in urbem deferre uellent, magna equitum multitudine ad arcendum noſtrū exercitum (de quo poſtea dicemus) opus habebunt. Quin potius, quicquid commeatuū erit, hæc urbes ipſæ reſeruabunt, cum pauperes ſint & nullius fere momenti. Si igitur undique prematur Conſtantinopolis credendum

dum illam breui à plerifq; deſertam iri. Id quoque in conſiderationē uenit, quod ibidē ultra 200000. Chriſtianorum & Iudeorum reperiuntur, qui Turcis inſenſiffimi libentius Chriſtianorum quam hoſtium imperium ſuſcepturi, in cuiusmodi uero conſuſione nihil minus uerendum quā hos quieturos eſſe, quin potius certo credendū, eos pro uirili communem cauſam adiuturos, maxime ſi armis inſtruantur. Hæc de ſpe proſperi ſucceſſus huius expeditionis dicta ſufficiant, reliqua ad potētiam & robur bellicum ſpectant. Turcicum Imperatorem, rebus ſi ſtantiſſibus, validum exercitum educere poſſe minime quidem credimus, id tamen ſi fieret, paratum eſt remedium, quod omni metu nos liberat. Nam à quacunq; parte Turcicus exercitus ad fretum accedet in ea ſubſiſtere cogetur, quod ad alterum latus, terra firma concedere nequeat. Equitatus traici non poteſt, niſi multis deſixis palis pons ſtruat, id genus ædificii longo tempore & apparatu indiget, & facillime à noſtris nauibus diſturbari poteſt. Contra exercitus noſter libere poterit uagari in eo littore ubi nullus erit exercitus hoſtilis. Liberum enim noſtris mare relinquitur ab omni parte. Impedita igitur nauigatione commeatus nullus Conſtantinopolim inferri poterit. Neque annonę comportandæ facultas comodior erit, ſi terreſtres copias habeat, quod nulla ratione fieri poſſit, ut hoc tempore alium domi, alium in Perſia, denique & Theodoſia (quæ Caſſa hodie) alium exercitū alar. De modo ingrediendi Helleſpontū queritur, quod illa duo caſtella quos Dardanellos uocant ad deſenſionem eius freti & prohibendum aditum extructa, tormentis bellicis munita & in ipſo fere mari

posita sint. At sciendū eadē facilitate & tēporis spatio vtrumuis horū occupari posse, quo copię in terram exponuntur, quod si alterutrum eorum equitatis hostilis defendat, alterum eo p̄sidio carebit, qđ mare interluat, equitib. insuperabile. Ea quoq; potētia Turcæ nunc plane destituuntur, vt p̄ter priores aliū insuper in Asia aliū in Europa exercitū, qui nunquā coniūgantur, sustineat. Et vno quidem castello capto, classis tuto trāsmitti potest, ne ex altero tormentis infestetur, alia insuper stratagemata nocte dieq; deducēdi exercitus excogitari queunt. Sed de Dardanellis fusius dicendum. Hæc duar. arcēs antiquo more & forma ædificatæ, vno saltē & quidē simplici muro, nullis aggerib. nullis propugnaculis munitæ, nec magnæ sunt, nec recte custodiuntur: Asiæ Dardanellus quadrangularis est, in planitie littoris situs, vbi facillime cuniculi agi possunt. Europæ^o ovali figura cōstat, positus ad radices mōtis qui illi tot^o imminet & dominatur. Nec in summo culmine propugnaculū vllū est, muri plane similes prioribus, mons non è saxo sed terra & arenâ constat vt plurimum, pauci ibi p̄sidiarii sub p̄fecto & tormentorum magistro ibi excubant. In eo summa negotii rotius vertitur ne in eisdem infidias incidamus quas hosti struimus, comiteu scilicet & rebus ad victum necessariis vt classis destituatur. Ante omnia frumenti insignis copia coaceruanda, panis biscocctus parandus, isque iisdem nauibus, quibus milites vehuntur imponendus. Quod si bellū longius protrahatur, in Candia vel Tina Venetorum insulis, granaria instituētur & rerum omnium prouisione instruātur, quod si hæc nimis remotæ à belli sede videantur, earum vicem supplebit Marmora que in ipso freto sita, fa-

cillime capi & muniri potest. Expediet quoque vt p̄ter arma quib. milites nostri vtūtur alia circumferātur, quæ inter Christianos diuidentur, si qui p̄tasi Tyrannidis, nobis se coniungere & ab hoste secedere velint. Constat in bello nuper gesto Græcos Peloponesiacos rebellasse, eosq; Archiepiscopū in Italiam ad arma cōparanda misisse. Celāda quoque expeditio est & diuersus rumor spargēdus, vel de Africa infestanda vel alio loco oppugnando, & conformia quędam negotia instituenda, q̄ rumore illum cōprobent. Nunc de bellica potētia, qua hæc expeditio tentari & perfici possit, videndum, hoc tempore, quo exhaustæ sunt Turcarum vires, lōge minor requiritur, q̄ si integræ starēt, vbi potius erit defensionis inniti, q̄ hostem laceessere & irritare. Primū 40000. peditū & 2000. equitū ad hanc expeditionē sufficere putamus, hic exercitus semper in acie longa & protensa p̄cedat, & à mari nunquā longius abeat, vbi situs locorū, collib. distinctus, ei p̄pugnaculi & munimenti instar contra hostilē equitatū erit. Secūdo classem 100. triremiū (quas Galeas vocant) requirimus, easq; naues ita comparatas volumus, vt quouis tempore quocunq; locorū appelli & deduci possint. His aderunt quoq; naues, q̄ militē transportabūt, pro quarū parte decē nauigia eius generis, q̄ vulgo Galeazze vocant, instruenda censerē, quorū vsus cōmodissimus est ad hostis impetū excipiendū, ad fugiendū v. & insequendū parū conducunt. Belli sumptus q̄ attinet, 4. auri milliones toti huic expeditioni, in fallor sufficient, si modo bona fide pecunia cōferat & expendatur, pedes singulis mensib. 5. coronatos accipiet, q̄ vno anno summā duorum millionū & 400000. coron. facit.

Ad equitatum alendum, 16000. coron. vnoquoq; mense requiruntur. Vnde summa vnus anni equitatu 92000. coron. facit. Triremis quaelibet 10000. coron. vno anno constabit., vnde tota classis millione & 200000. coron. opus habebit. Reliquæ naues & 10. Galeazæ 350000. coron. constabunt. Summa igitur omnium sumptuum huius expeditionis pro anno vno facit 41420000. coron. Quod si ad optatum finem expeditio produci nequeat, id saltem, quod fieri potest intentatum relinqui non debet: hostis in primis exagrandus & molestandus est, cogendusque vt duos exercitus in tres diuidat. Quod fiet si Archiduci Carolo pars pecuniæ conferatur, qui suos subditos ab vna parte, ab altera Vscocchos in hostem immitteret, & paulatim aliquid territorii sub prætextu priuatarum contentionum & incursionum ei eripiet. Vscocchorum hodie vltra 2000. numerantur, eorum dux Georgius Mesuh vocatur, nullus est qui in prælio contra Turcas quatuor virorum vicem supplere nequeat. Pax enim inter Austriacos & Turcas rupta nullo modo intelligitur, nisi machinæ & tormenta bellica proferantur. Proximis annis impune quidem Budæ Bassa cum multis aliis in velitationis certamine perit, nec quisquam eam cladem vindicauit, regiones per quas iter exercitui foret Turcis subiectæ passim Christianis hominibus incoluntur, qui natura robustissimi & Turcis infensissimi sunt, odii causa non tam dicenda misera illa seruitus qua fere opprimuntur quotidie, à Timariotis bonis omnibus spoliantur, multisque insuper plagis afficiuntur, quam quod singulis annis liberos sibi charissimos vi rapi & vaniss.

nissimæ superstitioni Mahumerana micipari propriis oculis intueri coguntur. Eodem momento pars triremium, siquidem otiosæ quædam sint, in plagam orientalem emittenda foret, ad depredanda loca maritima & disquirendas naues, quæ Constantinopolim perent. Quin & Romanorum Imperator & Poloniae Rex aliique Principes & dynastæ, si fieri possit, ad id bellum pertrahendi essent.

I N D E X
RERVM ET VERBORVM
MEMORABILIVM IN TRACTA-
TVM DE REBVS TVRCICIS BRE-
uis & succinctus.

ABYDVS & Sestus loci Turcici imperii splendidissimi & opulentissimi 177
 Abyssinorum rex à Turca devictus 169
 Acies plures ex diuersis constitutas agminibus 326
 Aciei perfectio in quo consistat 356
 Acanzii agricolæ vocantur 23
 Acanzii militæ equites ibid.
 Acanzii comparantur Haiduchis Hungarorum ibid.
 Acanzi voluntarii milites dicuntur, & quare 256
 Acroceraunii montes, hodie Dichimara, cur vocentur 92
 Adrianus eius nominis v. summus pontifex Romanus 160
 Æquitas Reipubl. incolumitas & libertas paci anteponenda sunt 311
 Ærarium Turcæ, quomodo amplificare soleant 65
 Afaf Turcicum propugnaculum in ostio Tanais exstructum 48
 Africani milites fortissimi 33
 Agalajii fortissimi equites 31 cur sic dicti, & vnde ibid.
 Aga dux militiæ Aulicæ præcipuus 244

Agæ, Beglerbegi vilissima sunt mancipia Imperatoris 238
 Agiamoglani qui vocentur 30
 Aguerus & Larace portus 80
 Agmina & Turmæ qualiter instituenda 325
 Agria vterioris Vngariæ occupatur 122
 Agria ad hostem impugnantum apertissima 290
 Agria occupatur à Turca 113
 Albertus Austriacus frater Vladislai germanus 218
 Albertus Austriacus Sigismundo succedit 211
 Albania sub Georgio Castriota seu Scanderbegh est 179
 Albani latinorū religionem sequuntur 175
 Aladaus in Seghedinensi clade maximum commisit errorem 352
 Aladanus cum duab. turmis hostem aggreditur, quo cæso milites in spoliis colligendis occupati reuersi eximia eos affecerunt clade 352
 Aldanus defendens Lippā militibus depredandum excurrentibus ingenti afficitur clade 226
 Alca

I N D E X:

Alca belli, & fortuna sæpe tendanda 326
 Alexander II. summus pontifex 154
 Alexander Magnus cur sym-patriota dictus 151
 Alexandri Magni comparatio cum ducib. Romanis 263
 Alfacquius ex vrbe Sciatua ortus 173
 Alfier iudex & scriba 245
 Alfonso Albaquerquensis Detritaniæ prorex 84
 Alfonso Albaquerquensis Mahometis sepulcrum depredare conatur 84
 Algernim vrbs à Turcis vocata Sclauonica quomodo dicitur 82
 Aliphan tractatio cum ministris pontificis 162
 Aly quartus Mahumetis propheta socius 173
 Amurat Bei præfectus rei militariæ, è familia Memorum 20
 Amurathes cur sapius vsus sit oppio 72
 Amurathes cur dicitur Bongia 71
 Amurathes ad Varnam tanquam victus retrocedit 317
 Amurathes Christianos qui Constantinopoli morantur, cur occidere iussit 172
 Amurathes Turcarum Imperator Mahumetis pater 71
 Amurathes maximo percussus timore ob instans periculum 213

Amurathes III. mollis & delitiosus & ocio aulam perditam tenuit 278
 Anariz tributum genus pronautarum & remigum solutione impositum 63
 Ancus rex Romanorum non minus ad pacem, quam bellum gerendum paratus 281
 Andronicus nunc fugiendo, nunc repellendo defatigatus, tandem in fugam coniectus 309
 Antiochus Thessalia potitus Pheras in suam redegit potestatem 295
 Arcularii & tormentarii ad latera, cornua, & terga hostium infestata promississimi 350
 Architalasi quale nam officium 14
 Arma qualia, quantaque esse debeant 284
 Armeni ob contemptum Bogigur vocentur 56
 Armeni caminorum purgatores 56
 Artificia curruum, falcatorum, & lignorum terræ infectorum quid cõmodi nostro exercitui adferant 360
 Asia perpetuo à Turcis molestatum 277
 Assan Bassa filius Mahumetis Socoleuichi 16. Eunuchus Constantinopoli captus 500 coronatis è seruitute emptus est 12. auaritia & ratio emungendi pecuniam 104

I N D E X.

Assan Bassa in pago Cicalessi
natus, 12. natione Epirota
alias Albanus regimen ten-
net absente Mahomete, 11.
cur cōcitavit reliquias Mu-
dahari in Gemen, 19. Cai-
rum rexit in Ægypto, 12
vbi natus 104
Assan Grad fluuius à quo sic
dictus 107
Assappi admodum inertes,
& ad pugnandum protinus
inutiles 270
Assappi pedites vilissima ri-
pendia merentur 257
Assappi milites præsidarii 32
Assappi vilissimæ conditionis
homines 63
Assappii quali armorum gene-
re vtuntur 340
Asper vel Asprus, non Aspe-
rus, Græcis moneta, Ara-
bib. Osmani, Turcis Æ-
se nuncupatur 27
Asper valet 24. Manguris 27
Asper constat 8. manguris 28
Aspri 9. reddunt thalerū 28
Aspri duplicis sunt generis 27
Aspris Turcarum imperator
milicibus suis satisfacit 27
Aspri quinq; iusti ponderis
reddunt drachmam 27
Asprorum quantitas quantū
valeat 68
Astutia Turcarum 231
Athon mons Græce *ἀθών*
ἶπος dicitur 27
Athanasius Lichnidenis E-
piscopus 170
Augusta mons 140
Auctoritas magna Visiriorum
Bassarum 7
Auctoritas primorum confi-
liariorum (quos Visirios
vocāt) quare diminuta, ib.
Auaritia Amurathis III. infi-
gnis 65
Auxilia ad Hūgaricum bellū
dux Mantuæ, Hetrurix, &
pontifex Romanus quæ
conferant 154
Ayton Armenius Monachus
182
Azemiæ nomine Turcæ quid
intelligant 78

B

Ahalzebus, lingua nostra
deus muscarum dici-
tur 112
Bahera regio quōdam Battra
vel Baetra dicta 79
Bahoz Hungariæ vrbis 120
Baiazethes si Selimo successit
fer Turcica procul dubio
militia funditus efferuer-
sa 275
Baiazethes & Solymanus im-
perum in Italiam sub Ma-
homethe faciunt 106
Balduinus Argonauta 133
Bellum tempore hyberno ge-
rendum 311, 312
Banni prouinciarum rectores
Beglerbegis multo infe-
riores 127
Barathi sine stipendio in bel-
lum proficiuntur 24
Baronius Cardinalis Ecclesia-
sticarum historiarum scri-
ptor antiquissimus 161
Bassa

I N D E X.

Bassahuchi à Turcis Vasalli
adpellantur 79
Bassilius dux Ostrouix 156
Bastia qualis locus, & quantū
à Corcyra distat 89
Bastia Corcyre Insulæ oppo-
sita 175
Battorii agminum latera sal-
tem carris munierunt
360
Bazca & Srema prouinciæ
quales & vbi sitæ 55
Beglerbegus quantum per
annam loco redditus acci-
pit 254
Beglerbegus ab Amurathe in
Moldauiam mittitur 18
Beglerbegus est supremus
Bassa, qui & maris impe-
rium obtinet 26
Beglerbegus Dominus Do-
minorum vocatur 252
Beglerbegi Arabibus Meli-
cal Vmerca 25
Beglerbegi Græcis *ἡγεμῶν*
ἡγεμῶν adpellantur ib.
Beglerbegus Turcis idē quod
dux ducum, vel princeps
principum 25
Beglerbegi officium Græciæ,
Turcis Rumelia, græcis
ἡγεμῶν dicitur, quod nam
fuerit 16
Belgi qualem quantumque
exercitum conscribere so-
lent 332
Bellum offensiuum an geren-
dum 290
Bellum optime & feliciter
gerere 50. hominum mil-
lia requiruntur 322
Bellum quomodo instituen-
dum, gerendumue 290
Bendera anno 1583. exusta
est 156
Beneuolentiam militū quo-
modo Mahometes sibi
conciliauerit 7
Bernacassi prouincia fere tota
Turcico imperio subiacet
169
Bessari^o Cardinalis principi-
bus Italiæ grauiter impro-
bar, quod Constantino-
polim perdidit 130
Besli milites præsidarii 32
Bezcherech vrbis amœnissima
à Transyluano funditus
exusta 121
Biccia propugnaculū Croa-
ciæ munitissimum 281
Bix vel Bicagi ditio vbi sita
121
Bœmundus Argonauta 133
Bresiana arx munitissima à
Foxio duce deuicta 307
Buda inter regni vrbes prin-
cipalissima, & Metropolis
nuncupatur 296
Bulgari populi robustissimi
148
Borysthen Insula 157
Bursia vrbis Asiæ quondam se-
des Turcicorum principū
13

C

Adilescieri supremi iudi-
ces 242
Cadus magnus quæ sibi pro-
uinciæ sint subiectæ 37

I N D E X.

Cadi sub quorum tutela sunt
37
Cæsar arte, & non multitudi-
ne militum Pompeium de-
nuicit 306
Cæsar 1000. militibus Pom-
peium cum 7000. in lato
campo deuicit atque pro-
fligauit 339
Cassalucchi quales, & vnde sic
dicti 171
Charalia idem significat quod
nigrum serpentem 89
Cairus Ægypti vrbs cur Mis-
zir vocetur 66
Cairum Turcæ curiam & pa-
latium Imperatoris vocat
12
Cairi regnum singulis annis
Constantinopolim mittit
millionem auri 239
Caicchi dicuntur ii qui hortos
colunt, vel aliis rebus præ-
sunt 27
Canisa Hungariæ vrbs 120
Calaber Rogerius qua vin-
cendi vsus ratione 135
Cälogeri Monachi in solitu-
dine viuunt 27
Calamattan fluuius 89
Calixtus II. summus pontifex
154
Clauus ferreus à Turcis pus-
dogan vocatur 55
Clemens III. summus ponti-
fex 154
Clemens VII. eius nominis
summus Romanorum pon-
tifex 160
Clemens VIII. summus pon-

tifex 131
Clementis VIII. Zelus 131
Claramons Auerniæ vrbs 130
Clissa propugnaculum fortis-
simum & munitissimum
in hostium manus deuenit
307
Capirbassi Ianizarorū ducis,
officium est præcipuū 245
Capizi Bassa supremus guber-
nator. 29
Cara præfectus rei maritimæ
è familia Memorum 20
Carolus VIII. Galliar. rex 177
Carlostadium vrbs Italiæ
107
Capodi Sacchi promontoriū
vbi situm. 91
Cassantarbassus supremus
Thesaurarii fungitur offi-
cio 242
Castellinum castrum exiguum
295
Cassouia seu Ossa planities
fertillissima 51
Catharo præcipua clauis
Dalmatiæ 90
Caspasus Brunius Pii V. sum-
mi pontificis frater 183
Caspasus Brunius commen-
dator Hierosolymitanus
183
Caspium mare, nunc mar di
Baccu dicitur 40
Castad^o dux ex provincia dis-
cedit 276. Transyluano cũ
8000 militū succurrit 235
Castellonouum à Iacobo Sor-
zio deuastatum 178
Causæ cur Turcæ potius de-
fen-

I N D E X.

fensuum, quam offensiuū
sint gesturi, si Polonus ipsi
bellum inferat 155
Cautelæ in seditionibus mo-
uendis obseruadæ 169, 170
Chazillarii qui, & cur sic dicti
131
Cecchini Venetus quanti
constet 28. idem quod Sul-
taninus 28
Cecchini dicuntur etiam du-
cati 28
Cicalæ consilium Amurathi
datum 126
Cigala primi Visirii officio
priuatur 280
Chiauffi qui dicuntur 380
Chiliarche qui dicuntur 364.
vnde sic dicti 31
Chimeriortæ quam regione
incolant 108
Chimeriortæ, & alii quomodo
à Turcis puniti 170
Chimeriortæ Albanicâ linguâ
loquuntur 108
Cyrneus Albanus, alias Cyr-
nus, hodie Corsica dictus
rei maritimæ peritissimus
20
Circassorum ditio quousque
sefe extendat 47
Circassii quondam Zigæ di-
cti, Polonis pienez corschii
i. quinque montani dicun-
tur 47
Cythera insula etiam Ceri-
go hodie dicitur quare &
vnde 90
Cremum vel Crimæum vrbs
vbi sita 40

Christiani principes quæ tri-
buta & recognitiones Tur-
cis & Tartaris soluunt 67
Christiani quomodo de rebus
Turcarum certiores red-
dantur 103
Christiani quomodo à Turcis
vocantur 167
Christiani à Turcis Victi po-
tissimum in Vngaria &
quare 300
Christiano militi ad hostem
profligandum quenam ne-
cessaria 57
Christianorū principum res
quomodo in notitiâ Tur-
carum perueniant 101. 102
Confessio & mors notabilis
aulici cuiusdā iuuenis 174
Conflictus grauior & maior
paucitate militum quam
immensâ multitudine ori-
tur 356
Congiaria & dona quæ dicā-
tur Turcis 8
Commeatus & Cibaria, quæ
Turcæ in Asia & Europa
parare possunt 50
Commeatus nauium Turca-
rum 64
Commeatus qualiter compa-
randus 285. per pontum
Euxinum in Vngariâ quo-
modo deferri possit 51
per Thessalonicam, Scopiâ
& Albam regalem in Vn-
gariam deferatur 51. per
Ciatum seu Morauicæ Ser-
uiæ fluuium quomodo
transmittatur 51

I N D E X.

Comparatio Turcæ & Christianæ militiæ 262
 Coruinus naturalis Marthiæ regis filius 218
 Consilium de renouâdo bello Persico 77. 78
 Consilium Melitenfisibus bellum inferendum 81
 Copiæ quas subditi ad mandatum Imperatoris in bellum mittere coguntur 255
 Corcyrâ insulam, hodie Corfic dictam, obsidendam Turcæ suadebant 88
 Corizzi vel Coryshi militiæ Persicæ maxima labes 124. 125
 Coruinus octies cum Turcis prospere pugnavit 211. 212
 Coruinus morbo correptus vitam cum morte commutauit 215
 Cosacci quales, & vnde dicti 109
 Cosacchi populi audacissimi 156
 Cosacchi regi Poloniæ Magno parent 156
 Cosacci populi 97
 Colson vrbs Chersonesi celebris à Polonis occupata 97
 Corona mons 140
 Constantinopolis & Græcia captæ atque victæ quare 130
 Constantinopolis vrgetur annonæ extrema caritate & Constantinopolis quomodo

obfessa 384
 Curdi seu Gurdy quales, & quod dicantur 48
 Curdistam seu Chaldæa Arabib. quomodo vocetur. ib.
 Culcardasi quinam vocentur 33
 Culpa seu Colapis fluuius 107

D

Acis Romani cur tributum pependerit 149
 Danubius glacie congelatus occasione oppugnâdi hostem præbet 314
 Damasci & Cairi reticulum, quod Zercula vocant, gestare non audent 30
 Dardanellus propugnaculum facile expugnari potest 185
 Dardanellus Asiæ castellum 386
 Dardanellus in planitie sita 185
 Dardanelli maximam imperii Turcici partem occupant 177
 Daffona Moldauis quid 156
 Debruccia prouincia Bulgaria 24
 Defectus, quibus laborât exercitus Turcici, recensentur 59
 Del Gago regnum auro purissimo abundat 125
 Deli præfectus rei maritimæ, è familia Memorum 20
 Demaratus Spartanorum rex in Persia exulâs Xerxi suadet, vt Cytheram insulam obsideat 90

Demir

I N D E X.

Demircapi, portæ ferreæ sunt per quas Alexandræ Magnus ad Georgianos trâsiuit 47
 quondâ portæ Caspiæ dictæ 40
 Demosthenis consilium enumeratur 152
 Dephterdari, & Mehemet Basia Armeniæ falsæ monetæ rei 31 quinam, & cur sic dicti 32
 Despota omnia consilia, atque Christianorû conatû Turcis aperuit 214
 Deutelius nimis auide vna cum militibus prædæ inhians, iam partas & acquisitas victorias amisit 307
 Diadar vel Denidar à Mamalucis, Græcis vero *αμυρατο* *σμβολο* vocatur 16
 Dieffenbachii & Transyluani exercitus hostium excursionses reprimunt 317
 Difficultas quo minus Buda obsideri possit 297
 Dia ciuitas Lusitanæ 84
 Distributio armorum quoad situm quomodo recte instituenda 333
 Dyrachus portus, hodie Durazzo angustissimus 91
 Dux belli generalis eligendus 262
 Dux prudentia, potius quam manu cerrare tenetur 362
 Dux belli qualis eligendus 264
 Duces & Tribuni militibus præficiendi quales 366
 Duces eminentiori loco subsistere debent, quo melius suis & succurrere, & citius ab hostium minis protegere possunt 363
 Duces nec imperare, nec militibus quidquam præscribere possunt 364
 Duces quem sibi locum in præliis deligere debent 361
 Ducum virtute sola positum est, prudētia præcauere periculum & cladem auertere 357
 Ductores cornuum & agminum quem sibi locum vendicant 365
 Dulcigno vrbs quondam Olchinium seu Colchinium dicta 180
 Dulcignum vrbs 175
 Durazzo in plano sita 180
 Dracola dux bellicosus subest Transyluano 149. 150
 Drachma 4. aspris constat 28
 Drachmæ duodecim thalerum faciunt 28
 Drauus fluuius celeberrimus 137
 Druucarii seu Truncarii vnde, & cur sic appellari 31
 Drusi qui milites & vbi siti 49

E

Lisæo omnia diuinitus suere directæ, quæ Syriæ rex nemini nota esse volebat quam intimis 183
 Emirus Hamza regis Persarum Mehemet Qudabundæ 6
 Emirî cur Ziarâ seu Tulpan-

I N D E X.

- tem viridi colore infectū gerant 93 se ex Mahumeris prophetæ profapia descendisse aiunt ibid.
- Emitlemus belli insignia distribuit 242
- Equites manuariis tormentis seu sclopis thoracibus armati ferreis vti solent 343 semper à phalange abhorrent 338
- Erdeuil siue Arduel pater Ismaelis 174
- Error veterum de Macedonia & Seruia regionibus 51
- Errores nonnullorum de variis prouinciis recensentur 158
- Eunuchus Visfrus Reginae præcipuus cubicularius 242
- Ethnicorum loca quæ, & cui pareant 173
- Expeditio Mahumetis 114
- Experientia multum conducit ad bene præliandum, & cum hoste manus conferendum 302
- F
- Fallacia & artes Ottomanicæ 227
- Ferat Bei ex hac vita transiit grauit 120
- Feratus Dux belli generalis Michaelè Waiuodâ cum Transyluano reconciliat 89
- Feratus Bassa moritur ibid.
- Ferat & Sinan Bassæ quid præterdant 112
- Feratus Bassa clam cum Tarotaro Grymæo conspirasse accusatur 89
- Ferdinandi Archiducis consiliū 118 patrociniū à Transyluano imploratur 226
- Feudatarii quomodo viuunt 251
- Fileckum superioris Hungariæ vrbs 121
- Franciscus Maria Urbini dux bellicosissimus 114
- Fretum Herculeum quid 80
- Flauius Vopiscus historiographus longe celeberrimus 148
- Floriani Imperatoris de principe Hungaræ varicinium ibid.
- Foxii Gallici ducis tenenda regula 397
- Fuga Mahumetis 114
- G
- Galli ad Rauennâ victoria potiti sunt 347
- Gallorum regis & Angliæ reginæ legati Amurathè ad bellum exhortantur, Amurathes quid sibi faciendū firam subito statuere non potest 36
- Galezze quanti valoris 387
- Galeræ quæ Turcis vocantur 387
- Gardanus Waiuoda dux 168
- Garganus mons 140
- Gelasius II. summus pontifex 154
- Gemen seu Gimim vrbs Arabiæ felix 19
- Georgius

I N D E X.

- Georgius Castriotus cur à Turcis Iskanderbegh nominatus 58
- Georgius Wocouichius Seruiæ dominatum tenet 120 ditionem suam ab Amurathæ recepit 120
- Georgiani à Turcis Gurggini vocantur & cur 79
- Germanus peditatus Maximo Transyluaniæ principi auxilio & subsidio est 338
- Germani equites manuaria sua tormenta explodentes multos ex Haduccis vulnerant 353
- Germanorum manuarialicis quomodo vocantur 346
- Græcia cur hodie ad incolendum minus apta sit quam olim 38
- Gregorius XIII. eius nominis Maximus Romanorum pontifex 160
- Grocouicius Cæsareus Legatus ad mortem vsq; in carcere detentus fuit 234
- Giaffer Bassa suffocatus miserrime periit 280
- Giafer Bassa Eunuchus natione Hungarus, insignis belli dux 15
- Giafer Bassa cur ab officio remotus 15
- Giafer Bassa sub Osmano, Sinano, & Feratho in Persia militauit 15
- Giafer in locum Halil Bassæ succedit 20
- Gibeti quales populi, & vbi habitent 46
- Giebegorum quales, & quod illorum officium 56
- Giocchi non nisi comitandi causa imperatorē in bellum sequuntur 24
- H
- Haidar Bassa in bellum proficiscitur 18
- Haiduchi pedites militant 23
- Hafis-Haemat' cur ab officio fuerit remotus 17
- Hafis Haematus Cauri Bassa quondam Vonari Albanæ pago natus non procul à Cicalasso distante 17
- Hafis Haematus concionator Mahumetanus 17
- Hafis Haematus valet prudentia iustitiæ & cultor 17
- Hafis Haematus primus equitibus Turcis stipendia soluit 17
- Halil Bassa Archithalassus, & eius signaua 19
- Hannibal reprehensus, quod pugna feliciter ad Cannas commissauit nequiret 310
- Hannibal Marcellum cecidit atque fugauit, & quæ causa 358
- Hannibal ad Cannas Romanum equitatum fufum & fugatum non est insequutus 354
- Hafnad, alii Gafnad dicunt, Turcis quid 65

I N D E X.

- Hastati milites semper ad la-
tera collocandi sunt 345
Hastati milites noctu pluri-
mum nocent 336
HATWANUS vrbs Hungariæ
superioris 121
Heluetii multo prudentiores
nostris 323
Heluetiorum laus & com-
mendatio, ob magnani-
mitatem pugnandi 328
Hermioianus Bosniæ princeps
à Sigismundo defecit 210
Herzeczouina prouincia, alias
Bosnia dicta 16
Hibraimus Bassa supremus
dux Imperii totiusque exer-
citus 12. in prouincia
Herzeczouina dicitur na-
tus ibid. prelium com-
mittit ad Agriam ibid.
Melitam insulam se occu-
paturum effurit ibid.
Sultane Imperatoris mari
morem gerit 13
Hibraimus ad imperandum
plane ineptus, fatuus & ri-
dicularius ibid.
Hibraimus Bassa Turcarum
Imperatorì sanguine iun-
ctus 12. ad bellum ge-
rendum timidissimus ibi.
Hieronymus Bardus Pelopõ-
nesum inuadit 177
Hyems milites alacriores, &
ad expeditionem fortiores
atque animosiores reddit
312
Hierosolyma à Turcis Cuz-
zimubaret dicitur 130
- Hispanus à quibus bello peti
possit, quo Turca facilius
occasionem victoriæ con-
sequendæ obtineat 83
Turca Venetos contra Tur-
cas iuuare tenetur 132
Hispanum bello petendū 82
Hispano bellum Turca non
mouet, aut laceffit 126.
127
Hispani in Africa quas ciui-
tates possideant 80
Hispanici & Turcici imperii
termini contigui 126
Honorius III. summus pon-
tifex 154
Hosti fugienti quomodo in-
sistendum 353
Hostem non insequendū nisi
plane arma abiecerit 355
Hostes victi denuo victores
existere possunt 316
Hun vox quid denotet 41
Hunni, Alani, Gothi & Van-
dali, &c. quas expeditiones
in Italiam fecerint 94
Hungari eiusmodi munitio-
nes deridēt & ludibrio ha-
bent 361
Hungari hyemis iniurias, &
vim frigoris minimè per-
ferre possunt 313
Husaroni qui dicuntur 33
- I
Iacobus Soranzius Reipub.
Venetæ legatus 13. op-
pida à Turcis huc vsq; pos-
sessa, restituit Christianis
120
Iacobus Soranzius Perfarum
regis

I N D E X.

- regis & nomine Reip. Ve-
netæ in Magnesiã ablega-
tur 4
Ianoma à Transyluano exu-
lta 121
Ianus comes Poloniæ 156
Iaurinum Vngariæ citerioris
oppidum 121
Ianizari vnde dicti 29
Ianizari quales & vnde sic di-
cti 27
Ianizari optimi milites 29
Ianizari Tulpante non vtun-
tur 74
Ianizaris qui milites rectius
opponuntur 346
Ianzus dux Vngarus 156
Ieremias Wai Woda qualiter
tractandus 155
Iuuenes Romani ad noctur-
nas impressiones faciendas
dexteritate & agilitate
præstant 339
Ioannes rex Budam defendē-
dam à Solymanno accipit
224
Ioannes rex homagio adstri-
ctus domui Ottomannicę
224
Imperator solus totius belli
dux eligendus 364
Imperator & Transyluanus
siue coniuncti siue disiun-
cti pacem cum Turca inire
non debent 122
Imperator Romanus studio-
sus pacis 99
Imperator & Vienna quomo-
do à Turcis appellatur 98
Imperatorem Romanum A-
murathes bello aggredi-
endum decreuit 106
Imperatori Turcarum quare
munera publice in conspe-
ctu offeruntur 69
Imperatori Romano bellum
inferendum 98
Imperatori Turcarum quæ
munera, & eius ministris
donentur 68
Itali principes quibus itineri-
bus in Turciam perueni-
re tuto possunt 186
Italiam bello inuadendam 94
Italiam Turca quibus itine-
ribus inuadere possit 137
Itinera per quæ Tartari in
Vngariam proficiscuntur,
recensentur 44. 45
Iuditha Holofernem poten-
tissimum quauis, interfecit
ramen 182
Iudicium Solymanni de Hæ-
reticis 167
Iustiniana secunda Guistē-
dil 176
Iustiniana prima Lychnides
176 K
K Adileskieri quibusnam
inferuntur 37
Karsitia prouincia celebris,
137
Ketziebassi quod penula ca-
put tegant ideo vocantur
79
Kisibassi à Turcis per iocum
vocantur 73
- L
L Abeatides palus, aliter
Lago di Scutari 175
Cc

I N D E X.

Ladislai clades 120
 Ladislaus conscripto 60000. milirum exercitu hosti obuiam procedit 218
 Laudes & Encomia Italiae 94
 Lancearii milites quales, & quinam dicuntur 334
 Latini & alii, qui in regionib. Turcicis viuunt enumerantur 175
 Latini exteri qui 171
 Legatus Imperatoris & castrorum praefectus nullum certum habet locum 365
 Legati Christianorum muneribus sibi aditum in aula Turricam facere solent 250
 Legio Romanorum nunquam vitra 6000. peditum & 300. equitibus constabat 323
 Legiones Romanorum treis in acies non admodum magnas distribuebantur 329
 Lencouicius Caesarianorum dux à Turcis in fugam compulsum 170
 Leo IX. summus pontifex 154
 Leo X. eius nominis summus Romanorum pontifex 160
 Leuis armatura propria est agilitas, & crebra agitatio atque mobilitas 308
 Lippa arx munitissima vbi nã sita 121
 Lippam Turca cum 70000. milium obsedit 261
 Lites inter Alipe Han & eius fratrem Harach 163
 Lychnides quomodo hodie vocatur 176
 Loca Turcarum maritima quomodo occupanda sunt 177. sic 178
 Ludouicus Vladislao in regno successit puer 10. annorum 220.
 Ludouicus Solymanno cum 25000. militum occurrit 220
 Ludouicus agmina sua tantum carrorum munitione sepsit 361
 Ludouicus Mediolanensium dux & legatus 177
 Ludouicus defatigatus, cum integrum die equo vestitus, ab hoste, quem putabat fugere victus & in fugam compulsum 309

M

Mæotides palus, Italiae hodie nor delle Zabacche dicitur 40
 Maha à Turcis bello non facile laceffitur 125
 Mahometes III. omnium applausu & lætitia succedit in Imperio 279
 Mahometes matrem habuit nomine Helenam 2
 Mahometes ira & indignatione percitus grauissime cum patre expositulauit & eum 3
 Mahometes eum serius in bellum proficiscatur 6
 Mahometes. proflus alienus à Ve-

I N D E X.

à Venereis delitiis & voluptatibus 4
 Mahometes cur equites Spahioglani Ianizaris diripiendi traditi & eorum corpora palis affixa fuerint 8.9
 Mahometes bellico studio deditus 4. Nauum Nasuf Agam acerrime odio persequitur 3. mollis, timidus, & effeminatus 2. eius nominis Tertius Imperio Turcarum ponitur 1. natura sagax. militum beneuolentiam summopere sibi conciliauit 8
 Mahometes vnam ex amasis propria manu cur occiderit 7. plurima ab Amurathe patre contracta debita persoluit 6. totum se illecebris voluptatibus & delitiis tradidit 5. Amurathem patrem plane interimere constituerat 4. suasi & admonitione matris pacem cum Amurathe patre inuit 5. patri Amurathi lites crebriores & maiores mouit 3. cur belli continuationem decreuit 117. pseudopropheta afsectas suos in arte militari instruit 54
 Mahometes capitur à nostris 115
 Mahometes cum Caesare pacem inire deliberat 116
 Mahometes cur in bellum sit profectus 113
 Mahometes II. ad Christianam religionem traducitur 137
 Mahometes visrios Bassas officio priuauit quare 7
 Mahometis superbia intolerabilis 3
 Mahometis & Sinani Bassae conspiratio aduersus patrem Amurathem 4
 Mahometis immanitas & crudelitas horrenda 1
 Mahometis filii duo 9. nome dere stable & abominandum tum Christianis tum Turcis 1. ex omnibus concubinis charissimam habet Flatram 9. tyrannis ob rem nullius momenti 4. filii quomodo publice conspiciantur 9. auia nobilis Veneta ex familia Bassorum esse dicitur 3
 Mamaluchi vnde originem ducant 48
 Mamaluchi qui à Turcis dicuntur 283
 Mamaluchi Turcis qui vocantur 48
 Mangurus moneta cuprea est valens humulum antiquum 27
 Marchio Saccornanus interdicitur pugnandi copia 266
 Marmora capti facilis est 386
 Marmora Insula est 384
 Martellosi qui dicuntur 256
 Martellosi homines nefarii, & nequissimi 108
 Martini Segonenfis sententia 141

I N D E X.

Mafalem factū esse quid de-
notet 89
Mafellini à Turcis qui vocan-
tur 257
Matthias cum Bohemis & Po-
lonis pacem sanxit 216
Matthias rex equitacū in Mo-
rauiam delegauit 283. in
lyeme Zenderouiam ob-
fessam, in castra fugiens,
reliquit, & sic amiser 314
Matthias si nullū alium inī-
micum habuisset, Turcā,
ad Thraciam vsque depu-
lisset 319
Matthias rex sapissime dixit
iure pacem cum Ethnicis
iniri nō posse 318. morbo
correptus, moritur 218
Matthias rex in pacis tracta-
tione magnificis conuiuīis
& ludis campestribus tem-
pus terit 217
Matthiæ regis dictū catego-
ricum, siue axioma philo-
sophorum euidentiissimū
313
Matthiæ regis dictum solēne
Turcam, vinci nōn posse,
310
Matthiæ regis consilium pacē
cum Turca ineundam 311
Mauri Hispanis inuicti parent
84
Maximilianus Imperator cur
Albā regalem non occu-
parit 118
Mehemet Satarzgi à Sultana
matre cur ametur 18
Mehemet Satarzgi diu Cara-

maniæ Bassa fuit 18
Mehemet Satarzgi officium
Tzader Meester Bassi adipi-
scitur 18
Mehemet Bei præfectus rei
maritimæ, & familia Me-
morani 20
Mehemet Qudabunda Per-
sarum rex qui dimolitus sit,
intellecta morte nepotis
Haudazi, quem Turcis ob-
sidem miserat 6
Meliica vrbs Italię 107
Michael palæologus ab ho-
ste derisus simulandō fu-
gam, in insidias deductus,
& insigni clade affectus 309
Michael Waiuoda Moldauię
Transyluano paret 149
Milites spoliis & exuuiis col-
ligendis occupati, totam
aciem perturbant 306
Milites quomodo, in tutum
reducendi, usq; succurren-
dum sit 356
Myoparones Sultanarum qui
& eorum officium 62
Mohaz Vngari pugnā disse-
runt, cum sit locus cōmo-
dissimus 305
Mohaz oppidū subiacet Tur-
cico imperio 221
Moldauī inter Europæ gen-
tes bellicosissimi 149
Moldauia ad Transyluania
principatum se cōfert 117
Morea regio in vmbilico fe-
re Turcici imperii sita est
180
Moscouitæ, vt bellum Tur-
cis

I N D E X.

inferat, quomodo per-
suadendum. 160
Moscouitæ bellum non indi-
cent 128
Moscouia vrbs quando com-
busta 41
Mosci siue Moscouitæ quo-
modo adpellent Cæsarem
160
Moscerarii Hispanis in Bel-
gio maxime vsui 341
Mosquettarii & à tergo, & à
fronte hostib; plurimū no-
cere possunt 346
Mozābiqua Africę ditio 173
Mustius primus & præcipuus
legis interpres 242
Muphtus quis, & qualis à
Turcis vocetur 103
Muldauia, & Cosaccorū te-
meritas 19
Mulei Ameth bello strenuif-
simus & fortissimus 125
Mulei Ameth quos fratres
habeat 125
Murlachis cur sub Turcis vi-
uere non liceat 108
Murlachi Cæsarianis subie-
cti 170
Musalman vox quid denotet
148
Muschaphus liber cur magno
in pretio habitus 71
Mureferaga præcipui sunt
aulici 24

N
Natura & mores Amura-
this III. 71
Narenta seu Narona oppidū
imperii Turcici 98

Naupaetus, hodie Depanco
dictus, maris Adriatici lit-
tus 91
Naualia Turcarum, ab ipsis
Terfani vocantur, plurib;
in locis 61
Nautæ Turcicæ & remiges
infiniti 63
Ninia Insularum præcipua 26
Nicolaus V. summus pontif.
130
Nicolaus IV. summus pontif.
154
Nicolaus I. summus pontif.
fex 154
Nicolopolis, quæ hodie Prone-
za, & Nauannum quondā
Pyhis dicta, ab Hispanis
occupatur 83
Nis fluius vulgo Neper 157
Nis vrbes præclaræ 138
Nonibazar vrbs 138
Nouigradum vrbs celeberrima
90
Nomina regionum Turcarū
imperio parentium recē-
sentur 93
Numa Romanorum Impera-
tor pacificus 272

O
Observationes exercitus
Turcici traduntur,
3435
Obitus Amurathis & eius se-
pultura 112
Octo consiliariorum Turci-
corum de bello mouendo
recensentur opinionones 77
Oecchiaconia Polonis quid
156

I N D E X.

- Odauerdi & Velli Bassarum
virtus militaris 19
- Odoacer Gothorum rex 137
- Odobassus decurio seu vicarius 245
- Officium ducis in eo potissimum consistit, vt militum animos in initio pugnae probe firmet 356
- Officiales & reliqui Sangiacchi ambitiose inter sese certare solent, quis splendidius & praestantius donum Imperatori offerat 240
- Olynthi cines vrbs Thraciae 152
- Osmanus, Feratus, & Sinanus Bassae egregia & virtutis & fortitudinis documenta ediderunt 10
- Osman Bassa Domitium Corbalonem, & Pompeium magnum magnitudine superare conatus est 47
- Osman Bassa à Cossaceis maxima afficitur clade, & occiditur 48
- Osman Bassa eadem via in Persia venit 47
- Orthozar regio sub cuius imperio sit 109
- Ottomannus cur sic dictus 1
- Ottomannus simulatq; principum assecutus est, omnes cognatos occidit 236
- Ottomannicum Imperium violentum 273
- Ottomannici imperii diminuendi causa quaedam 3637
- Oran aut Arzila Hispano pareret 173
- Oriza cibus Turcis familiaris 53
- Ormutz in Turcia ciuitas, 12
- Ormuz Lusitaniae ciuitas 84

P

- Palermo Asiae pars 384
- Phalax Macedonica quid denotet 326
- Phasis fluius maxime memorabilis 48
- Pharsalica pugna contra Antiochum feliciter cessit 360
- Pax dimicando, & bellum gerendo acquiritur 311
- Pax inter Austriacos & Turcas rupta non reparatur 388
- Pax res dulcissima 311
- Paulus Aemilius militum temeritatem domare & frenare optime nouit 305
- Penca prouincia fertilissima 137
- Petrus Moldauiae Waiwoda prope Balzanum in montibus Rheticis moritur 146
- Petrinae propugnaculum ubi situm 107
- Petri Moldauiae Waiwoda consilium 146
- Pertasi, Ali, Vlucchiali Bassarum ingens clades & miserabilis interitus 10
- Persiae rex Turcarum nuper 600000.

I N D E X.

600000. debellauit atque profudit 380
- Persis Turca non facile bellum moturus est 124
- Prenera, vel Oricus alias Nicopolis maris Adriatici litorea 91
- Preferemus patria Iustiniani 176
- Primpili qui dicuntur 357
- Principes Christianos quantum Turca timeat 153
- Principibus & prouinciarum rectoribus, aciei conua committuntur administranda 364
- Pialli Bassae mors & interitus 10
- Pyrrhum profigauit, & in fugam coniecit elephantorum odor 324
- Podolia ubi nam sita 157
- Polonis Zar quid 41
- Poloniam bello petendam Sultani suadent 97
- Poloniae rex cur Turcis bellum inferre debeat 157
- Pola prouincia militum 91
- Pompeius à Caesare victus lateribus aciei denudatis 331
- Porta Capi Turcis, non Ianua dicitur 29
- Posidius sinus, alias Suez 84
- Potentia Hungarorum 260
- Pontifex qua ratione efficere possit, ne Tartari Turcis subsidium ferant 162
- Pontifex Romanus quomodo do vocatur à Turcis & Persis 159
- Pugna aduersus hostem quomodo instituenda 299

Q

- Qudabanda Mahumetis bellum gerere non desit donec Casbin occuparet 72
- Qudabanda Mahumetis Persarum rex quem patre habuit 72
- Qudabanda Mahumetis auus Ismael 72
- Quiloes prouincia Asiae 173
- Quanta summa pecuniae pro Turcico exercitu alexandro singulis annis requiritur 387

R

- Ragusae portus à ventis tutus non est 92
- Ragusa prouincia militum 91
- Raislai seu Monarchae quales & vnde dicti 61
- Rasci populi strenuissimi 148
- Ratio Turcici belli praesentis declaratur 14
- Rasciani Transyluano seruiunt 150
- Rectores palatii quales & vnde dicti 244
- Reditus & Theauri Turcarum 238
- Regius mons 140

I N D E X.

Regiones Turcarum cur frequentia carent	38
Remiges Turcæ mâcipia	383
Rex Tartarorum Alip cur vocetur	48
Rex Tartarorum Han cur fictus	41
Rezi pagus vbi situs	3
Rhizonius sinus, Golfo di charò dicitur	62
Robur & vires Turcarum	89
Romani quomodo phalangem adoriebantur	337
Romani cur littora Danubii munierint	128
Rumores sparsi, quo minus in tēpore auxilia debita Cesari mittantur, impedimento sunt	146

S

Sabaz propugnaculum vbi situm	216
Saemar vrbs vbi sita	113
Sala Bei rei maritimæ peritissimus	20
Salnock Turcæ occupant, ferro flammaq; deuantant,	226
Salona, hodie Spalato, ditio Venetorum	98
Sangiachi ad exercitum cōmeatum mittere tenentur	52
Sangiachi Turcis qui dicantur	19
Sanus fluuius celebris	137
Saphi pedites rei maritimæ studiosissimi	32
Saphi Architalasso sunt subiecti	74
Saphi cibaria secum in militiam ferre coguntur	54
Saraceni totam Italiam deuantant	94
Sariffarii milites qui, & cur ficti	339
Satarzgi qui Turcis vocantur	18
Scanderbegus vires coniungit cum Turcis	214
Scelcsenytabor arx munitissima	138
Scipio Africanus neruum belli in vno cornu collocat	371
Scipio Africanus maior ad duellum prouocatus non militem, sed ducem genitū se asserebat	361
Scythicæ vulgo dicuntur Zibellinæ	68
Scloperarii equites veterum sagittariorum vicem sustinent	345
Sclopetorum quot genera recensentur	342
Schodra vel Scutari arte & natura munitissima	180
Scholastici Turcarum lingua Stosti vocantur	4
Sdmir comes ad deprēdandum expeditus	109
Sestus propugnaculum quod facile vinci atque superari potest	185
Selimus deuicta Paphlagonia Acauziorum quot seculum habuit	258
Selici	

I N D E X.

Selimus Cairi regnū, Armeniam minorem, plurimas Persis regiones eripuit, & occupauit	274
Selimus tormentorum manuariorum sonitu Persas & Soldanum in fugam compulit 324 ab Vladislao pacem petit	219
Senalium Turcis claustrum quasi adpellatur	3
Serdar primarius dux lingua Persica, Serdsker Arabica adpellatur	31
Seripho bellum esse inferendum	80
Siculi strenuissimi & fortissimi milites hastati	338
non vtuntur hastis præpilatis 295 deficientibus Germanis, hastati succedunt 338 rectius Sythali vocantur	151
Sigethi cur hostes maximam gerunt curam	298
Sigismundus inconsiderate in prælium procurrit	302
Sigismundo regnante Vngaria tyrannidem Turcicam experta est	228
Sigismūdu Battorius ad Cæsarem trāsit, & fœdus cum ipso init	111
Sigismundus potitur victoria capta Nicopoli	210
Sigismundus 11. Poloniæ rex	161
Silicerna, Heraclea, Perinthus, aliter Rodosto, vbi nā sitæ	384
Simulata fuga hostibus spem prædæ optimæ iniicit	306
Sinanus & Feratus præcipua regni Turcici gubernacula	6
Sinan Bassa Albanus Toporino natus pago	88
Sinan Assan Bassa imperio militari præponitur	112
Sinan Cicala Venetis cur non faueat 14, opulentissimus, ingenio valens, strenuus, & rei militaris terrestris exactam renēs cognitionem 14. Venetorum hostis 90. Hibraino in officio ducis & primo Viriatiu succedit 13. primus Visir Bassa creatur	13
Sinan Bassa quæ Amurathi pollicetur 112. postulatū, & cancellarii Poloniæ ad idem responso	158
Sinani & Ferati discordiæ & dissensionis perpetuæ 112	
Syderocapsia ab arce Sydero Capsa adpellatur	27
Sylla & Cæsar quibus munitentis vsi	359
Sylla exiguo conscripto exercitu equitatum Archelai immensum vicat atq; profudit	360
Sixtus 1 v. pontifex maximus	141
Socoleuichs Mahumeres patr Assani Bassæ Socoleuichi	16
Socoleuich quis à Turcis adpellatur	105

I N D E X.

Solmas propugnaculum v-
binam situm 226
Solymani iudicium de Tar-
raris enumeratur 43
Solymanus bellicosus & tre-
nuus Imperator. 275
Solnock ad oppugnandū ho-
stem, subsidio esse potest
maximo 296
Solymanus cum 220000.
Albam regalem & Strigo-
nium expugnat 303
Solymani & Selymi consi-
lia & deliberationes 101
Solymanus Imperator Atia-
dinum piratam Barbarof-
sam ad se allicere studet 21
Ariadino Barbarosæ Ar-
chitalassi officium offert 21
Solymanus dedecus & infamiam incurrit 81
Solymanus frustra Melitam
obsidet ib.
Sopli Sinan Bassa Budensis
Albanus natione à Turcis
plurimi æstimatur 18
Sopli dicti *δὲ τὸν σὸ φὸς* 73
Sophilarii Aly sectam ample-
xi sunt 173
Soranzii consilium 152
Spachi quomodo incedere
soleant 246
Spachi principum filii 246
Spachi seu Spachioglani iu-
venes equestrés 246
Spahoglani molles, effœmi-
nati, delicatuli, aulici 22
Spahglanorum quatuor e-
numerantur ordines 23
Stataria pugna omnium se-

curissima & optima 308
Stephanus rex contra Mo-
scouitam bellum gessit 98
Stephanus Battorius exorta
contentione ad Transylua-
num confugit 227. Wai-
Woda maximam Turca-
rum partem trucidauit
217
Stephanus Bosniæ & Rasciæ
rex ad Mahomethem ac-
cessit 233
Stratilatus idem quod præ-
tor, vel militum ductor 22
Strages in Hungaria Christia-
nis illatæ recensentur 349
Strigosi equi ad bellum inu-
tilissimi 344
Subassi quantum redditu sin-
gulis annis percipiunt 253
Successio Mahumethis in re-
gno paterno 112
Sueui sæpissime relictis equis
pedestrem aggrediuntur
pugnam 339, 340
Sultaninus valet 54. aspris
28
Sulcaninus moneta Turcica
28
Sulcan & Ales qui & quales
9. Rex regum nominatur
ibidem
Sultani quales milites 48
Sultanix quæ nam, & quales
dicuntur 104

T

TAisfilii qui hodie dicuntur
186
Tamura Han, Tamerlanus, a-
lii

I N D E X.

liis Tamberlanes dictus
115
Tamura Han magnus Baiaze-
tem cepit 115
Tarsi regni descriptio 54
Tartalius pugnando Mathe-
maticis tantum inffitit cõ-
templationibus 330
Tartari & Turcæ cur capitis
tegumenta pennis exornet
105
Tartari cur Præcopitæ vocati
40
Tartari Grimæi cur sic dicti
47
Tartari cur Præcopii vocan-
tur 47
Tartari vt plurimum arcubus
vtuntur 342
Tartari etiam Nagaienses
vocantur 40
Tartari vel Tartari cur sic di-
cti 40
Tartari qualiter in bellum
proficiscuntur 42
Tartarorum amicitiam cur
Turca & alii principes ex-
petunt 43
Tartaros Turcæ bello non
laceffunt 128
Temefuaria Bassa à Transyl-
uano eo redactus vt Lippã
arcem traderet 121
Templa Turcarum Mofchitæ
vocantur 119
Templa Turcarum seu Mc-
schitæ cur Mofchæ vocan-
tur 112
Tergum & latera aciei quo-
modo munienda 359
Thassis provincia ad Athon
montem sita 27
Theodorus Stratilatus ar-
cem Heracleæ in vicem
Timari accipit 22
Thesaurarii quibus præfunt
364
Thessalonica capta, quid in-
commodi Turcis adferret
186
Thucydides iudicium de ca-
uendis periculis 140
Tiara nomine quid in sacris
litteris intelligitur 73
Timari qui dicuntur 247
Timarum quodnam proprie
dicatur 21
Timoriati quales & quinam
dicuntur 241
*Τικηρια, Πικεστου, & Πικε-
στου* Græcis quid signifi-
cat, & vnde deducitur 21.
22
Tocca seu Tiara Turcica
quid 73
Toccai vrbs munitio & situs
qualis 113
Topigi quo nomine adpellã-
tur à Turcis 56
Topoianus pagus vbi situs
88
Traiani Imperatoris tyranni-
des 84
Transyluanus se coniungit
Cæsari, quem Turcæ ma-
xime timent 117
Transyluani virtus bellica
seu fortitudo 147, 148

I N D E X.

Transyluanum re pecunia-
ria maxime iuuandum
152
Transyluano Turcæ insidiā-
tur 148
Trapezus regio Turcis sub-
iecta 130
Tribunus armamentarii nul-
lo certo loco affixus est 365
Tribuni & centuriones quid
potissimum agere, quo o-
mnis feliciter succedant,
debeant 365. vnde originē
ducunt 31
Tritemes Turcarum cur pa-
rump valeant 62
Tulpanis Persis genus quod-
dam pilei 73
Turca, quas condiciones pa-
cis ineundæ proponit 119
contra quos molem belli
sit conuersurus, si pacem
cum Transyluano & Cæsā-
re ineat 124. quo nomine
se læsum à Transyluano
putat 123. cui subditorum
seditiones maxime timeat
164. 165
Turcæ & Arabes quomodo
nominent libritum, qui cō-
tinet ipsorum leges - 71
Turcæ vnde picem nanciscā-
tur 62. vnde seuum, vela,
& clauos habeant ibid.
Turcæ quo nomine Impera-
torem suum insignire so-
leant 89. veretur ne Ma-
humete Imperatoria di-
gnitate fungente regnum
Constantinopolitanum il-

lis iterum eripiarūt, vt Ma-
humete 11. cur 2. fraudq̄
optimi Architecti 60. cur
maiori parte anni elapsa in
bellum proficiscantur, &
exercitum non diu sub si-
gnis retineant 52. omni
genere carnis & Tzorba
pulmento vescuntur 53 a-
qua, vino, & Tzarbet, quod
est potus genus, vtuntur
54 quomodo ad summos
honores perueniant 10. 11
auxilium sibi vt feratur ex-
petit 293 lignorum ma-
teria abundant 55. qui fi-
dem Christianam eiura-
runt seditionē facile mo-
uere possent 166. natura-
les cur animis exulceratis
sint, 165 pacem liberate
cur appetant 118
Turcarum Imperator caput
& Ottomanicum impe-
rium nunc dicitur 9 cur si-
bi metuat 49
Turcarum mos non restituē-
di, quæ semel in bello cepe-
runt 120. disciplina mili-
taris 57 arma offensiuæ &
defensiuæ 55
Turcis Seitdag, aliis *27100 opor*
sonat 27. quo armorum
genere, vtuntur 55
Turcicus Imperator 400.
millibus hominū vel plu-
ribus in expeditionem ex-
currit 278
Turcici Imperatores eo am-
bitionis stimulo digressi
vt ne

I N D E X.

vt ne propriis quidem li-
beris parcant 4
Turcicum imperium vastif-
simum cur sic dictum 11.
præclaris belli ducibus de-
stitutum 10
Turenopolia ditio vbi sita 121

V Accia superioris Hunga-
riæ vrbs 121
Verbagnum propugnaculum
à Soranzio exultum 178
Vaticinia de imperii Otto-
mannici euersione 148
Vehementia atque audacia
hostis non aggredicandus,
sed lento pede 348
Velona promontorium san-
ctæ Mariæ 178
Veneti quid quondam cōtra
cuiusmodi hostium impetū
facere soliti sunt 154. de-
fensores Christianæ reli-
gionis ibid.
Veneti vt bellum inferatur
Sultani Amurathi suadent
87

Vesprimum Hungariæ cite-
rioris oppidum 121
Victoria Christianorum con-
tra infideles 58
Vistiri qui sint, & quid Porta
75
Vistiri omnes vt Veneti bel-
lum inferatur consenserūt
88
Vistiri Bassi qui vocentur 7
Vistorum cōsilia quibus A-
murathi persuadent vt no-
uum bellum suscipiat 74

Vinadol ditio cui subiacet
109
Vires Germaniæ 259
Vires Turcarum funditus
exultæ 387
Virtus vnita & coniuncta so-
lidior & præstantior existit
axioma physicorum, quid
denotet 327
Vizir Azem summus guber-
nator Ottomanici imperii
16
Viziri Turcis idem quod con-
siliarii 25
Voinici lingua Sclauonica
quid significat 56
Volga fluius, Rha cur Tarta-
ris dicitur 40
Volpii pactis iuratis sese Tur-
cis dederunt 233
Volcos in aciem currentes,
Romani pede firmo anhe-
lantes exceperunt 349
Vostia vrbs propugnaculum
Turcarum 158
Vouiadæ & Arabassi iniquif-
sime diuitias acquisuerunt
109
Vladislaus cum exereitu in-
stante hyeme ad Hemum
Thraciæ montem vsque
processit 212. Vngariæ rex
contra Albertum Austria-
cum, adiutus auxilio, profi-
ciscitur 230. in Hungaria
sæpissime prospero successu
saepistis equis pedestre
iniit certamen 340
Vladislaus II. cum 60000. mi-
litarum sub fuco in aciem

I N D E X.

- processit 303
 Vladislaus cum 25000. in expeditionem proficiscitur putans Amurathem funditus Europa exclusum 301
 Vladislai vituperium & contemptus, qui ad Varnam occubuit 315. expeditio in hycmem vsque durauit. 314
 Vladislao in regem electo, miserrime affliguntur puincia 218
 Vleszgiuales, & vnde dicti 23
 Vlese quid 22
 Vlofzgi, vel olophagi à Græco *ολοφάγοι* cur sic dicti 22
 Vlpadischbach qui & qualis 9
 Vngari non nisi lanceis, hastis & Bombardis vtuntur 294
 VsbeghHan Tartarus moritur relicto 12. annorum filio 79 ab Amurathe cur maxime offensus 163
 Vicochi quare sic dicti 108 vbi latebras & receptacula sua habeant 108. Sclauonicam linguam callent. 108.
 Vicochi vigilia Iohannis Baptistæ suburbii vrbis Barrazzo exusserunt 381
 Vicochi quales proprie voce Sclauonica sunt 108 quales populi seu gætes 90
 Vicochorum deprædationibus variis quomodo restitendum 108. dux Georgius qui vocatur 388
 Vicochis vnde aditus ad mare pateat 109
 W
Waiwoda Trasyliuanie vrbis à Turcis deservit 117
 Waiwoda quantum Moldavia soluit 67
 Waiwoda principes Poloniae 97
 Walachia & Moldavia puincia frumenti fertilissima 61
 Walachi populi bellicosissimi & fortissimi 148
 Walachia Transyluania vrbis 117
 Walachi Romanis maxime exoti 149
 Wallones & Itali bombardantur 346
 Wan Medie vrbis quomodo hodie vocatur 107
 Walterus Teutonicorum equitum magister 58
 X
Xerxes, Darius Mithridates qualia incommoda ob multitudinem perpeffi 269
 Z
ZAni quales & quinam dicuntur 166
 Zagabrica vrbis Italiae 107
 Zar quid significat 41
 Zara olim Zacynthum oppidum 120
 Zaram pagus vbi situs 110
 Zaram

I N D E X.

- Zaramirizi vrbis opulentissima 90
 Zathmaria prefectus ob iurisdictionem, quæ ad Stephanum spectat, rixas & contentiones mouit 227
 Zecchius Veneris quot aspris constet 238
 Zeccha quænam dicatur 238
 Zegatai quondam Bactriani quale genus, & vnde dictum 73
 Zelus Turcarum ardentissimus religionis 235
 Zercola peculiare genus pilei 74
 Zenon imperator Theodoricum contra Odoacrum cum exercitu misit 138
 ZingihAn, alias Cægio, quomodo seruatus 105
 Zoroborensis Bassa alias Temeswar Spahorum & Timarorum dux 22

F I N I S.

Errata.

Fol. 132. lin. 10. *munus*, quod. eod. l. 27. *deuastat*. f. 139. l. 17. *omnia*, pro *omni*. f. 141. l. 9. *precedente*. f. 142. l. 8. *regionum* *propinguitatem*. f. 146. l. 10. *dicuntur*. eod. l. 16. *fauent*. f. 149. l. 3. *geritur*. *ueniunt*. fol. 154. l. 2. *viderunt*. f. 156. l. 12. *sunt* pro *sint*. f. 167. l. 8. *unum baptisma*. eod. l. vit. *queunt*. f. 169. l. 16. *quig*, eos *sequitur*. f. 172. l. 12. *negotiationu*. f. 175. l. 14. *Bruni*. f. 186. l. 13. *Philippopolim*.
 Fol. 193. l. 4. **WYDSBERG** pro **WILDSBERG**.
 f. 213. l. 17. *voto*. f. 215. l. 5. *pugnati*. f. 222. l. 5. *cinctum* pro *inictum*. f. 226. l. 3. *Segedini*. f. 235. l. 23. *contumacem* pro *confirmari*. f. 237. l. 8. *vasillos*. f. 242. l. 26. *stipendiariu*. f. 244. l. 26. *qui pro quibus*. f. 249. l. 20. *fidunt*. f. 254. l. 27. *ludæ*.

Handwritten notes in the top right corner, possibly including a date or reference number, such as "1920" and "10/10".

54.870.604 ✓
N. R. L. F. 11651

Campbell 2d.

0°0.K

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

L
491.

Gotamius / 50.

L. B. 17

S. 2 4-31
D
31

M 17 005

Y-12 D-9

937619